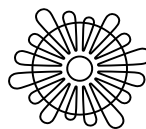

Zaneta VIDAS SAMBUNJAK

**OSUĐIVANJE I OSJEĆANJE
U *TRISTANU* GOTTFRIEDA
VON STRASSBURGA**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Zaneta Vidas Sambunjak
OSUĐIVANJE I OSJEĆANJE
U *TRISTANU* GOTTFRIEDA VON STRASSBURGA

Nakladnik
Sveučilište u Zadru

Za nakladnika
Josip Faričić, rektor

Povjerenstvo za izdavačku djelatnost
Lena Mirošević, predsjednica

Recenzenti
Eldi Grubišić Pulišelić
Tomislav Zelić

Lektura
Zaneta Vidas Sambunjak

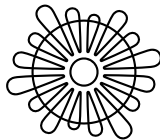
Grafičko oblikovanje i prijelom
Sveučilište u Zadru

ISBN
978-953-331-550-8 (tisak)
978-953-331-649-9 (online)

Zaneta Vidas Sambunjak

**OSUĐIVANJE I OSJEĆANJE U
TRISTANU GOTTFRIEDA
VON STRASSBURGA**

Zadar, 2026.

SADRŽAJ

I. UVOD

1.1. Metodološki i teoretski okvir	9
1.2. Tristan i Isolda u europskoj književnosti i kod Gottfrieda von Straßburga	14

II. OSUĐIVANJE

2.1. Osuđivanje	25
2.2. Nadmetanje, pobijanje i osuđivanje	30
2.3. Osuđivanje drugoga / stranoga	38
2.4. Samoosuđivanje	50
2.5. Masa i pojedinac	57

III. OSUĐIVANJE I OSJEĆAJI

3.1. Osuđivanje „Otvorene rane“	63
3.2. Zavist i promatranje	67
3.3. Ljutnja	75
3.4. Pravedna ljutnja	81
3.5. Sreća: prioritet dobar osjećaj	89
3.6. Bijes	94
3.7. Tuga	105
3.8. Strah	113
3.9. Pravednost i nepravednost	117
3.10. Ljubav	122
3.11. Stid i bestidnost	130

IV. MOĆI, SILE

4.1. Zmaj – san, intuicija, intelekt	141
--------------------------------------	-----

4.2.	Otrov – moguće i nemoguće	146
4.3.	Ljubavni napitak – raznolika mjerila za veličinu prijestupa	154
4.4.	Plemenita žena	161
4.5.	Plemeniti muškarac	172
 V. PUTOVI DO NEOSUĐIVANJA		
5.1.	Suosjećanje	183
5.2.	Dobročinstvo	190
5.3.	Okretanje ka ljubavi	200
5.4.	Čudo ljubavi	209
5.5.	Praštanje	218
5.6.	Molitva i meditacija	232
 VI. NEOSUĐIVANJE KAO SVRHA		
6.1.	Blagost	245
6.2.	Sažaljenje	251
6.3.	Jedinstvo	265
6.4.	Sreća svrha umjetnosti	271
6.5.	Svijet plemenitosti, dobra, korisnoga i zadovoljstva	280
 VII. ZAKLJUČAK		
		289
 VIII. LITERATURA		
		303
 IX. SAŽETAK		
		313

I.

UVOD

1.1. Metodološki i teoretski okvir

O temi romana *Tristan* Gottfrieda von Straßburga (oko 1200.), dvorskog epa o besmrtnoj ljubavi Tristana i Isolde, kratko je kazano:

Ljubav kao pokretač zbivanja u ovom epu nije društvena igra ili stvar ugrađene mjere, već snažna iracionalna strast koja ljubavnike prožima upravo mističkim žarom. /.../Novo je shvaćanje erotike u opreci s ustaljenim viteškim idealima, a ta je problematika ne samo složena osnova Gottfriedova djela, nego i znak novih proturječja u samom društvu.¹

Ljubav Tristana i Isolde ne samo da nije obična, pa ni samo nesretna, ona je zabranjivana i osporavana, njoj se prigovara i osuđuje ju se. Neprihvatljiva je mnogim pojedincima, ali i čitavim sredinama i društvenim slojevima, moralno je osuđuju pripadnici dvaju viših staleža, plemići i svećenici, vladari. Čak se i sami ljubavnici, pa i pripovjedač, pridružuju tom mnoštvu sveopćega osuđivanja svojim osuđivanjem i samoosuđivanjem, osuđivanjem drugih, i Boga, čineći tako osuđivanje novom važnom temom Gottfriedova dvorskoga epa. *Tristan* je ep o ljubavi i osuđivanju. On je roman o ljubavi, laži i prevari. Osuđivanje je naravno u njemu usko povezano s grijehom i ispravnošću.

Osuđivanje je u *Tristanu* jedna od najvažnijih, bitnih pojava, jer je pokazatelj kretanja, promjenljivosti, borbe suprotnosti, dijalektike i kontrasta. Fenomen je sličan jednom drugom bitnom fenomenu – tome što u romanu postoje dvije Isolde. Čemu dvije istoimene žene koje Tristan voli, dvije mlade Isolde? Kako je Tristan pri Isoldi bijelih ruku, tako i nije: ona jest Isolda koju Tristan voli, ali i nije, druga je.

To je dijalektika koja vrijedi i za osuđivanje – ono je nešto čime se nešto drugo / suprotno negira: negacija je negacije. Kako je jedna Isolda „odraz“, „slika“ druge, tako je osuđivanje „refleks“, „odraz“, „slika“ nekog čina ili stanja, zbivanja i sl. I motiv bijelih ruku u objema Isoldama pokazatelj je te dijalektičnosti i dvojstva: plavokosa bi Isolda ubila Tristana držeći mač u „bijelim rukama“, dok se druga Isolda zove „Isolda bijelih ruku“.

Gottfriedova *Tristana* prožimaju i karakteriziraju ambivalencije, ali one nisu

¹ Žmegač, V. (2005). *Leksikon svjetske književnosti*. Pisci. s. v. Gottfried von Straßburg. Školska knjiga. 408.

statične. U pokretu su, u međusobnoj borbi, preoblikama, dakle – dijalektične su. Takvu ambivalenciju najlakše je razmatrati prateći u romanu pojavu osuđivanja. Ambivalencija ili opozicija najbolje se djelatno iskazuje posredstvom osuđivanja. Ono je negativna i protivnička misao, riječ i akcija. Motivirano je ideološkom posebnosti, razlikom i protivnošću.

Ideologiju definiramo kao „iskrivljenu svijest“, netolerantnu i nehumanu, upravo suprotnu humanosti, toleranciji i razumijevanju, istini. Ako kritika teži zahvaćanju biti stvari, bitka, ona je neideološka. No, osuđivanje je ideološko i moglo bi se smatrati kritiziranjem. Ono ukazuje na odstupanje od poželjnoga, uobičajenoga i očekivanoga u otuđenoga pojedinca ili skupine koje je svijest ograničena i zarobljena predrasudama, moralnim i socijalnim zasadama, a istina im je o svijetu i životu zamagljena i nedostupna. Osuđivanje pretpostavlja i preferira stalnost i ustajalost, predvidljivost i mirovanje, za razliku od vječne promjenljivosti svijeta. Ono je u suprotnosti s biti života.

Osuđivanju su srodni, ako ne i identični s njim, prekoravanje, zamjeranje, prigovaranje, optuživanje, kritiziranje, ogovaranje, i dr. Kako nazvati oblik osuđivanja koji ovisi o snazi i količini negativne energije u svakome od njih? Ovisi također i o jačini emocija koje se unose u ta djela, misli, riječi, govor. Ovisi pogotovo o tome ostaje li se tek pri govorenju, ili se možda prelazi i na druga, konkretnija i jača sredstva ispravljanja povrede željenoga reda, zakonskoga ili moralnoga, ili uobičajenoga, ustanovljenog, nametnutog, ustaljenoga i ustajalog. Takav je prijelaz s osuđivanja na stvarni čin u romanu *Tristan* božji sud, *Iudicium Dei*.

Osuđivanje nije kritika, pogotovo ne „kritika svega postojećeg“², da bi se težio prodirati duboko do istine. Osuđivanje se zadovoljava prividom, površinom stvari, ustajalim sudovima, tj. dogmom. Ono ne istražuje kritički, oprezno, pomnjivo, niti hrabro postavlja hipoteze kako bi riješilo zanimljiv problem, već naprotiv, ono u stvarnosti prepoznaje i izdvaja one fragmente koji odgovaraju raznim apriorističkim stavovima. Ono ne razotkriva skrivenu istinu, već umrtvljuje ono od misteriozne stvarnosti što smatra svojim, kako bi to nepokretno, ustaljeno i lažno prikazalo živom istinom svijeta u vječnom kretanju.

Osuđivanju je svojstvena formalna logika, svijetu i životu pak – dijalektika. U terminima Platonove filozofije, svijet ideja zahvaća kritika, svijetu sjena odgovara osuđivanje.

² Kodrnja, J. (2008). Kritika svega postojećega u filozofiji Gaje Petrovića. *Filozofska istraživanja*. 3 (28/3), 573–583.

U Anićeve *Rječniku hrvatskoga jezika*,³ stoji: „Osuđivati (koga, što) *nesvrš.* (*pril. sad.* osuđujući, *gl. im.* osuđivanje) *usp.* osuditi.“ Dakle, „Osuditi (koga, što) *svrš.* prema *nesvrš.* osuđivati (*prez.* osudim, *pril. trp.* osuđen) 1. *prav.* donijeti presudu 2. intimno ili javno iskazati negativan stav prema komu ili prema kakvu događaju (*osuditi čije ponašanje*).“ Slijedom toga, teme kojima se posvećuje posebna pažnja spadaju u retoričko-dijalektičko rječničko polje osuđivanja, prosuđivanja, presuđivanja, razlikovanja, raspravljanja i t. d. Posebno se razmatra dijaloški način oblikovanja i oblici dijalogičnosti zbog dijalektičke temeljne forme rasprave.

Ambivalentnost, rasprava i dijalektičnost Gottfriedova djela izrazito se pokazuje u odnosu na emocije. Tako, primjerice, iz perspektive povijesti i teorije emocionalnosti, uočljivo je da istraživanja emocija uključuju oblike emocionalnosti koji se intenzivno koriste tijelom i glasom i njihovim kodiranjem u gestama i jeziku, te su stoga usmjereni prema van. Ti su oblici dugo bili zanezareni u istraživanjima u korist istraživanja unutarnjih stanja. Oni su također razlog zašto se Gottfriedov *Tristan* ne može smatrati ključnim djelom za široko rasprostranjenu pretpostavku u istraživanju povijesti emocionalnosti da se razvoj povijesti književnosti može smisleno shvatiti iz perspektive emocionalne povijesti kao postupna transformacija prema introjekciji. U dosadašnjim istraživanjima ukazuje se na reprezentacije emocija u Gottfriedovom djelu kao raznolikih i heterogenih. Njihova interpretacija predstavlja značajne poteškoće. Ta heterogenost postaje značajnom na mnogo različitih razina i na primjeru širokog spektra figura i konstelacija.⁴ Međutim, istraživanjem osuđivanja kroz emocije, heterogenost emocija i protagonista u djelu kao i samog djela – nestaje. Osuđivanje postaje neizostavnim i neophodnim temeljem za novu razinu interpretacije Gottfriedovog *Tristana*. Uz to, osuđivanje i osjećanje su kulturološke, antropološke i semiotičke invarijante koje su ustaljene u životnim sferama svih kultura i u svim interpretacijskim kontekstima književnog djela, odnosno osuđivanje i osjećanje su u temelju svih kultura i njihovih književnosti.

Ljutnja, bijes, strah, zavist, tuga i drugi agresivni osjećaji koji tjeraju na osuđivanje imaju važne pozitivne funkcije za društvo, što je argumentirano u filozof-

³ Anić, V. (1998). *Rječnik hrvatskoga jezika*. Novi Liber.

⁴ Eming, J. (2015). *Emotionen im >Tristan<. Untersuchungen zu ihrer Paradigmatik*. V&R unipress GmbH., 8.

skoj tradiciji već od Aristotela,⁵ pa do suvremenika. Negativna emocija zavisti se u srednjem vijeku do sada uglavnom opisivala unutar religioznog diskursa kao veliki grijeh i rijetko je uzimana u obzir njezina društvena dimenzija.⁶ Gottfried zavist definira kroz promatranje i relacijski kao emocionalnu reakciju na osuđivanje. Ona dovodi do osuđivanja unutar zajednice, ali i do samoosuđivanja.

Osjećaji pravedne agresije mogu motivirati žrtve i ogorčene promatrače da se brane od nepravde, čak i ako bi im bilo lakše i manje opasno pretvarati se da se ništa nije dogodilo. Međutim, ako se ogorčenost ne može zadovoljiti, ona također može postajati sve jača i motivirati nesrazmjernu osvetu, budući da uključene strane često vrlo različito procjenjuju pravdu i nepravdu, ovisno o tome uzimaju li u obzir vlastito iskustvo, ili tuđe. Postavlja se pitanje kako reagirati na osuđivanje a da se ne izazove daljnje osuđivanje? Kako zaliječiti otvorene rane a da se ne naruši pravda ili samopoštovanje, pa da daljnji inat i agresija onemoguće miran suživot?

Pitanje kada i kako neosuđivati u međuljudskim odnosima uglavnom se bavi ponovnim uspostavljanjem statusa i poštovanja, dok pitanja poštovanja i statusa ne igraju istu ulogu u odnosu između čovjeka i Boga (jer je Bog beskrajno viši). Krivnja, ogorčenost, grijeh proizlaze iz složenih religijskih i sociokulturnih tradicija – pa čak i unutar jedne kulturne sfere utjecaja, kao što je njemačko visoko srednjovjekovlje, zbog čega bi se načelno moglo činiti da ništa i nikoga ne treba osuđivati, jer bi Božja milost trebala biti neograničena. Vjerovanje koje proizlazi iz predodžbe o posebnom odnosu između Boga i ljudi nije rezervirano samo za srednjovjekovlje već se primjenjuje i danas na odnose među ljudima, a često se shvaća kao poziv na bezuvjetno neosuđivanje.

S tim u vezi, prilično je teško prenijeti religioznu ideju o Božjem neograničenom oprost i neosuđivanju na područje ljudskih odnosa. Ipak, Gottfried von Straßburg u svom *Tristanu* čak i u slučajevima kada prikazuje onoga koji osuđuje kako se ne kaje, preporučuje suosjećanje, dobročinstvo, okretanje ka ljubavi, praštanje, blagost, sažaljenje, jedinstvo, sreću, plemenitost, korisnost, zadovoljstvo, dobrotu radi ozdravljenja svih uključenih. Neosuđivanje je protuotrov za pretjerane i potencijalno destruktivne emocije koje može uzrokovati prirodni egocentrizam, a ti se ekscesi doista moraju obuzdati njegovanjem

⁵ Aristotel (1989). *Retorika*. Naprijed.

⁶ Baisch, M., Freienhofer, E., Lieberich, E. (Hg.) (2014). *Rache – Zorn – Neid. Zur Faszination negativer Emotionen in der Kultur und Literatur des Mittelalters*. V&R unipress. 11–12.

spremnosti na neosuđivanje.

Nadalje, postoji razlika između vjerovanja da je kreposno neosuđivati i sposobnosti neosuđivanja. Osvetoljubive emocije poput ljutnje i bijesa nisu samo društveno korisne, već služe i kao obrana od napada na nečije samopoštovanje. Znači li to onda da se neosuđivanjem jednostavno prestaje gajiti određene reaktivne osjećaje, poput ogorčenosti i ljutnje, pa će se stoga izgubiti i samopoštovanje? Gottfried ističe da očekivanja u pogledu spremnosti na (ne)osuđivanje ne vrijede jednako za žene i muškarce već služe za podupiranje nepravedne raspodjele društvenih uloga u smislu moći i autonomije.

Zbog svih ovih razloga, na pitanje je li (ne)osuđivanje primjereno ne može se odgovoriti bez razmatranja šireg društvenog konteksta srednjovjekovlja i odnosa moći između osuđujućih i osuđivanih. S jedne strane, Gottfriedov je cilj neosuđivanje kao svrha ili barem ukazivanje na putove do neosuđivanja. S druge strane, ono što se može smatrati pomirenjem između suprotstavljenih strana ne može se odrediti bez osvrta na vrijednosti kao što su pravda i plemeniti svijet za sve uključene. Stoga se u ovoj knjizi ne zauzimaju strane za ili protiv osuđivanja. Istraživanje služi za isticanje središnjih problema povezanih s idejama (ne)osuđivanja i za njihovu usporedbu sa srednjovjekovnim kulturnim predodžbama i praksama moralnog djelovanja u različitim situacijama unutar Gottfriedova djela. Cilj je pokazati Gottfriedovo šire, transkulturalno, transnacionalno i nadvremensko razumijevanje uloge (ne)osuđivanja i ukazivanje na Gottfriedove alternativne strategije unutar procesa neosuđivanja, ozdravljenja i pomirenja: molitva, meditacija i umjetnost smiruju agresivne emocije, sprječavaju osuđivanje i osvetu. Gottfriedova je namjera rastapanje strogih granica između vlastitoga i stranoga, modifikacija izoliranih i ograničenih mišljenja i stavova, prevladavanje uzurpatorskih objašnjenja iz samo jednog kuta, obogaćivanje vlastitoga i stranoga, bolja samospoznaja onih koji se nalaze na suprotnim stranama. Upravo to omogućuju *universalia* kao što su osuđivanje i osjećanje.

Nadalje, ističe se individualizam i s njim povezane ideje o slobodnoj volji i dubokoj individualnoj odgovornosti uz sudbinsko predodređenje. Gottfriedovo razumijevanje osuđivanja suštinski je povezano s idejom da se protagonisti ponašaju kao pojedinci, a ne kao puki nositelji uloga ili članovi grupe, te da njihovi postupci proizlaze iz slobodno donesenih odluka. Gledajući tako, čini se da je jedina prikladna reakcija na nedolično ponašanje duboko žaljenje i spremnost da se promijeni vlastiti karakter. Ti se procesi, prema Gottfriedu, mogu

odvijati u intimi obiteljskog života, ali mogu zahvatiti i cijelo društvo. Budući da se nedjela događaju unutar društva (na makrorazini) i krše šire društvene norme, šalju signal i individuama (na mikrorazini).

Konačno, u Gottfriedovom *Tristanu* susreću se likovi različitih mogućnosti, želja, sposobnosti i osjećaja, a sve je protkano osuđivanjem.

1.2. Tristan i Isolda u europskoj književnosti i kod Gottfrieda von Straßburga

Mit, legenda i roman o Tristanu i Isoldi jedno je od integrativnih djela europske književnosti. Pristiglo je do nas u srednjovjekovnim verzijama no s mnogo dubljim i daljim ishodištima. Govori o fatalnoj, apsolutnoj ljubavi koja uvjetuje cijeli život glavnih protagonista. Kao baština usmene tradicije, a u počecima njezina bilježenja i prevođenja latiniteta na narodne jezike, *Tristan* je jedno od prvih ostvarenja nove europske književnosti. Datumom njegove pojave može se smatrati polovica dvanaestoga stoljeća kad je vjerojatno nastala nedovršena B'eroulova verzija od 4485 stihova. B'eroul ili Beroldus, Berultus, bio je po svoj prilici benediktinski redovnik s područja Chartresa i pisao je na anglonormanskom. No, motiv je prisutan i u djelu suvremenika Chretien de Troyesa, potom Thomasa, pa Marie de France, zatim Nijemaca Eilharta von Obergea, Gottfrieda von Straßburga, Ulricha von Türheima, Heinricha von Freiberga i mnogih drugih, sve do romantičara F. Schlegela, F. Rückerta, A. Von Platena, K. Immermanna, i t. d. U Italiji se u 13. stoljeću nalaze dvije verzije, *Tristano Corsiniano* i *Tristano Riccardiano*, nazvani prema knjižnicama gdje se čuvaju.

Tristan se spominje u V. pjevanju Danteova *Pakla*. Za rusku se verziju iz 16. stoljeća navodi da je došla iz Srbije, vjerojatno preko hrvatske jadranske obale. Poznata je španjolska verzija *El Cuento de Tristan*. Od srednjeg vijeka mnogobrojne su engleske verzije: G. Chaucer, Th. Mallory, A. Tennyson, A. Ch. Swinburne i dr. U novije doba elementom europske kulture učinio ju je R. Wagner, operom i vlastitim tekstom, zatim J. Bedier, sinteznom književnom rekonstrukcijom, te J. Delannoy i J. Cocteau filmom *Vječno vraćanje*.

Gottfriedov fragment, jer je njegov *Tristan* nedovršen, dovršili su drugi. Najpoznatiji nastavci, oni Ulricha von Türheima i Heinricha von Freiberga, nisu mogli slijediti Gottfriedov stil, ali je svaki doveo priču do kraja, neizbježne smrti ljubavnika. Sve do početka 15. stoljeća Gottfriedov stihovani dvorski ep, odno-

sno roman, bio je vjerojatno najutjecajnija verzija *Tristana* u zemljama njemačkog govornog područja. Njegov jedinstveni stil naširoko je kopiran. Krajem 18. stoljeća djelo je ponovno otkriveno u prijevodu Hermanna Kurza 1844. godine. Taj je prijevod bio važan izvor za operu *Tristan i Isolda* Richarda Wagnera. Veliki je skladatelj slijedio Gottfriedov glavni fokus, unutarnje sukobe protagonista, ali ne i detaljan tijek radnje. Kao rezultat uspješne opere, materijal o Tristanu je doprinio novom interesu: od slika Tristana koje je Ludwig II. naručio za dvorac Neuschwanstein, do prepričavanja *Tristana i Isolde* (1975.) Güntera de Bruyna i glazbenih adaptacija na heavy metalskoj sceni.

No, sam Beroul izričito kaže da nije autor legende. Tako se početkom 12. stoljeća spominje autorski udio stanovitog Br'erija, tj. Bleherisa (Bledhericus), Veľšanina. U 9. i 10. stoljeću poznata je u Walesu predaja o Drystanu, ljubavniku Essylt, žene Marcha. U 8. stoljeću, u Škotskoj, u spomenima iščezloga naroda Pikta sačuvano je ime njihova kralja Drustana, a Marc je pak vjerojatno lik iz keltske povijesti 6. stoljeća. Postoji i mitska dimenzija Tristana i Isolde koja se po mnogim motivima veže s antičkom tradicijom, ali očito prethodi i njezinu keltskom i istodobnomu grčkom sloju. Svako je razdoblje pridonosilo ljubavnoj drami u kojoj se sukobljava sudbina s individualnom voljom, nužnost i sloboda, zakoni društva i pojedinac. Smrtonosna ljubav veže ovostrano s onostranim, i nema filozofskoga, psihološkog i socijalnog problema u povijesti Zapada koji nije sadržan u priči o Tristanu i Isoldi. Sastavljena od običajnih tragova pretpovijesne surovosti do dvorske uglađenosti trubadurskog svijeta, ta je priča relativiziranjem svakog vladajućega morala utjecala na sve epohe.

Gottfried von Straßburg smatra se jednim od najvažnijih pjesnika srednjeg vijeka uopće. Živio je na prijelazu iz 12. u 13. stoljeće. Sve što se zna o njemu kao povijesnoj osobi može se izvesti tek iz njegovog djela i utjecaja njegovoga *Tristana*. Samo mu se ono sa sigurnošću može pripisati. Sigurno je također da je Gottfried imao izvrsno obrazovanje, možda je čak bio obrazovan kao svećenik. No, njegov je društveni status nejasan – nije plemić jer njegovi suvremenici ne dodaju nikakvu plemićku titulu njegovu imenu. Vjerojatno nije ni vitez, jer mu nije dodijeljen grb. Najbolje mu izgleda pristaje mjesto u intelektualnim patricijskim krugovima grada Straßburga. Možda je bio klerik u službi tamošnjega suda. Na nekim mjestima u *Tristanu* sam autor kao da se razotkriva kao pripovjedač i nagovještava vlastita ljubavna iskustva. Gottfriedova smrt bi se mogla okvirno datirati oko 1210. godine. Gottfried je bio suvremenik Walthera von der Vogelweide, Wolframa von Eschenbacha i Hartmanna von Auea.

Gottfriedov *Tristan*, dvorski ep od 19 548 stihova, ostao je u fragmentu: pre-kida se malo prije Tristanova braka s Isoldom bijelih ruku. Daljnji razvoj radnje i smrt glavnih likova, koja je prije kraja fragmenta nekoliko puta nagovještana, više se ne opisuje. Za srednjovisokonjemačko djelo, sam je roman izuzetno dobro oblikovan: brojni kontrastni parovi riječi, igre riječima i novotvoreni-ce, zajedno s tonalnim sredstvima kao što su aliteracija i sofisticirani stihovi, stvaraju gotovo glazbeni stil. Gottfried se služi mnogim jezičnim slikama koje događaje čine poetičnijima i živopisnijima dok u isto vrijeme stvaraju suptilne veze između pojedinih radnji. Pripovjedač ima središnju ulogu: on komentira događanja, ponekad i ironično, daje predviđanja i digresivna zapažanja o po-jedinim temama. Nagovještava vlastita iskustva, uključujući ljubavna pitanja, i raspravlja o svom procesu pisanja.

Mnogi su i različiti pristupi tumačenju Gottfriedova *Tristana*. Središnje je mjesto u konceptu ljubavi Tristana i Isolde koegzistencija sreće i patnje: faze čiste sreće slijede faze patnje. Za Tristana i Isoldu muka je kobna. Smrt kao mračna strana ljubavi već se pokazala prisutnom kod Tristanovih roditelja.

Apsolutna ljubav Tristana i Isolde ima religijske naznake: ovjekovječenjem u poeziji, par bi trebao ustati iz smrti, čin čitanja izjednačuje se s pričešću i po-sljednjom večerom: "Njihov život, njihova smrt – naš su kruh", a *Minnegrotte* podsjeća na kršćansku katedralu.

Strastvena, preljubnička ljubav Tristana i Isolde zahtijeva pravo na individu-alnu sreću, protivno normama zajednice. Međutim, Tristan i Isolda pate zbog gubitka društvenog ugleda: zato se vraćaju iz usamljene idile ljubavne pećine, *Minnegrotte*, na dvor kralja Markea, Isoldina muža.

Igra sudbine ima važnu ulogu u tijeku radnje – slučajnost je pažljivo usmjere-na na spajanje ljubavnika. Razliku između slučajnosti i sudbine ionako je teško uočiti jer, prema srednjovjekovnom pogledu na sreću, Bog odobrava promje-njivost tijeka svijeta iz kršćanskih metodičkih razloga.

Varka je središnje strateško sredstvo u romanu i sastavni dio bezbrojnih epi-zoda. U većini slučajeva to ozakonjuje pripovjedač prisvajajući pravo mudrijeg od Tristana i Isolde. Vrhunac je kušnja božjeg suda vrućim željezom. Tim je sudom manipulirala Isolda – tu je čak i Bog upleten u prijevaru.

Vladarski dvor središnja je društvena i kulturna sfera romana. Markeov kra-ljevski dvor isprva se čini idealnim društvom i za Tristana i za njegova oca, ali uskoro gotovo svi dvorski službenici postaju negativne figure i antagonisti. Pretpostavlja se da Gottfried želi pokazati ljudsku potkupljivost i/ili slabosti

sustava: u svakom slučaju, kritički promatra život na dvoru.

Krajem 12. i početkom 13. stoljeća mijenja se slika viteza u feudalnom društvu. Dok su plemićki ratnici konjanici u ranom srednjem vijeku bili prvenstveno zainteresirani za teritorijalna osvajanja i privatne svađe, njihova se uloga iz temelja promijenila nakon diktata građanskog mira u 11. stoljeću i, iznad svega, nakon iskustava prvih križarskih vojni u 12. stoljeću. Novi idealni vitez bio je čuvar kršćanstva, zaštitnik hodočasnika, putnik, školovan i odan borac svome gospodaru. Više se nije borio u osobnom interesu, nego je zastupao više, kršćanski motivirane i pravedne ciljeve. Viteštvo također prestaje biti privilegijom plemstva: neslobodni i bivši dvorski službenici imali su priliku zaslužiti ritualni prijem u viteški red posebnim postignućima.

Dotadašnje obračune u plemenskim sukobima zamijenile su ratničke igre u doba mira. Sve veća podjela vlasti između svećenstva i plemstva nakon spora oko investiture i Wormskog konkordata 1122. godine osigurala je da viteštvo služi dvojici gospodara u isto vrijeme: crkvenom i svjetovnom vladaru. U toj napetosti između različitih lojalnosti, viteštvo se razvilo u društvenu skupinu s vlastitom etikom i kulturom. Uz sve veću idealizaciju kroz književnost i pjesme, viteški je etos postao vodeći princip dvorskog života. Renesansa antičkih autora među visokosrednjovjekovnim pjesnicima također je osigurala utjecaj grčkih herojskih legendi na tradicionalnu sliku viteza. Pojam "viteški" postao je sinonim za "čestit".

Književnost u visokom srednjem vijeku nije bila strogo inovativna. Nije se radilo o pričanju priče koja do tada nije ispričana, već o oblikovanju već poznatog, tradicionalnog materijala. Ti su se materijali uglavnom prenosili usmeno i u pjesmama, a često su bili dostupni i kao starije tekstualne verzije. Materijal *Tristana* bio je poznat suvremenoj publici u različitim verzijama. Glavni izvor za Gottfriedovu adaptaciju bila je verzija *Tristana* Thomasa d' Angleterre, Thomasa od Britanije, koju sam autor spominje u *Prologu*. Najstarije preliminarne faze priče, rečeno je već, vjerojatno potječu iz keltsko-irskih priča, čije je uglavnom grube detalje Thomas od Britanije već izbrusio do uglađene dvorske forme. Vrlo sličnu središnju sliku idile ljubavne pećine može se pronaći u starijim francuskim, a pojedine motive i u starijim perzijskim tekstovima.

Mnoštvo utjecaja iz raznih jezika i kultura, kao i njihovo očito uzimanje u obzir u Gottfriedovoj verziji, sugerira da autor ima opsežno obrazovanje. Njegova *Tristana* vjerojatno je bio naručio vladar: inicijali nekih stihova u *Prologu* tvore ime Dieterich. Razdoblje nastanka djela može se utvrditi samo neizravno.

U svom ekskursu o književnoj povijesti, Gottfried imenuje žive i preminule njemu suvremene autore. Iz toga i usporedbe s drugim tekstovima toga doba može se zaključiti da je djelo pisano oko 1210. godine. U Thomasovom izvorniku priča je ispričana do kraja: dvoje ljubavnika žele se ponovno sastati, ali Tristan umire prije nego što Isolda stigne. Smatra se da je vrlo vjerojatno da je Gottfried umro prije nego što je uspio u potpunosti dovršiti svoju verziju, koja je tako ostala fragmentom.

Gottfriedov *Tristan* je posebna verzija materijala o Tristanu i Isoldi, s nekoliko motrišta. Unatoč bliskosti s izvornicima, njegov je tekst nov stilski, a dijelom i sadržajno. Brojne digresije, narativno–teorijski komentari i njegovi komentari o suvremenoj književnosti obilježavaju visok stupanj samorefleksije kakvog nema u ranijim srednjovjekovnim tekstovima. Virtuoznošću svojih stihova prelazi okvire društvenih i stilskih konvencija viteškog romana

U nastavku će se kratko prikazati fabula romana.

Riwalin Canelengres, vladar Parmenije, mlad je, lijep i dobro upućen u sve viteške discipline. U stalnom je ratu sa svojim neprijateljem Morganom. Riwalin iskorištava privremeno primirje kako bi otputovao kralju Markeu, vladaru Cornwalla i Engleske. Imenuje maršala Ruala li Foitenanta da upravlja njegovom zemljom u njegovoj odsutnosti. Marke organizira jednomjesečne viteške igre na kojima Riwalin zablista na turnirima. Lijepa Blanscheflur, Markeova sestra, zaljubljuje se u njega, a i on u nju. Nakon faze mučne čežnje, jedno drugom izražavaju ljubav pogledima. Tada Riwalin biva tako teško ranjen u borbi protiv jednog od Markeovih neprijatelja da nitko ne očekuje da će preživjeti. Očajna Blanscheflur potajno dobiva pristup njegovom bolesničkom krevetu i njih dvoje se predaju svojoj ljubavi. Suprotno očekivanjima, Riwalin ozdravlja, a tajni su ljubavnici u najvećoj sreći. Tada Riwalin prima vijest da njegov neprijatelj Morgan protiv njega okuplja veliku vojsku. Kad se želi oprostiti od Blanscheflur, ona mu otkriva da je trudna. Riwalin je potajno odводи u Parmeniju i tamo je ženi. Ubrzo nakon toga, Riwalina ubija Morgan. Blanscheflur je u agoniji kad primi vijest, posljednjim snagama rađa svoje dijete i umire.

Novorođeno siroče ima sreće: maršal Rual i njegova žena Floreate odgajaju ga kao vlastito dijete. Daju mu ime Tristan jer je začet i rođen u tužnim okolnostima. Tristan odrasta i sjajno se razvija, ubrzo svladava sve dvorske vještine. Jednog dana iz Norveške stiže trgovački brod. Tristan ga odlazi pogledati i upušta se u partiju šaha s jednim od mornara. Pod nadzorom svog učitelja Curvenala dopušteno mu je završiti igru. Ali kad Norvežani krenu, otmu Tristana. Curve-

nal uspijeva pobjeći s broda i pronalazi put do Tristanovih očajnih udomitelja. Ubrzo trgovački brod zahvati jaka oluja, a mornari vjeruju da ih Bog kažnjava zbog otmice. Ostavljaju Tristana na najbližoj obali: to je Cornwall. Tamo Tristan susreće dva hodočasnika koji s njim hodaju prema Tintajelu, vladarskom sjedištu njegova ujaka Markea. Nakon nekog vremena Tristan nailazi na Markove lovce i pridružuje im se. Upoznaje ih s mnogo razvijenijom lovačkom vještinom Parmenije. Lovci su zadivljeni i odvođe ga kralju. Marke imenuje Tristana svojim glavnim lovcem.

U međuvremenu, Rual ne može preboljeti Tristanov nestanak i odlazi ga tražiti. Najprije odlazi u Norvešku, pa u Irsku. Kada su njegovi resursi iscrpljeni, on nastavlja putovati kao prosjak. U četvrtoj godini potrage susreće dva hodočasnika koje je Tristan već upoznao. Ruala usmjeravaju prema Tintajelu. On putuje tamo i pronalazi Tristana, koji je dotad već postao mladić. Rual Tristanu i njegovu ujaku Markeu otkriva tajnu Tristanova identiteta. U veličanstvenoj ceremoniji Tristan postaje vitez, a Marke ga imenuje svojim prijestolonasljednikom: za dobrobit svog nećaka želi ostati neoženjen. Ali Tristan ne odustaje od misli o tome da je ubojstvo njegova oca ostalo nekažnjeno. Vraća se u Parmeniju, pronalazi Morgana i ubija ga. Osim toga, i njegova vojska pobjeđuje Morganovu. Time je Tristan legalno ušao u posjed svoje zemlje. Rastrgan između Parmenije i Cornwalla, na kraju odabire svog ujaka Markea.

Tek što se vratio u Cornwall, Tristan saznaje da je strašni Morold od Markea došao tražiti danak. Morold je irski vojvoda goleme fizičke snage, šurjak irskog kralja Gurmuna. Tristan se s Moroldom usudi suočiti i uspije ga ubiti. No, i sam je teško ranjen, a prije smrti Morold mu je rekao da mu je mač otrovan i da ga nitko osim njegove sestre kraljice Isolde ne može spasiti – ona jedina zna potrebne ljekovite trave za protuotrov. Dok Tristana u Cornwallu slave kao heroja, kraljevska obitelj u Irskoj oplakuje Morolda, a kralj Gurmuna izdaje naredbu da se ubije svatko tko dolazi iz Cornwalla. U međuvremenu, Tristanovo tijelo postaje sve slabije od otrova, a njegova rana se inficirala. Budući da nijedan lijek ne pomaže, odlučuje, unatoč svim opasnostima, otputovati u Irsku potražiti kraljicu Isoldu. Uz obalu Dublina sjedi u čamcu, svojim sviranjem harfe dira srca obalne straže i pretvara se da su ga napali pirati. Kraljica ubrzo doznaje za sudbinu bolesnog svirača, koji sebe naziva Tantrisom, daje ga dovesti k sebi, prepoznaje otrov i liječi ga. Zauzvrat, Tristan njezinu lijepu kćer, koja se također zove Isolda, uči kako svirati harfu i drugim dvorskim umjetnostima.

Nakon izlječenja, a vrativši se u Cornwall, Tristan nastavlja živjeti s Markeom

kao miljenik dvora – sve dok se među dvorjanima ne pojavi ljubomora. Pritišću Markea da se oženi kako Tristan više ne bi bio nasljednik prijestolja. Marke bi se trebao oženiti lijepom Isoldom od Irske, a Tristan bi trebao isporučiti bračnu ponudu. Zbog neprijateljstva s Irskom nadaju se Tristanovoj smrti. Tristan pristaje na zadatak protiv Markeove volje. Predstavlja se kao na obali Dublina nasukani trgovac. Njegov je cilj ubiti zmaja, jer je kao nagrada za taj čin navedena prelijepa Isolda. Tristan ubija čudovište, a da bi to i dokazao, odrezao je zmaju jezik. No, taj jezik ispušta otrovne pare koje ga gotovo ubijaju dok sjeda iscrpljen nakon borbe.

U međuvremenu, dvorski upravitelj kralja Gurmuna, koji je dugo bio zaljubljen u Isoldu, otkriva mrtvog zmaja i tvrdi da ga je on ubio. Da bi to dokazao, odsiječe čudovištu glavu. Isolda mrzi toga dvorskog upravitelja. Njezina majka, kraljica Isolda, u snu ima viziju o tome što se uistinu dogodilo. Majka i kći traže pravog zmajoubojicu, a mlada Isolda ga i pronalazi. Kraljica mu ulije lijek, on ozdravi i u njemu prepoznaju Tantrisa. Tristan tvrdi da je ubio zmaja kako bi kao trgovac stekao zaštitu i naklonost Iraca. Kraljica mu doživotno jamči tu zaštitu. Potom kraljica razotkriva dvorskog upravitelja kao prevaranta, a Tantrisa kao Tristana razotkriva mlada Isolda. Krhotina s Tantrisovog mača pronađena u Moroldovoj lubanji otkriva joj da je Morold ubijen Tantrisovim mačem. Tada također primjećuje i sličnost u imenima Tristan i Tantris. Pronalazi Tristana u kupaonici i podiže mač da ga ubije, u čem ju sprječava njezina majka. I ona se osjeća izdanom, ali održava obećanje da će zaštititi njegov život. Ubrzo potom, Tristan uspijeva isporučiti ujakovu bračnu ponudu. Kralj Gurmun i kraljica Isolda ju prihvaćaju.

Kraljica Isolda smiješa ljubavni napitak koji one što ga zajedno popiju spaja u neizbježnoj ljubavi. Isolda bi ga trebala popiti s Markeom u njihovoj prvoj bračnoj noći. Za to se trebala pobrinuti kraljičina nećakinja Brangijena. Na brodu za Cornwall, Isolda je vrlo potištena jer mora otići u inozemstvo kako bi se udala za stranca. Tristan ju želi utješiti, ali ona ga i dalje mrzi jer joj je ubio ujaka. Kad se Tristan našao u Isoldinoj brodskoj kabini, neka im je sluškinja dala da se okrijepe vinom ne znajući da je to ljubavni napitak. Ubrzo dolazi Brangijena i shvaća što se dogodilo. Isoldina se mržnja trenutno gasi, ona i Tristan se zaljubljuju. Tristanova odanost Markeu ga ometa i, poput Isolde, pokušava se boriti protiv svojih osjećaja – ali uzalud. Naposljetku jedno drugome priznaju ljubav.

Ljubavna sreća na brodu pomućena je onim što dolazi: Isolda se mora udati za nevoljenog čovjeka a više nije netaknuta djevica. Ona stoga zamoli još nedir-

nutu Brangijenu da provede prve sate bračne noći s Markeom. Brangijena, osjećajući krivnju zbog njihove tragične ljubavi, pristaje. Trik funkcionira: Marke spava s Brangijenom umjesto s Isoldom i ne primjećuje ništa.

Nakon vjenčanja, Tristan i Isolda isprva mogu nesmetano nastaviti svoju ljubav jer nitko ne zna ništa o njihovoj tajni. Ali nisu dugo pošteđeni spletki: upravitelj Marjodo, potajno zaljubljen u Isoldu, jedne noći prati Tristanove otiske stopala u snijegu, što ga vodi izravno u njihovo ljubavno gnijezdo. Kaže kralju da kruže glasine o Isoldi i Tristanu. Od tada je Markeov mir narušen. Supruzi postavlja razne zamke. U početku se Isolda sama svojim odgovorima razotkriva, ali uz taktičku podršku Brangijeninu, uspijeva se razgovorom izmaknuti Markeovim zamkama. Marke je rastrgan između sumnje i povjerenja. Ljubavnici saznaju za glasine i jedva da imaju priliku vidjeti jedno drugo nasamo. Brangijena im pomaže da to ipak ostvare, ali tada Melot, Marjodov pomagač, saznaje za tajne dogovore. Zajedno s kraljem, malo prije dogovorenog susreta, penje se na stablo ispod kojeg se ljubavnici sastaju. Tristan i Isolda primjećuju njihove sjene i ne upadaju u zamku, već im odglume nevinu scenu susreta. Još jednom, Marke se oslobađa svojih sumnji i Isoldi i Tristanu izražava povjerenje.

Marjodo i Melot ubrzo uspijevaju ponovo probuditi sumnje u kraljevu umu. Marke slijedi tragove, ali ne pronalazi dokaze. Budući da stalne glasine ugrožavaju njegovu čast diljem zemlje, on poziva svoje savjetnike da se okupe. Isolda bi na optužbe trebala odgovoriti i proći kušnju užarenim željezom na božanskom sudu. Isolda zamoli Tristana da bude tamo na dan suđenja. On se pojavljuje prerušen u hodočasnika, a Isolda mu naredi da ju prenese s broda na kopno. Ona ga potom uputi da inscenira pad. Na trenutak, kao slučajno, završi ležeći u njegovom naručju. Na sudu se tada pod zakletvom zakune Markeu da nitko drugi nikada nije bio u njezinom naručju osim njega, Markea, i jadnog hodočasnika. Zatim prolazi kušnju užarenim željezom: drži ga u ruci bez da se opeče. Opet su raspršene Markeove sumnje.

No, nakon nekog vremena Markeove se sumnje ponovno rasplamsaju i on konačno iz pogleda Tristana i Isolde shvaća da se vole. Protjera ih sa svoga dvora. Shvaća da ih ništa ne može razdvojiti i ne želi im više stajati na putu, ali isto tako više ne želi tolerirati povrede svoje časti. Par jaše do špilje u šumi koju je Tristan jednom otkrio u lovu: veličanstvena pećina za ljubavnike, s krevetom od kristala u sredini. Njih dvoje provode vrijeme u osamljeničkoj idili. Markeu nedostaje njegova lijepa žena. U lovu slučajno otkriva špilju: odozgo, kroz otvor, vidi Isoldu i Tristana kako spavaju na kristalnom krevetu, ali podalje

jedno od drugoga i s mačem između njih – njih dvoje su tako legli jer su bili upozoreni. Marke, pak, to tumači kao njihovu čednost. Želi natrag Isoldu, šalje po njih dvoje i uvjerava ih da im ništa ne zamjera. Vraćaju se na dvor te su sad opet okruženi stražarima. Napokon, čeznutljiva Isolda priprema krevet u svom vrtu i unatoč velikoj opasnosti poziva Tristana k sebi. Kralj ih odmah pronalazi, po prvi put jasno isprepletene. Želi pribaviti svjedoke kako bi preljubnici bili osuđeni na sudu. Ali Tristan je primijetio kralja. Prije nego što pobjegne, Tristan i Isolda se opraštaju i zaklinju jedno drugome na vječnu vjernost.

Tristan uzima prvi brod na koji naiđe i traži avanture u Njemačkoj ističući se viteškim junaštvom. Tada saznaje za rat u Vojvodstvu Arundel te i tamo ratuje kako bi lakše podnosio slomljeno srce. Uspijeva okončati rat uz pomoć svoje parmenske vojske. Vojvoda ima kćer po imenu Isolda – Isolda s bijelim rukama. Ona se zaljubljuje u Tristana, a i ona njega također privlači. S jedne strane, to ga odvlači od njegove velike boli, ali s druge strane, ova ga Isolda podsjeća na njegovu pravu ljubav. Tako se koleba, zbunjen, te se pita može li se s novom ljubavi suočiti sa svojom boli i naposljetku posustaje pred Isoldom bijelih ruku.

Tu se Gottfriedov fragment prekida.

II.

OSUĐIVANJE

2.1. Osuđivanje

U romanu *Tristan* Gottfried iscrtava ljubavni trokut među protagonistima, Tristana, Isolde te Isoldinog supruga kralja Markea. Tu se naravno očekuje nekoliko vrsta osuđivanja. Štoviše, roman postaje idealan za proučavanje osuđivanja. Ljubavni trokut ukazuje na to da će Tristan osuđivati Isoldu, Isolda Tristana, Tristan i Isolda kralja Markea, kralj Marke Tristana i Isoldu te da će oni biti metafora za sve međuljudske odnose u romanu, ali i u politici, društvu i kulturi. Gottfriedov *Tristan* postaje provokativna studija raspoloženja i osjećaja unutar ljubavnog trokuta snažno povezana s osuđivanjem. Nije ništa manje zanimljiv od ljubavnog trokuta Lancelota, Guinevre i kralja Arthura. Gottfried ironično, osuđivanjem unutar ljubavnog trokuta, ali i šire, sugestivno i neizravno prenosi osjećaj i atmosferu napadanja. Nedostatak samospoznaja likova i njihovo neznanje tjera publiku na potrebnu prilagodbu.

Važnost osuđivanja kao okrivljavanja očituje se već u *Prologu* romana. Riječ je o autorovim refleksijama o ljudima, njihovim željama i ljubavima te o boli i borbama. Nastavlja se s osuđivanjem sukoba i ratova u kojima se nalaze likovi Riwalin i Marke, kraljevi, te o posljedicama koje ratne prilike i osobna sudbina nose ženi koja te vladare povezuje – Blanscheflur. Ona strahuje, žena je u doba nesklono ženskoj osobnosti. To potvrđuje i Isoldina sudbina – udat će se za nepoznata čovjeka.

Gottfriedov *Tristan* počinje, rečeno je, s osuđivanjem već u *Prologu*.⁷ Osuđuje se onoga tko ne cijeni dobročinstvo, posljedica čega bi sve dobro učinjeno na svijetu bilo poništeno. Time bi sve, odnosno svijet bio poništen. Zatim se osuđuje onoga koji ne gleda blagonaklono na onoga koji u najboljoj namjeri djeluje za dobrobit ovoga svijeta.⁸ Pripovjedač čuje priče o tome kako se osuđuje ono što bi se rado imalo: o tome se govori kao o ništavnim sitnicama, obezvrjeđuje se ono što se želi a ne može se imati.⁹ Navodi se kako ima puno onih koji dobro drže za loše, odnosno ono što je manje vrijedno smatraju vrijednijim. Sam

⁷ "Gedaechte mans ze guote niht,/ von dem der werlde guot geschiht, sô waere ez allez alse niht,/ swaz guotes in der werlde geschiht./" *Tristan* 1–4.

⁸ "Der guote man swaz der in guot/ und niwan der werlt ze guote tuot,/ swer daz iht anders wan in guot/ vernemen wil, der missetuot./" *Tristan* 5–8.

⁹ "Ich hoere es velschen harte vil,/ das man doch gerne haben wil:/ dâ ist des lützelzen ze vil,/ dâ wil man, des man Biene wil./" *Tristan* 9–12.

pripovjedač osuđuje takve ljude naglašavajući da oni ne pomažu, nego odmažu i koče.¹⁰ Pripovjedač osuđuje i one za koje čuje da ne mogu podnijeti muku i žele živjeti samo u sreći. Iako želi da im Bog omogući ono čemu teže, osjeća se prizvuk osuđivanja. Narator razlikuje sebe od njih, razlikuje svoje ljude od takvih ljudi, odnosno kaže da ono što on ima za reći nije za svakoga. Njihov i njegov način života u potpunosti se razlikuju.¹¹ Pripovjedač želi biti čovjek među "svojim" ljudima, živjeti život kao oni, s njima se posvetiti i s njima nestati. Naglašava da se njih do sad držao i s njima proveo svoj život. Oni su ga podučavali u potrebi i boli, pružili mu pomoć i vodstvo.¹² Iako pripovjedač ipak ne želi pripadati onima koji osuđuju i razlikuje drugo, ono što je drugačije od njega, primjećuje da osuđivanje postoji, ali prema njemu stvara jasnu distancu. Ne osuđuje one koji su u potrazi za srećom, ali ih odgovara od toga da iznalaze razonode koje bi se loše odrazile na čistu ljubav,¹³ jer razonoda je samo za one koji osjećaju ljubavnu muku i bol čežnje.

Kako bi dokazao ideje o osuđivanju iz *Prologa*, pripovjedač pri opisu Riwalinova života objašnjava da je on ušao u rat protiv Morgana, i Morgan u rat protiv njega, te da su jedan drugome nanijeli veliku štetu. Tada pripovjedač prelazi na generalni prikaz ratovanja i viteškog života kao nečega što vodi ka gubitku ili dobitku. To je način na koji se odvijaju ratovi, a gubitak i dobitak produžuju sukobe.¹⁴ Način na koji se to prikazuje ne osjeća kao osuđivanje. No, ukazivanje na produbljivanje odnosno produživanje sukoba, a nespominjanje mira, dovodi do toga da se pomisli da se pripovjedač namjerno distancira od spominjanja mira budući da se iz *Prologa* zna da pripovjedač prepričava priču iz Thomasa od Britanje. Izbjegavanjem spominjanja mira, glasnom tišinom i

¹⁰ "Ir ist sô vil, die des nu pflegent,/ das si das guote z'übele wegent,/ das übel wider ze guote wegent:/ die pflegent niht, si widerpflegent./" *Tristan* 29–32.

¹¹ "ine meine ir aller werlde niht/ als die, von der ich hoere sagen, diu keine swaere enmüge getragen/ und niwan in vröuden welle sweben./ die lâze ouch got mit vröuden leben!/ Der werlde und diseme lebene/ enkumt mîn rede niht ebene./ ir leben und mînez zweient sich./" *Tristan* 50–57.

¹² "dem lebene sî mîn leben ergeben,/ der werlt wil ich gewerldet wesen,/ mit ir verderben oder genesen./ ich bin mit ir biz her beliben/ und hân mit ir die tage vertriben,/ di mir ûf nâhe gêndem leben/ lêre unde geleite solten geben:/" *Tristan* 67–70.

¹³ "und gerâte ich niemer doch dar an,/ daz iemer liebe gernde man/ dekeine solhe unmuoze im neue,/ diu reiner liebe missezeme:/" *Tristan* 93–96.

¹⁴ "wan ze urliuqe und ze ritterschaft/ hoeret verlust unde gewin:/ hie mite sô gânt urliuqe hin;/ verliesen unde gewinnen/ daz treit die criege hinnen./" *Tristan* 366–370.

indirektno, preko drugog autora, ukazuje na ono što nedostaje. To je mir. Očita je pripovjedačeva oštra kritika autorova ratnog razdoblja.

Sljedeće mjesto u tekstu gdje se osuđuje ratovanje ono je gdje se pripovijeda kako kralj Marke osvaja Britaniju odnosno Englesku. U tim stihovima pripovjedač naglašava što se dogodilo pošto je zemlja došla u velške ruke. Naime, tada su zemlju međusobno podijelili i svi su htjeli postati kraljevi i vladari, što im se sudbonosno obilo o glavu. Međusobno su počeli ratovati i ubijati se, a da bi se tomu došlo na kraj predali su zemlju i sebe u vladavinu kralju Marke.¹⁵ Pripovjedač pokazuje negativne posljedice i gubitke tijekom ratovanja i ubijanja. Indirektno, prepričavajući događaje iz nekog drugog izvora, kritizira, a tako i osuđuje, moguće slične političke odluke, situacije i događaje u svome dobu i u svojoj zemlji. Porukom da su svi htjeli postati vladari ili kraljevi, osuđuje tu želju razotkrivajući njezine negativne posljedice. One se jasno očituju kod Blanscheflur i Riwalina.

Blanscheflur je shvatila da Riwalin, jer je vladar, mora otići u rat braniti svoje posjede. U isto vrijeme on je njezin ljubavnik i gospodar, te ga optužuje za situaciju u kojoj se nalazi i zbog koje pati. Osuđuje ga jer nosi njegovo dijete i tu situaciju, prvu među trima, karakterizira kao smrtonosnu i neizbježnu. Tvrdi da neće izbjeći smrt pri porodu, osim uz Božju pomoć.¹⁶ Blanscheflur Riwalina osuđuje za nešto za što su oboje odgovorni, no vidi se da kroz Blanscheflur pripovjedač ukazuje na bezizlaznu situaciju onih žena u srednjem vijeku koje su ostale trudne u izvanbračnom odnosu. Pokazuje suosjećanje, a ženina se odgovornost prebacuje na muškarca. Iako se Blanscheflurino stanje čini opasnim samo zbog smrti pri porodu, uočava se jasno da je pripovjedač muškarac jer se, osim fizičke, zanemaruju ostale razine Blanscheflurina bića, emocionalna i duhovna. Čitatelj / slušatelj kao da se ne može poistovjetiti s Blanscheflurinom situacijom, osim na fizičkoj razini, i to zbog njezine smrti pri porodu. Pritom se ne zna bi li dijete ostalo na životu ili ne, pa bi se moglo imati suosjećanja i za dijete. Zanimljivo je promotriti lakoću s kojom Blanscheflur govori o vjerojatnoj smrti pri porodu. Stječe se dojam da je za ondašnjeg recipijenta, pa tako i

¹⁵ "dô die daz lant besâzen/ und ez under sich gemâzen,/ dô wollten si alle künegelîn/ und herren von in selben sîn:/ diz wart ir aller ungewin./ sus begunden sî sich under in/ sahen unde morden starke/ und bevilhen ouch dô Marke/ sich und daz lant in sîne pflege:/" *Tristan* 437–445.

¹⁶ "hêre unde vriunt, ich hân von iu/ manc leit und vor den allen driu,/ diu toedic unde unwendic sint./ daz eine ist, daz ich trage ein kint/ des entrûwe ich niemer genesen,/ got enwelle mîn gehelfe wesen./" *Tristan* 1463–1468.

pisca romana, takva situacija bila vrlo vjerojatna i uobičajena, pa otud možda takva Blanscheflurina uvjerenost i jasnoća pri iskazivanju te mogućnosti. Za današnjeg je to čitatelja skoro pa nevjerojatno, ili bar rijetko, pa je moguće da se njezin odnos prema tom događaju čini hladnim i suzdržanim.

Drugo što Blanscheflur smatra po sebe pogubnim, osuda je od strane njezina brata i vladara Markea: brine ju osuda stanja u kojem se našla, da će ju on prokleti kad shvati svoju vlastitu sramotu i da će ju pustiti da sramotno umre.¹⁷ Ne samo da se Blanscheflur boji osude svoje situacije od strane svoje obitelji, nego se zbog stanja u kojem se nalazi boji društvene osude cijele njezine obitelji. Autor kritizira društvo koje zbog grijeha jednoga člana osuđuje cijelu obitelj. Naročito je zanimljivo da je to vladarska obitelj koja je zbog svoje funkcije i položaja pod povećalom: publika u romanu i čitatelj / slušatelj se naslađuju situacijom u kojoj se vladajući nalaze i samo čekaju neku priliku za osudu.

Iako publika može imati suosjećanja za Blanscheflurinu sudbinu, ipak se primjećuje da autor na temelju društvenih prilika vremena u kojem je djelo nastalo ukazuje da mase i podređeni osuđuju svoga vladara, žene i cijele obitelji. Ako se pogleda iz druge perspektive, može se primijetiti da čitatelj / slušatelj ima razumijevanje Blanscheflurinih prilika, ali nema za osudu njezina brata. Izgleda da bi se i brata i vladara moglo osuditi zbog njegova straha od sramote koju mu je nanijela Blanscheflur, umjesto da tog člana obitelji uzme u zaštitu, pomogne mu i podrži ga. Ipak, pri svemu tome ne treba zaboraviti da pripovjedač govori o Blanscheflurinim strahovima u pretpostavljenim događajima, koji se još nisu dogodili i u stvari je sve to osuda nje same i njenoga samooptuživanja.

Treća stvar koje se Blanscheflur boji jest da će joj brat, u slučaju da ju poštedi smrti, ipak oduzeti nasljedstvo i ugled te će zauvijek živjeti nedostojna i prezrena.¹⁸ Tu se najprije vidi da obitelj i društvo ženu koja je ostala trudna izvan braka ostavlja bez nasljedstva i stigmatizira ju. Iz perspektive žene kako ju autor, muškarac, prikazuje, to je gore od smrti. Iz perspektive obitelji i društva, osuđuje se ženu iako ona nije jedina kriva. U pogledu moralnog autoriteta

¹⁷ "daz ander deist noch mërre:/ mîn bruoder und mîn hërre/ sô der an mir dise ungeschicht/ und ouch sîn selbes laster siht,/ der heizet mich verderben und lesterliche ersterben./" *Tristan* 1469–1474.

¹⁸ "daz dritte ist aber diu meiste nôt/ und maneges erger danne der tôt:/ ich weis wol, ob daz wol ergât,/ daz mich mîch mîn bruoder leben lât/ und er mich nicht ersterbet,/ daz er mich aber enterbet/ und nimet mir guot und êre./ sô muoz ich iemer mære/ unwert und waches namen sîn./" *Tristan* 1475–1483.

vladarske obitelji, slušatelj / čitatelj vjerojatno očekuje savršenstvo, a ono je, uzimajući u obzir ljudske slabosti, nemoguće, pa je etički i estetski doprinos te scene izazivanje suosjećanja sa svima uključenima. Primjećuje se da Blanscheflur misli samo o svojoj nesreći, nasljedstvu i imenu, te se pokazuje da ona, ne samo da osuđuje svoga brata i ljubavnika, nego da pripovjedač osuđuje nju zbog onoga što ju brine. Pomišlja se na to da autor pokazuje suosjećanje prema vladajućima koji u takvim situacijama misle o gubitku ugleda i dobara, a u stvari previđaju da gube svoje vrijednosti i principe, a time i same sebe. Sljedeći je problem unutar treće stvari koja brine Blanscheflur, ali ipak, zanimljivo je, tek na kraju – vanbračno dijete.

Žena je u srednjovjekovlju značajna iz dva razloga: prvo, ako potječe od slavnih vladarskih obitelji koje su u isto vrijeme i pobožni branitelji Crkve, i drugo, žena mora rađati djecu, širiti dvorsku i crkvenu vladavinu, pomoći klastre i samostane, odnosno spajati nove posjede. Ženino obiteljsko stablo daje dinastiji neku vrstu mitskog naslijeđa a njezine vjerske aktivnosti impliciraju blizak odnos dinastije i Boga. Crkva predstavlja ženu kao model za primjerenno vladarsko ponašanje, a to se ponašanje eksplicitno uspoređuje s ponašanjem svetih žena: ona mora biti ponizna, šutljiva, poslušna i čedna. Mora se odreći bogatstva i statusa i posvetiti se dobrim djelima. Stroga su ograničenja pod kojima su žene morale funkcionirati. Brak je bitan za sposobnost žene da ima bilo kakvu moć na dvoru. Utjecale su na odluke svojih suprug koristeći se “ženskim lukavštinama” iza zatvorenih vrata, ili manevrirale, ne samo u privatnim odajama, nego i u javnosti, prije stupanja u brak ili u njemu. Nadalje, transgresivni ženski govor koji se pojavljuje jest onaj koji ukazuje na književne konstrukcije roda u političke svrhe, njegovo konceptualiziranje u odnosu na povijesno specifičnu ideologiju unutar kojih i uz koje su srednjovjekovne plemićke žene morale živjeti. Gottfried ukazuje i na središnji značaj ženstvenosti za izgradnju muškog pjesničkog subjekta i književnog prikaza idealnog muškarca.¹⁹

Tako Blanscheflur govori da bi sama trebala odgajati dijete, bez očeve pomoći, a sve to dok je otac još uvijek živ. Unatoč tomu, ne bi se ona žalila kad bi ta sramota samo nju pogodila. Tada se obraća, ne samo Riwalinu nego i svima koji slušaju, s vapajem da poštede njenu uglednu obitelj i kraljevskoga

¹⁹ Poor, S. S. (2001). Gender Studies and Medieval Women in German. *College Literature*, 28(2), 120.

brata od sramote.²⁰ Zanimljivo je kako Blanscheflur naizmjenice manipulira osuđivanjem i prikazivanjem sebe kao žrtve. Žrtva je što bi trebala sama odgajati dijete, pa osuđuje oca koji je živ a nema ga u životu djeteta. Zatim to- nom žrtve kaže kako bi ona sve mogla izdržati, i osudu, i sama odgajati dijete, samo da nije drugih, onih koji osuđuju nju i njenu obitelj. Slijedi vapaj da joj se poštedi obitelj, da se nikoga ne osudi, nego neka se svi oslobode nje same. Autor Blanscheflur prikazuje kao onu koja glumi žrtvu i izaziva sažaljenje.

Gottfried upravo publiku stavlja pred zadatak, lekciju, kao počinitelja nečega što je bio krimen u društvu i kulturi srednjega vijeka, a to je u ovom slučaju vanbračno dijete. Sad se postavlja pitanje autorova kritičnoga odnosa prema preuzimanju odgovornosti u takvoj situaciji gdje dijete biva osuđeno za grijehe majke, a i cijela obitelj zbog grijeha jednog člana. Pitanje je treba li uopće osuđivati takve žene u vladajućim obiteljima kad se nađu u istoj situaciji i jesu li kriteriji za jedne i za druge isti. Gottfried kod recipijenta svog romana želi pobuditi reakciju, poziv na djelovanje.

2.2. Nadmetanje, pobijanje i osuđivanje

Uz Blanscheflur, autor i majku Isoldu prikazuje kao manipulatoricu koja svojim retoričkim sposobnostima ostvaruje ciljeve. Žene nisu samo žrtve. Ugrožene, one se brane svim sredstvima. Tako dvije Isolde, mati i kći, svladavaju upravitelja koji je za nagradu lažima htio osvojiti kraljevnju Isoldu.

Pošto je Tristan ubio zmaja a upravitelj lagao da ga je ubio on, Isolda majka dovlači upravitelja na sud pred kralja, dvorjane i Tristana. Započinje javna svađa kraljice majke Isolde s upraviteljem, puna osuđivanja i s jedne i s druge strane. Osuđivanje je strukturirano tako da se izmjenjuju pohvala i osuda, odnosno umiljavanje s osuđivanjem. Sud započinje govorom upravitelja koji pred kralja i dvorjane iznosi svoju žalbu i zahtjev. Upravitelj se nada da će kralj održati svoju riječ i da neće prekršiti kraljevsko obećanje baš kad je on, upravitelj, u pitanju. Već tu upravitelj kralja osuđuje sumnjom oko mogućeg kršenja obećanja, jer se radi o upravitelju, a ne o nekome drugome. Upravitelj tako osuđuje kralja za

²⁰ "dar zuo muoz ich mîn kindelîn,/ daz einen lebenden vater hât,/ ziehen âne vater rât./ Und enwolte ich daz niemêr geclagen,/ solt ich daz laster eine tragen,/ daz mîn vil hôch geslehte/ und der künic mîn bruoder mehte/ des itewîzes unde mîn/ mit êren ledec und âne sîn./" *Tristan* 1484–1492.

protežiranje jednih na uštrb drugih. Istovremeno se umiljava kralju pozivajući se na njegovu pravednost i zakletvu da će vitez koji sam i svojom rukom ubije zmaja za nagradu dobiti kraljevu kćer Isoldu. Upravitelj naravno ne kaže da je pronašao mrtvog zmaja i da ga nije ubio vlastitom rukom. Da bi skrenuo pažnju s te činjenice, on nastavlja svoj govor ponovo osuđujući kralja za smrt mnogih vitezova koji su poginuli u pokušaju da ubiju tog zmaja, baš zbog kraljeva obećanja.

Upravitelj nastavlja s lažnim svjedočanstvom hvaleći sebe i govoreći da je on stavio svoj život na kocku, bio hrabriji od ostalih, za razliku od drugih nije se obazirao na mrtve prije njega, te je zbog ljubavi ubio zmaja. Kao dokaz nudi zmajevu glavu te se poziva na kraljevo obećanje i riječ tvrdeći da bi to trebalo biti istinito i pouzdano. Upravitelj hvali svoj uspjeh, sposobnost i hrabrost, a osuđuje druge za nesposobnost i kukavičluk, te se istodobno umiljava kralju govoreći mu da je on častan i pouzdan, odnosno osuđuje ga ako ne prihvati njegov dokaz, pa bi bio lažov i prevarant. Upravitelj u stvari osuđuje kralja za nešto što on sam čini. Dok publika zna sve što se zbivalo prije ovog događanja, shvaća da su i upravitelj i kralj Gurmun moralno upitni, iako na različite načine i s različitom svrhom, čime Gottfried indirektno posredstvom upravitelja osuđuje načela vladanja i same vladare. Moglo bi se pomisliti da kralj Marke ne spada u ovu kategoriju vladara, međutim već u poglavlju o Tristanovu putu prema Irskoj, kako bi isprosio mladu Isoldu, pripovijeda se kako bi se Marke trebao oženiti lijepom Isoldom od Irske, a Tristan bi trebao isporučiti bračnu ponudu. Zbog neprijateljstva s Irskom nagađa se o Tristanovoj smrti. Tristan pristaje na put protiv Markeove volje te kreće zajedno sa kraljevim savjetnicima.

Tada Gottfried kritizira svoj izvor za priču o Tristanu. Naglašava kako se tamo čita o Tristanu u opisu lastavice iz Cornwalla. Uzela je pramen ženske kose kako bi izgradila svoje gnijezdo. U zgradama stoji pripovjedačev komentar da ne razumije kako je to lastavica mogla uopće znati. Pošto je uzela pramen odnijela ga je natrag preko mora u Cornwall. Pripovjedač se pita je li se ikad ijedna lastavica tako neugodno gnijezdila, da je, iako je imala materijal za izgradnju svoga gnijezda u svojoj domovini, morala ići preko mora u daleke zemlje u potragu za materijalom za gnijezdo. Nastavlja kazujući da je priča pre-rasla u brbljanje te se pričaju zbunjujuće stvari. Usto, naglašava se, besmisleno je govoriti da je Tristan otišao preko mora sa svojom pratnjom nasumce, da nije primijetio koliko dugo je bio na putu i kamo se sve kretao, da nije znao koga je tražio. Pripovjedač se retoričkim pitanjem čudi tome da je njegov izvor za

priču takve stvari pronašao u knjigama i još je to zapisao i o tome izvješćivao. Da, kaže pripovjedač, svi su zajedno, kralj koji ih je poslao, njegovi krunski savjetnici iz cijele zemlje i glasnici, svi su bili luđaci i budale, ako su na takav način obavljali svoju službu.²¹

U navodnoj kritici Gottfriedova izvora o Tristanu može se iščitati nekoliko razloga u kontekstu osuđivanja. Kritika načina prepričavanja izvorne priče i njezina autora samo je krinka za osuđivanje kralja, dvorjana, savjetnika i njihova obavljanja službe i postupaka pri tome. Najprije se u stvari metaforom o lastavici osuđuje prošnja mlade u tuđoj zemlji umjesto u domovini. Tristanov nasumičan odlazak na put s pratnjom koja mu želi zlo osuđuje se kao naivan i besmislen postupak i sugerira da je budala i luđak svatko tko na takvo što svojevoljno pristane kako bi se dokazivao nekom drugome i za tuđe ciljeve. A najveća je osuda upućena slikom broda koji plovi bez cilja, smjera, načina kako ostvariti cilj, pun budala i luđaka. Metafora broda luđaka osuda je i kritika srednjovjekovnih vladajućih praksi koje se odnose na povezivanje država vjenčanjima, traženje strankinja da vladaju umjesto žena iz domovine, slanje glasnika u strane države da obavljaju besmislene poslove za vladare, a ni vladari ni glasnici ne znaju u stvari što trebaju učiniti, politika vođenja država bez dugoročnih planova i ciljeva i načina za njihovo ostvarenje. Gottfried tu koristi satiričan stil kako bi osudio glupe i besmislene prakse vladanja u srednjovjekovlju. Metafora broda luđaka imala je svoj vrhunac sa Sebastianom Brantom i njegovim satiričnim djelom *Das Narrenschiff* u 15. stoljeću kao alegorija o ljudskoj gluposti.²²

No, neki smatraju da Gottfriedovo gledište na kraljevanje i kralja nije sasvim negativno, kao ni njegova protudvorska i/ili proburžoaska politička orijentacija. Osim toga, Gottfriedovo korištenje suvremenih antidvorskih traktata, njih

²¹ "Si lesent an Tristande,/ daz ein swalwe z'Îrlande/ von Curnewâle kaeme,/ ein vrouwen hâr dâ naeme/ z'ir bûwe und z'ir geniste/ (ine weiz, wâ sî'z dâ wiste)/ und vuorte daz wider über sê./ genistet ie kein swalwe mê/ mit solhem ungemache,/ sô vil sô sî bûsache/ bî ir in dem lande vant,/ daz s'über mer in vremediū lant/ nâch ir bûgeraete streich?/ weiz got, hie spellet sich der leich./ hie lispet daz maere./ ouch ist ez alwaere,/ swer saget, daz Tristan ûf daz mer/ nâch wâne schiffete mit her/ und ensolte des niht nemen war,/ wie lange er vüere oder war,/ und enwiste ouch niht wen suoehen./ waz rach er an den buochen,/ der diz hiez schriben unde lesen?/ jâ waeren s'alle samet gewesen,/ der künic, der sî ûz sande,/ sîn rât von dem lande,/ die boten gouche unde soten,/ waeren s'alsô gewesen boten./" *Tristan* 8601–8627.

²² Classen, A. (2012). The Symbolic and Metaphorical Role of Ships in Medieval German Literature: A Maritime Vehicle that Transforms the Protagonist. *Mediaevistik*, 25, 15–33.

su često pisali nezadovoljni dvorjani, vjerojatno svećenici, kao mjerilo suvremenih moralnih vrijednosti, prejudiciralo je teorijske temelje rasprave i onemogućilo bilo kakvu nepristranu prosudbu Gottfriedovih narativnih intencija portretiranja kraljeva. Usporedba kralja Markea s njegovim narativnim dvojnikom u kraljevstvu, kraljem Gurmunom, donosi sasvim drugačiji zaključak. Čini se da Gurmun ne dijeli sve slabosti koje karakteriziraju Markovo kraljevanje tijekom i nakon epizode s Moroltom. Za Gurmuna su svi sukobi riješeni: mir je ponovno uspostavljen, pitanje danka je pravno riješeno borbom. *Ordo*, red ugrožen upraviteljevim pretenzijama na kraljevstvo, ponovno je uspostavljen. Uklonjena je *discordia Diaboli* koju personificira zmaj. Zakonito nasljeđivanje je bilo zajamčeno, koliko je to bilo moguće, udajom Isolde za Markea. Da je Gottfried želio optužiti sve kraljeve i strukturu feudalnog društva, on bi Gurmuna prikazao mnogo drugačije. Vladajuća harmonija nakon što je pravda ponovno uspostavljena, prikladan je dokaz da Gottfried nije sve kraljeve osuđivao kao slabe i neučinkovite, a sve dvorove kao zle i opasne za ljude dobrog karaktera.²³

Kako bi se još detaljnije objasnila Gurmunova vladavina treba dalje razložiti nadmetanje, pobijanje i osuđivanje koje se pred njim odvijalo. Naime, upravitelju umjesto kralja Gurmuna odgovara kraljica majka Isolda, a struktura se njezina govora također bazira na principu pohvale i osude, odnosno umiljavanja i osuđivanja. Pretpostavlja se da je kraljičin govor prešao iz stila podilaženja, kojim se koristio upravitelj kao muško i niži stalež, u stil umiljavanja, jer je ona kraljica i na višem položaju od upravitelja. Ne treba mu podilaziti, ali je lijepa, pametna i mudra žena pred kraljem i okupljenim dvorjanima te se koristi umiljavanjem da stekne naklonost većine muškaraca na sudu i dvoru kako bi presuda bila u njezinu i Isoldinu korist. Kraljica neutralno, bez direktnog spominjanja, upravitelja generalno osuđuje dok govori kako previše sebi dozvoljava onaj koji nezasluženo želi tako vrijednu nagradu kao što je njezina kći Isolda, dok samog kralja istodobno podsjeća da se radi o njihovoj kćeri i da je ona nešto najvrjednije u njihovim životima. Upravitelj njezino obraćanje odmah osobno shvaća, jer je osim publike i autora, odnosno Tristana, dviju Isoldi i kralja (čime se ovdje radi o ironiziranju lika upravitelja, ali i ironiziranju okupljenih dvorjana koji znaju samo glasine, ali ne i pravu istinu), on, upravitelj, svjestan da su njezine riječi istinite, iako se nisu odnosile direktno na njega nego su bile neutralno obojane a izjava generalizirana.

²³ Kerth, T. (1988). Kingship in Gottfried's "Tristan." *Monatshefte*, 80 (4), 456.

Dakle, upravitelj kraljičinoj osudi njegova ponašanja odmah dodaje svoju osuđujuću izjavu da ona govori i djeluje nepravedno. Dodaje da je kralj njegov gospodar te da kralj može za sebe govoriti, da mu kralj treba odgovoriti. Upravitelj je ovim riječima odgovorio kraljici koristeći se generalizacijom kao i ona: u isto je vrijeme, ne obraćajući joj se, proziva i osuđuje te naglašava da nije ona njegov vladar, da je sebi uzela previše prava te da umanjuje kraljeve ovlasti i sposobnosti oduzimajući mu pravo da govori i donosi odluke. Istodobno podilazi kralju, podsjećajući ga na njegovu važnost i veličinu.

Sam kralj tada kraljici Isoldi daje dopuštenje da govori u svoje, njegovo i u ime njihove kćeri mlade Isolde. Publici je poznato da su se kraljica i kralj tako dogovorili, te je upravitelj iz neznanja djelovao krivo, što je opet ironiziranje lika upravitelja, ali se odnosi i na Gottfriedovo neprestano naglašavanje da se nikad ne posjeduju sve potrebne informacije, te da je osuđivanje dvosjekli mač. Nakon kraljeva dopuštenja, kraljica se obraća direktno upravitelju umiljavajući mu se riječima da je njegova ljubav čista i dobra te da je on srčani muškarac koji bez sumnje zaslužuje sposobnu ženu. Nakon umiljavanja, kad kraljica krene osuđivati upravitelja, svoje argumente pretvara u generaliziranja i odgovora na upraviteljev napad koristeći se njegovim argumentom da je uistinu nepravedno kad netko nezasluženo traži visoku nagradu. Nakon toga mu i direktno govori, iz lažne mu se intimnosti obraćajući s “ti”, da je sebi pripisao čin i hrabrost koja mu ne pripada.

Upravitelj se na to pravi da ne razumije što kraljica govori, osuđujući ju time da iznosi neistine, i nudi dokaz, zmajevu glavu, uzdižući sebe i svoje postignuće. Tada kraljica opet generalizira da je svatko mogao donijeti zmajevu glavu, umiljavajući se svima onima koji je nisu donijeli govoreći im da su to mogli. Ujedno osuđujući podsjeća na to da nisu niti glavu donijeli a kamoli ubili zmaja, iza čega se krije upozorenje svima da paze koju će odluku sud donijeti. Zatim naglašava da nitko ne bi mogao zaslužiti mladu Isoldu s jednom takvom sitnicom, donošenjem zmajeve glave. Time je naglasila vrijednost Isolde i osudila upravitelja da za sitnicu traži puno, ali je i ukazala na istinu da je upravitelj otkinuo glavu, no to ne znači i da je ubio zmaja. U isto ga je vrijeme i pohvalila, i umilila mu se, i osudila ga da laže. Na to se nadovezala mlada Isolda riječima da se nju ne može imati s malo truda. Dakle i mlada Isolda ponavlja istu strukturu osuđivanja kao i njezina majka, kako bi sebe uzdigla, čime ne negira da je upravitelj odrezao glavu zmaju, ali indirektno naglašava da odrezati glavu i ubiti zmaja nije isto.

Tada upravitelj odgovara mladoj Isoldi. Opet hvaleći sebe i osuđujući drugoga i uzimajući sve osobno iako je ono što je rekla mlada Isolda bilo općenito, pitajući je kako može tako zlo govoriti o opasnostima u kojima se često nalazio i trpio radi njene ljubavi. Tu upravitelj osuđuje mladu Isoldu za nešto što je sam odlučio da će raditi, što kraljeva nikad od njega nije tražila. Samoga sebe hvali odnosno uveličava opasnosti u kojima se nalazio, kako bi ispao žrtva i umilio se Isoldi izazivanjem osjećaja krivnje i grižnje savjesti. Upraviteljeva retorika je promijenjena kad priča s mladom Isoldom, razlikujući se od načina razgovora s kraljem i kraljicom. Mlada Isolda mu odgovara da će on od ljubavi prema njoj imati koristi, ali da ga ona nikad nije voljela i da ga sigurno nikad neće voljeti.

Upravitelj tada opet krene generalizirati tvrdeći da su sve žene iste, potpuno naopake, drže zlo dobrim, ludog pametnim, krivo drže pravim, pravo iskivljenim, vole one što ih mrze, mrze one što ih vole, tko ih želi, one ga ne žele. Pune su suprotnosti i neizvjesna su igra, budala je onaj koji bez sigurnosti riskira život za ženu. Na kraju toga govora kaže da neće biti tako kako žele dvije Isolde. Ili će dati još valjanih razloga, ili su pogazile riječ. Vidi se da je i upravitelj preuzeo obrazac osuđivanja koji je uvela kraljica da ne bi direktno osudio mladu Isoldu za njezino nekonzistentno i neodgovarajuće ponašanje. On osuđuje za takvo ponašanje sve žene. Dok se direktno obraća ženama, indirektno osuđuje kralja za kršenje zadane riječi i za ponašanje poput žene, nekonzistentno i neodgovarajuće, i hvali sebe kako je riskirao život za nesiguran i neizvjestan ishod.

Zatim se opet uključuje kraljica s pohvalom upraviteljevim argumentima koje naziva snažnima i inteligentnima ako ih se promatra inteligentno. Osuđuje upravitelja da argumentira kao žena, jer se čini da su mu argumente potajno negdje po sobama smislile žene. Tim se riječima kraljica umiljava ženama kao onima koje potajno vladaju muškarcima i upravljaju njihovim odlukama, a osuđuje upravitelja i sve muškarce koji nemaju vlastiti stav. Daju se izmanipulirati ili uzmu savjet od žena ili žele žene, a onda ih javno napadaju iznoseći argumente koje nisu sami smislili. Kraljica se umiljava upravitelju kad mu kaže da predobro poznaje žene, a istodobno ga osuđuje izjavljujući da mu je boravak sa ženama oduzeo muškost toliko da je i sam postao kao žena, kao ono što osuđuje kod žena. Kraljica mu vraća njegov argument i kaže da voli suprotnost svih stvari i da mu to jako odgovara, ta, po upraviteljevim riječima, ženska karakteristika. Kraljica misli da je on sam za sebe preuzeo žensko biće u sebe te zbog toga voli što ga mrzi, želi što ga neće. Zatim ga pita zašto igra žensku igru,

kad je muškarac, te ga poziva da pusti ženama njihov način, jer njemu ne čini dobro, poziva ga da bude muško i voli ono što njega voli, neka žudi za onim što za njim žudi, te da bi tu imao dobre šanse za uspjeh.

U raspravi između kraljice i upravitelja, gdje se vidi kako kraljica vješto balansira između pohvale i osuđivanja, Gottfried čini još jednu zanimljivu stvar: daje savjete za ljubavne odnose uvjeren da bi mogli spriječiti mnogo sudova, neprijateljstava i problema. Gottfried kao mogućnost za prestanak međusobnog osuđivanja među spolovima prije, za vrijeme i nakon ljubavnih odnosa nudi vrlo jednostavno rješenje: ideju da ljubav i želja ne trebaju biti uzvraćene, te da je to normalno i uobičajeno, da se ne osuđuje one koji ne žele prihvatiti ljubav neke osobe, već da se odbijeni okrenu onima koji žele prihvatiti njihovu ljubav. Još je jedna Gottfriedova ideja tu zanimljiva, a ta je da ponuđeno rješenje vrijedi generalno za svih, bili oni muškarci ili žene, jer se prema argumentaciji i kraljice i upravitelja može vidjeti kako se i jedni i drugi mogu prepoznati među osuđivanima i onima koji osuđuju. Svatko je u jednom trenutku volio i želio i bio odbijen, odnosno odbio nekoga tko ga je volio i želio.

Baš zbog tog balansa, naglašava Gottfried, nepotrebno je osuđivati, neovisno na kojoj se strani medalje trenutačno nalazili. Kraljica na konkretnom primjeru Isolde i nje same, a ne generalizirajući, pokazuje besmislenost upraviteljeva zahtjeva, odnosno zahtjeva, molbe, želje bilo koje osobe koja biva odbijena. Kraljica objašnjava upravitelju da ga Isolda ne želi, da je takva, da tu nitko ništa ne može, ona ne želi puno stvari, koje bi lako mogla imati, ravnodušna je prema onome tko je želi, a upravitelj je tu na prvom mjestu. Zatim kraljica govori da je Isolda takav stav naslijedila od nje, svoje majke. Kraljica naglašava da niti ona ne bi željela upravitelja te da u tom pogledu ona razumije Isoldu. Upozorava ga da puno ljubavi bespotrebno rasipa na Isoldu.

Gottfried tu ukazuje na nekoliko elemenata osuđivanja. Ako se uzme u obzir da su dvije Isolde visokoga roda, prekrasne žene, a upravitelj muškarac koji, ne samo da nije visokoga roda, nego se propituje i njegova muškost, Gottfried aludira na mogućnost da se vrlo često bilo muškarci bilo žene precjenjuju u svojim sposobnostima, mogućnostima, vještinama i neskromno ali ambiciozno ciljaju na nešto što je realno gledajući izvan njihova dometa. S druge strane, dvije kraljice su prikazane kao vrlo svjesne svojih kvaliteta, sposobnosti i mogućnosti, te ne žele pristati na manje nego što one misle da zaslužuju, odnosno na upravitelja koji predstavlja sve to što je manje. Koristeći strukturu osuđivanja koju je primijenio u tome poglavlju, Gottfried publici obrnutim postupkom,

na konkretnom primjeru kraljica i upravitelja, pokazuje generalno pravilo da je potrebno dobro procijeniti svoje mogućnosti i djelovati u skladu s njima, a ne zbog manjka samopromatranja i velike ambicije izgubiti čast, ugled, dostojanstvo.

Zanimljiva je s aspekta osuđivanja i kraljičina rečenica da upravitelj bespotrebno puno ljubavi rasipa na Isoldu. Gottfried je tom rečenicom htio publici reći da se neuzvrćena ljubav može preusmjeriti na nešto ili nekoga drugoga, jer je bit ljubavi davanje, a ne primanje. Onog trenutak kad se shvati da je ljubav neuzvrćena, osjeti se bol i strah jer se misli da se više ne može davati ljubav, taj se osjećaj nema na koga ili što usmjeriti. Kraljičinim riječima Gottfried osuđuje rasipanje ljubavi, predlažući da se neuzvrćena ljubav preusmjeri na neki viši cilj, a ne na nemoguću stvar, osobu koja tu ljubav ne želi primiti. Gottfried suosjeća s upraviteljem jer ga odbijanje dviju kraljica čini nevažnim, te ga prikazuje kao onoga koji želi dokazati svoju vrijednost na krive načine.

No, upravitelj ne odustaje, te kraljica inzistira na tome da se on drži svoje riječi i da drži kralja za riječ. Ako nije ubojica zmaja, treba se boriti kako bi to dokazao. Upravitelj na to pristaje jer ga je kraljica najprije pohvalila da drži riječ, a onda najavila i da će ga svi osuđivati ako se ne bude borio za svoju riječ i čast, a time i za svoju vrijednost. Tu je kraljica prikazana, ne samo statusom i ljepotom nadmoćna nad upraviteljem, nego i lukavošću i mudrošću, ali ponajviše zahvaljujući informacijama koje je tražila i do kojih je na vrijeme došla. Gottfried, još jednom potvrđujući dobitnu kombinaciju kroz pohvalu i osuđivanje, poglavlje završava time da pokazuje da je upravitelj statusom i kognitivno inferioran kraljici, ali manje zbog toga što ne zaslužuje kraljicu nego zato što je došao nepripremljen. Nije odradio svoj posao kako treba te je usto razuma pomućenog osjećajem manje vrijednosti gubitnik. Nebitno je tko je ubio zmaja, bitan je način na koji se dolazi do cilja, a vladari ovdje međusobno surađuju, dijele informacije, hladne se glave koriste dozvoljenim, legalnim, važećim sredstvima i postupcima, dok upravitelj zaslijepljen svojom ambicijom i osuđivanjem griješi, oslabljen je emocijama, nema sve informacije, što kraljica koristi protiv njega. Stoga mu je i gubitak neminovan.²⁴ Gottfried je oksimoronima i paradoksima u hiasmičkoj strukturi rasprave između kraljice majke Isolde i upravitelja pokazao svoje poznavanje srednjovjekovne retorike.²⁵

²⁴ *Tristan* 9760–9982.

²⁵ Glendinning, R. (1992). Eros, Agape, and Rhetoric around 1200: Gervase of Melkley's *Ars poetica* and Gottfried von Straßburg's *Tristan*. *Speculum*, 67(4), 892–925.

2.3. Osuđivanje drugoga / stranoga

Unutar više vidova osuđivanja koje se pokazalo u prethodnom poglavlju, Gottfried ističe osuđivanje drugih ljudi, stranaca pogotovo. Tako Blanscheflur u početku osuđuje Riwalina koji joj, najprije stranac, postaje ljubavnik, a dvorjani pri prvom susretu osuđuju Tristana koji je, iako stranac, omiljen kod kralja Markea, pa i na Gurmunovu dvoru u Irskoj. Neko je vrijeme stranac i Tristanov poočim Rual, naime kad se našao na dvoru kralja Markea.

Strano ili stranci čine bitnu točku ljudskog postojanja pa je važno da pojedinac obrati pozornost na to što drugi ili drugo imaju reći o sebi. Srednjovjekovni pjesnici sigurno nisu pružili univerzalni lijek za takvo što, ali su o tome raspravljali na različite načine. Općenito, promatranje stranoga i stranaca važan je doprinos toj kompleksnoj temi. *Tristan* na vrlo kritičan način izlaže čitatelja / slušatelja ključnom pitanju kako kao ljudi možemo i moramo održavati kontakt sa strancima i stranim. Na taj se način dobiva uvid u to kako je prošlost tumačila jedan takav univerzalan problem.²⁶ Povezujući taj problem s osuđivanjem pridonosi se daljnjem promišljanju o stranome i strancima na temelju prošlosti, a za budućnost.

Kad se Blanscheflur zaljubila u došljaka Riwalina, počela ga je osuđivati. Najprije je razmišljala o tome kako se ona osjeća, a onda je zaključila da, ako je svakoj ženi koja Riwalina vidi ili čuje kao njoj, onda nije problem u njenim osjećajima nego u njegovoj prirodi. Tada je njegova ljepota protraćena i on živi na štetu drugih.²⁷ Ne samo da takvim razmišljanjem osuđuje njegov izgled, na koji Riwalin ne može utjecati, a i zašto bi trebao, nego se još naglašava da je zbog utjecaja njegova izgleda na druge njegova ljepota i život štetan. Pritom Blanscheflur nije niti pomislila na to da je ona sama odgovorna za svoju reakciju na Riwalinovu ljepotu. Naprotiv, pretpostavila je da sve žene osjećaju kao ona, naglašava ujednačavanje, te zaboravlja ne samo da osuđuje Riwalina zbog svojih reakcija na njega, nego ga osuđuje i zbog njegova utjecaja na sve ostale žene i ignorira mogućnost razlikovanja svojih osjećaja od osjećajnih reakcija

²⁶ Classen, A. (2013). Fremdbegegnung, Dialog, Austausch, und Staunen: Xenologische Phänomene in der deutschen Literatur des Mittelalters. Vom "Hildebrandslied" bis zum "Fortunatus." *Mediaevistik*, 26, 199–200.

²⁷ "sol ieglichem wibe,/ diu in gehoeret unde gesiht,/ geschehen, alse mir geschiht,/ und ist ez danne an ime geborn,/ so ist michel schoene an ime verlorn/ und ist unnütze lebende ein man." *Tristan* 996–1001.

drugih žena na Riwalina. A budući da osuđuje svoje osjećaje prema njemu, osuđuje i osjećaje drugih žena prema Riwalinu.²⁸

U trenutku kad Blanscheflur shvati svoju bol i muku jer se zaljubila, smatra da je Riwalin za to kriv, jer da ona nikad nije niti jednog muškarca neprijateljski pogledala ili mrzila. Pita se čime je zaslužila da joj bol nanosi netko koga je prijateljski pogledala.²⁹ Iz ovih se riječi može zaključiti da Blanscheflur osuđuje drugoga za svoje osjećaje i okrivljuje nešto vanjsko za svoje unutarnje stanje, da uzrok svojih osjećaja ne nalazi u sebi. Ide čak toliko daleko da kaže da ona nikad niti jednog muškarca nije osuđivala, pa se pita čime je zaslužila da jedan muškarac u njoj izaziva takve osjećaje. Tim retoričkim pitanjem ona uopće ne dovodi sebe u sumnju, naprotiv ona je žrtva nekoga drugoga, nije ona ni za što kriva, nego samo taj drugi, iz čega proizlazi paradoksalnost situacije. Pisac je takvim paradoksom htio pokazati zbunjenost, težinu, nesvjesnost i ambivalenost osjećaja kad je osuđivanje u pitanju.

Pošto je Blanscheflur konzumirala svoju ljubav s Riwalinom i oboje su se uljuljali u njihovom ljubavnom odnosu, Morgan napada Riwalinove posjede te Riwalin mora otići od Blanscheflur. Blanscheflur najprije zbog toga osuđuje samu ljubav, a onda kreće osuđivati muškarce, odnosno Riwalina, svoga brata Markea i sve one koji će osuđivati nju, njezinu obitelj, vanbračno dijete i njezinu sudbinu. Najprije osuđuje Riwalina što joj je kao najdraži nanio bol i što joj je zbog njega srce ispunjeno gorkom patnjom. Pritom kratko osuđuje i sebe što ga je uopće pogledala. Zatim ga osuđuje zbog toga kako se ponaša prema njoj i zahtijeva da se prema njoj odnosi s više nježnosti i prijateljstva.³⁰ Blanscheflur se iz pasivnog stanja tuge zbog skoroga odlaska Riwalinova i osuđivanja same ljubavi zbog toga, okreće aktivnoj ulozi, takvoj da ponovo osuđuje najprije Riwalina, ali počinje i postavljati jasne zahtjeve

²⁸ "diz sehen, daz ich in hân getân,/ daz ist ein dinc, dâ von ich hân/ erworben nâhe gëndiu leit./ mîn herze, daz nie nôt erleit,/ daz ist dâ von versêret;/ ez hât mich gâr verkêret/ an muote und an dem libe./" *Tristan* 989–995.

²⁹ "durch got, wiest mir von ime geschehen/ sô leide und alsô swâre!/ nune gesach ich doch zewâre/ noch in noch nie dekeinen man/ mit vîntlichen ougen an/ noch engetrouc nie nieman haz:/ wâ mite mag ich geschulden daz,/ daz mir von ieman leit geschehe,/ den ich mit vriundes ougen sehe?/" *Tristan* 1008–1016.

³⁰ "ach" sprach si "saeliger man,/ wie ist mir sô leide an iu geschehen!/ hêrre, wie hân ich iuch gesehen/ ze sô vil maneger herzeclage,/ als ich an mînem herzen trage/ von iu, von iuwarn schulden!/ getôrste ich ez mit hulden/ hin z'ii gereden, sô möhtet ir/ vriuntlicher tuon und baz ze mir./" *Tristan* 1454–1462.

prema onome koga osuđuje. Znači li to da onaj koji osuđuje drugoga, od toga drugoga zahtijeva da se na odgovarajući način ponaša prema njemu? Ali ako se nekoga osuđuje zbog negativna ponašanja, zašto od te osobe zahtijevati i očekivati pozitivno ponašanje. Kakva se reakcija može dobiti od osobe koju se osuđuje, ako ne negativna i razočaravajuća za onoga koji ju traži. Time pripovjedač prikazuje nelogičnost Blanscheflurina zahtjeva i bespredmetnost osuđivanja, a i čitatelju / slušatelju koji se nalazi ili se nalazio ili će se nalaziti u sličnoj situaciji ukazuju na mane i kontradikcije takvog (Blanscheflurina) ponašanja. Svojim interpretacijama i komentarima, kao pripovjedač, Gottfried drži „kontradikcije“ priče smislenima i u međusobnom odnosu, tako da roman nije niti skup neasimilirane ironije niti je otvorena moralna preporuka ljubavi ili grijeha. Pripovjedačeva tumačenja i osvrti postaju snažno moralno iskustvo kojim Gottfried proganja svoju publiku i sili ju da se bori s diskrepancijama.³¹

Vrlo slično, u poglavlju o Tristanovom putu u Irsku po mladu Isoldu, dvorjani postaju ljubomorni na mladićevo uživanje u životu, dobro raspoloženje, na kraljevo ispunjavanje svih njegovih želja. Tada se među dvorjanima probudila zavist koju pripovjedač naziva prokletom smatrajući da nikad ne miruje te je mnogoj gospodi pomračila um i promijenila ponašanje pa su počeli umanjivati Tristanov ugled i dostojanstvo koje mu je kralj i narod ukazivao. Počeli su ga zlobno klevetati i širiti glasine da je čarobnjak.³² Sad su osuđivali i njegovu pobjedu nad Moroldom, bratom kraljice Isolde koji ih je u ime Gurmuna, kraljičinog muža, pokoravao i uzimao danak u dobrima i ljudima. Tristanovo izlječenje u Irskoj pod lažnim identitetom osuđuju kao rezultat čarobnjaštva. Počeli su osuđivati i propitivati sve njegove uspjehe i skovali plan da Markeu nađu ženu koja će mu dati nasljednika i time Tristana maknuti iz nasljedne lini-

³¹ Knopp, S. E. (1983). <Daz honec in dem munde>: The Narrator and his Audience in Gottfried's *Tristan*. *Colloquia Germanica*, 16(2/3), 131–147.

³² “der wol gemoute Tristan/ der greif dô wider an sîn leben./ im was ein ander leben gegeben:/ er was ein niuborner man./ ez hup sich êrste umbe in an./ er was dô geil unde vrô./ kûnec unde Hof die wâren dô/ ze sînem willen gereit,/ biz sich diu veige unmüezekeit,/ der verwâzene nît,/ der selten iemer gelît,/ under in begunde üeben,/ der hêren vil betrûeben/ an ir muote und an ir siten,/ daz sî'n der êren beniten/ unde der werdekeite,/ die der Hof an in leite/ und al daz lantgesinde./ si begunden vil swinde/ reden ze sînen dîngen/ und ze maere bringen,/ er waere ein zouberaere./“ *Tristan* 8310–8331.

je. Marke je obećao Tristanu da se to neće dogoditi.³³ No kad je Marke prijedlog odbio, osuđivanje i mržnja prema Tristanu još se povećala i to toliko da to više nisu mogli skrivati pred njim. Tristan je živio u strahu da će biti ubijen.³⁴

Slika Tristana tu se mijenja. On je opisan kao nanovo rođen. Pošto je za svoga ujaka kralja Markea porazio Morolda, bio ranjen u toj borbi otrovanim mačem i u Irskoj pod lažnim imenom bio izliječen od kraljice Isolde, čijeg je brata ubio, pošto je podučavao mladu Isoldu te nastavio obmanjivati nju, kralja i kraljicu, Tristan se lažju da ga kući čeka žena, vraća nazad u Cornwall. Shvaća da mu je poklonjena druga prilika. Počinje uživati u životu iskorištavajući sve blagodati dvorskoga života te kraljeve podrške i zaštite. Čini se kao da autor prikazuje Tristana kako se opustio i u tom opuštanju više nije mislio na probleme kojima je u radnji do tada bio opterećen: da su mu roditelji mrtvi, da nema zemlje, da je sam na svijetu, da mora birati između poočima i ujaka, krvnog srodstva i srodstva po izboru, da mora lagati da bi preživio u stranoj zemlji među neprijateljima.

Dakle, kad se Tristan riješio svega što ga je dosad mučilo i zadavalo mu probleme, autor mu daje priliku za novi početak, pošteniji, iskreniji, bolji, te ga testira, stavlja ga u situaciju u kojoj ga opet osuđuju. Osuđivanje se tu manifestira kao omalovažavanje, klevetanje, ocrnjivanje, diskreditiranje i ignoriranje, psihičko i fizičko proganjanje. Kad je Tristan potražio savjet i pomoć kod kralja Markea, ovaj mu iz vladarske pozicije, kako je navikao, govori da je to normalno, da se ne treba bojati, obećava mu da će ga on uzeti pod zaštitu te govori da svatko tko vrijedi podnosi mržnju i zavist, odnosno osuđivanje, te da vrijednost čovjeka raste proporcionalno mržnji usmjerenoj prema njemu. Ugled i zavist idu ruku pod ruku, uspjeh hrani mržnju i ljubomoru. Koga se više mrzi od sretna čovjeka? Sreća koja ne izazove mržnju, jedna je i mala. Treba živjeti i težiti

³³ "und sprechet, wie genas er ie/ vor dem starken Môrolde?/ wie betroug er Îsolde/ die wîsen küniginne,/ sîne tôtvîndinne,/ daz si sîn alsô vlîzec was,/ biz daz er von ir hani genas?/ merket wunder, hoeret her:/ der pârtiære, wie kan er/ gesehendiou ougen blenden/ und allez daz verenden,/ daz er ze endene hât!" / Hie mite gevielen s'an den rât,/ die Markes râtes pflâgen,/ daz si Marke an lâgen/ beidiu vruo und spâte/ mit vlîzeclîchem râte,/ daz er ein wîp naeme,/ von der er z'erben kâme/ einer tochter oder eines suns./" *Tristan* 8338–8357.

³⁴ "hie mite wart aber des hazzes mê,/ des nîdes aber dô mê dan ê,/ den sî Tristande truogen,/ und begunde ouch an genuogen/ ûz brechen alsô sêre,/ daz si'z in dô nie mêre/ vor verhelen kunden/ und ime ze manegen stunden/ die gebaerde buten und diu wort,/ daz er ervorhte den mort/ und was in den sorgen ie,/ daz s'eteswenne und eteswie/ den rât in ein getrüegen,/ daz sîn mortliche slüegen./" *Tristan* 8365–8378.

tomu da niti jedan dan ne prođe bez neprijateljstva, pa ni Tristanu nikad neće uspjeti živjeti bez onih koji mu zavide. Marke izvodi *reductio ad absurdum*: ako Tristan ne želi osjetiti mržnju zlih, mora pjevati njihovu pjesmu i s njima biti zlikovac. Tada ga neće mrziti. Marke mu zaključno daje savjet da se ne obazire na to što drugi rade te da sačuva svoju velikodušnost. Savjetuje ga da stalno misli na svoje dostojanstvo i ugled i da se ne obazire na stvari koje bi mogle ići na njegovu štetu. Markeovi savjeti su samozavaravajući.³⁵

Tada “novorođeni” Tristan od kralja Markea traži dopuštenja da ode s dvora jer se ne može zaštititi od zlobnika. Smatra da ne bi preživio u takvom neprijateljskom okruženju – radije bi bio bez zemlje nego u takvoj nevolji imao sva kraljevstva pod svojom vlašću.³⁶ U opuštenosti i sreći u kojoj je po povratku iz Irske Tristan živio, shvatio je da ne želi posljedice koje veličina, uspjeh i vlast nose sa sobom. Spoznao je da želi živjeti životom koji ne izaziva mržnju u drugima, ali ne tako da postane kao oni koji ga sad osuđuju jer uživa u sreći i bogatstvu i drugoj prilici. Bilo bi mu lakše da je jedan od njih, nego da radije želi jednostavnost i anonimnost, ne želi isticanje i neprijatelje, već mir i slobodu, radije nego neprijateljsko okruženje puno osuđivanja. Tristan shvaća da ugled i dostojanstvo povezani s kraljevstvom i bogatstvom imaju svoje naličje, koje on ne može i ne želi izdržati te radije bira otići s dvora, maknuti se iz vidokruga zlobnika, biti slobodan od odgovornosti za kraljevstvo, slobodan od osuđivanja koje kraljevanje, vladanje i samo kraljevstvo sa sobom povlači. Spreman je na odustajanje od svega, radije nego biti osuđivan i osuđivati.³⁷

U poglavlju o Tristanovu ubojstvu zmaja za njegova drugog dolasku u Irsku,

³⁵ Whittall, A. (2009). Tristan, Isolde, Marke: Romance and Responsibility. *The Musical Times*, 150(1907), 3.

³⁶ “Ouch soltu gâr âne anges sîn/ umbe dîner lîp und umbe dîner leben:/ ich wil dir guiten vride geben./ ir aller nîden unde ir haz/ nu sô dir got, waz schadet dir daz?/ hazzin unde nîden/ daz muoz der biderbe lîden./ der man der werdet al die vrist,/ die wîle und er geniten ist./ wirde unde nît diu zwei diu sint/ rehte alse ein muoter unde ir kint./ diu wirde diu birt alle zît/ und vuoret haz unde nît./ wen gevellet ouch mê hazzes an/ dan einen seligen man?/ diu saelde ist arm unde swach,/ diu nie dekeinen haz gesach./ lebe iemer und wird iemer daz,/ daz du einen tac sîst âne haz./ wellest aber boeser diet/ ungehazzet sîn, sô sing ir liet/ und wis mit in ein boese wiht,/ sône hazzent sî dich niht./ Tristan, swaz ieman getuo,/ sô riste dû dich ie dar zuo,/ daz tû hôhes muotes sîs./ wis vor bedenkende alle wîs/ dînen vrûmen und dîn êre/ und enrât mir niht mêre,/ daz di ze schaden müge ergân!/*“Tristan 8390–8421.*

³⁷ “”hêre, sô gebietet mir,/ sô wil ich von dem hove varn./ ine mac mich vor in niht bewarn./ so ich bî disem haze wesen,/ sone kan ich niemer genesen./ è ich sus angestliche/ elliu künicriche/ wolte haben ze mîner hant,/ ich waere è iemer âne lant”/*“Tristan 8424–8432.*

s ciljem prenošenja bračne ponude kralju Gurmunu za njegovu kćer Isoldu od kralja Markea, proširi se vijest da je Tristan mrtav. Tristanova pratnja iz Irske ponovo je međusobno podvojena u odnosu na Tristana. Naime, vijest da je navodno Tristan poginuo u borbi, u jednom je trenu podijelila Tristanovu pratnju na one koje je vijest rastužila, dok druge nije bilo briga što se dogodilo s Tristanom. Pripovjedač naglašava podijeljenost i sukobe na brodu. Gottfried je kraljev brod s Tristanom i kraljevim savjetnicima prikazao kao brod luđaka i time kritizirao ljudsku glupost. Ta se ideja razvija dalje jer kraljevi savjetnici, baruni, umjesto da u neizvjesnoj i opasnoj situaciji djeluju kao jedan za svoj spas i kraljev ugled, razjedinjuju se i međusobno raspravljaju, žale se.³⁸ Jasno je kako time potvrđuju svoju nesvjesnost o tome da se jedino jedinstvom nešto može promijeniti i učiniti. Sam Gottfried osuđuje razjedinjenost kao ludu, glupu i nepotrebnu, naročito u izazovnim situacijama.

Opet se dakle Gottfried vraća na motiv broda luđaka u drugom Tristanovom odlasku u Irsku, u poglavlju o krhotini, pošto je za kralja Markea isprosiu mladu Isoldu. Naime, kad mu je taj pothvat uspio, Tristan šalje glasnika na brod barunima da ih obavijesti o uspjehu. Baruni su podijeljeni u svojim reakcijama. Jedni su toliko oduševljeni da se čini da je Tristan uskrsnuo iz mrtvih. Neki su se više veselili pomirenju između zemalja nego časti koja je dodijeljena Tristanu. Treći su sad još više zbog tog njegovog velikog uspjeha osuđivali Tristana zbog čarobnjaštva. Čudilo ih je kakve je sve podvige Tristan učinio te su se pitali što to on zna da mu sve što započne uvijek i uspijeva.³⁹ Tu Gottfried ne samo da ukazuje na razjedinjenost, nego i na različit odnos baruna prema Tristanovom uspjehu. Čini se da su najgori oni koji osuđuju Tristana zbog uspjeha te ga nastavno na osuđivanje optužuju i za čarobnjaštvo. Tu se osuđivanje drugoga događa iz zavisti zbog uspjeha.

³⁸ "diu madre begunnen/ genuogen missefallen/ und iedoch nist in allen./ daz selbe swaere maere/ was niht ir aller swaere./ genuoge ez wol vertruogen./ ouch sach man an genuogen./ daz ez in grôze riuwe bar./ und was ouch der diu meiste schar./ sus was ir wille unde guot./ mit disem wehsele geviel/ der gewzeiete kiel/ an sprâchen und an rûnen./" *Tristan* 9662–9675.

³⁹ "er seite in, alse im was geseit/ und ouch wie er Tristanden vant./ nû gebârtên sî zehant./ rehte alse der tût ist gewesen/ und von dem tôde ist wider genesen./ als vrôuten sî sich alle dô./ dâ wâren aber genuoge vrô/ durch die lantsuone mêre/ dan durch Tristandes êre./ die nîdegen barûne/ si griffen an ir rûne/ und an ir sprâchen wider als ê./ si zigen Tristanden aber dô mê/ durch dise rîchen linge/ zouberlîcher dinge./ iegelîcher sprach besunder./ "hie merket alle wunder./ waz dirre man wunders kan./ jâ hêrre, waz kan dirre man./ daz er ez allez endet./ dar an er sich gewendet!" /" *Tristan* 10784–10802.

Osuđivanje se događa jer baruni vide samo Tristanov uspjeh, a ne vide što je sve Tristan prošao i što je sve morao učiniti, odnosno na koji je način došao do uspjeha. Gottfried pokazuje da je logično da se barunima čini da Tristan uspijeva u svemu što naumi i da je to ravno čudu, odnosno čaroliji, a to im se čini jer vide i znaju samo krajnji rezultat, odnosno uspjeh. Sasvim je moguće da tu Gottfried ukazuje na to da nikoga ne treba osuđivati zbog njegova uspjeha i lažno ga optuživati, jer oni koji osuđuju ne znaju što je sve bilo potrebno učiniti ili istrpjeti kako bi se polučio uspjeh. Tristan je do tog trenutka samo u drugom putovanju po Irskoj prikazan kako se borio sa zmajem, kako je bio otrovan, na rubu smrti, razotkriven mu je tajni identitet, mlada Isolda ga je htjela ubiti u kadi mačem kojim je on ubio njezina ujaka. Morao je klečati pred njezinim ocem i majkom i moliti za njihovu milost i da mu poštede život, nuditi im usluge, uvjeriti ih da je njegova bračna ponuda korisna i ispravna i t. d., i tek tada je došlo do njegova uspjeha. Sve to baruni, laki na osuđivanju, nisu znali. Gottfried time govori da neznanje dovodi do osuđivanja drugoga, odnosno pokušava pokazati da ne treba osuđivati drugoga jer se u stvari ne zna kroz što taj drugi prolazi ili je prolazio da bi uopće mogao doći u priliku biti uspješnim.

U šestom poglavlju romana, Tristan je strani lovac na dvoru kralja Markea, nesvjestan da je kraljev nećak, kao što je i kralj Marke nesvjestan činjenice da mu je sestrin sin na dvoru, ili da je uopće rođen. Tristan osjeća magnetsku privlačnost srca s kraljem, i kralj s njim. Pripovjedač počinje poglavlje o mladom umjetniku tako što kaže da je Tristan došao kući bez da to zna, a vjerovao je da se nalazi u tuđini.⁴⁰ Kralj Marke, s druge strane, naređuje cijelom dvoru da se prema strancu Tristanu ponašaju prijateljski i uljudno te da u razgovorima i odnošenju prema njemu pokazuju poštovanje.⁴¹ Tuđina se poistovjećuje s domom jer, iako Tristan smatra da je u tuđini, ipak je došao kući. Iz Tristanove i Markeove perspektive to je ironija likova, jer sami protagonisti ne znaju istinu, ali iz perspektive publike, što i sam pripovjedač naglašava, ta je perspektiva podložna promišljanju.

Ako će se ta situacija promatrati iz društveno - političke perspektive granica,

⁴⁰ "Nu Tristan der ist ze hûse komen/ unwizzende, als ir habet vernomen,/ und wânde doch elende sîn./" *Tristan* 3379–3381.

⁴¹ "er bat besunder unde gebôt/ al dem hovegesinde,/ daz sî dem vremedem kinde/ guot unde genedic waeren/ und daz s'im ère baeren/ mit rede und mit gesellekeit./ des wâren s'alle samet bereit/ mit willeclîchem muote./" *Tristan* 3386–3393.

različitih i odvojenih kraljevstava, država i naroda, drugog jezika, jer je Tristan u Parmeniji naučio jezik Cornwalla, onda bi se Tristan zapravo trebao osjećati strancem, iako je došao kući. Ako će se pak promatrati iz perspektive Tristana, nećaka kralja, onda je zaista Tristan kući, ali i u tuđini istodobno, jer nije svjestan da je došao u svoj dom, a boji se i u nepoznatome je. Ali ako će se rečena situacija promatrati iz perspektive da je cijeli svijet dom, ali da ga onaj koji ga obitava promatra kao dom ili kao tuđinu, onda se taj svijet može osuđivati kao tuđina ili se tu tuđinu može prihvatiti bez osuđivanja, te onda tuđina postaje dom. Upravo to pokušava za Tristana učiniti kralj Marke. Nalogom da se prema Tristanu ponašaju prijateljski, obzirno i s poštovanjem, kralj Marke Tristanu tuđinu želi učiniti domom tako da mu ne daje razlog da tuđinu osuđuje, nego mu daje razlog da tuđe prihvati kao svoje bez osuđivanja. U isto vrijeme podučava svoje podanike kako da se ponašaju prema tuđincu bez osuđivanja, da stranac prihvati i njih i stranu zemlju kao svoju, ali i oni stranca kao svoga jer su u njega uložili truda. Iščitava se tu kako kralj Marke ne želi da Tristan osuđuje njega ili njegovo kraljevstvo, odnosno želi biti prihvaćen od Tristana, dok u isto vrijeme želi da se Tristan osjeća prihvaćeno i neosuđivano kao stranac u njegovome kraljevstvu, odnosno želi da se Tristan osjeća kao da je kući u stranoj zemlji.

No, kad je Tristan osiromašenoga i oronulog očuha Ruala doveo na dvor pred kralja Markea među dvorjane, reakcija dvorjana na blizinu nečega njima stranoga, kakvi su siromaštvo i ružnoća u blizini njihova kralja i njegove raskoši i ljepote, bila je strah i zabrinutost za kralja. U sceni se dvorjani čude da je taj ružni sirotan Tristanov otac o kojemu je Tristan pričao da je dvorski trgovac i da je imao toliko prednosti i bio toliko učinkovit u Tristanovu odgoju. Sljedeće što se pitaju jest zašto je u takvom stanju došao na dvor.⁴² Pitanje može biti nevino jer sa sobom nosi samo znatiželju, ali može biti i pitanje kojim dvorjani stvaraju most prema shvaćanju i prihvaćanju onoga što im je strano i nepoznato. U svakom slučaju iza toga se pitanja krije osuđivanje stanja u kojem se Rual nalazio na dvoru. Da nije bio na dvoru, čini se kako autor želi da publika romana promišlja, ne bi obraćali pažnju na njega, potjerali bi ga ili bi ga izbjegavali, ali sad su prisiljeni stvoriti most prema osobi u takvom stanju. Autor aludira na to da je potrebna

⁴² "Hie huop sich michel rûnen/ von rittern und barûnen./ si redeten hin, sie redeten her:/ "ja" spracâchen s'alle "und ist daz der?/ ist daz der höfsche koufman,/ von dem uns sîn sun Tristan/ sô manege tugende hât geseit?/ wir haben von sîner vrûmekeit/ maere unde maere vil vernomen./ wie ist er alsus ze hove komen?"/ "*Tristan* 4051–4060.

jedna osoba koja je otvorena prema stranome da pobudi znatiželju i interes prema razumijevanju i prihvaćanju stranoga.⁴³ Rual nakon otmice Tristana dolazi na dvor kralja Markea, susreće Tristana, te se kralj Marke i Rual upoznaju. Marke još uvijek misli da je Rual Tristanov otac, ali Rual odlučuje reći istinu. Najprije kralju objašnjava da već godinama nije vidio svoja tri sina te da mu je Tristan, koliko mu god bio stranac, zadao više muke nego li sva trojica njegovih sinova zajedno.⁴⁴ Interpretacija stranoga u toj je sceni zanimljiva jer je Tristana Rual odgojio i moglo bi se pretpostavljati da ga pozna, ali Gottfried ide dalje pa daje naslutiti da je rod i krvno srodstvo temelj za poznavanje, temelj za poistovjećivanje, te da je strana krv i strani rod, koliko ga god poznavao i odgajao, nepoznat, nepredvidiv, stran i zadaje muku. Razlikuje se njegovo lako od tuđega teškog, poznato jednostavno od stranoga kompliciranog. Gottfried uvjerava da je osuđivanje teškoga, tuđega i stranoga neminovno, jer je nepredvidivo, nepoznato i donosi iznenađenja s kojima se teško nositi, kojima se teško prilagoditi, u odnosu na ono što je tvoje, poznato i koje se prenosi u domu iz generacije u generaciju.

Kad je Marke od Ruala saznao da mu je Tristan nećak, i cijelu priču oko Blanscheflur i Riwalina, nije vjerovao sve dok mu Rual kao dokaz nije dao prsten koji je Marke dao Blanscheflur, a njihov otac na samrtnoj postelji Markeu. Tada je poljubio Tristana i obećao mu očinstvo dokle god je živ, a za Blanscheflur i Riwalina zatražio je kod Boga milost, oprostjenje grijeha i vječnu sreću.⁴⁵ Iz tih se riječi vidi da autor prikazuje kralja Markea kao opravdano sumnjičavog. On teško odustaje od osuđivanja te su mu potrebni dodatni dokazi da bi povjervovao u to da ima nećaka koji bi mu mogao postati nasljednikom, budući da Marke nije oženjen i nema djece.

⁴³ Classen, A. (2013). Fremdbegegnung, Dialog, Austausch, und Staunen: Xenologische Phänomene in der deutschen Literatur des Mittelalters. Vom "Hildebrandslied" bis zum "Fortunatus." *Mediaevistik*, 26, 183–206.

⁴⁴ "haete ich die halben swaere/ erlitten durch si alle drî,/ swie vremede sô mir Tristan sî,/ die ich durch in erliten hân,/ es waere vil und vil getân/ "vremede?" sprach der künic dô/ "saget an, wie ist dem maere so?/" *Tristan* 4136–4142.

⁴⁵ "Rûal der guote bôt im dô/ ein vingerlîn an sîne hant:/ "nu hêrre" sprach er "sît gemant/ mîner rede und mîner maere"/ der guote un der gewaere/ Marke der nam ez und dach ez an./ der jâmer, den er dô gewan,/ der wart aber dô vester./ "a" sprach er "süeziu swester,/ diz vingerlîn daz gab ich dir,/ und mîn vater der gab ez mir,/ dô er an sînem tode lac./ disem maere ich wol gelouben mac./ Tristan, gâ her und küsse mich!/ und zware, sollte leben und ich,/ ich wil dîn erbevater sîn./ Blanschefliure, der muoter dîn,/ und dînem vater Canêle,/ den genâde got zer sêle/ und geruoche in beiden samet gaben/ daz êwecliche lebende leben!/" *Tristan* 4286–4306.

Gottfried ne podiže svijest o emocionalnoj vezi između strica i nećaka, koja ne nestaje, da bi kralja Markea publici prikazao u iskrivljenom svjetlu i, kako neki smatraju, potaknuo sumnju na homoseksualnost.⁴⁶ Naprotiv, tadašnja je publika vjerojatno Markeovo ponašanje shvatila kao normalno ispunjavanje uloge ujaka. Ta je uloga bila tadašnjem primatelju *Tristana* kao književnog djela poznata kroz vlastito životno iskustvo kao i kroz književnu tradiciju. Odnos nećaka i ujaka karakteriziran je povjerljivošću i privrženošću. Odnos s majčiniim bratom vjerojatno je bila kompenzacija plemenitaškim sinovima za očevu krutu politiku obiteljskog i nasljednog prava. Očevi su od sinova zahtijevali bezuvjetnu poslušnost, *patria potestas*. S druge strane, ujak se pojavljuje, kako u ljetopisnim svjedočanstvima tako i u književnoj imaginaciji, kao idealizirani uzor kojega bi mladić mogao oponašati. Ideal *avunculusa* je stoga vjerojatno igrao istaknutu ulogu u formiranju muškog identiteta.⁴⁷

Vrlo je vjerojatno da autor piše o tome zbog čestih pokušaja podvaljivanja djece i nasljednika kraljevima u svrhu dolaska ili na dvor ili na tron ili radi neke druge osobne koristi. Da tome i nije tako, publika dobiva osjećaj da je bilo neophodno biti jako sumnjičav, s obzirom na to da odjednom stranac može postati dijelom obitelji. Tu se opet otvara mogućnost osuđivanja svakog novog člana obitelji. Ovdje se radi i o mužu njegove sestre kojega je primio na dvor. Riwalin je ušao u izvanbračnu vezu s njegovom sestrom te kao stranac promijenio tijek događaja i očekivanja u obitelji.

To su realni strahovi i sumnje, pa otuda i osuđivanje stranaca, odnosno novih ljudi u obitelji, i posljedice za sustav zatvoren kao što je obitelj. Isto tako, možda se radi o tome da su u srednjem vijeku ženidbe unutar obitelji bile česte zbog čuvanja posjeda i održavanja nasljedne krvne linije te je incest bio uobičajen. Moguće je dakle da autor pozdravlja novog člana obitelji Riwalina kao odmak od takve prakse. U najmanju ruku, bar savjetuje da bi bilo dobro otvoriti se prema novoj i zdravijoj praksi ženidbe izvan obitelji, te Tristan postaje primjer za novu, zdravu nasljednu krvnu liniju. *Avunculat* funkcionira i kao bračna regulativa. Uobičajena je bila praksa srednjovjekovnih plemića odbaciti ženu, primjerice zbog nemogućnosti da imaju djecu, i ponekad bi imali nekoliko bra-

⁴⁶ Palmer, C. (1996). A Question of Manhood: Overcoming the Paternal Homoerotic in Gottfried's "Tristan." *Monatshefte*, 88(1), 17.

⁴⁷ Nolte, T. (1995). Das Avunculat in der deutschen Literatur des Mittelalters. *Poetica*, 27(3/4), 250–251.

kova zaredom. To je jedna od karakteristika pravne nezaštićenosti žene u sred-njovjekovlju. Brat može djelovati kao skrbnik i pravni savjetnik za odbačenu ženu i njezinu djecu, svoje nećake.⁴⁸

Naravno, postoji kraljeva sumnjičavost prema novoj ideji pa ju je najprije osudio, ali pošto je dobio dokaz da se zaista radi o njegovoj sestri, pokazuje potpuno drugačije osjećaje. Činom traženja i prihvaćanja materijalnog dokaza, prstena, dokaza da Rual govori istinu, pokazuje se kraljevo osuđivanje čovjeka koji stoji pred njim: laže ili izmišlja ili manipulira zbog neke koristi, u ovom slučaju Marke je mislio da Rual manipulira u svrhu Tristanova interesa, a njega je smatrao Rualovim sinom.

Gottfried pokazuje da se drugoga osuđuje iz vlastitih strahova od materijalnog ili emocionalnog gubitka. Dakle, pošto je osvijestio da se ne treba bojati da će biti prevaren, da ne treba osuđivati sestru zbog onoga što je učinila, te shvatio da je sposoban, vješt, lijep, pametan mladić ispred njega njegov nećak i nasljednik Tristan, Marke nesputano osjeća bol zbog gubitka sestre, osjeća olakšanje jer ju ne treba osuđivati, ipak je sve napravila kako treba, udala se pred svjedocima za plemića i rodila dijete koje će Marke sad prigrliti kao svoje.⁴⁹

Osjeća želju za pružanjem očinske podrške i nježnosti Tristanu kao dijelu njegove najuže obitelji, suosjeća s Tristanovim gubitkom, ne samo roditelja, nego i posvojitelja, ali i identiteta do tog trenutka, a i suosjeća s njim jer sad Tristan mora preuzeti novi identitet, prigrliti novu očinsku figuru, prilagoditi se novonastaloj situaciji i početi iznova. Kao da je ponovo rođen, ali je sad svega svjestan. Nakon toga slijedi dugo vrijeme Tristanove šutnje i unutarnjih previranja. Njegov se muk može promatrati kao znak, ne samo krize identiteta, nego i kao kriza legitimiteta vlasti,⁵⁰ jer je nakon toga Marke prikazan kao sve lošiji i nesposobniji vladar.

Nadalje, pošto je Marke shvatio da je Rualova priča istinita, autor prikazuje osjećaj koji ga preplavljuje nakon prvotne sumnjičavosti i osuđivanja, a to je želja da se Tristanovim roditeljima, odnosno kraljevoj sestri Blanscheflur, oprostite grijesi koje su počinili za života, da imaju mir i sreću na drugom svijetu, kad to

⁴⁸ Isto, 247.

⁴⁹ Borgolte, M. (2004). Kulturelle Einheit und religiöse Differenz: Zur Verbreitung der Polygynie im mittelalterlichen Europa. *Zeitschrift für historische Forschung*, 31(1), 1–36.

⁵⁰ Bussmann, B. (2005). dô sprach diu edel künegîn...: Sprache, Identität und Rang in Hartmanns "Erec." *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur*, 134(1), 28.

već nisu imali u ovom. Čovjek u društvu, u odnosima i vezama među ljudima koji međusobno bezobzirno konkuriraju i muče ga, predmet je Gottfriedova zanimanja. Stoga ne čudi da je opraštanje grijeha imalo tako važnu ulogu kod vjernika u 13. stoljeću i kod Gottfrieda, a vidi se to između ostaloga i na prikazanom odnosu kralja Markea prema Tristanovim mrtvim roditeljima.⁵¹

Autor prikazuje osuđivanje kao teško, opterećujuće stanje. Ono sa sobom donosi kao izvor ili kao posljedicu, sumnju, nepovjerenje, strah, neizvjesnost, dok nakon osvješćivanja i odustajanja od osuđivanja dolazi do olakšanja, okretanja ka suosjećanju, ljubavi, podršci, nježnosti, razumijevanju, prihvaćanju, pomaćanju, opraštanju.

Kad nakon Tristanove otmice Rual pronade Tristana na dvoru kralja Markea, padnu jedan drugome u zagrljaj. Potom Tristan poziva Ruala na dvor kod kralja Markea. Rual isprva ne želi ići jer smatra da nije prikladan za dvor, no Tristan inzistira. Nakon duljega premišljanja Rual, svjestan da bi ga mogli osuđivati, ali svjestan i svoje vrijednosti, ipak odlazi do kralja.⁵²

Ne prepušta se osuđivanju kralja zbog straha da će kralj osuđivati njega, nego spoznaje svoju vrijednost. Rezultat toga je da Ruala prihvaćaju drugi upravo u stanju u kojem i kakvom se trenutačno nalazi. Oprema i odjeća su mu istrošene i rasparane, koža oronula, hoda bos i skoro gol, glad, zima, sunce i vjetar ostavili su traga na njegovom tijelu, toliko da je izgledao bolestan.⁵³ Kad se približio kralju, pokazalo se da je Rual s pravom mislio da će ga dvorjani osuđivati jer su svi sa strahom nahrupili oko kralja s namjerom da ga zaštite od stranca.⁵⁴

⁵¹ Willms, E. (1994). Der lebenden brôt: Zu Gottfried von Straßburg "Tristan" 238 (240). *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur*, 123(1), 44.

⁵² "nu vater, gâ dan ze hove mit mir!" / "nein sun, dar engen ich niht mit dir./ du sihest doch wol, ich waere/ alsus niht hovebaere" / "nein vater" sprach er "diz muoz geschehen./ der künec, mîn hêrre, sol dich sehen" / Rûal der höfsche guote/ der gedâhte in sînem muote:/ "mîn nacketage enwirret niht,/ swie mich der künec nu varnde siht,/ er wirt mich gerne sehende/ und wirde ich ime verjehende/ umbe sînen neven, der hie stât./ swenne ich im alle mîne tât/ von aneenge her gesage,/ ez wirt vil schoene, daz ich trage" / "Tristan 3977–3992.

⁵³ "sîn bereitschaft unde sîn gewant/ daz was, als ez dô mohte sîn:/ ein vil armez rockelîn/ beschaben und verslizzen,/ wâ unde wâ zerizzen,/ daz truog er âne mantel an./ diu cleider, diu der guote man/ under sînem rocke truoc,/ diu wâren armezlich genuoc,/ vernozzen und verselwet gâr./ von unruoche was sîn hâr/ an houbete unde an barte/ verwalken alsô harte,/ als ob er wilde waere./ ouch gie der sagebaere/ an vûezen unde an beinen bar./ dar zuo was er sô wetervar,/ als alle die von rehte sint,/ den hunger, vrost, sunne unde wint/ ir varwe und ir lîch hât benomen." / "Tristan 3994–4013.

⁵⁴ "Rûal neig im hovelîche./ hie mite sô kam diu ritterschaft/ zuo geloufen herhaft/ und dâ mit al diu hoveschar,/ und riefen alle sunder dar:/ "sire, sire, dêu sal!" / "Tristan 4021–4027.

Iz te se slike vidi da je strah od siromaštva i ružnoće društveno ukorijenjen. Siromašni i bolesni (ružni) ljudi ugrožavaju opstanak društva i zato ih se marginalizira. To se čini zbog njihovoga fizičkog stanja, ali također se smatralo da imaju vezu s onostranim, dodiruju kozmičke predjele, i zato su uz njih povezani pažljivo razmatrani rituali smrti.⁵⁵

Prikazujući Ruala u opisanu stanju, autor ukazuje na mogućnost da su oni koji misle da će ih se osuđivati opravdano oprezniji, jer su to već iskusili, jer su doživjeli da su drugi već osuđivali takvo stanje i jer shvaćaju da je siromaštvo i ružnoću teško podnijeti i onima koji gledaju, i onima koji se s njima osobno nose. Rual zna da će ga osuđivati i svjestan je toga, ali sam ne osuđuje one za koje misli da će ga osuđivati. Svjestan je svoga stanja i njegova učinka na druge i prihvaća s razumijevanjem mogućnost da drugima takvo nešto nije ugodno vidjeti i da se toga boje. No, svjestan svojeg dobročinstva za Tristana, siguran je u sebe te je stoga miran, opušten i djeluje, misli i govori bez osuđivanja sebe, drugoga ili situacije u kojoj se nalazi. Siromaštvo i ružnoća su nebitni u odnosu na bogatstvo dobročinstva kojega je Rual svjesno činio.

2.4. Samoosuđivanje

Poput samoranjavanja, pa i samoubojstva, samoosuđivanje je negativan čin što ga činitelj usmjerava protiv sama sebe. U Gottfriedovu *Tristanu*, do samoosuđivanja je strog prema sebi pripovjedač jer je samokritičan, Tristan jer se boji da je nedostojan, a Brangijena jer je bila neoprezna i unesrećila Tristana i vlastoljubivu Isoldu.

Tako u *Prologu* pripovjedač osuđuje onu verziju samoga sebe koji bi uzalud i beskorisno tratio vrijeme, iako je zreo za život. Smatra da, ako svoje vrijeme na ovome svijetu ne bi iskoristio, ne bi bio dio društva kakav je sad kad to vrijeme korisno upotrebljava.⁵⁶

Kad pak Tristan sazna da mu Rual nije otac, da su mu biološki roditelji mrtvi te da mu je kralj Marke ujak, Rual mu savjetuje da postane vitez i da se

⁵⁵ Czerwinski, P. (1996). Kampf als "materiale Kommunikation". Zur Logik edler Körper im Mittelalter (Das Fließen von Kräften und Dingen II). *Mediaevistik*, 9, 58–59.

⁵⁶ "Tribe ich die zit vergebene hin,/ sô zitic ich ze lebene bin,/ sône var ich in der werlt sus hin/ niht sô gewerldet, alse ich bin./" *Tristan* 41–44.

počne brinuti za sebe i svoje prilike i posjede. Nakon toga Gottfried prikazuje Tristana kako počinje promišljati o tome što za njega znači biti vitezom te što znači biti mladim vitezom. Tristan razmišlja: kad bi imao toliko bogatstva da može postati, i kad bi htio postati vitezom, htio bi to postići na način da se ne srami svog naslova viteza, a niti da se njegov naslov viteza srami njega, te da dostojanstvo viteza na njemu ne bude uprljano. Rado bi postao vitezom da iskoristi besposlenu mladost i pretvori ju u svjetsku slavu. Razmatra mišljenje o tome kako viteštvo mora početi od djetinjstva, ili nikad neće sazreti. Shvaća da je velika greška što svoju zaštićenu mladost nije uložio u razvijanje viteških vrlina i dostojanstva, zbog čega sad sebi predbacuje.⁵⁷ Tristan je pred izborom da preuzme odgovornost za sebe i svoje životne prilike u vlastite ruke i postane vitezom. Oklijeva i počinje osuđivati svoju prošlost, mladost, propuštene prilike, prilike u kojima se nalazio, i u konačnici, samoga sebe. Najprije ne vjeruje u pruženu priliku, niti je siguran da želi postati vitezom i preuzeti toliku odgovornost. Time osuđuje samoga sebe sumnjajući u svoje sposobnosti i želje. Nadalje, razmišlja o tome da bi uprljao naslov viteza jer ga nije dostojan, a takvo razmišljanje opet pokazuje samoosuđivanje, unižavanje samoga sebe i prezir prema vlastitoj vrijednosti.

Sljedeće osuđivanje odnosi se na njegovu mladost, za koju smatra da je bila pretjerano zaštićena a on besposlen, te ne samo da osuđuje svoju prošlost i svoje ponašanje u prošlosti, nego i u sadašnjosti, jer smatra da ne iskorištava svoje mogućnosti kako bi trebao. Svoju prošlost osuđuje i tako što smatra da mladost nije iskoristio kako se to očekuje od nekog tko bi trebao postati vitezom, te opet osuđuje sebe jer nije kad je trebalo ispunjavao očekivanja društva. No, ako publika zna da je Tristan bio natprosječno sposoban mladić, kojega su upravo zbog njegovih znanja, vještina i sposobnosti oveli Norvežani, i ako se zna da je baš zbog tih vrlina došao na dvor kralja Markea i profilirao se na njegovu dvoru toliko da je cijela zemlja o njemu pričala, onda bi se ovdje moglo kriti ironiziranje publike s ciljem da se ona zapita tko je među njima vitez, ako netko kao što

⁵⁷ "haete ich sô rilîchez guot,/ daz ich wol nâch dem willen mîn/ und alsô ritter môtte sîn,/ daz ich mich ritterlîches namen/ noch er sich mîn niht dôrfte schamen/ und ritterlîchiu werdekeit/ an mir niht wûrde wider geleit,/ sô volte ich gerne ritter sîn,/ die müezige jugende mîn/ üeben unde kêren/ ze werltlichen êren./ wan ritterschaft, âlso man seit,/ diu muoz ie von der kintheit/ nemen ir anegenge/ oder sî wirt selten strenge./ daz ich mîn unversuohte jugent/ ûf werdekeit unde ûf tugent/ so rehte selten gûebet hân,/ daz ist vil sêre missetân/ und hân es an mich selben haz./" *Tristan* 4406–4425.

je Tristan sumnja u sve svoje sposobnosti i u sebe samoga.

Pitanje je da li je Gottfried moralist ili revolucionar. Ako se prihvate kao istinita zapažanja koja kažu da Gottfried nikad ne opisuje dobrog čovjeka, viteza ili ne, na Markeovu dvoru, i da dvor odražava vrijednosti svog vodstva, postavlja se pitanje namjere: želi li Gottfried prikazati kraljeve i dvorjane kao loše ljude, ili njihovo negativno prikazivanje ima funkciju u razvoju radnje.⁵⁸

Tristanovo osuđivanje samoga sebe i svojih prilika, ali i duhovno prepuštanje i okretanje ka djelovanju, kao i Gottfriedovo ironiziranje publike, nastavlja se i u prikazu daljnjeg Tristanova monologa o njemu samome i o viteštvu. Gottfried kao da poziva publiku na samopromatranje. Tristan govori da mu je već dugo poznato da su viteški ugled i ugoda u proturječju i da su nepomirljivi. Kaže da je naučio da ugled zahtijeva djelatni napor. Dokolica je smrt časti ako joj se čovjek previše i predugo prepusti u mladosti. Nadodaje kako ne bi bio dosad čekao da je prije godinu dana o sebi znao ono što mu je sad bilo rečeno. No budući da je propustio priliku, sad može jedino pokušati nadoknaditi propušteno, jer je ojačao duhovno i fizički. Na kraju zaziva Boga da mu omogući sredstva kojima će ostvariti svoje namjere.⁵⁹

Jasno je da se tu nastavlja Gottfriedova kritika viteškoga staleža njegova doba, jer se aludira na to da je vitezovima preugodno te da ne djeluju kako bi trebali, odnosno da nemaju časti jer su dokoličari, a to je naročito za kritiku dok su vitezovi mladi i u punoj snazi. Jasno je već da Tristan nije besposličario nego je učio, radio, vježbao, stvarao na svim područjima svoga života, i to u uvjetima lošijim od onih u kojima je trebao biti rođen, u višem staležu. Čitatelj / slušatelj zna da je odgojen u nižem društvenom sloju, a Tristan se svejedno uspio nametnuti svojim talentima i radom se izdići. Umanjujući Tristanova dostignuća kroz njegovo osuđivanje samoga sebe, Gottfried u stvari ukazuje na to kakav bi viteški stalež, odnosno viši društveni stalež trebao biti. On svoju publiku navodi na razmišljanje o tome jesu li kao Tristan, koji iako natprosječan, osuđuje

⁵⁸ Kerth, T. (1988). Kingship in Gottfried's "Tristan." *Monatshefte*, 80(4), 444.

⁵⁹ "nu weiz ich doch nu lange daz:/ senfte und ritterlicher prîs/ diu missehellent alle wîs/ und Augen vil übele samet wesen./ ouch hân ich selbe wol gelesen,/ daz êre wil des libes nôt./ gemach daz ist der êren tôht,/ dâ man's ze lange und ouch ze vil/ in der kintheite pflegen wil./ und wisset wol zewâre,/ haete ich vor einem jâre/ oder ê mîn dinc sô wol gewist,/ als ez mir hie gesaget ist,/ ez enwaere niht biz her gespart./ sît ez aber dô gesûmet wart,/ so ist reht, daz ich mich noch erhol,/ wan mîn dinc stât billîche wol/ an lîbe und an dem muote./ got râte mir zum guote,/ daz ich dem muote vollevar!" / "Tristan 4426-4445.

sebe za propuštenu mladost i nepoznavanje svih prilika i mogućnosti, osuđuje sebe jer misli da bi bio još bolji i bio bi drugačije postupio da je znao što sad zna. Ili će možda čitatelj / slušatelj biti nečasni pasivni dokoličar koji se prepustio ugodama umjesto da djeluje.

Potom Gottfried nudi rješenje. Tristan odlučuje da se ne treba samoosušivati, nego treba početi djelovati i nadoknaditi sve propušteno, iskoristiti ono što je duhovno i fizički dobio u prošlosti, prihvatiti svoju prošlost takvu kakva jest i izvući pouke. Traži pomoć od Boga da mu stvori sredstva i prilike za daljnji rast i razvoj, učenje i dokazivanje s novim saznanjima koje ima. Gottfried time i publici daje priliku da propita svoju prošlost i sadašnjost, da se ne osuđuje zbog svoje prošlosti, da ju upotrijebi u svoju korist te počne časno djelovati odmah i s novim informacijama, da izađe iz svoje zone ugone. Prilike i sredstva za časno djelovanje same će se ukazati, a sad će ih od Gottfrieda osviještena publika moći i prepoznati i iskoristiti, baš kao i Tristan. Gottfried se priklanja mišljenju mistika da se sve što dolazi iz prošlosti i proteže se u budućnost čini upitnim. Čak i rađanje, odgoj, gradnja ili kultiviranje zemlje. Samo vidljivo ima svoj sjaj. Evidentno je uvjerljivo. Trenutak nema ni prošlost niti budućnost. Takvo razmišljanje u srednjem vijeku pokazuje se donekle apokaliptično, jer je hedonistička alternativa odbačena.⁶⁰

Nadalje, kad pripovjedač opisuje Riwalinovo samoosušivanje, otvaraju se neke mogućnosti osuđivanja. Prva je mogućnost da pripovjedač prepričava Riwalinovo osuđivanje samoga sebe pa kaže da je Riwalinu njegova plemenita svjesnost ukazala na to da bi sam sebe poboljšao ako bi naučio strane običaje i na takav način postao poznat. Druga je mogućnost ta da pripovjedač prepričava što je pronašao o Riwalinu kod Thomasa od Britanije, a treća da je pripovjedač taj dio samostalno dodao kako bi Riwalina okarakterizirao kao protagonista koji ima sposobnost samorefleksije.

Koja god mogućnost bila, Riwalin, ili osuđuje sebe, ili ga se osuđuje zbog stanja u kojem se nalazi, a to je ideja da nije dovoljno slavan, da nema znanja o tuđim običajima i da nije dovoljno dobar, treba se mijenjati, odnosno poboljšati.⁶¹ Budući da se radi o protagonistu koji je mlad, želi se i treba razvijati, napredo-

⁶⁰ Störmer-Caysa, U. (2001). Wer ist der Herr der Zeit? Über die Ungewißheit von Übereinkunft in Gottfrieds "Tristan." *Poetica*, 33(1/2), 64.

⁶¹ "sin edles herze seite im daz:/ erkante er vremeder lande site,/ dâ bezzert er die sine mite/ und würde selbe erkant dervan"/" *Tristan* 460–463.

vati u znanjima i vještinama, spomenuto osuđivanje odnosno samoosuđivanje ima smisla, osim u segmentu koji se odnosi na ideju da nije dovoljno dobar jer nije slavan. Pripovjedačevo kazivanje da Riwalin želi slavu dodaje negativnu notu opisu njegovih želja, saznao njih pripovjedač iz prve ili druge ruke, jer ukazuje na pogrešan razlog i motivaciju za poboljšanje i stjecanje novih znanja i vještina: to je tek vanjsko priznanje vlastite slave i vrijednosti. Time se jasno kritizira ekstrinzična motivacija i vanjsko vrednovanje kvalitete osobe. Naprotiv, potiče se na razvoj i poboljšanje znanja i vještina, ali zbog i radi samog sebe, svoje unutarnje motivacije, i ukazuje se na to da je čovjek, bez obzira na slavu i priznanje, u svojoj biti dovoljno dobar i vrijedan jer postoji i trudi se.

Kao Tristan i Riwalin, i Brangijena osuđuje samu sebe. Kad je Tristan jednom prilikom bio u Isoldinoj brodskoj kabini, sluškinja im je, misleći da im daje vino, u stvari dala da popiju ljubavni napitak. Zbog toga se Brangijena osuđuje, jer je smatrala da ih je trebala sačuvati od te nesreće na tom, kako ga sad Brangijena naziva, nesretnom putovanju. Smatra da je zbog njezine nepažnje Tristanu i Isoldi sad neminovna nesreća i sramota, te ne želi kukati nego s njima podijeliti sramotu, odnosno rado bi da ju može sama nositi, samo kad bi se njih dvoje mogli riješiti te nesreće.⁶² Gottfried prikazuje Brangijenu kako samu sebe osuđuje za nešto za što nije kriva. Brangijena je preuzela odgovornost, to je jedina njezina greška, ali se postavlja pitanje kako je mogla ne preuzeti odgovornost koju joj je natovarila kraljica majka Isolda. Ta situacija govori o tome kako niži stalež ne može ništa učiniti protiv naredbi i odgovornosti koje na njih svale njihovi gospodari, jer nemaju slobodu i moć takvo nešto odbiti. Brangijena nije mogla predvidjeti slijed i ishod događanja niti je mogla kontrolirati cijelu situaciju. Ona je žrtva događaja, ali u isto vrijeme i prihvaća biti žrtva jer je svjesna svog društvenog položaja.

Gottfried, zanimljivo je, Brangijenu stavlja upravo u poziciju gdje se iz poslušnosti prema gospodaru treba upustiti u intimnost, ali bez seksualne želje. Kroz prikaz odnosa poslušnosti i seksualne želje Gottfried publiku opet dovodi u moralnu dvojbu o propitivanju, ne samo poslušnosti ili neposluha, nego iskvarenosti gospodara, društva, ali čini se i ljudskog roda koji može doći na

⁶² "und solte Euch selbe an disem wege/ unde an dirre veigen vart/ vor disem leide haben bewart./ nu habet ir laster unde leit/ von mîner warlôsekeit./ von diu darf ich ez mâze clagen./ muoz ich daz laster mit iu tragen,/ und waere ouch wol gevüege,/ daz ich ez eine trüege,/ möhtet ir dâ von gesîn./" *Tristan* 12468–12477.

ovakvu ideju. Samo za primjer, Wolframov Parzival u istoimenom romanu na početku odbija žene, ali njegovo ponašanje nije motivirano seksualnom željom ili njenim odsustvom nego sinovskom poslušnošću.⁶³ U skladu je to sa srednjovjekovnom idejom da nije bio snošaj, već seksualna želja, ona čiji je rezultat neposluh prvih roditelja, Adama i Eve, i njihova padanja u grijeh. Požuda utjelovljuje sve ono što je bilo pokvareno u ljudskoj prirodi. *Concupiscentia* je iskonska neposlušnost i postala je iskonska bolest. Baš kao što su prvi roditelji odbili poslušati Boga, pa su im i genitalije počele biti neposlušne racionalnoj i voljnoj zapovijedi.⁶⁴

Budući da je svjesna svoje pozicije i funkcije i posljedica koje nepažnja i neposluh donose osobama njezinog staleža, Brangijena smatra da bi bolje prošla da se nju samu optuži za preljub i prevaru i sramotu, nego li da su zbog njene nepažnje sramota i nesreća pali na leđa njezinih gospodara. Gottfried u nastavku pokazuje koliko je Brangijena bila u pravu, jer se Isolda morala udati za nevoljenog čovjeka i više nije bila djevica. Još nedirnuta, Brangijena zbog toga mora provesti prve sate bračne noći s Markeom. Brangijena, osjećajući krivnju zbog njihove tragične ljubavi, pristaje. Trik je funkcionirao, jer Marke spava s Brangijene umjesto s Isoldom i ne primjećuje ništa. No, zato što je Brangijena jedini svjedok preljuba Isolde i Tristana, i zato što je Brangijena bila s kraljem Markeom, Isolda zabrinuta za njezinu lojalnost, odnosno za svoju vlastitu budućnost, naređuje Brangijenino ubojstvo. Kao dokaz da je mrtva traži njezin jezik. Gottfried oslikava nemoć nižeg staleža i zlouporabu moći. Odnosno, ukazuje na to da se moć koristi u vlastite svrhe a na štetu svih onih koji imaju neko znanje koje bi moglo naštetiti moćnicima i maknuti ih s njihovih pozicija.

Ipak, Brangijenina želja za samožrtvovanjem ukorijenjena je u njezinom biću. Tu se radi o odnosu ljubavi i moći. Brangijena voli svoju gospodaricu kao svoju rođakinju i prijateljicu, ali je nemoćna u odnosu na gospodaričinu moć, pa ju ne može odbiti. S druge strane, ima moć izabrati pomoći joj i djelovati iz ljubavi prema njoj i tako utjecati na događanja. To i čini. Gottfried ne definira ljubav kao identitet izvan moći, već kao identitet koji se ne odriče svog udjela u moći,

⁶³ Schultz, J. A. (2006). Parzival, Courtly Love, and the History of Sexuality. *Poetica*, 38(1/2), 36.

⁶⁴ Baldwin, J. W. (1991). Five Discourses on Desire: Sexuality and Gender in Northern France around 1200. *Speculum*, 66(4), 801. Vidi i Parzivalovo odbijanje seksualnosti zbog poslušnosti roditelju. Schultz, J. A. (2006). Parzival, Courtly Love, and the History of Sexuality. *Poetica*, 38(1/2), 36.

niti se odriče statusa društveno konstruktivnog ideala.⁶⁵ Takvo samožrtvovanje iz perspektive čitatelja / slušatelja graniči s ludošću, odnosno s mučeništvom, i hiperbolično je iz razloga da ga se propituje kao nevjerojatno i nezdravo. To bude kad se shvati zašto se Brangijena htjela žrtvovati, kako je gore objašnjeno, da samožrtvovanje iskoristi kao kritiku društvenog i političkog uređenja srednjega vijeka, ali i etike vladajućih spremnih na sve da zadrže svoje pozicije moći. Naročito je to loše jer je mlada žena, mlada Isolda, buduća kraljica, već u mladosti toliko iskvarena da je spremna na svaku podlost za očuvanje svoga društvenog statusa i pozicije. Da stvar bude gora, Brangijena je njezina rođakinja, znači i krvno su povezane, ali ni to za Isoldu nije važno u trenutcima njezina srama, straha i osjećaja da će biti osuđivana i neprihvaćena od društva i kralja.

Time Gottfried kritizira društvo koje ljude dovodi u situaciju spremnosti na sve samo da ne budu osuđivani, neprihvaćeni i odbačeni kao nedovoljno dobri. Čak i sama Isolda se osuđuje zbog nečega za što nije kriva, jer nije namjerno popila ljubavni napitak, dakle osuđuje samu sebe zbog toga što nije djevica, ali iz svog samoosuđivanja spremna je žrtvovati nekoga drugoga da se ne otkrije njezina nedovoljnost. Zanimljivo je također da ni Brangijena ni Isolda nisu osudile majku kraljicu Isoldu za to što je uopće napravila ljubavni napitak, a to još više potvrđuje gore rečeno: majka kraljica Isolda je na vrhu piramide moći, tako da njezinu krivnju ili odgovornost ne smije apsolutno nitko propitivati. Neodgovornost vladajućih, onih s najviše moći u lancu, ne smije biti dovedena u pitanje, te se o njoj ne smije ni pomisliti, a kamoli ju naglas izreći ili osuđivati.

Odnos majke i kćeri usko je povezan uz političke odluke, ali počiva i na iznenađujuće jakom osjećaju međusobne vezanosti dviju žena u muškome svijetu. Obje pritom zauzimaju snažne pozicije moći. Isolda postaje majčinom predstavnicom.⁶⁶ Jasna je sad i Brangijenina pozicija. Kad ne bi pomogla Isoldi, izdala bi njezinu majku, Brangijeninu tetu, te je svjesna posljedica toga čina. U pitanju je majčina/ tetina/ rodna ljubav i političke posljedice Brangijenine odluke. Postaje očito da majke i kćeri često blisko surađuju i pokušavaju ostvariti neovisne političke uloge koje imaju značajnu, kako javnu, tako i osobnu težinu.⁶⁷

⁶⁵ Hasty, W. (1998). Tristan and Isolde, the Consummate Insiders: Relations of Love and Power in Gottfried von Straßburg's "Tristan." *Monatshefte*, 90(2), 145.

⁶⁶ Classen, A. (2002). Die Mutter spricht zu ihrer Tochter: Literarhistorische Betrachtungen zu einem feministischen Thema. *The German Quarterly*, 75(1), 81.

⁶⁷ Isto, 81.

2.5. Masa i pojedinac

U klasnom se društvu čovjek kao socijalno biće nalazi u mnoštvu različitih odnosa. Jedan od zanimljivijih, jer je napregnut i bremenit osuđivanjem, odnos je jedinke prema masi, i obratno. U Gottfriedovu romanu taj je odnos naročito obrađen u kontroverzama oko ubojstva zmaja.

U poglavlju o Tristanovoj borbi sa zmajem kraljica razotkriva upraviteljevu prevaru. Pravi zmajoubojica treba biti nagrađen rukom mlade Isolde. Dakle, kraljica informira Gurmuna, svoga muža, o upraviteljevoj prijevari i zajedno s njim smišlja plan kako sve razglasiti dvorjanima. Dvije Isolde, kralj Gurmun, Tristan i upravitelj nalaze se pred budnim okom dvorjana. Naglašava se da se ti nisu okupili da bi slavili i častili kralja, već ih zanima da vide što se događa i koliko su istinite glasine o ubojstvu zmaja i udaji mlade Isolde za pokvarenog upravitelja.⁶⁸ Kad su se dvije prekrasne Isolde, majka i kći, pojavile u palači, sva gospoda su ih pozdravila s divljenjem. Pri tome se puno šaptalo i razmišljalo, poticalo na razgovore i na misli o ljepoti obiju žena. Unatoč tome, više se pričalo o upraviteljevoj sreći nego o ženama.⁶⁹

Gottfried je prikazao odnos mase i pojedinca, odnosno što zanima masu u odnosu na vladara i vlast, te razlikuje stupnjeve interesa, želju i volju mase za uživanjem u skandalu. Iz ovog se primjera vidi da je stupanj ovisnosti čovjeka o osudi vrlo visok. Upitna je njegova sloboda, nezvanost i neovisnost. Istovremeno, osobnost nije toliko diferencirana da bi se moglo izgraditi vidljivu i trajniju razliku između mišljenja drugih i vlastite moralne svijesti.⁷⁰

Gottfried izdvaja pojedinca u odnosu na masu s ciljem izgrađivanja vlastite i individualne moralne svijesti. On prikazuje da dvorjane ne zanima vladar, niti dolaze na dvor zbog njega. Njih zanimaju glasine koje su čuli. One su zanimljive jer se odnose na to da će prekrasnu mladu Isoldu, ako ubije zmaja, dobiti

⁶⁸ "dâ was schoeniu ritterschaft,/ von ritterschefte michel craft,/ niht durch des küneges êre/ sô starke noch sô sêre,/ sô daz si gerne wolten sehen,/ waz dâ solte geschehen/ ûz disem lantschalle./ des wunderte s'alle./" *Tristan* 9763–9770.

⁶⁹ "Die saeligen Îsôte zwô/ nu daz si mit ein ander dô/ zem palas in giengen,/ si gruozten unde enpfingen/ die Herren al besunder./ hie mitten und hier under/ wart vil gesprochen unde gedâht,/ rede unde gedanke vil vür brâht/ von ir beider saelekeit./ und iedoch mêre geseit/ von des truhsaezen linge/ dan von der vrouwen dinge./" *Tristan* 9771–9784.

⁷⁰ Dinzelsbacher, P. (2015). „strîtes êre“ – über die Verflechtung von Ehre, Schande, Scham und Aggressivität in der mittelalterlichen Mentalität. *Mediaevistik*, 28, 105.

pokvareni, prosječni upravitelj koji je u isto vrijeme i kukavica i lažov te ga dvije Isolde ne podnose.

Gottfried osuđuje masu koja se hrani Isoldinom odnosno tuđom nesrećom. Masi je zanimljivo što mlada, prekrasna nasljednica i žena stoji pred najvećom nesrećom u svom životu. Očito, Isoldina je nesreća zabava za mase a njezin je privatni život učinjen javnim. Moguće je i da Gottfried kritizira samog vladara, kralja Gurmuna, jer je doveo svoju kćer jedinicu u tešku situaciju. Da bi se riješio zmaja, Gurmun je objavio da će ubojici zvijeri dati ruku svoje kćeri. Gottfried čitatelju / slušatelju nameće pitanje da li je u redu da vladar žrtvuje svoju kćer za dobrobit kraljevine, odnosno je li u redu što masa pristaje na žrtvu pojedinca ili je traži. Isolda bi se radije ubila nego postala upraviteljevom ženom. Isto misli i njezina majka.⁷¹ Doduše, upravitelj je prikazan kao pokvarena kukavica iz nižeg staleža, pa se razumije njihova odbojnost prema toj ideji.

Gottfried kasnije pokazuje da Isoldi nije strana ideja da se uda za nepoznatog kralja koji usto nije osobno ubio zmaja nego ga je ubio njegov izaslanik, Tristan. Isolda je dvolična jer pokazuje pragmatičnost u odnosu na svoj stalež i status, te je jasna Gottfriedova osuda takve vladarske prakse.

Upravitelj jest pokušao prevarom prikazati da je on ubio zmaja i tako doći do Isolde, ali moralno gledajući on nije gori od kralja Markea koji također nije ubio zmaja, nego koristi svoja prava i privilegije da prikrije činjenicu da je u stvari i on prevarom dobio Isoldu. Jedini koji zaista zaslužuje Isoldu je Tristan, zmajoubojica, ali prilike su takve da je nemoguće da se to ostvari.

Masu je bez daha ostavljala ljepota dviju Isoldi, majke i kćeri. Masa šapće, uzdiše, ima skrivene misli o dvjema ženama, pokazuje svoju patološku zainteresiranost, ali i žudnju, ne samo za ljepotom dviju žena, nego i za njihovim statusom. Njihovo se biće prlja skrivenim mislima, šaputanjima, glasinama i čežnjom da se takvoj ljepoti i moći dokaže ili dogodi nešto ružno. Gottfried s jedne strane prikazuje masu koja u stvari osuđuje ljepotu dviju Isoldi i njihov status, zavidi njihovoj sreći i krasoti, jer masa osuđuje sve ono što sama nema a želi. S druge strane, Gottfried osuđuje masu kao bolesnu jer se naslađuje tuđom nesrećom.

Podržava li Gottfried ideju da život kraljevske obitelji treba biti javan za dvorjane i narod, odnosno masu, ili ne, kad pokazuje dokle ide patološka priroda

⁷¹ "des bin ich gerne an dir gewis/ und wil dir ouch des wol verjehen:/ ist daz diz wunder sol geschehen,/ sô sîn wir beide, ich unde Îsôt,/ iemer mit lebendem libe tôt"/ *Tristan* 9588–9592.

mase. Ona predstavlja potencijalnu opasnost. Pružanje gomili prilike za sudjelovanjem u privatnom životu suverena, vladara odnosno vladajućih, nosi sa sobom mogućnost razotkrivanja njihovih slabosti. Vladari se ciljano ponižavaju, kako u crkvenom, tako i u svjetovnom miljeu. Cilj je bio psovanjem i izrugivanjem osuđenoga ili promatranoga upozoriti javnost na njegove mane. Uvreda znači i gubitak časti.⁷² Sam Gottfried kao umjetnik tada je u paradoksalnoj situaciji jer ironično prikazuje čitatelja / slušatelja kao dio mase koja se naslađuje skandalima vladara, iako fiktivno. Jer, dalje u tekstu stoji, dvorjane na kraju nije bilo briga za ljepotu dviju Isoldi, nego ih je više zaintrigirala potencijalna sreća ili nesreća upraviteljeva. Njega se sad doživljava kao nesretnog muškarca, a ako bi dobio za ženu ovu prekrasnu djevojku, dopala bi ga sreća koja se još nikomu nije dogodila.⁷³

Okupljeni dvorjani najprije suosjećaju s upraviteljem. Sažalili su se nad njim jer nikad nije imao sreće u životu. Ne vjeruju da bi on mogao dobiti djevojku. S jedne strane, kraljica i kralj se bore svim silama da dokažu da je upravitelj prevarant, a masa staje na stranu onoga s kim se poistovjećuje. Ne poistovjećuje se s vladarima. To se tiče njih, uživaju u skandalu, ali suosjećanje pokazuju prema jednome iz njihovog staleža, jednome od njih. Okupljeni dvorjani sumnjaju da bi upravitelj mogao dobiti mladu Isoldu, ali ga ne osuđuju za prijevaru. Dvorjani se nisu okupili zbog kralja, nego zbog upravitelja. S druge strane, vladari osuđuju upravitelja i sve što on predstavlja. Kad bi on uspio ući u njihov stalež i njihovu obitelj, to bi značilo da su se staleži pomiješali, a sve bi to ugrozilo vladarske pozicije, naslijeđe, posjede, i t. d. Gottfried kaže da je miješanje staleža u srednjovjekovlju smatrano nedopustivim. U višem se staležu nastojalo, kako se vidi na primjeru kralja i kraljice, izbjeći bilo kakvu mogućnost da se to dogodi. Niži staleži, bar pojedinci, prikazuje Gottfried, pokušavali su prodrijeti u više staleže, ali bezuspješno, dok je većina iz viših staleža sa zanimanjem promatrala hoće li ikomu uspjeti. Jer da je jednome uspjelo, postojala bi mogućnost da svima uspije šetati između staleža. Zato je važan prikaz suđenja upravitelju i dokazivanja da on nije ubio zmaja, iako, kako se to već gore vidjelo, saznanje tko je ubojica zmaja nema presudne

⁷² Dinzelbacher, P. (2015). „strîtes êre“ – über die Verflechtung von Ehre, Schande, Scham und Aggressivität in der mittelalterlichen Mentalität. *Mediaevistik*, 28, 122.

⁷³ “wirt disem unsaeligen man,/ der nie saelde gewan, disiu saelege maget,/ sô ist im elliū saelde ertaget,/ diu ime oder dekeinem man/ an einer maget ertagen kan”/“ *Tristan* 9785–9790.

važnosti, već je odlučujuće kojemu staležu pripada. Prema Gottfriedu, upraviteljev način, prevara, laž, kukavičluk, nije način za napredak kroz staleže, jer je postojao način, iako rijetko, da se ekonomski, trgovinom i upravljanjem novcem, od ekonomske elite dođe do statusa plemstva.⁷⁴

⁷⁴ Haverkamp, A. (2006). Gesellschaft: Stände, Eliten, Gruppen. Zusammenfassung und Kommentar. *Historische Zeitschrift. Beihefte*, 40, 389.

III.

OSUĐIVANJE I OSJEĆAJI

Sa stajališta teorije emocija, *Tristan* je značajan jer Gottfried stavlja naglasak na obrasce emocija u kontekstu sukoba, odluka i interakcija. Središnji prikaz emocija u *Tristanu* je promjenljivost, fluidnost i ambivalentnost. Emocije su detaljizirane, naglašene i toliko složene da ih ni sami likovi uvijek ne razumiju. Te se emocije kreću od ljubavi u raznim njezinim oblicima, preko straha i tuge do ljutnje, uključujući i osjećaje napuštenosti, usamljenosti i osjećaja izdaje.⁷⁵ Uzme li se u obzir cijeli *Tristan*, postaje jasno da je označavanje razlike u doživljaju osjećaja organizirano kazuistički te se metaforama i retorikom, načinima percepcije pripisanih likovima, postupcima i odlukama, uspostavlja drugačije i prilično rijetko, a kad se dogodi, tada se nekonvencionalno spominju stereotipi specifični za više spolova. S obzirom na konstrukciju roda, paradigmatisko pripovijedanje znači da se označavanje razlike opisuje različito, ovisno o konstelaciji među likovima.⁷⁶

Razumije se da je osuđivanje najuže povezano s cijelom lepezom osjećaja, od temeljnih do sekundarnih, bilo da im je uzrok ili posljedica, javljali se oni u osuđivanih ili u osuditelja.

3.1. Osuđivanje „otvorene rane“

Gottfried prikazuje osuđivanje kao rezultat otvorenih rana koje likovi Tristana i Isolde nose sa sobom iz prošlosti, a dovode do međusobnog osuđivanja na plovidbi brodom prema Irskoj neposredno prije slučajnog ispijanja ljubavnog napitka.

Na brodu za Cornwall, Isolda je vrlo depresivna jer mora otići u inozemstvo kako bi se udala za stranca, iako je željela, uz dogovor s majkom, postati kraljicom. No tek sad postaje svjesna što zapravo taj dogovor nosi sa sobom. Tristan je želi utješiti, ali ona ga i dalje mrzi jer joj je ubio strica te ga na brodu stalno osuđuje.

Gottfried tu otkriva drugačiju strukturu osuđivanja. Ta se odnosi na situacije kad netko osuđuje, a onaj je drugi, prema kojemu su osude usmjerene,

⁷⁵ Eming, J. (2009). On Stage. Ritualized Emotions and Theatricality in Isolde's Trial. *MLN*, 124(3), 556–557.

⁷⁶ Eming, J. (2015). *Emotionen im >Tristan<. Untersuchungen zu ihrer Paradigmatik*. V&R unipress, 78–83.

u isto vrijeme i onaj koji se brani i koji brani druge od osuđivanja, ali i sam u nj sklizne. Isoldini su prigovori puni osuđivanja koje Gottfried prikazuje kao Isoldine “otvorene rane”, odnosno izazove i probleme koje bi ona trebala riješiti sa sobom da bi mogla prihvatiti drugoga.

Prvo i očito što Isolda prigovara Tristanu jest da joj je ubio ujaka, a kad joj Tristan kaže da je to riješeno i da je iza njih jer su zbog tog ubojstva, kao njegovu posljedicu, postigli dogovor između zemalja i kraljeva njihovim brakom, Isolda inzistira na tome što nju zaista muči. To je osuđivanje Tristanovog postojanja, njegove prevare i zmijske lukavosti. To izaziva njezine brige, patnje i bol. Tada ga zbog svojih strahova od budućnosti i nepoznatoga optužuje da ju on prevarom od njezinih roditelja odvodi u nepoznato, a ona sama ne zna za što je prodana i što će biti od nje. Tristan joj odgovara osuđivanjem iz svojih otvorenih “rana”, da je bolje biti moćna kraljica u stranoj zemlji, nego nebitna u svojoj. Gottfried se referira na Tristanovu malu zemlju koju je ostavio da bi otišao u Cornwall, kamo ide i Isolda, jer Tristan u situaciji u kojoj se nalazi nema u stvari ništa, nije kralj svoje male zemlje, dakle nebitan je i malen i u svojoj i u tuđoj zemlji, niti je moćni vladar kao njegov ujak Marke za kojeg je učinio cijeli ovaj pohod.

Bolje je imati ugled i pogodnosti u stranoj zemlji nego sramotu u carstvu svoga oca. Tristan je pristao na pogodnosti i ugođe u stranoj zemlji svoga ujaka, jer je ostanak u svojoj Parmeniji osjećao kao sramotu zbog smrti svojih roditelja i optužbi da je izvanbračno dijete, da je odgojen od vazala svoga oca. Zato osjeća ugođu i pogodnosti strane zemlje. Tristan je sve to osjetio na vlastitoj koži, što objašnjava i čime tješi Isoldu. Gottfried pokušava pokazati da je onaj koji tješi iskustio ili treba iskusiti slične osjećaje osuđivanja da bi mogao utješiti i odgovoriti od osuđivanja osobu koja osuđuje.

Isolda mu onda odgovara bez vlastitog iskustva i dalje osuđujući ga naglašava da bi radije imala skromnije uvjete uz ljubav i duhovnu opuštenost nego nemir i muku s moćnim carstvom. Tada Tristan odgovara da je bolje imati bogatstvo i ugođu zajedno, nego odvojeno. Tristan Isoldu opet tješi razmišljanjima iz vlastita iskustva boravka na Markeovu dvoru, gdje je imao bogatstvo i ugođu neko vrijeme dok dvorjani nisu postali ljubomorni. Tada joj spominje da je mogla imati pokvarenog upravitelja za muža, dok je u romanu jasno pokazano na što su sve ona i njezina majka bile spremne da to spriječe. Tristan sarkastično kaže da bi sigurno bila sretna da joj je upravitelj muž, te ju s lažnom skromnošću osuđuje zbog prigovora koji mu iznosi. I Tristan osuđuje jer nije imao iskustvo dogovorene ženidbe. Da je imao to iskustvo uspio bi

Isoldu utješiti, ali budući da nije, Isolda osuđujući opet prigovara Tristanu da bi radije bila upraviteljeva žena nego trpjela muku koju joj je Tristan priredio te da, koliko god upravitelj bio loš, s njom bi se promijenio a ona bi zbog toga shvatila koliko ju je volio. Tu je Isolda prikazana kao osoba koja nema to iskustvo te misli da bi joj nešto bilo bolje od nečega drugoga, dok u stvari ne zna ni jedno ni drugo.

Tristan pak osuđujući upravitelja govori o tome da treba veliki trud da bi netko djelovao ispravno, a protiv svoje prirode, te da nitko ne vjeruje u to da bi se netko loš mogao toliko promijeniti da bi mogao postati dobar. Zatim joj naglašava da će uskoro upoznati kralja s kojim će pronaći svoju sreću, veličanstveni život, bogatstvo, ugled, i t. d.⁷⁷

Tu Gottfried na primjeru Tristana prikazuje kako funkcionira osuđivanje, i to na način da se osuđuje jer se smatra da se prirodne karakteristike osobnosti ne mogu promijeniti i da se osuđuje ono što je nepoznato jer nije iskustveno osvjешteno.

Na primjeru Isolde prikazuje se osuđivanje nepoznatoga, neizvjesnoga, jer je prisutan strah od nepoznatoga te je lakše osuđivati druge nego suočiti se s neizvjesnošću. Isto tako osuđuje se nešto nepoznato, a ono poznato i blisko se uzdiže, jer se misli da je to poznato moguće poboljšati iako nije dobro, ali je bar poznato. Isolda osuđuje druge za uništavanje vlastitih očekivanja. Gottfried stavlja naglasak na ideju da je potreban veliki trud da bi netko djelovao ispravno, a protiv svoje naravi. Ljudi se ne mijenjaju baš lako. Ova se ideja odnosi na upravitelja. Gottfried ga uvodi u trenutku prije ispijanja ljubavnog napitka, no nakon toga sve se dosad rečeno o strukturi osuđivanja na primjeru raspravne scene u romanu okreće upravo obrnuto od očekivanoga.

Dakle, promijenit će se oni za koje se smatralo da se ne mogu promijeniti, ono što se dosad osuđivalo jer se nije iskusilo, sad će se iskusiti, početak će se osuđivati poznato, a prihvaćati nepoznato, neizvjesno, strano i neočekivano. Ljubavni napitak tada dobiva funkciju nečega što izvana mijenja očekivanja likova i preusmjerava njihove živote. Ljubavni napitak Gottfried pretvara u metaforu za neosuđivanje, jer se naglašava da se nikad ne zna što, gdje, kada, kako i zašto se može dogoditi da oni koji osuđuju postanu osuđivani i doživljavaju one stvari za koje su osuđivali druge. Ljubavni napitak postaje tako i metafora za nepredvidivost života koji služi tome da se iskusi što je više moguće kako

⁷⁷ *Tristan* 11577–11644.

bi se što manje osuđivalo i imalo ljubavi i razumijevanja za sebe i za drugoga.

To dokazuju sljedeće scene u romanu, one u kojima se govori o posljedicama ispijanja ljubavnog napitka. Tristan i Isolda postali su jedno i ujedinjeni tamo gdje su do sad bili dvoje i razdvojeni, nisu više bili neprijatelji. Isoldina mržnja je nestala, oboje su očišćeni od mržnje ljubavlju koja miri. Imali su jedno srce, njezina briga bila je njegova bol, njegova bol postala je njezina briga. Postali su jedno u ljubavi i patnji.⁷⁸ Na prvi se pogled može činiti da je Gottfried tu mislio govoriti o ljubavnicima, ali mjesto na koje je scena u romanu smještena govori to da se radi o nečemu puno važnijem. Ne smije se zaboraviti da se sve gore rečeno događa na brodu. Za sad je dovoljno reći da se brod, prometalo na kojem se često do sad u romanu nalazio Tristan, može smatrati brodom kao simbolom svijeta.

Gottfried upravo na brodu prikazuje događaje i situacije od velike važnosti. Na osobnoj razini likovi dokazuju svoj vlastiti identitet, a na društvenoj potvrđuju vrijednosti koje bi trebale vladati u društvu, dok se u isto vrijeme radnja događa na moru. More služi kao projekcija ideoloških konstrukata ili kao sredstvo za kritiku društva. Povezujući element jest upravo linearna struktura morskog putovanja, odlazak, putovanje, dolazak, a koja je upravo Gottfriedovu romanu jako dobra kulisa za sva događanja. Radi se o putovanju mladog muškarca, a onda i mlade žene, koji se moraju otisnuti na more kako bi pronašli sami sebe i na povratku se u domovinu, ili za Isoldu dolaskom u novu domovinu, vratili, ili došli, kao zreli ljudi, a u slučaju Tristana i Isolde kao promijenjeni ljudi.⁷⁹

Tristan je nekoliko puta prošao tu inicijaciju, Isolda tek jedanput, i nekoliko se puta morao vratiti kući drugačiji, promijenjen. Tristanov povratak svaki je put razočaravajući i odstupa od njegovih očekivanja. Tristan bi daleko od kuće postignuo neke od sebe samoga ili od drugih zadane mu ciljeve, neke od njih se moglo promatrati kao utopiju (njegovo uživanje, slava i čast koju je zadobio svojim znanjem, vještinama, talentima, sposobnostima i t. d., i u stranoj zemlji i kod kuće...), a neke kao distopiju (saznanje da je posvojen, da su mu roditelji mrtvi, ranjavanja, ubojstva, borbe sa zmajevima, otrovanja, laži, pretvaranja...). Sve je to služilo tomu da se kod Tristana osvijeste prednosti i mane domovine i svijeta. Pritom se,

⁷⁸ "si wurden ein und einvalt,/ die zwei und zwîvalt wâren ê./ si zwei enwâren dô niemê/ widerwertic under in./ Îsôte haz der was dô hin./ diu süenaerinne Minne/ diu haete ir beider sinne/ von hazze gereinet,/ mit liebe alsô vereinet,/ daz ietweder dem anderm was/ durchlûter else ein spiegelglas./ sie haeten beide ein herze./ ir swaere was sîn smerze,/ sîn smerze was ir swaere./ si wâren beide einbaere/ an liebe unde an leide/" *Tristan* 11716–11731.

⁷⁹ Foulkea, R. C. (2011). *The Sea Voyage Narrative*, Routledge.

a i na temelju scene s ljubavnim napitkom na brodu, može govoriti i o pacifističkoj poruci. I to ne samo o pacifističkom cilju, nego i o tome da Gottfried neosuđivanje smatra načinom koji dovodi do mira i sklada među narodima, nacijama, ljudima, ali samo u mikrokozmosu broda. Brod predstavlja presjek međuljudskih odnosa i projekcija o životu i svijetu, jer kad Tristan i Isolda odu s broda, opet će se na kopnu, za Tristana po tko zna koji put, u domovini dogoditi razočaranja.

Razočaranje koje Tristana i Isoldu čeka Tristanovim ponovnim povratkom u domovinu najavljuje Gottfried već Brangijeninim riječima da je ljubavni napitak kojeg su popili njihova smrt,⁸⁰ jer s izlaskom iz mikrokozmosa broda ulazi se u društvenu, religioznu, političku i etičku situaciju koja je daleko od idealne, odnosno daleko od praštanja, neosuđivanja, mira, ljubavi, i t. d.

U svakom slučaju, kad god se u srednjovjekovnom narativu pronađe referenca na brod, sigurno će se dogoditi velika promjena. Prelaženje vode znači mogući prijelaz iz života u smrt i obrnuto. Brodovi signaliziraju izuzetnost specifične situacije. Budući da većina vitezova putuje na konju i rijetko se odlučuju na plovilo da bi prešli preko vode, pojavljivanje brodova upozorava na imanentnu katarzu i radikalnu promjenu u razvoju radnje.⁸¹

3.2. Zavist i promatranje

Osuđujući i razumijevajući, pripovjedač opservira ponašanje svojih likova. Započinje s muškarcima Riwalinom, Rualom, Markeom i Tristanom, ali je i u masi i u žena uočio zavist kao negativnu emociju.

Već kod opisa Riwalina pripovjedač naglašava da je čitao kod Thomasa (od Britanje) o njegovom prepotentnom ponašanju. Nakon promatranja s distance osuđuje takvo ponašanje, govori o njegovim štetnim posljedicama i zaključuje da je ono na duge staze neodrživo.⁸² Dakle, u Gottfriedovom se romanu osuđuje Riwalina. Promatranjem njegova ponašanja pripovjedač, iako ga osuđuje, ipak

⁸⁰ "ouwê Tristan unde Îsôt,/ diz tranca ist iuwer beider tôt!"/" *Tristan* 11705f.

⁸¹ Classen, A. (2012). The Symbolic and Metaphorical Role of Ships in Medieval German Literature: A Maritime Vehicle that Transforms the Protagonist. *Mediaevistik*, 25, 33.

⁸² "Nu enloufet ez die lenge niht,/ der allez daz, daz ime geschicht/ (...)/ weiz got, der man muz harte vil/ an disem borge übersehen/ oder ime muoz dicke schade geschehen./ swer keinen schaden vertragen kan,/ dâ wahsent dicke schaden an./" *Tristan* 275–282.

pronalazi opravdanje u Riwalinovoj mladosti, hrabrosti, nepromišljenosti, djetinjastom ponašanju.⁸³ Naglašava se, i u isto vrijeme distancira od toga, da Riwalin ima zemlju, posjede i ljude, s objašnjenjem da pripovjedač o tome čita, ali ne zna kako je Riwalin uistinu do toga došao, da li obranom svojih posjeda, ili zbog napada na tuđe posjede i otimanjem.⁸⁴ Iz toga se iščitava da postoji razlika, i jedno se, vjerojatno obrana vlastitoga, opravdava i ne osuđuje, dok se drugo, vjerojatno napad, osuđuje i ne odobrava. Budući da pripovjedač prepričava priču koju je čitao kod Thomasa, a koju je dugo istraživao, tražio o njoj podatke i njezine verzije, dok ih konačno nije pronašao i odlučio sam ispričati,⁸⁵ može se reći da pripovjedač na taj način promatra osuđivanje i one osuđivane i donosi svoje zaključke, ali i kritički iskazuje sumnje.

Pošto je kralj Marke velikodušno ponudio svoju pomoć i bogatstvo Tristanu, nakon što im je maršal Rual, Tristanov očuh, otkrio da su u rodu, ujak i nećak, raspravili su kako bi se vladajući trebali ponašati. Pripovjedač počinje sumnjati u Ruala i u Tristana i u njihov odnos prema novcu i vladanju. Svoju sumnju započinje riječima da se mlado i staro nikad nisu mogli usuglasiti oko novca, jer starost stremi ka novcu, a mladost novac ne cijeni, te se pita kako će starac i mladić po tom pitanju naći zajednički jezik tako da svaki od njih bude zadovoljan.⁸⁶ Odgovor daje sam pripovjedač naglašavajući da je Rual vjerovao Tristanu i uzeo u obzir Tristanovu mladost, a Tristan je vjerovao Rualu i uzeo u obzir

⁸³ “ez kam von dem geleite/ sîner kintheite./ daz er in sîner blüenden jugent/ mit jugentlicher hêren tugent/ wider sîn selbes saelden streit,/ daz geschuof sîn spilndiu kintheit,/ diu mit ir übermuote/ in sînem herzen bluote./“ *Tristan* 293–300.

⁸⁴ “ze urliuget vollecliche craft,/ (er haete lant, liute unde guot)/ weder ez dô nôt alde übermuot/ geschüefe, des enweiz ich niht,/“ *Tristan* 340–343.

⁸⁵ “als Thômas von Britanje giht,/ der âventiure meister was/ und an britûnschen buochen las/ aller der lant hêren leben/ und ez uns ze kûnde hât gegeben./ Als der von Tristande seit,/ die rihte und die wârheit/ begunde ich sêre suochen/ in beider hande buochen/ walschen und latînen/ und begunde mich des pînen,/ daz ich in sîner rihte/ rihte dise tihte./ sus trier ich manegen souche,/ unz ich an eime buoche/ alle sîne jehe gelas,/ wie dirre âventiure was./ waz aber mîn lesen dô waere/ von disem senemaere,/ daz lege ich mîner willekûr/ allen edelen herzen vûr,/ daz sî dâ mite unmüezic wesen./“ *Tristan* 150–171.

⁸⁶ “Nu strîte ich umbe ir beider leben/ beidiu des vater unde des suns./ wan eteswer der vrâget uns/ durch daz, daz alter unde jugent/ selten gehellent einer tugent/ und jugent daz guot unruochet,/ dâ ez dâz alter suochet,/ wie sî sich under in beiden/ ie kunden sô bescheiden,/ daz ietwederre besunder/ sîner ger hier under/ und sînes rehtes wîelte,/ sô daz Rûal behielte/ die mâze an dem guote/ und Tristan sînem muote/ mit vollem guote vollezûge?/ diz prûeve ich schiere sunder lûge./“ *Tristan* 4506–4522.

njegovo iskustvo, te su usuglasili svoje djelovanje prema zajedničkom cilju, a da su pri tome obojica dobili što su htjeli.⁸⁷

Očekivano je nepovjerenje među generacijama, stariji osuđuju mlade zbog njihove mladosti i naivne nepromišljenosti, a mladi osuđuju starije zbog njihovih strahova nagomilanih negativnim iskustvima. Pripovjedač pretpostavlja da će postojati promatrač koji će zavidno osuđivati, da bi, kao i on, netko mogao propitivati zajedničko vladanje mladića i starca nad bogatstvom i zemljama. Ako je tome tako, ne radi se ovdje o starcu i mladiću, pokazuje Gottfried, nego o mladom vladaru i onome tko će vladati umjesto njega, vladarskom namjesniku, dok mladić ne sazrije do vladara. Kritizira se tu rastrošnost mladih vladara, ali i škrtost starijeg vladarskog namjesnika. Taj želi, dok je na vlasti, ostvariti svoje ciljeve. Iako je Rual u romanu pošten, vjeran i na umu ima samo Tristano-vo dobro, pripovjedačevim propitivanjem ove situacije kroz odnos starca i mladića, Ruala i Tristana, Gottfried zaključuje da su takve idealne situacije u stvari nemoguće. Upravo Gottfriedovo distanciranje od situacije kroz pripovjedačeve komentare ukazuje na sličnost s prilikama u njegovo doba. Promatrač s pravom osuđuje takve ili slične dogovore i ugovore, jer bi bilo naivno pomisliti da će funkcionirati. Ako itko od publike to i pomisli, jer je pripovjedač pokazao da su Rual i Tristan našli zajednički jezik, onda je tu prisutna ironija i prema starijim i prema mladim čitateljima / slušateljima, ali i prema svakom zavidnom plemenu koji promatra takav dogovor.

Situacija u odnosu na zavist i promatranje mogla bi biti i drugačija u odnosu kralja Markea prema Riwalinu i Tristanu. Njihov je odnos toliko dobar da se čini nevjerojatnim. Stoga je istražena ideja promatranja njihova odnosa kao homoseksualnog. Naime, opisi moralnog i pravnog stava prema homoseksualnosti u Gottfriedovo vrijeme snažno optužuju tu praksu, ali tako potvrđuju njezino postojanje. Okarakterizirana je kao "neizreciva", a primjeri njezinog postojanja zabilježeni su u djelima Strickera, Moriza von Crafinu i Heinricha von Veldeke. U svjetlu negativnog prikaza homoseksualnosti, kralja Markea se prikazuje kao homoseksualca u Gottfriedovom pokušaju difamiranja dvorskog društva. Prema tom scenariju, pjesnik prvo podmeće bezopasnu manu kraljevoj

⁸⁷ "alsus sô waren s'under in zwein/ mit willen und mit muote al ein./ hie von wart alter unde jugent/ gehellesam an einer tugent./ alhie viel hôher muot in sin./ hie mite behielten si under in/ Tristan sîn geht an muote,/ Rûal die mâze an guote,/ daz ir ietwederer an der stete/ niht wider sînem rehte tete./" *Tristan* 4537–4546.

muškosti koja postaje sve problematičnija kako pripovijest napreduje. Tvrdi se da se Gottfried služi insinuacijama kako bi pokazao Markeove seksualne sklonosti. Kao primjer uspoređuje se Markeova ponuda Riwalinu da podijeli svoje posjede,⁸⁸ sa kasnijom ponudom Tristanu, ne samo da podijeli svoje posjede,⁸⁹ nego da ga imenuje i svojim nasljednikom,⁹⁰ i da se ne ženi.⁹¹ Markeov prikaz gostoprimstva i *milte* (milost) prema Riwalinu, u slučaju se Tristana pretvara u neumjereno iskazivanje odanosti.⁹² Gostoprimstvo, dobročinstvo, milost, odanost prema drugome se osuđuju kao pretjerane i nemoguće.

Slično tumačenje tvrdi da je glavna tema u *Tristanu* "ljubavna magija". Referira se na ljubavni napitak, *Liebestrank*, koji ubrzava ljubav između Tristana i Isolde. Taj se stav smatra preuskim jer ne uključuje priču o Riwalinu i Blanscheflur. Iako svakako postoji element čarolije koji funkcionira u njihovoj romansi što navješćuje, ipak je on stvaran, budući da na djelu nije čarobni napitak. Kako bi se proširio stav i obuhvatio i taj par, temu treba preimenovati u "nadmoćna ljubav" ili "ljubav koja nadilazi društveno poštovanje".⁹³ Naime, Blanscheflur je priznala Riwalinu svoje strahove i osuđivanja njega, sebe i drugih, ona je osvijestila i da će ju zbog njezina društvenog položaja i izvanbračne trudnoće osuditi i kazniti ne samo osuđujući zavidnici nego i sama njena obitelj. Dijelom je osvijestila i to da će zbog njezine situacije zavidnici osuđivati i njezinu obitelj i kraljevskog brata, a onda je indirektno nakon tog osvješćivanja sagledala i šire posljedice osuđivanja, ne samo njezinog djeteta, nje i njezinog brata, nego i osudu cijelih zemalja kojima vlada njezin brat odnosno obitelj. Blanscheflur, dakle osvješćuje javnu sramotu koja ima dvostruko lice: ne samo da je sad svjesna da je osuđivana, nego je svjesna da će i sve što ona predstavlja biti osuđivano. Stoga za to osuđuje sebe toliko da radije želi smrt.⁹⁴ Autor s individualnog

⁸⁸ "līb unde guot und swaz ich hân,/ daz sol z'iuwerem gebote stân./" *Tristan* 507–508.

⁸⁹ "mîn lant, mîn liut und swaz ich hân,/ trût neve, daz sî dir ûf getân./" *Tristan* 4461–4462.

⁹⁰ "daz dû mich sūlest überleben,/ sô sî dir allez z'eigene geben./" *Tristan* 5157–5158.

⁹¹ "wan ich wil durch den willen dîn/ êliches wibes âne sîn./" *Tristan* 5159–5160.

⁹² Palmer, C. (1996). A Question of Manhood: Overcoming the Paternal Homoerotic in Gottfried's "Tristan." *Monatshefte*, 88(1), 17.

⁹³ Isto, 19.

⁹⁴ "swenne aber alle, die nu sint,/ diu maere sagent, ich habe ein kint/ erworben kebesliche,/ deist disem und jenem rîche,/ Curnwâle und Engelande/ ein offenbaeriu schande/ und ouwê, swenne daz geschiht,/ daz man mich mit den ougen siht,/ daz zwei lant von den schulden mîn/ genidert unde geswechet sîn,/ sô waere ich eine bezer tôt./" *Tristan* 1493–1503.

osuđivanja prelazi na opće i ukazuje na odgovornost svakog pojedinca prema općem dobru, ali i obratno, koliko kolektiv može utjecati na sudbinu i dobro pojedinca.

Kad Riwalin prihvati Blanscheflurino priznanje i njezino stanje kao nešto što on ne želi izbjeći i ponudi joj svoju prisutnost, tada Blanscheflur još jednom pokazuje da je svjesna da je osuđuju i to tako da kaže da bi najbolje rješenje za situaciju u kojoj se našla zbog svog izvanbračnog djeteta, koju ne može sakriti, bilo da potajno nestane.⁹⁵ Osjećaji koje Blanscheflur iskazuje, neugoda su, sram, želja za skrivanjem i bijegom.

To proširenje pojma kroz opis osuđivanja na primjeru Blanscheflur i Riwalina omogućuje razmatranje odnosa između Tristana i Markea kao još jedan primjer ljubavi koja nadilazi društvene običaje. Vanjski znak Markeove silne ljubavi prema Tristanu jest da ga imenuje nasljednikom i zaklinje mu se da se neće ženiti, što se promatra kao ponašanje čudno i politički opasno. Pomišlja se da ta veza prijeti prekršiti pravila dvorskog ponašanja, baš kao što Tristan kasnije radi s Isoldom.⁹⁶

Međutim, moguće je da Gottfried ipak samo naglašava da je kralj Marke svjestan dvorske zavisti i osuđivanja njegove odluke da mu Tristan bude nasljednik, koliko i dvorskoga osuđivanja Tristana kao nasljednika. Kao onaj koji je na vlasti i uočava osuđivanje, ne prihvaća ponudu svojih savjetnika da pošalju Tristana samoga u Irsku. Lukavo manipulirajući umiljavanjem, savjetnici govore kako je Tristan jedini sposoban za zadatak jer se dobro snalazi na irskom dvoru. Pametan je i spretan i u svemu ima sreće. Njemu jedinome može uspjeti prenijeti bračnu ponudu jer poznaje jezik i sposoban je sprovesti ono što mu je na umu. Kralj Marke raskrinkava njihovu manipulaciju i osuđuje njihov način i namjeru a savjet im odbacuje kao loš. Govori da im je jedino na pameti Tristanova nesreća i kako mu nanijeti štetu. Jasno im kaže da ih osuđuje zbog toga jer je već jednom Tristan skoro umro zbog njih i njihovih potomaka, a sad ga žele još jednom ubiti. Zato donosi odluku da i njih pošalje u Irsku.⁹⁷

⁹⁵ “mîn angst umb min kindelîn/ die enmag ich leider niht verheltn./ wan möchte et ich mich hin versteln!/ daz waere nû der beste rât/ nâch dem dinge, als ez mir stât.” *Tristan* 1552–1556.

⁹⁶ Palmer, C. (1996). A Question of Manhood: Overcoming the Paternal Homoerotic in Gottfried's “Tristan.” *Monatshefte*, 88(1), 19.

⁹⁷ “Des küneges rât sprach aber dô:/ “hêrre, gevüege ir’z alsô,/ daz mîn hêr Tristan, der hie stât,/ der dâ ze hove künde hât,/ iuwer boteschaft dâ werben wil,/ sô ist ez allez an ein zil/ und an ein staetez ende brâht./ der ist wîse und wol bedâht/ und salie z’allen dingen./ der mag ez ze ende bringen./ er

Gottfried na početku svoga romana prikazuje vladara kao čovjeka koji primjećuje osuđivanje i djeluje u skladu sa svojim jasnim viđenjem situacije. Djeluje bez manipulacije, govori jasno što misli i radi u skladu s onim što govori. Djelovanje, riječi i misli su mu u suglasju, te Gottfried sugerira da se djeluje u situacijama kad se primijeti, odnosno promatra i svjedoči zavisti, osuđivanju i manipulacijama s time povezanim. Zato što u prikazivanju takve situacije vladar djeluje, misli i govori pošteno, nema potrebe za blještavim retoričkim figurama, pa ni ironijom. U slučaju da priču slušaju ili čitaju osobe na vladajućim pozicijama, sve je jasno. Ukazuje se kako bi trebali djelovati, a ne kritizirati se kako djeluju, te je svakom slušatelju / čitatelju dano rješenje za ispravno djelovanje u takvim prilikama, ako već ne djeluju.

Kad se Tristan nakon otmice našao u Cornwallu te se nekako trebao probiti do dvora kralja Marke, svima koje je sreo na putu počeo je pričati laži. U tekstu se stalno naglašava da je Tristan bio oprezan u razgovorima, a kad bi ga se nešto pitalo, izmišljao bi lažne priče, odnosno bio lukav i mudar pri razgovorima. Čak je računao s tim i pretpostavljao da su slušatelji zainteresirani za njegovu životnu priču.⁹⁸ Razlozi mogu biti razni. Jedan od prvih je osuđivanje njega i njegova porijekla, načina na koji je došao u njihovu zemlju, njegovih životnih prilika u domovini, ali i ovdje, u njemu stranoj zemlji među strancima i nepoznatima. Isto tako bojao se osuđivanja svoga staleža. Pretpostavljanje njegove životne priče s jedne strane može biti zainteresiranost, ali s druge može vrlo jednostavno dovesti do zavisti i osuđivanja. S jedne strane Tristan je svjestan da bi ga mogli osuđivati, ali s druge on prejudicira osuđivanje i tako sam zbog toga što je svjestan da će ga osuđivati, osuđuje svoje slušatelje.

Pitanje je sad je li sam Gottfried svjestan ironije koju izlaže, jer ako on priča priču o Tristanu i Isoldi, dvoje ljubavnika u stranome svijetu, da li osuđuje publiku jer prejudicira njihovo osuđivanje, ili je svjestan da je takvo osuđivanje u

kan ir aller spräche wol./ er endet, swaz er enden sol"/ "Ir râtet übel" sprach Marke/ "ir vlizet iuch ze starke/ Tristandes schaden und sîner nôt./ er ist doch z'einem mâle tôt/ vür Auch und juder erben./ ir sult in aber sterben/ zem anderen mâle./ nein ir von Curnewâle,/ ir müezet selbe dâ hin./" *Tristan* 8523–8543.

⁹⁸ "Nu s'also mit ein ander riten,/ nu haeten jene vil kûme erbiten/ der state unde der stunde./ ir iegelich begunde/ entwerfen sîniu maere,/ von welhem lande er waere/ und wie er dâ hin waere komen./ si haeten gerne vernomen/ sîn ding und sîn ahte./ diz nam in sîne trahte/ der sinnesame Tristan./ vil sinneclîche er aber began/ sîn âventiure vinden./ sîn rede diu enwas kinden/ nit gelîch noch sus noch sô./ vil sinneclîche sprach er dô:/" *Tristan* 3081–3096.

društveno-političkoj i kulturnoj atmosferi njegova doba neminovno. Nameće se pitanje je li i sam autor bio osuđivan jer je pričao s razumijevanjem o zbivanjima nedozvoljenima u miljeu u kojem se kretao. Osuđivan je jer indirektno kritizira osuđivanje takvih situacija. Tristan naime na jednom mjestu priopćava slušateljima da im je ispričao priču, ali da nije siguran je li im se ona svidjela.⁹⁹ To je još dokaz da zbog straha od osuđivanja svaka izrečena ili napisana rečenica nikad nije u potpunosti istinita i da onaj koji priča i onaj koji sluša promatraju situaciju iz perspektive osuđivanja koje je uvjetovano različitim faktorima. I samo objašnjenje Tristanova imena od strane slušatelja njegove priče, dok Tristan nije svjestan porijekla svoga imena, a ni Tristanovi slušatelji, odnosno samo su pripovjedač, autor i publika romana svjesni te ironije pripovijedanja, to potvrđuje. Sve to, misli se, jasno pokazuje koliko daleko seže nerazumijevanje zbog osuđivanja ili straha od njega.¹⁰⁰ Zbog razlike u znanjima o prošlosti samog Tristana, pripovjedača i publike romana te Tristanovih slušatelja u romanu, nastaje jasan primjer diskrepancije u doživljaju realnosti u romanu i kod publike. Tristanovi slušatelji smatraju da je njegovo ime (od lat. *tristis*, što znači „žalostan“) potpuno krivo u odnosu na njegovu priču, ali i sam Tristan ne doživljava svoje ime u odnosu na stvarnu priču o njegovu imenu, nego svoje ime doživljava na temelju sadašnjosti. A i tu sadašnjost mora mijenjati od straha od osuđivanja.

Kad je Tristanov poočim Rual došao u Tintajol, na dvor kralja Markea, nakon godina potrage za Tristanom, dolazi pred katedralu. Rual je osiromašio, ogrubio od dužine i težine lutanja u potrazi za Tristanom. Kad dolazi pred crkvu vodi monolog u kojem pokazuje svjesnost o tome da će ga ljudi osuđivati zbog izgleda i siromašna stanja. Promatra sve oko sebe i traži nekoga tko mu se čini primjerenim i odgovarajućim za njegovo pitanje. Unutarnji Rualov razgovor sa samim sobom ukazuje na strah da se, ako se kome obrati, tome to neće sviđeti te neće dobiti informaciju o tome gdje je Tristan. Jer djeluje tako oronulo i zaziva Boga u pomoć.¹⁰¹ Iz navoda slijedi da društvo i kultura u kojoj se Rual

⁹⁹ “Nu habet ir al mîn dinc vernomen./ ine weiz, wie’z iu gevalle”/“ Tristan 3122–3123.

¹⁰⁰ “nu liebez kint, nu sage uns daz:/ dîn höfischer vater wie Tante er dich?”/ “Tristan” sprach er “Tristan heiz ich”/ “dêus adjût” sprach einer dô/ “durch got, wie nannte er dich dô sô?/ du waerest zwâre baz genant/ luvende bêle et la riant,/ diu schoene jugent, diu lachende”/“ *Tristan* 3134–3141.

¹⁰¹ “sus gieng er vür daz münster stân./ dâ gie daz volt her unde dar/ un er nam allenthalben war/ und spehete wâ unde wâ/ ob er ieman vünde dâ,/ der ime reht unde gebaere/ ze sîner vrâge waere./ wan er dâhte allez wider sich:/ “diz volc ist al lez baz dan ich./ swen ich mit rede bevâhe,/ ich vürhte, ez

našao veliku pažnju obraća vanjštini i bogatstvu, nitko se ne pita zašto je čovjek u takvom stanju i ne otkriva ljubav i samožrtvovanje koje je u pozadini. Rual, iako svjestan svoga stanja, ne odustaje, nego se prilagođava prilikama, promišlja, uzima u obzir i svoju situaciju i osuđivanje okoline te prenosi na božanstvo dio odgovornosti u ostvarenje svoga cilja, pronalazak Tristana. Ako je publika dvorskog, viteškog romana dvorjanin ili dvorjanka, odnosno podanik koji se nalazi na dvoru, postavlja se pitanje s kojim je ciljem autor ukazao na Rualovu svjesnost da će biti osuđivan. Može se pretpostaviti da je to bilo stoga jer je to u srednjovjekovlju vjerojatno bila vrlo česta situacija, te se zato nudi rješenje za osuđivanje: svjesnost, prepuštanje višoj sili i oslanjanje na vlastitu mudrost. To naročito vrijedi za Tristana.

On pristaje na odlazak u prošnju u Irsku protiv Markeove volje s riječima da ide zajedno s dvorjanima koji ga osuđuju kako bi oni pazili na to je li Tristan radio na korist ili štetu ugleda i posla kralja Marke.¹⁰² Spreman je na to da će zajedno s njima umrijeti ili preživjeti kako bi im se dokazao i pokazao im je li njegova krivica ako zemlja ostane bez nasljednika.¹⁰³

Gottfried pokazuje Tristanovu promjenu od kad je u poglavlju o Moroldu uz obalu Dublina sjedio u čamcu sa svojom harfom, dirao srca obalne straže sviranjem, pretvarao se i lagao da su ga napali pirati. Kao bolesni svirač Tantris, Tristan uči kraljičinu lijepu kćer svirati harfu i drugim dvorskim umjetnostima, kao i onu zavođenja i manipuliranja dvorjanima i njihovim gostima. Tristan je svjestan osuđivanja zavidnika, promijenio se i sam ne osuđuje, već se bez osuđivanja želi dokazati kao lojalan, pošten, iskren, bez skrivenih namjera: djeluje u korist dvora, makar se to završilo i na njegovu nesreću i štetu. Smatra da bi manja šteta bila da on i cijeli dvor poginu, nego da kralj Marke ne dobije za ženu lijepu Isoldu.¹⁰⁴

Gottfried propituje rješenje samožrtvovanja za prestanak osuđivanja. Priказuje kako Tristanovo dragovoljno žrtvovanje može bitno koristiti zemlji jer

in versmâhe,/ daz er mir gebe antwûrte umbe in,/ sît ich als armer vuore bin./ rât hêrre got, waz ich getuo!" /" *Tristan* 3884–3897.

¹⁰² "gebietet et in allen daz,/ daz si selbe mit mir varn,/ hin unde her mit mir bewarn/ iuwer dinc und iuwer êre" /" *Tristan* 8554–8557.

¹⁰³ "suln si sterben oder genesen,/ daz muoz ouch mir mit in geschehen./ ich wil si selbe lâzen sehen,/ belîbet diz lant erben vrî,/ ob daz von mînen schulden si." /" *Tristan* 8562–8565.

¹⁰⁴ "wer weiz, ob uns diu schoene Îsôt,/ laege wir dan alle tôt,/ dâ waere lützel schaden an" /" *Tristan* 8574–8577.

bi se kralj Marke oženio lijepom Isoldom i kraljevstva Irske i Cornwalla bi se ujediniła, ali pri tome bi Isolda i dalje bila žrtvom jer udaja za kralja Markea nije njezin izbor. Iako je odgojena da bude udana u korist kraljevstva, što se vidi u poglavlju o ubojstvu Morolda i Tantrisolovom boravku na dvoru u Irskoj, Gottfried jednako osuđuje Tristanovo žrtvovanje za kralja i kraljevstvo kako bi zavidnicima dokazao svoju lojalnost i vrijednost, kao i žrtvovanje mlade žene i nasljednice za korist ujedinjenja dvaju kraljevstava, odnosno Rualovo samožrtvovanje zbog sina svoga gospodara. Gottfried takvu praksu na srednjovjekovnim dvorovima osuđuje kao štetnu te pokazuje da niti polovična rješenja kao reakcija na osuđivanje nisu dovoljno dobra, odnosno smatra da žrtvovanje nije rješenje za prestanak osuđivanja od strane zavidnih.

No, može biti da pjesnici iskorištavaju konvencije samožrtvovanja i samouništenja kako bi prenijeli moralnu lekciju o neskladnim normama ljubavi. Ako se takve likove promatra kao paradigmu, onda je to pokajnik, dobri grešnik koji se suočava s prijestupom i postiže milost u žudnji za oprostom. Ne može se ponuditi veća potvrda za taj zakljućak od toga da se publika poistovjeti s takvim likom i podijeli njegovu duhovnu čežnju.¹⁰⁵

3.3. Ljutnja

Nasuprot smirenosti i hrabrosti Tristanovoj stoje kukavni i ljutiti dvorski savjetnici, a nasuprot razumne i vjerne Brangijene – ljutita i nesmiljena Isolde. A odnos Riwalina i Blanscheflur u poćetku je opterećen teškim djevojćinim sumnjama.

Tristan putuje u Irsku protiv Markeove volje. Predstavlja se kao trgovac nasukan na obali Dublina. U pratnji su po kraljevoj kazni i kraljevi savjetnici. Na brodu su se bojali, bili zabrinuti, uvjereni da moraju umrijeti, srcem i du om su proklinjali trenutak kad su uopće smislili ovaj put u Irsku. Nikako nisu mogli iznaći naćin da se spase. Međusobno su se savjetovali, ali ništa nisu mogli smisliti što bi im koristilo i pomoglo.¹⁰⁶

¹⁰⁵ McDonald, W. C. (1991). King Mark, the Holy Penitent: On a Neglected Motif in the Eilhart Literary Tradition. *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur*, 120(4), 418.

¹⁰⁶ “der was ein teil vil sorchafft./ ich meine die bar ne,/ die zweinzic cumpanj ne,/ den r t von Curnew le./ die haeten zuo dem m le/ vil michel angest unde n t./ sie w nden alle wesen t t./ sie

Tada počinju osuđivati Tristana. Mnogi govore da ima pameti i spretnosti te, ako je Bog na njihovoj strani, mogli bi s Tristanom dobro i proći, ali tek kad bi se on kontrolirao u svojoj slijepoj, ludoj hrabrosti. Isuviše je hrabar i smion. Ne brine ga ništa. Ni novčića ne bi dao za svoju ili njihovu smrt. Njihova je jedina nada, da ima sreće. I njegov razum ih mora održati na životu.¹⁰⁷ Dvorjani, ljubomorni i ljuti na Tristana smislili su kako da ga se riješe iz nasljedne linije, nadajući se da će umrijeti u Irskoj. Nisu pretpostavljali da će ih kralj Marke zajedno s Tristanom poslati na taj zadatak. Počinju se ljutiti i osuđivati u brizi i strahu za vlastite interese i život. Prije ga nisu osuđivali, samo su bili ljubomorni i htjeli su mu napakostiti, ali kad je njihov život na kocki, sad počinje ljutnja i osuda.

Gottfried pokazuje da se netom prije osuđivanja javljaju osjećaji straha, brige, nesigurnosti, ljutnje. Osuđuju svoje ideje koje su se sad i ostvarile, ali ne na način na koji su oni to očekivali. Trudili su se pronaći rješenje kako se spasiti, ali uzalud. Kad im to ne uspijeva, prebacuju fokus na Tristana. Priznaju da ima pameti i spretnosti, ali samo toliko, koliko će njima biti od koristi. Osuđuju njegovu hrabrost i nazivaju je slijepom i ludom jer shvaćaju da ju ne mogu kontrolirati pa priželjkjuju da je sam Tristan kontrolira. Osuđivanje ide u smjeru ljutnje i kontrole drugih, a ako to ne uspije, Tristan se mora sam kontrolirati, kako bi savjetnici bili zadovoljni, mirni, opušteni i sigurni.

Jasno je da Gottfried pokazuje besmislenost toga da nečiji mir i sigurnost ovisi o samokontroli nekoga drugoga. Koliko je Tristan hrabar i smion, toliko su oni kukavice i strašljivci: žele kontrolirati njegovu hrabrost umjesto svoga kukavičluka. Sljedeće što osuđuju je Tristanova opuštenost u pogledu smrti.

Gottfried govori o kraljevim savjetnicima, njihovom strahu od smrti i osuđivanju onih koji taj strah nemaju, kao što ga nema Tristan. Tristan je već jednom bio blizu smrti. Takve mu situacije više nisu strane te se lako nosi s njima. Kroz prikaz straha od smrti savjetnika, kroz njihovo osuđivanje Tristanove opuštenosti u

vluocteten der stunde/ mit herzen und mit munde,/ daz der reise unde der vart/ ze Îrlande ie gedâht wart./ sine kunden umbe ir eigen leben/ in selben keinen rât gegeben./ sie rieten her, si rieten hin/ und enkunden nie niht under in/ gerâten, daz in tôhte/ und daz rât heizen môhte./“ *Tristan* 8632–8648.

¹⁰⁷ “”wisheit unde vuoge/ der ist harte vil an disem man./ ist daz uns got gelûckes gan,/ wir mugen vil wol mit ime genesen,/ wolte er dekeiner mâze wesen/ an sîner blinden vrecheit./ der ist ze vil an in geleit./ er ist ze vrech und ze gemuot,/ ern ruochet hiute, waz er tuot./ ern gaebe niht ein halbez brôt/ umbe uns noch umbe sîn selbes tôht./ und iedoch unser bester wân/ der muoz an sînen saelden stân./ sîn witze muoz uns lère geben,/ wie wir gevristen daz leben”/“ *Tristan* 8660–8674.

odnosu na smrt, Gottfried osuđuje sve one koji druge šalju u smrt a sami nikad nisu bili u smrtnoj opasnosti. Štede isključivo sebe te sad licemjerno osuđuju ono što su sami prouzrokovali, kao što su sami svojim zlim namjerama, ljutnjom i ljubomorom izazvali situaciju u kojoj se sad nalaze. Smišljanje zla i smrti drugome vrlo brzo dovodi do toga da se onaj koji zlo smišlja nađe u opasnoj situaciji koju je sam smislio. Sljedeće što savjetnici dobivaju osuđivanjem, uzdanje je u dvije stvari: Tristanovu sreću i razum. Gottfried opet najprije pokazuje kako savjetnici osuđujućom ljutnjom zanemaruju Tristanove sposobnosti i talente, ali se osuđujući oslanjanju na njegovu sreću i razum. Razum u smislu da neće pretjerivati, da će se kontrolirati. Ne pouzdaju se u njegovu pamet, vještinu, sposobnosti i talenat. Savjetnicima je takvo nešto strano i nepoznato pa to obezvređuju i kod Tristana. Moguće je da Gottfried aludira na to da savjetnici vladara nemaju pameti, vještina, sposobnosti i talenata te da su na savjetničkim pozicijama jer su vješti manipulatori.

Zadnja stvar koju pokazuje Gottfried jest da savjetnicima nije niti palo na pamet da se sami spase i nađu rješenje za svoju situaciju, nego će za svoj spas iskoristiti Tristana. Tu autor opet osuđuje vladarske savjetnike za zlonamjernost, nesposobnost, iskorištavanje i manipulaciju. U Wolframovom *Parzivalu* savjetovanje je prepušteno mudrim starcima čije su sposobnosti kao mudrih savjetnika stajale uz nesposobnost viteza koji više ne može izvršavati svoje staleške dužnosti u obrani ugleda, moći i imovine.¹⁰⁸ Gottfried prikazuje suprotnu situaciju, nesposobne savjetnike, kralja koji je pod utjecajem takvih savjetnika i sposobnog viteza. Strahovi kraljevih savjetnika pokazali su se neutemeljenima jer je Tristan smislio način na koji će ih spasiti, pa i pod cijenu da samo on pogine u pokušaju da za kralja Markea dođe do Isolde.¹⁰⁹ Njegova preobrazba se nastavlja. Ne osuđuje kukavičluk savjetnika, prihvata stanje kakvo jest, misli na druge, savjetuje bez da manipulira: ako njegov pokušaj propadne, savjetuje im da se spase i sami izaberu ženu za kralja Markea po svojoj volji. A sve to govori bez zamjeranja i osuđivanja.¹¹⁰

¹⁰⁸ Kerth, S. (2015). Wolframs Greise. Alter(n) im 'Parzival', 'Titurel' und 'Willehalm.' *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur*, 144(1), 59.

¹⁰⁹ "entrinnet wider über sê/ und nervt leben unde lip!/: sô hân ich eine daz wîp/ verzinset mit dem libe,/" *Tristan* 8722–8725.

¹¹⁰ "sô râtet ir ze wîbe/ iuwerem hêrren, swar ich dunke guot./ diz ist mîn rât und ouch mîn muot"/" *Tristan* 8725–8727.

Da bi savjetnike spasio, Tristan će za njih lagati Ircima. Kraljeve savjetnike nagovara na šutnju i prikrivanje, a on će se sam izložiti pred neprijateljima i pokušati spasiti i njih i sebe i dobiti Isoldu.¹¹¹ Tristan se preobražava u spasioca drugih, tada za druge čak i laže, ne da bi spasio sebe, nego da bi spasio one koji su njemu htjeli nanijeti zlo. Za razliku od savjetnika koji ljuti i ljubomorni osuđuju i ne djeluju niti za sebe niti za druge, Tristan ne osuđuje i djeluje i za sebe i za druge, radi na dobrobit svih. Tristan ne osuđuje ni irske vojnike, iako ih pripovjedač prikazuje kao mučitelje, ubojice nevinih i pljačkaše koji sve čine da bi se umiljeli svomu gospodaru.¹¹² Tristanova je preobrazba prema neosuđivanju došla do razine da netko drugi umjesto njega mora stvari nazvati pravim imenom i osuditi negativno ponašanje vojnika spremnih na najveće grozote. Tristan prihvaća sve onako kako jest i djeluje u skladu s time, a pripovjedač osuđuje sve zločine počinjene u ime vladara. Tristanova i pripovjedačeva uloga, odnosno uloga onih koji su prikazani kako djeluju i onih koji pišu odnosno izvješćuju o zbivanjima, potpuno je drugačija, ali su obje neophodne.

Gottfried očito smatra da je izvješćivanje fikcionalno i da u tom smislu nešto treba poduzeti, jer je očito da je unutar izvješćivanja uočio postojanje stupnjeva istinitosti, odnosno laži. Koliko je priča ili izvješće izdvojeno iz realnosti, toliko u sebe preuzima elemente realnosti. To može biti povezano s pragmatičnim namjerama, ili ne. Neki elementi realnosti mogu se uzeti kao pretpostavke, a drugi se mogu varirati. Uvjeti pod kojima određeni elementi u srednjovjekovnim fikcionalnim tekstovima mogu biti promatrani kao činjenično istiniti/ ispravni, iako to u modernom smislu nisu, ne isključuju da su oni u povijesnom smislu eksplicitno ili implicitno mogli biti shvaćeni kao fiktivni.¹¹³ I obratno: da su neki elementi u srednjovjekovnim fikcionalnim tekstovima mogli biti promatrani kao činjenično neispravni/ lažni, ali su u povijesnom smislu i u moder-

¹¹¹ "bewart, daz iuwer keiner gê/ hin vür den liuten z'ougen./ weset alle hinne tougen!/ wan knehte und marnaere,/ die vorschenden der maere/ ûf der brücke vor der schifftür,/ und iuwer keiner komme dar vür!/ swîget unde tuot iuch in!/ ich wil selbe dâ vor sîn,/ wan ich die lantsprâche kan./ man wirt uns schiere komende an/ von den burgaeren/ mit übelîchen maeren./ den muoz ich liegen disen tac,/ swaz ich in geliegen mac./ helet ir iuch hier inne./" *Tristan* 8692–8707.

¹¹² "die selben wîzenaere,/ die leiden mortaeten,/ die manegen mort haeten/ begangen mit unschulden/ ir hêrren ze hulden,/ die kâmen in die habe gezogen/ mit armbrusten und mitbogen/ und mit anderre wer/ als von rehte ein rûpherr./" *Tristan* 8744–8752.

¹¹³ Müller, J.–D. (2004). Literarische und andere Spiele: Zum Fiktionalitätsproblem in vormoderner Literatur. *Poetica*, 36(3/4), 311.

nom smislu, mogli biti shvaćeni kao realni.

Uz Tristanovo prihvaćanje i pripovjedačevu pravednu ljutnju zbog počinjenih nepravdi i zločina, Gottfried nastavlja pokazivati kako su povezani ljutnja i osuđivanje. Rečeno je, Marke je intiman s Brangijenom umjesto s Isoldom i ne primjećuje podvalu. Međutim, dok se to događa Isolda je proganjana strahom i neugodom te moli Boga da ju zaštiti i pomogne joj da Brangijena ne prekrši svoje obećanje. Isolda strahuje da će se, ako predugo i preintenzivno nastavi s ljubavnim činom s kraljem Markeom, to Brangijeni svidjeti i da će ostati s kraljem do jutra, a onda će svi biti izloženi ismijavanju i ruglu.¹¹⁴

Dakle, Isolda je prikazana kao osoba koja nema povjerenja, puna je straha i sumnji, misli da će biti prevarena i izložena ruglu, javnoj sramoti i ismijavanju. Međutim, Gottfried zaista želi prikazati da zbog svojih strahovanja, sumnji i nepovjerenja Isolda unaprijed i bez ikakve osnove osuđuje Brangijenu kao moguću izdajnicu kojoj bi se čak moglo svidjeti ono na što ju je prisilila sama Isolda, a što Brangijena nije mogla odbiti. Isolda ne misli o tome da je ona odgovorna za moguće posljedice događanja, nego osuđuje Brangijenu za moguće negativne posljedice njezine vlastite odluke, iako se Brangijena za nju žrtvovala i čini joj uslugu. Isolda moli Boga da ju Brangijena ne izda, dakle ne samo da unaprijed bezrazložno pretpostavlja i osuđuje Brangijeninu izdaju, nego još moli Boga da ju zaštiti u prevari kralja Markea koju je sama smislila i na koju je natjerala Brangijenu kao svoju vjernu podanicu i rođakinju.

Niti jednom rječju Gottfried ne osuđuje Isoldino ponašanje, ali isticanjem čistoće, ispravnosti namjera i misli Brangijene koja je izvršila tešku dužnost umjesto Isolde, učinila ono što je smatrala da je nužno, to jest na vrijeme napustila krevet kralja Markea, pokazuje se razlika između Isoldinog osuđivanja i Brangijeninog ispravnog djelovanja. Također se ističe razlika između onih koji osuđuju iz svojih strahova i onih osuđivanih bez razloga, te se dodatno ističe da osuđuju oni koji su sami nemoralni, a osuđuju na temelju onoga na što su sami spremni, jer Isolda ne bi osuđivala za prevaru da nije sama varala.¹¹⁵ I

¹¹⁴ "Die wile ouch sî zwei lügen,/ ir bettespiles pflügen,/ al die wile haete Îsot/ michel angest unde nôt./ si dâhte allez wider sich:/ "got hêrre, nû beware mich/ und hilf mir, daz mîn niftelîn/ wider mich getriuwe müeze sîn!/ trîbet sî diz bettespil/ iht ze lange und iht ze vil,/ ich vûrhte ez ir sô wol behage,/ daz sî vil lîhte dâ betage./ sô werde wir alle/ ze spotte und ze schalle"/" *Tristan* 12615–12628.

¹¹⁵ "nein, ir gedanke unde ir muot/ die wâren lûter unde guot./ dô si vûr Îsolde/ geleiste, daz si solde,/ unde ir teidinc ergie,/ von dem bette sî sich lie./" *Tristan* 12629–12634.

u nastavku Gottfried prikazuje Isoldin strah od Brangijenine indiskrecije oko prevare koju je Isolda inscenirala, i daljnje Isoldino osuđivanje Brangijene koje vodi ka ljutnji.

Isolda razmišlja o tome da nitko ne zna njezinu tajnu i prevaru osim Brangijene, te ako Brangijene više ne bi bilo, Isolda se ne bi trebala zabrinjavati oko svog ugleda. Bojala se i da će se Brangijena zaljubiti u kralja Markea i ispričati mu njezinu sramotu i sve što se uistinu dogodilo. Pripovjedačev komentar na prikaz Isoldina straha odnosi se na to da je prestrašena buduća kraljica svojim razmišljanjima pokazala da se više boji sramote i ismijavanja nego Boga.¹¹⁶ I dalje Gottfried prikazuje osjećaje zbog kojih likovi osuđuju. Strah od sramote i ismijavanja na vrhu je spektra. Zaboravljaju se temeljna moralna načela, u ovom slučaju prikazana kao strah od Boga. A Isolda zbog straha toliko osuđuje Brangijenu za zaljublivanje u kralja Markea i moguću njezinu izdaju da se njezine pretpostavke pretvaraju u ljutnju iz koje naređuje Brangijenino ubojstvo. Kao dokaz je tražila da se Brangijeni odsiječe glava, odreže jezik i donese njoj.¹¹⁷

Nije uopće čudno što Gottfried prikazuje da Isolda traži odsijecanje Brangijenine glave i jezika. To se sve odnosi na samu Isoldu. Isolda zahtijeva da se Brangijeni ukloni ono što nju samu muči: osuđivanje riječima, jezik, i mislima, glava. Gottfried ukazuje da bi glava i jezik trebali biti odsječeni mladoj kraljici Isoldi, a ne Brangijeni. Paradoksalno je da se glava i jezik odsijecaju moralno ispravnoj osobi, a osoba koja je moralno iskvarena svoje mane i slabosti projicira na nedužne i kažnjava ih. Nekažnjena takva osoba, u stvari je ironija koja pokazuje stanje u društvu, posebice srednjovjekovnom. Vrijednosti Gottfriedova doba su iskrivljene. Opasno je osuđivanje koje nastaje iz straha od sramote i rugla. Odsijecanje glave i jezika već se dogodilo zmaju, zbog čega je sad Isolda u Engleskoj i postala je ženom kralju Markeu, te je i to zanimljiva analogija koju stvara Gottfried.

Sve do trenutka upraviteljeva odsijecanja zmajeve glave i Tristanova ubojstva i odsijecanja zmajeve jezika, princeza Isolda bila je naivna i nevina mlada žena. Ali od tog trenutka kreću prikazi njezina postupnog pada u iskvarenost čiji je

¹¹⁶ "Hie mite sô nam si in ir muot/ und bedâhte allez ir dinc./ sît nieman ir haelinc / unde ir trûgeliste/ iwan Brangaene wiste,/ enwaere sî danne eine,/ sô dôrfte s'temer cleine/ gesorgen umbe ir êre./ si sorgete sêre/ und vorrete harte starke,/ Brangaene ob sî ze Marke/ dekenij liebe haete,/ daz sî im kunt taete/ ir laster unde ir maere,/ als ez ergangen waere./ diu sorchafte künigîn/ diu tete an disen dingen schîn,/ daz man laster unde spot/ mêre vûrhtet danne got./" *Tristan* 12694–12712.

¹¹⁷ "und slahet ir daz houbet abe./" *Tristan* 12732 i "ir Zungen bringet mir her dan./" *Tristan* 12735.

vrhunac njezina ishitrena naredba lovcima iz ljutnje da odsijeku glavu i jezik nevinoj, odanoj Brangijeni. To Isoldu pretvara u ubojicu, čudovište, a sve to zbog straha da će biti osramoćena, ismijana i da će ostati bez moći kao kraljica.

Unatoč beznadnosti „kroćenja jezika“, oduvijek se pokušavalo kaznenim mjerama zaustaviti govor bližnjih, bilo da se smatrao beskorisnim, pogrešnim, bogohulnim, uvredljivim, ili se “samo” smatralo da se ne govori “ispravnim” jezikom. Kazne u kojima se “jezik izrezuje iz grla”, “probada šilom” ili “pribija na stup” bile su na snazi za bogohulnike sve do sredine 18. stoljeća.¹¹⁸ Gottfried je očito prikazao kontrastnu situaciju. To naglašava spominjući da Isolda, bogohulnica koja se ne boji Boga, na smrtnu kaznu i odsijecanje jezika osuđuje nevину, poštenu i lojalnu Brangijenu. Kažnjena je trebala biti Isolda, ali je ona staleški zaštićena pa ostaje nekažnjena za svoja zlodjela. Gottfried kritizira nemoral vladajućih i društvo u kojem je takvima sve dozvoljeno a nevini stradaju zbog njihovih zločina. I ne samo to, osuđivanje zaslužuje sankcije. Oni koji osuđuju počinje nemoralne radnje i zločine, a sve zbog potisnutih osjećaja ljutnje, griznje savjesti i strahova. Brangijena niti pred samu smrt nije osuđivala svoju kraljicu i ljutila se na nju, nego ju puna poštovanja pozdravlja preko lovaca. Gottfried ističe da su to pozdravi koje djevojka šalje svojoj gospodarici, a Brangijena uz to još i moli Boga da u svojoj milosti zaštiti Isoldinu čast, zdravlje i život, te da joj oprostí njezinu smrt.¹¹⁹ Tu se prepoznaje ideja da je onaj koji ne osuđuje pun opraštanja i ljubavi. I u smrt odlazi miran, iako je svjestan nepravde. Vjeruje da je sve kako treba biti te očekuje čudo.

3.4. Pravedna ljutnja

U ovom će se poglavlju usporedno pratiti odnos Riwalina i Blanscheflur, Tristana i Isolde, Tristana i Morgana, Ruala i Markea te Tristana i Ruala, a sve sa svrhom da se opravda ljutnja jednoga od suprotstavljenih likova.

Pripovjedač već u *Prologu* najavljuje da će pisati o uglednim ljubavnicima,

¹¹⁸ Lindorfer, B., Zungen Strafen – Sprechen, Moral und Sanktionen in Mittelalter und Früher Neuzeit. URL.

¹¹⁹ “nu tuot ez beide samet durch got,/ grüezet si von mir alsô wol,/ als ein juncvrouwe ir vrouwen sol./ und got durch sîne güete/ der bewar ir unde behüete/ ir êre und ir lip unde ir leben!/ und mîn tût der sî ir vergeben./“ *Tristan* 12840–12846.

obuzetih strašću: o muškarcu, Tristanu i o ženi, Isoldi.¹²⁰ Da junaci Gottfriedove ljubavne priče nisu nosili u srcu bol zbog ljubavi, jad zbog sreće, njihovo ime i priča ne bi mogla biti utjeha i razbibriga mnogim uglednim ljudima.¹²¹ Iako su već dugo mrtvi, pripovjedač naglašava da na njihovom primjeru treba učiti. Njihova smrt će dugo još koristiti svijetu, davati vjeru vjernima i čast časnim, život živima.¹²² Zanimljivo je pripovjedačevo ignoriranje nevjernih i nečasnih, i onih koji su živi ali ne žive, pa se čitatelju odnosno slušatelju odmah razjasni da su ignorirani jer nisu vjerni i časni, odnosno ne vole pa ne čitaju i ne slušaju ljubavne priče. Zato nemaju utjehe i ne mogu se razvijati i rasti u svojoj plemenitosti. Osuđivanje tu doduše nije pokazano, ali je nepoželjno ponašanje ignorirano, a čitatelj i slušatelj odmah spoznaje što treba raditi kako bi ušao među ljude koji bi bili prihvaćeni od pripovjedača i njegovih istomišljenika.

Pri opisu Riwalina koji slijedi svoje promjenjivo srce i želi živjeti samo po svojoj volji, pripovjedač na temelju opće poznatog stava i činjenica osuđujućim tonom kori život Riwalina, ali i svih mladih i bogatih koji zbog neopravdanog precjenjivanja samih sebe nemaju obzira, odnosno ne trude se vježbati u obzirnosti, već im je na pameti samo odgovoriti silom na silu i vraćati zlim za zlo.¹²³

Kad Blanscheflur ugleda Riwalina na viteškom turniru na dvoru kralja Markea, njezina brata, sluša komentare drugih žena o Riwalinu. Govore kako je blagoslovljena ona žena koja će u njemu naći sreću. Blanscheflur to sluša i razmišlja o tome da i ona o Riwalinu u svome srcu osjeća što i druge žene i jako ga cijeni, toliko da joj je osvojio misli i postao vladar njezina srca. No te svoje

¹²⁰ "ich wil in wol bemaeren/ von edelen senedaeren,/ die reiner sene wol taten schîn:/ ein senedaere unde ein senedaerîn,/ ein man ein wîp, ein wîp ein man, Tristan Isolt, Isolt Tristan./" *Tristan* 125–130.

¹²¹ "von den diz senemaere seit,/ und haeten die durch liebe leit,/ durch herzewunne senedez clagen/ in einem herzen niht getragen,/ sone waere ir name und ir geschicht/ sô manegem edelen herzen niht/ ze saelden noch ze liebe komen./" *Tristan* 211–217.

¹²² "al eine und sîn si lange tôt/ ir süezer name der lebet iedoch/ und sol ir tôt der werlde noch/ ze guote lange und iemer leben/ den triuwe gernden triuwe geben,/ den êre gernden êre:/ ir tôt muoz iemer mêre/ uns lebenden leben und niuwe wesen;/ " *Tristan* 222–229.

¹²³ "in sînes herzen lûften sweben/ und niwan nâch sînem willen leben./ daz mime ouch sît ze leide ergie,/ wan leider diz ist und was ie,/ ûfgêndiu jugent und vollez guot,/ diu zwei die vüerent übermuot./ vertragen, daz doch vil manic man/ in Michele gewalte kan,/ dar an gedâhte er selten./ übel mit übele gelten,/ craft erzeigen wider craft:/ der zuo was er gedanchaft./" *Tristan* 263–274.

osjećaje je odlučila vješto skrivati od drugih.¹²⁴

U ovoj sceni ima nekoliko slojeva osvješćivanja osuđivanja. Prvi je da Blanscheflur sluša komentare drugih žena o Riwalinu. Komentari su pozitivni i poticajni, druge žene komentiraju međusobno Riwalinovu spretnost, ljepotu, i t. d. Logično je pomisliti da bi ga osuđivale da je Riwalin bio nevješt, ružan, i slično. Drugi je sloj osuđivanja činjenica da bi se svaka žena usrećila kad bi bila s njim, što implicira da ta žena ne bi bila toliko sretna s nekim drugim. Time se naravno osuđuje sve one koji nisu lijepi, zgodni, spretni kao Riwalin. Također, žali se sve žene koje nemaju sreće biti s Riwalinom. Sljedeće pitanje koje se nameće je, bi li Blanscheflur uopće primijetila Riwalina da nije slušala pozitivne komentare drugih žena o njemu. Iako se Riwalin sviđa Blanscheflur bez obzira što drugi mislili o njemu i radili s njim, pa je Blanscheflur donijela samostalnu odluku na temelju svojih osjećaja, ipak taj komentar ukazuje na to da je mišljenje drugih o ponečemu njoj važno. Ona svjesno donosi odluku neovisno o mišljenju drugih, što pokazuje da njihovo mišljenje možda ne osuđuje, ali u najmanju ruku o njemu promišlja i važno joj je za donošenje vlastite odluke.

Sljedeći sloj osuđivanja je skrivanje i tajnovitost. To može biti simpatično skrivanje svoje zaljubljenosti od svih dok se međusobno ne razviju osjećaji, ali može biti i Blanscheflurin strah da će drugi osuđivati nju, Riwalina i njihov odnos. A to znači da ona osuđuje svoju okolinu, u ovom slučaju žene iz njezine blizine, zbog osuđivanja drugih, pa ju je toga strah, svjesno i vješto skriva svoje osuđivanje drugih žena, skriva svoje misli i osjećaje da ne bude osuđivana od drugih. Svjesno skrivanje i tajnovitost opet može značiti da osuđuje samu sebe zbog misli i osjećaja i da u stvari nije sigurna u njih, pa tako ni u samu sebe.

Kad Blanscheflur okrivljuje Riwalina za osjećaje koje on budi u njoj, u jednom trenutku se zapita zašto mu prigovara. Zaključuje da vjerojatno on nema nikakve krivice za to kako se ona osjeća. Osvješćuje da, koju god bol ona zbog njega osjećala, vjerojatno je to posao njena vlastita srca.¹²⁵ Trenutak je to u ko-

¹²⁴ "ô wol si saeligen wîp,/ der vrôude an ime beliben sol!" / nu marche ir aller maere wol/ Blanscheflûr diu guote,/ wan sî in ouch in ir muote,/ swaz ir dekeiniu taete,/ ze hôhem werde haete./ sî haete in in ir muto genomen,/ er was ir in ir herze komen;/ er truoc gewalteclîche/ in ir herzen künicrîche/ den cepter und die crône:/ daz sî doch alsô schône/ und alsô tougenlîchen hal,/ daz sî'z in allen vor verstal./" *Tristan* 718–732.

¹²⁵ "Waz wîze ich aber dem guoten man? er ist hie lîhte unschuldic an./ swaz herzesorge ich mir von im/ und ouch durch sînen willen im,/ daz wie got, deist allermeist/ mîn selbes herzen volleist./" *Tristan* 1017–1022.

jem Blanscheflur shvaća da osuđuje i preuzima odgovornost za svoje osjećaje, a time u svoje ruke preuzima i odgovornost za vlastiti život. Prestaje osuđivati Riwalina pitanjem što on uopće ima s time što se između svih drugih muškaraca baš njoj svidio.¹²⁶

Na to retoričko pitanje Blanscheflur je pronašla odgovor u sebi pa joj ne treba odgovor izvana, niti je itko odgovoran za njene osjećaje. To se pitanje u potpunosti razlikuje od onih pitanja koje je Blanscheflur sebi postavljala dok je još Riwalina osuđivala za svoje osjećaje, jer je njoj samoj jasno da je ona žrtva i da su drugi odgovorni za to kako se ona osjeća.¹²⁷

Kad je Blanscheflur shvatila tragediju izvanbračne trudnoće, u kojoj ona osuđuje i nju osuđuju, preplavili su je osjećaji bola za koje misli da će trajati cijeli njezin život i zbog kojih će umrijeti. Moli Riwalina i Boga da joj pomognu, inače više nikad neće biti sretna.¹²⁸ Tu Blanscheflur, s jedne strane, manipulira Riwalinovima osjećajima stvarajući mu grižnju savjesti i osjećaj krivice. Autor prikazuje ustrašenu Blanscheflur kao sklonu manipulaciji. Ona traži da ju drugi spašavaju, izbave iz situacije u koju se sama dovela, odnosno traži od Riwalina da preuzme odgovornost.

S druge strane, budući da autor iz muške perspektive stavlja ženski lik u situaciju u kojoj ona zbog svoje nemoći, što fizičke, što političke i društvene, ne može poduzeti ništa drugo doli manipulirati riječima i osjećajima, u kontekstu osuđivanja otvara se nekoliko mogućnosti interpretacije. Prva je da je autor svoj lik stavio u taj položaj želeći pokazati koliko obitelj i društvo osuđuju ženu koja ulazi u predbračne odnose i nosi izvanbračno dijete. Druga je mogućnost da je htio prikazati kako se žena osjeća kad ju osuđuju. Treća je ženina reakcija na osuđivanje drugih, nje od strane drugih i nje same sebe. U svim situacijama osjećaji su negativni i bolni. Recipijent romana stječe dojam da unatoč svem mnoštvu tipova osuđivanja koja se pojavljuju, i sam ima suosjećanja prema svima uključe-

¹²⁶ "ich sach dâ manegen man und in./ waz mag er mir des, daz mîn sin/ von den andern allen/ an in einen is gevallen?/" *Tristan* 1023–1026.

¹²⁷ "dô ich sô vil manic edele wîp/ den sînen keiserlîchen lîp/ und sînen ritterlîchen prîs/ mit lobe gehôrte in ballen wîs/ alse umbe trîben unde tragen/ und sînes lobes sô vil gesagen/ und ich mit ougen selbe sach/ die tugende, der man von im jach,/ und allez in mon herze las,/ swaz lobeliiches an im was./ dâ von ergouchete mîn sîn,/ hie von geviel mîn herze an in./" *Tristan* 1027–1038.

¹²⁸ "seht hêrre" sprach si "deist diu nôt,/ daz ist diu wernde herzeclage,/ in der ich alle mîne tage/ mit lebendem lîbe sterben muoz./ hêrre, iuwer helfe diu entuoz/ und got envûge ez danne alsô,/ sone wurde ich niemer mêre vrô"/" *Tristan* 1504–1510.

nima u osuđivanje i manipulaciju. Oni ne spoznaju pravu situaciju te su prisiljeni osuđivati i manipulirati, nekad iz pravedne ljutnje, a nekad bezrazložno.

Naime, kao i Blanscheflurino napola skriveno, napola razotkriveno spoznanje ljubavi prema Riwalinu, koji se u sukobu između *trost* i *zwivel* (utjehe i sumnje) bori s osjećajem da mu ljubav nije uzvraćena,¹²⁹ i Isolda spoznaje svoju ljubav prema Tristanu u dvosmislenoj izjavi.¹³⁰ I Blanscheflurine mračne aluzije i nagovještaji, kao i Isoldina smislena igra riječi, imaju za cilj da druga osoba shvati poruke. Unatoč ponavljanju događaja, sličnih motiva i obrata, put kojim se do zajedničkog otkrivanja ljubavi ide u uvodnoj i glavnoj priči, razlikuje se u spoznajnom dometu. Tristan, kao ljubavnik, odmah razumije situaciju, iako Isoldino spoznanje dopušta nekoliko tumačenja. S druge strane, Blanscheflurin zagonetan opis Riwalinovog ranjavanja njenog srca ostaje neshvaćen jer Riwalin ne spoznaje riječi u njihovom prenesenom značenju i stoga se koleba između utjehe i sumnje sve dok sigurnost uzvraćene i uzajamne ljubavi ne okonča njegovu unutarnju borbu. Prikaz Tristana kao zarobljenika ljubavi koji spoznaje svoju sudbinu, za razliku od prikaza Riwalina kao zarobljenika vlastite neizvjesnosti, daje prvi dojam o različitosti *Tristanminne*. Za razliku od jasnog spoznavanja ljubavi između Blanscheflur i Riwalina, kojem prethodi prvotno nesporazum, ljubav Tristana i Isolde, koji očito imaju jednake intelektualne sposobnosti, premašuje onu Tristanovih roditelja. Ljubavna situacija djece se usklađuje bez prijelazne faze nesporazuma. Oni odmah ispravno tumače znakove. S druge strane, lažnu igru licemjera u dvorcu Tintajolu karakteriziranu proturječnosti prijateljskog vanjskog izgleda i devijantnog unutarnjeg bića, valja razlikovati od Tristanove vitalne i u početku nedokučive *incognito* igre, koja ipak nepogrešivo korespondira s plemenitim podrijetlom i tjelesnom ljepotom na irskom dvoru. Kontrast između unutarnjih razmišljanja i vanjskog pokazivanja vidljiv je kod dvorjana Melota i Marjoda koji, kao neprijatelji ljubavnika, pokazuju stav koji je tajno oružje protiv ljubavnika.¹³¹

Ljutnja, osuđivanje i spoznaja nastavljaju se u poglavlju o Tristanovom po-

¹²⁹ "ern sach noch trôst noch zwîvel an,/" *Tristan* 881.

¹³⁰ "„lameir“ sprach si „daz ist mîn nôt, / lameir ist, daz swaeret mir den muot, /“ *Tristan* 11986–11988 i "„nein hêrre, nein! Waz saget ir? / der dewederez wirret mir, / mirn smecket weder luft noch sê. / lameir al eine tuot mir wê“ /“ *Tristan* 12007–12010.

¹³¹ Ries, S. (1980). Erkennen und Verkennen in Gottfrieds "Tristan" mit besonderer Berücksichtigung der Isold-Weißhand-Episode. *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur*, 109(4), 323–324.

vratku kući i njegovoj osveti Morganu što mu je ubio oca Riwalina, Morgan vrijeđa Tristana na način da mu govori da cijelo carstvo zna kako je Blanscheflur pobjegla s Riwalinom, kakav ju je glas zbog toga pratio te kako je ta ljubavna veza završila. To je kod Tristana izazvalo snažne emocije, jer to znači da je kao vanbračno dijete stoga izgubio nasljedstvo, ali i svako pravo na njega. Te se emocije još pojačavaju činjenicom da Morgan naglašava što cijelo carstvo to misli o Tristanu. Tristanovi osjećaji nakon Morganova osuđivanja vode ka dodatnom osuđivanju s Tristanove strane. On optužuje Morgana za klevetu te kaže da bi bilo u redu i očekivano nekome kome si nanio štetu pristupiti razumno i pristojno. Nastavlja naglašavajući da Morgan, kad bi imao razuma i ugleda, ne bi, koliko god mu je već bio naštetio, govorio takve stvari. One otvaraju sve rane i umnažaju stare dugove. Optužuje Morgana da mu je ubio oca te da Morgan još uvijek ne shvaća da to dovoljno boli, nego mu sad još vrijeđa i majku govoreći da ga je rodila izvan braka.¹³² Morganovo osuđivanje Tristanovih roditelja dovelo je do osuđivanja i samog Tristana. Naglašava se da carstvo kao i Morgan osuđuje Tristana. Sramota i osuđivanje su javna stvar i povlače za sobom osobne i pravne posljedice.

Ne čudi onda Gottfriedov prikaz Tristanovih snažnih ali kontroliranih emocija i pravedne ljutnje koji se manifestiraju kao odgovor Morganu. U tim se riječima vidi Tristanova ranjivosti pred neprijateljem, ali je ta ranjivost i izraz njegove snage jer se ne čini da pokazivanjem ranjivosti postaje slab. Samokontrola i promišljanje kod Tristana već dugo traje (od saznanja da mu Rual nije otac, još na dvoru kralja Markea, a sad je već u svome kraljevstvu, Parmeniji) i nema toga što Tristan u vezi s tom situacijom nije već promislio, dok osjeća tuge, bijesa, opravdane ljutnje, boli i osuđivanja već dugo skriva u sebi. Dakle, nakon Morganova osuđivanja, Tristan Morgana optužuje za klevetu. Današnja publi-

¹³² “wir wizzen aber alle wol,/ (diu lana sint dirre maere vol)/ in welher wise Blanscheflur/ mit iuwerm vater von lande vuor,/ ze welhen êren ez ir kam,/ wie diu vriuntschaft ende nam”/ “vriuntschaft? wie meinet ir daz?”/ “ich ensage iu nû niht vûr baz,/ wan diser rede der ist alsô”/ “Hêrre”, sprach aber Tristan dô/“bî disem maere erkenne ich mich./ ir meinet ez alsô, daz ich/ niht êliche sî geboren/ und sîle dâ mit hân verlorn/ mîn lêhen und mîn lêhenreht”/ “entriuwen, hêrre guot kneht,/ dâ vûr hân ichz und manic man”/ “ir redet übel” sprach Tristan/ “ich wânde doch, ez waere/ gevellec unde gebaere,/ swer dem man leide taete,/ daz er mit rede doch haete/ sin und vuoge wider in./ haetet ir nu vuoge unde sin,/ sô leide als ir mir habet getân,/ ir môhtet mich doch rede erlân,/ diu niuwe swaere wecket/ und alte schulde recket./ ir sluoget mir den vater doch./ hie mite endunket iuch noch/ mînes leides niht genuoc,/ irn jehet, mîn muoter, diu mich truoc,/ diu trûege mich kebesliche.” *Tristan* 5397–5429.

ka, kao i srednjovjekovna, to povezuje sa sudskim postupcima, narušavanjem ugleda, pravnim i financijskim posljedicama, nisu tu uključeni samo osjećaji.

Tristan pokazuje strah od klevete na dvoru, što upućuje na sociologiju straha, odnosno na realnost na temelju koje je Gottfried stvorio ovu epizodu. Nije slučajno Gottfried prikazao Tristana kao onoga kojemu je dosta dvorskoga života zbog stalnoga straha.¹³³ Tristanova optužba za klevetu mudro je postavljena, jer u onome što slijedi u Tristanovom govoru nema temelja za optužbu za klevetu s Morganove strane, ali Tristanove riječi u sebi nose opravdanu ljutnju i osuđivanje Morganova postupka. Taj zaključke donosi na temelju neutvrđenih informacija i širi laži, odnosno glasine po cijelom kraljevstvu.

Tu je vidljivo da Tristan osuđuje Morgana kao nekoga tko, niti je pristojan, niti je svjestan onoga što govori, niti ima razuma ni obraza, te ga proziva, a time i osuđuje, zbog manjka plemenitosti i časti, kao i suzdržanosti. Kad mu je već ubio oca i majku optužio za blud, trebao bi, ako ima imalo časti, bar to ne spominjati. Time pokazuje svoju kratkovidnost i glupost i, što je najgore, kopa po starim ranama. To će dovesti do dodatnih sukoba. Oni bi mogli prouzročiti Morganovu propast, što sam Morgan ne vidi, ali Tristan daje naslutiti.

Iako je tu Tristan osuđivan i to osuđivanje budi u njemu snažne emocije, Gottfried kazuje da bi se emocije koje dolaze s osuđivanjem s jedne i druge strane, bile one opravdane ili ne, trebale kontrolirati i svladati, jer su posljedice reakcija na osuđivanje dalekosežne i razorne za pojedince i za one oko njih. Prikazivanje Tristanove ranjivosti pred Morganom možda upućuje na ratnu taktiku zavaravanja neprijatelja, ali može značiti i Tristanovu zrelost, promišljenost i prihvaćanje vlastite prošlosti, može značiti rast njegove osobnosti i razvoj koji se dogodio prihvaćanjem i pokazivanjem svoje ranjivosti. Sve to ima za svrhu podučavanje onih koji toga nisu svjesni, kao Morgan, odnosno ukazuje na to da Morganovo nečasno ponašanje može djelovati i imati učinka samo na nezrele i nepromišljene, koji ne prihvaćaju sebe, svoju prošlost i sadašnjost. Oni koji su svjesni sebe i svojih rana, kao Tristan, negativne reakcije više ne mogu imati, samo promišljen odgovor. To je Gottfried prikazao u rečenoj sceni. Posljedica Morganove nepromišljenosti i Tristanova pokazivanja ranjivosti i promišljenog odgovora jest Morganova mučna smrt od Tristanove ruke. Naime, Tristan je Morganu prepolovio lubanju i zabio mu mač u srce. Pripovjedačev je komentar

¹³³ Jaeger, C. S. (1984). The Barons' Intrigue in Gottfried's "Tristan": Notes toward a Sociology of Fear in Court Society. *The Journal of English and Germanic Philology*, 83(1), 60.

da se tako pokazala istinitom izreka koja kaže da krivnja miruje, ali nikad ne trune.¹³⁴ Simbolično je u sceni stradao onaj koji svojim govorom širi laži i glasi-ne, koji osuđuje bez pravih informacija, koji je bez pameti i časti.

Očito Gottfried smatra da se unutrašnje rane gnoje sve dok se ne pojave posljedice u vanjskom obliku. Gottfried položaj prve Tristanove rane zadobivene od Morolda, sotonskoga bića, "tiuvel" (6852), nije stavio na prsa ili na bok / kuk nego na bedro kako bi se simbolizirala seksualna priroda rane. Ta ozljeda nago-vješćuje ljubavne rane koje će Tristan i Isolda doživjeti poslije. Slično Moroldu, zmaj je „sotonino dijete“¹³⁵ i stoga bi se ozljeda koju je on nanio mogla također smatrati ranom grijeha. Kasnije u radnji postavljanjem odrezanog zmajeva jezik na svoje grudi, sjedište ljubavi i tuge, Tristan postaje pogođen na način usporediv s posljedicama Moroldova ranjavanja.¹³⁶

Seksualna priroda Tristanovih rana nagovještana je i kod njegovih roditelja. Prenosi se generacijski, smatra Gottfried. Pošto je Blanscheflur osvijestila da osuđuje Riwalina, prihvatila je da prema njemu osjeća ljubav i prestala ga osuđivati. No, ljutita što osjeća ljubav, došla je i do osjećaja srama i neugode jer naravno za Riwalinom osjeća želju. Iz njezinih se riječi zaključuje da njezini ljudi i nekontrolirani osjećaji žele nešto za čim ne bi trebali žudjeti, već bi trebalo misliti samo o tome što je časno i pristojno. Osjećaji ne poznaju ništa drugo doli žudnje za veličanstvenim Riwalinom kojemu se ona predala u tako kratko vrijeme. Zaziva Boga jer se zbog njezina djevičanskoga ugleda srami priznanja da bol koju za Riwalinom osjeća u srcu dolazi zbog osjećaja ljubavi, ali i žudnje.¹³⁷

Jasno se pokazuje da Blanscheflur osjeća neugodu i sram jer voli. To je možda tako zato jer se želi kazati da ona do sad nije iskusila taj osjećaj pa joj je to nešto novo i strano, na što se još mora naviknuti. No, ona se srami svoje žudnje za

¹³⁴ "er sluoc im bene ze tal/ beidiu hirne und hirneshal,/ daz ez im an der zunge want./ hie mite sô stach er ime zehant/ daz swert gein dem herzen in./ dô wart diu wârheit wol schîn/ des sprichwortes, daz dâ giht,/ daz schulde ligen und vûlen niht./" *Tristan* 5451–5458.

¹³⁵ *Tristan* 8976

¹³⁶ Sinka, M. M. (1977). Wound Imagery in Gottfried von Straßburg's "Tristan." *South Atlantic Bulletin*, 42(2), 5–6.

¹³⁷ "er wil und wil joch al ze vil,/ des er niht wellen solte,/ ob er bedenken wolte,/ waz vuoge waere und ère./ nune siht aber er niht mêre/ niwan sîn selbes willen an/ an disem saeligen man,/ an den er in sô kurzer vrist/ sô rehte grr gevallen ist./ und semmir got, ich waene wol,/ ob ich's mit èren waenen sol/ und sol ich mich der rede niht schamen/ durch mînen magetlichen namen,/ sô dunket mich, diu herzeclage,/ die ich durch ze herzen trage,/ diu ensî niwan von minnen./" *Tristan* 1048–1063.

Riwalinom i priznanja da osjeća ljubav. Njezin razum bi trebao misliti jedino o časti i ugledu, a tu je i njezino djevičanstvo. Autor prikazuju Blanschefflur, čini se, kako razmišlja samo na političkoj i društvenoj razini: društvenoj jer mora zadržati čast i ugled u društvu, a političkoj jer je njezino djevičanstvo svojevrsni miraz za sklapanje političkoga braka među kraljevstvima.

Poznato je da je za očuvanje krvne loze, zemlje i posjeda, pokretnina i nekret-nina, bilo važno je li nasljednik na prijestolju doista krvni nasljednik, a to se dokazivalo djevičanstvom kraljice. Prikazana se scena može interpretirati i tako da se osuđuju osjećaji u odnosu na razum, razum se uzdiže, a zbog osjećaja ljubavi treba se sramiti i osjećati neugodu. Je li i to tako prikazano jer muški pripovjedač opisuje kako bi se trebala osjećati žena. Pri tom se muška razmišljanja i osjećaji reflektiraju na prikazivanje ženskih doživljaja. Ne radi se o tome da bi se muškarci trebali osjećati neugodno i stidjeti se jer vole, odnosno da bi žene trebalo osuđivati jer su racionalne, nego se radi o društvenim implikacijama patrijarhalnoga društva visokoga srednjega vijeka. U njem su muško – ženske uloge jasno podijeljene i to se reflektira u prikazima opravdanih Blanschefflurinih osjećaja ljutnje i razmišljanja, ne samo kao žene u muškom srednjovjekovnom diskursu, nego i kao žene u muškom, patrijarhalnom društvu.

3.5. Sreća: prioritet dobar osjećaj

Tristana Gottfried prikazuje kao povremeno sretnoga, ali njegova je sreća sumnjiva i moralno upitna. Kraljica Isolda je moćna dobročiniteljica, premda i ljuta neprijateljica. Zaslužuju li osuđivanje?

Tristana kao mladoga umjetnika na dvoru kralja Markea pitaju o obrazovanju i poznavanju glazbe i muziciranja, stranih jezika, lova i t. d. Tristan rado- stan i sretan odgovara na sva pitanja o svojim talentima, znanju i vještinama. Dvorska pratnja ipak razlikuje Tristana od druge djece, naglašavajući kako ga je Bog blagoslovio životom punim sreće i talenata.¹³⁸ Tu se uočava blago osuđivanje Tristanove sreće, jer zanemarujući njegov dugogodišnji trud i naglašavajući da je imao sreće zbog božje naklonosti, ipak se umanjuje njegov doprinos u radu na vještinama i znanjima. Nadalje, kad je pokazao da zna strane jezike,

¹³⁸ "seht" sprach daz gesinde/ "got der hât disem kinde/ ûf rehte wunneclîchez leben/ sîner genâden vil gegeben!"/" *Tristan* 3685–3688.

provjeravali su ga svi oni koji su te jezike znali, svatko na svoj način. Tristan im je prijateljski odgovarao.¹³⁹

Autor pokazuje pokušaj umanjivanja Tristanovih talenata, vještina, sposobnosti i znanja, da bi se umanjila njegova sreća. Blago osuđivanje je prisutno unatoč velikoj Tristanovoj sreći, a za nju se sam izborio. Da, on je čudo od djeteta, ali to nije svima drago pa iznalaze načine kako bi bar malo umanjili Tristanovu sreću, dok autor kritizira takav način razmišljanja.

Kritika najbolje objašnjava Gottfriedovu odlučnost da svog junaka učini umjetnikom. On je puno više nego *Spielmann*, puno više nego *homo ludens*, iako inkorporira mnoge njihove karakteristike. Ljubav Tristana i Isolde počiva na harmoniji postignutoj kroz umjetnosti. Gottfried u opisivanju rasta i procvata njihove ljubavi koristi stil škola koje upućuju slušatelja na tumačenje onoga što čuje. Autorovo neslaganje s Wolframom u romanu nije se ticalo samo stila već i stava koji se zastupao. Wolframova opskurnost često je duhovita, tjera na sumnjičavost, nekad namjerno, ponekad iz neznanja. Gottfried koristi stil čija su bitna sastavnica dvostrukost i trostrukost značenja. To je stil formalno obrazovanog čovjeka. Takav je čovjek bio i Gottfriedov junak.¹⁴⁰

Neki od dvorjana čeznuli su za time da imaju Tristanovo obrazovanje. Mnogi bi od njih rado htjeli biti kao on. Neki su tiho u sebi, puni htijenja, govorili kako bi rado bili Tristan: on može živjeti u sreći jer posjeduje plodove obrazovanja koje nitko na zemlji ne može imati. Ti koji su mu potihom zavidjeli, glasno su ga u javnosti, pred svijetom, uzdizali kao četrnaestogodišnjaka koji zna sve što se može znati.¹⁴¹

U hiperboličnom opisu Tristanovih znanja i sposobnosti krije se osuđivanje na više razina. Iako se čini da su dvorjani sretni zbog Tristana, ipak mu potajno na različite načine i zbog različitih stvari zavide. Tristan pak pokazuje sreću

¹³⁹ "und swer iht vremeder zungen/ von den blanden kunde/ der versuohte in sâ zestunde:/ dirre sus und jener sô./ hier under antwurte er dô/ höfslîche ir aller maeren:/ Norwaegen, Îrlandaeren,/ Almânjen, Schotten unde Tenen./" *Tristan* 3696–3703.

¹⁴⁰ Jackson, W. T. H. (1962). Tristan the Artist in Gottfried's Poem. *PMLA*, 77(4), 372.

¹⁴¹ "da begunde sich manc herze senen/ nâch Tristandes vuoge./ dâ wolten genuoge/ vil gerne sîn gewesen als er./ im sprach vil maneges herzen ger/ suoze und inneclîche zuo:/ "â Tristan, waere ich alse duo!/" Tristan, dû math gerne leben!/" Tristan, dir ist der wunsch gegeben/ aller der vuoge, die kein man/ ze dirre werlde gehaben kan"/ ouch macheten sî hier under/ mit rede michel wunder:/ "hôrâ!" sprach dieser, "hôrâ!" Sprach der/ "elliu diu werlt diu hoere her!/" ein vierzehenjaerec kint/ kan al die liste, die nu sint!/" *Tristan* 3704–3720.

zbog svoje privilegiranosti pa i time izaziva osuđivanje i zavist. Premda se to prikazuje kao Tristanova naivnost, u što se može sumnjati jer se zna kojim je vještim iskrivljivanjem istine Tristan došao na dvor, istina je da pripovjedač osuđuje Tristana zbog takvog ponašanja. Ako pak to Tristan radi namjerno, s nekim ciljem i svrhom, opet pripovjedač osuđuje takvo ponašanje usput ga upozoravajući da kod drugih umanjuje njihovu sreću prenaplašavajući svoju. Time izaziva zavist i ljubomoru koja je prikrivena riječima hvale i uzdizanja.

Autor koristi retoričku ironiju ukazujući na to da su pohvale toliko pretjerane da ne mogu biti istinite te da se misli suprotno od onoga što se kaže. Jer kako netko tko ne zna mnogo toga može procijeniti kvalitetu znanja onoga koji kao da zna sve. Time osuđuje sveznalice, ali i one koji daju svoje mišljenje o materiji a da se ne pute u nju. Pri svemu tome, i sreća koja se pokazuje dolazi u pitanje jer je sve dovedeno u sumnju. Ako je sreća prioritetan osjećaj, ona bi trebala počivati na temeljima čvršćim od lažne hvale neznalica, ali i neskromnosti onoga koji zna nešto više.

Ako je čitatelj / slušatelj posumnjao u ironiju opisane situacije u romanu, to je i bila autorova namjera. Tristan je osmislio takvu situaciju, ali je ostali likovi, pa ni sam kralj Marke nisu svjesni. On kaže da Tristan ima sve što i on želi, zna sve što bi on htio znati, znači lov, jezike, glazbu. Marke poziva Tristana da budu suputnici, prijatelji, te da bi zajedno po danu bili u lovu, a navečer bi se zabavljali dvorskim razbibrigama poput sviranja i pjevanja. Nudi mu uživanje za koja je siguran da će mu se svidjeti te ga poziva da na dvoru bude zadovoljan i sretan.¹⁴²

Čini se da je Gottfried primijetio da je novac zauzeo značajnu ulogu u njihovim životima te je poput kasnosrednjovjekovnih autora Oswalda von Wolkensteina i Sebastiana Branta podigao glas upozoravajući na tradicionalne norme, etiku i ideale, a protiv opasne tranzicije njihova svijeta pod utjecajem materijalizma.¹⁴³

Izgleda da je Tristanov plan ostvaren, bio je bez domovine, a sad je na dvoru

¹⁴² "Der küene sprach: "Tristan, hoere her:/ an dir ist allez, des ich ger./ dû kanst allez, daz ich wil:/ jagen, spräche, seit spil./ nu sul ouch wir gesellen sîn,/ dû der mîn und ich der dîn./ tages sô sul wir rîten jagen,/ des nahtes uns hie Heime tragen/ mit höf schlichen dîngen:/ harpfen, videlen, singen,/ daz kanstu wol, daz tuo du mir./ sô kan ich spil, daz tuon ich dir,/ des ouch dîn herze lîhte gert:/" *Tristan* 3721–3733 ili "des underwint dich, des pflic mir/ und wistu höf sch unde vrô!"/" *Tristan* 3740–3741.

¹⁴³ Classen, A. (2000). The Role of Wealth and Money in Medieval and Late-Medieval German Literature. *Neuphilologische Mitteilungen*, 101(3), 428.

postao najdraži čovjek. Nikad se još, kaže pripovjedač, nekom mladiću nije dogodio takav blagoslov. Što god da je rekao ili učinio, to je bilo tako dobro da ga je cijeli svijet volio i cijenio.¹⁴⁴

Ako se te riječi promotre iz motrišta osuđivanja, uočava se osuđivanje kraljeve lakovjernosti prema strancu o kojem ništa ne zna, osuđuje se prikazivanje istinitom i vrijednom svake novosti, osuđuje se neshvaćanje da nešto što je u jednoj zemlji norma, u drugoj može biti čudo, osuđuje se to da se cijeni tuđe, a umanjuje vlastito. Dugoročno gledajući, sreća građena na izmišljanju i pretjerivanju izaziva osuđivanje, ljubomoru i zavist.

Prije povratka iz Irske, gdje se Tristan / Tantris nalazio *incognito* i gdje mu je kraljica Isolda izliječila otrovanim mačem nanijetu ranu, gdje je Tristan podučavao mladu Isoldu, konačno je Tristan lažući da je oženjen i da ga kući čeka žena, pušten s dvora kralja Gurmuna i vraća se nazad u Cornwall. Na dvoru ga kralja Markea dočekuju s čuđenjem te se međusobno svi počinju smijati i šaliti s njegovim boravkom u Irskoj. Dvorjane je jako razveseljavalo to kako je otišao u Irsku te kako je prijateljski izliječen od ruke svojih neprijatelja. Govorili su da nikad još nisu čuli nešto čudnije te su se još dugo i puno sa svime zabavljali.¹⁴⁵

Dakle, dvorjani kralja Markea zajedno s Tristanom ismijavaju dobročinstva kojima je Tristan u Irskoj bio izložen. Smiju se sreći koju je Tristan imao: nisu ga razotkrili i ubili kao ubojicu kraljičina brata, nego su ga još i izliječili i primili na dvor i u svoje najuže krugove. Dvorjani kralja Markea izruguju se gluposti i naivnosti irskih vladara, odnosno slave Tristanovu mudrost. No, ako se situacija promotri s druge strane i zna se da je Tristan pomoć i gostoprimstvo primio jer je lagao o sebi i svome identitetu, onda neiskrena budala ispada Tristan, premda se na prvi pogled čini da je korist bila samo njegova.

U kontekstu osuđivanja, iako se dvorjani kralja Markea smiju i rugaju Ircima, autor osuđuje Tristanovo laganje i prevaru te pokazuje da je naivnost i glupost koja je nekome donijela dobro, pa makar to došlo od neprijatelja, bolja nego

¹⁴⁴ "Sus was der ellende dô/ dâ ze hove ein trût gesinde./ eza gesach nie man von kinde/ die saelde, die man an im sach./ saz er getete, swaz er gesprach,/ daz dûhte und was ouch alse guot,/ daz ime diu werlt holden muot/ und inneclîchez herze truoc./" *Tristan* 3742–3749.

¹⁴⁵ "und er seite ime daz maere/ von obene hin ze grunde/ so'r ebeneste kunde./ des nam s'ouch alle wunder/ und begunden hier unde lachen/ und michel latter machen/ von sîner verte in Îrlant,/ von sîner vîndinne hant/ wie schône in diu generte,/ von allem dem geverte,/ daz er under in begie./ si jâhen, sine gevrieschen nie/ solhes wunders gemach./ Nu diz allez geschach,/ daz sîn genist und sîn wart,/ " *Tristan* 8237–8250.

Tristanova prevara. I ne samo to, Tristan je prikazan kako se zajedno s dvorjanima naslađuje glupošću svojih neprijatelja, zaboravljajući da je zahvaljujući neprijateljima izliječen i vraćen kući, te čitatelj / slušatelj pomišlja da je mogao bar ostati suzdržan i zahvalan na dobročinstvu koje je primio. Mogao je svoje dogodovštine prepričati na drugačiji način, bez ismijavanja. Gottfried dakle osuđuje one koji vide samo jednostrano, kao što to vide dvorjani, one koji su zaslijepljeni samo jednom stranom priče a ne vide ili ignoriraju cijelu sliku te se rugaju dobročinstvima koja im idu u korist. Osuđuje i one, kao što je Tristan, koji nakon što su primili, ne znaju cijeniti ono što im je dano, zaboravljaju koliko su dobili te još događaje i situacije iza leđa prepričavaju na takav način da podlo izruguju i ismijavaju svoje dobročinitelje. Osuđuje se i Tristanovo uzdizanje samoga sebe i njegove lukavosti, kako je na prevaru došao do svoga cilja, do izlječenja, odnosno prijevarno je iskoristio svoje dobročinitelje.

Kraljica Isolda pak nenadmašiva je u svojim sposobnostima da iscijeli, ali je istodobno sposobna uskratiti lijek ili naštetiti. Ona je, ne samo ambivalentna, nego i opasno dvojučna. Stoga bi Tristanovo pričanje kako je na prijevaru iskoristio svoju dobročiniteljicu, i izrugivanje dvorjana, moglo odgovarati strahovima uobičajenima za rodne odnose u diskursu *amor heroes*: 1. muškom strahu od gubljenja kontrole pred ženom koja može ozlijediti i / ili izliječiti i koja jedina u svojim rukama drži ključ ozdravljenja ili smrti te, 2. strah od muške inferiornosti kao pacijenta pred ženom koja određuje muško zdravlje.¹⁴⁶

Istina, kraljica Isolda je iskoristila Tristanove talente da podučava mladu Isoldu, ali to ne umanjuje dobročinstvo koje je učinila prema strancu. Postavlja se pitanje zašto je Gottfried izokrenuo situaciju te neprijatelje u neznanju prikazao kao dobročinitelje, a one kojima je dobro učinjeno kao nezahvalne, koji se još i rugaju svojim dobročiniteljima. Ideja iza ovakvoga Gottfriedova prikaza je u tome da među neprijateljima može biti dobrih ljudi, te da među ranjenima, slabima i potrebitima može biti loših. Besmisleno je osuđivati jedne ili druge, naprotiv, valja prihvatiti činjenicu da ništa nije crno ili bijelo i da se svijet kreće u svojoj zoni. Čak se sugerira da ne treba propustiti priliku učiniti dobro djelo, da valja paziti da se ne govori protiv onih koji su ti učinili dobro, makar bili i neprijatelji, jer se tada više saznaje o onome koji govori nego o onome o kome se govori. To je nagovještaj da će Tristan prvom sljedećom prilikom izdati i nekoga svoga, kralja Markea.

¹⁴⁶ Altpeter-Jones, K. (2009). Love Me, Hurt Me, Heal Me: Isolde Healer and Isolde Lover in Gottfried's "Tristan." *The German Quarterly*, 82(1), 13–15.

3.6. Bijes

U Blanscheflur bijes je prvotno nadvladao ljubav, a tuga i bol izazivaju bijes i u njezinome sinu. No, kad Isolda, bijesna, pokuša ubiti Tristana, svlada je ženstvenost: poštedi ga. I njezina majka bijes nadvladava, ali racionalno. Samo Tristan i Isolda, zaljubljenici, u stanju su biti bijesni bez mržnje. To ljubav neće ubiti kao što ju ubija bijesna sumnja kralja Markea.

U svakom su društvu potencijalni okidači osjećajnih reakcija kulturološki tipizirani, normirani i standardizirani. Kultura ujednačuje reguliranjem osjećaja i iskazivanjem značenja koja se osjećajima pripisuju. Različite emocije drže se u različitim epohama i kulturama u skladu s vladajućim vrijednosnim idejama i načinom života. To vrijedi za emocije koje impliciraju nošenje odgovornosti, primjerice ponos i sram, ali i za bijes, ljutnju, strah, sreću, tugu i sl. Kulturološko tipiziranje utvrđuje, barem dijelom, koje osobe, za što i koliko suosjećanja zaslužuju, i t. d.¹⁴⁷ Većina konflikata kojima su se bavili u srednjovjekovnim dvorskim romanima reflektiraju duboko ukorijenjeni bijes i prikazuju posljedice toga ogromnog izvora opasne energije. Njime su se pažljivo bavili teolozi, filozofi, povjesničari i pjesnici. Dali su modele i mehanizme uz pomoć kojih su se srednjovjekovni ljudi mogli nositi s tim destruktivnim i ometajućim nagonom u ljudskom životu.¹⁴⁸ Tako to Gottfried prikazuje i u odnosu Blanscheflur i Riwalina.

Pošto je Blanscheflur osuđivala i okrivljavala Riwalina za to kako se osjeća i što proživljava, optužila ga je da se bavi magijom i da ju je začarao. Osvijestila je da osuđuje svakoga i sve oko sebe kako bi opravdala svoje osjećaje, no pošto se okrenula ljubavi Blanscheflur samoosuđuje svoje osjećaje ljutnje i bijesa, naziva ih ludima i nekontroliranim te o njima govori kao o uzročnicima jada i štete.¹⁴⁹

Blanscheflur se odriče osjećaja ljubavi, ali ne i osjećaja bijesa i ljutnje. Osuđuje osjećaj ljubavi, ali ne osuđuje osjećaje ljutnje i bijesa. Moguće je da je tome tako jer je autor muškarac pa je i diskurs muški i iz muške perspektive, iako

¹⁴⁷ Dinzelbacher, P. (2015). „strîtes ère“ – über die Verflechtung von Ehre, Schande, Scham und Aggressivität in der mittelalterlichen Mentalität. *Mediaevistik*, 28, 101–102.

¹⁴⁸ Classen, A. (2006). Anger and Anger Management in the Middle Ages. Mental–Historical Perspectives. *Mediaevistik*, 19, 50.

¹⁴⁹ “mîn tumber meisterlôser muot/ der ist, der mir dâ leide tuot,/ der ist, der Minen schaden wil./“ *Tristan* 1045–1047.

govori u ime žene. Ne treba pomisliti da se interpretacija odnosi na to da muškarci ne žele osjećati ljubav i da im je lakše osjećati bijes i ljutnju, ili obrnuto, da žene ne žele ili ne mogu osjećati ljutnju i da im je lakše osjećati ljubav, nego se radi o tome da je visoki srednji vijek patrijarhalno društvo u kojem su uloge muškarca i žene strogo podijeljene. Žene stoje kući i uloga im je da s ljubavlju njeguju i budu brižne, dok je uloga muškaraca da ratuju i osjećaju ljutnju i bijes. Stoga ne čudi da muški pripovjedač naglašava osuđivanje osjećaja ljubavi, a ljutnja na osjećaj navodne slabosti ljubavi je naglašena. U tom smislu govori i o Tristanovu bijesu.

U poglavlju o Tristanovu povratku kući i o osveti, pripovjedač se vraća na činjenicu da je Tristanu poočim rekao da mu je otac bio ubijen te da, unatoč tome što je Tristan pronašao ujaka, i dalje Ruala može smatrati ocem, pa sad umjesto biološkog oca ima dva oca koji nadomještavaju jednoga. Dakle, tome unatoč, Tristana muči to saznanje: mladog viteza i budućeg vladara hvata bijes. Pripovjedačev je komentar da svi kažu da bijes jače muči mladog muškarca negoli zrelijeg. Naglašavanjem onoga "svi kažu" ukazuje se na načelno razmišljanje i generalno osuđivanje svih ljudi: prema mladim muškarcima kao podložnima ispadima bijesa, dok starijim muškarcima to nije svojstveno. Čim je pripovjedač rekao "svi kažu", ogradio se jer je nemoguće da svi isto govore i misle, kao što je nemoguće da je bijes karakteristika mladih muškaraca, a nije zrelijih, ili obratno. Među mladima ima onih koji ne podliježu bijesu, kao što među starijima ima onih koji jesu bijesni.

Pripovjedač osuđuje generaliziranje te u nastavku naglašava da je u stvari tuga, bol i patnja ono što se skriva iza Tristanova bijesa. Osjećao je bol zbog spoznaje o dvostrukom gubitku oca, najprije onoga za kojega je mislio da mu je otac, a onda i onoga oca kojega nikad nije, niti će ikad, upoznati. Time se ne samo naglašava da je Tristan bio bijesan zbog onoga što je osjećao, nego se ukazuje na to da je u pozadini bijesa bilo koje osobe, muške ili ženske, starije ili mlađe, tuga, bol, nezadovoljstvo koji se ne znaju ili ne mogu izraziti drugačije nego li bijesom. Pripovjedač naglašava da je Tristana nagrizaio bol i skrivena tuga koje nikomu nije mogao pokazati.¹⁵⁰ Istodobno, u tom istom poglavlju o povratku kući i osveti unatoč bogatstvu i ugledu koje je naslijedio zbog Rualove

¹⁵⁰ "Ir aller jehe lit dar an,/ haz der lege ie dem jungen man/ mit groezerem ernest an/ dan einem stündigen man./ Ob aller sîner werdekeit/ sô swebete Tristande ie daz leit/ und daz verborgen ungemach,/ daz nieman lebender an im sach,/" *Tristan* 5099–5106.

dobrote i požrtvornosti, Tristan potajno i dalje osjeća tugu, bol i bijes, te zbog toga osuđuje svoje stanje, ali sada osuđuje i krivi Morgana.¹⁵¹

Osuđivanje, bol, tuga kao temelj bijesa, opasni su, čovjeka izjedaju i ne napuštaju tako lako. To je Tristanu oduzelo sposobnost da cijeni ono što ima, odnosno da uživa u onome što mu je dano. Zaslijepljenost osuđivanjem i ljutnjom donosi još više osuđivanja, tuge, boli i bijesa.

Stoga bi se značenje Tristanova imena moglo propitati iz druge perspektive. Rečeno je da se pjesnik u ovom slučaju pojavljuje kao autoritet koji objašnjava značenje iskustava svojih fiktivnih likova za svoju publiku, kako bi mogli steći bolje razumijevanje i vlastita životna iskustva i stekli mudrost. Na isti način Gottfried objašnjava razlog za Tristanovo ime,¹⁵² kako bi njegovi slušatelji razumjeli blisku vezu između imena i života i priču o Tristanu bili spremni razumjeti u skladu s tim.¹⁵³ *Nomen est omen*, da, ali ne onako kako je to u *Tristanu* opisano, to jest da je prije rođenja, zbog nesretne sudbine njegovih roditelja, zbog njihove smrti, doživio toliko tuge, ne zato, već zbog toga što Tristan unatoč svim dobrobitima, blagoslovima i dobrim ljudima koji ga okružuju i stvarima koje mu se događaju, u svome srcu gaji samo bijes, tugu i osuđivanje, a uskoro i osvetu. Zato je "tužni" Tristan.

Nadalje, kad mlada Isolda podiže mač da ubije Tristana, njezina majka ju u toj namjeri sprječava. Pripovjedač u toj sceni prikazuje dvoumljenje mlade Isolde oko ubojstva Tristana. Opisuje dragu djevojku dobroga srca, nikad još nije osjetila gorčinu i srdžbu te se pita kako bi uopće mogla ubiti. Tada naglašava da joj se iz bijesa i iz bola samo činilo da to želi, ali joj nedostaje srčanosti. Zaključuje da djevojčino srce nije sposobno za takvu tvrdoću. Ipak, kaže pripovjedač, nije bila toliko dobra srca da ne osjeća bijes i neugodu kad je vidjela i čula onoga koji joj je nanio toliko boli. Čula je svoga neprijatelja, vidjela ga

¹⁵¹ "hier under haete ie Tristan/ den tougenlichen smerzen/ verborgen in dem herzen,/ der dā von Morgāne gie./ der smerze der begab in nie/ weder vruo noch spāte/" *Tristan* 5288–5293.

¹⁵² "von triste Tristan was sīn nam./ der name was ime gevallesam/ und alle wīs gebaere./ daz kiesen an dem maere./ sehen wir trûreclīch ez was,/ dā sīn sīn muoter genas./ sehen wir vruo im arbeit/ und nôt ze rucke wart geleit./ sehen wir trûreclīch ein leben/ ime ze lebene wart gegeben./ sehen an den trûreclīchen tōt,/ der alle sīne herzenōt/ mit einem ende beslōz,/ daz alles tōdes übergēnōz/ und aller triure ein galle was./ diz maere, der daz ie gelas,/ der erkennet sich wol, daz der nam/ dem lebene was gehellesam./ er was reht alse er hiez ein man/ und hiez reht alse er was: Tristan." *Tristan* 2003–2022.

¹⁵³ Hasty, W. (2003). *A companion to Gottfried von Straßburg's Tristan*. (Studies in German literature, linguistics, and culture), Camden House, 228.

je i ipak ga nije mogla ubiti. Njezino nježno osjećanje spriječilo ju je u tome. Snažno su se u njoj borile dvije sile, dvije suprotnosti, bijes i ženstvenost, koje tako loše odgovaraju jedna drugoj gdje god da se susretnu. Kad je bijes u Isoldi neprijatelja htio ubiti, spriječila bi ju ženstvenost. Tako je njezino srce bilo podijeljeno, dijelom dobro, dijelom zlo. Bacala je mač na pod i podizala ga, ali se nije mogla odlučiti. Htjela je ubiti, i nije, dvojila se dok konačno bijes nije nadvladala njezina ženstvenost pa je poštjednoga smrtnoga neprijatelja Tristana, a ujak je Morold ostao neosvećen.¹⁵⁴

Gottfried suprotstavlja bijes i žensku slabost. S jedne strane bijes je ono što Isoldu potiče na ubojstvo, s druge strane njezina osjećajnost ju sprječava u tom naumu. Ako je bijesu suprotna ženstvenost, moguće je da je bijes muževnost. Ali ako se bijes poistovjećuje s muževnošću i potiče na ubojstvo, i muževnost se poistovjećuje s ubojstvom. Ako je zaista tako, postavlja se i pitanje zašto Gottfried muževnost prikazuje kao bijes i ubojstvo. Jedno od mogućih objašnjenja je Gottfriedovo osuđivanje muževnosti koja se izražava samo kroz bijes, nasilje i ubojstvo, kao da muškarac nije sposobna osjetiti i činiti ništa i nikako drugačije.

Zašto tu ideju Gottfried skriva u prikazu glavnog ženskog lika Isolde i u njejoj podijeljenosti između muškaračkog bijesa i ženske milosrdnosti. Moguće je da je društvo osuđivalo ženu s muževnim karakternim obilježjem kakav je bijes. No, ako je tako, Gottfried osuđuje društvo koje ne dopušta da žena osjeti bijes i poriv za nasiljem i ubojstvom pa ju onda osuđuje kao neženstvenu. Na primjeru Isolde moguće je pomisliti i da Gottfried provlači ideju da muževni muškarci ne osjećaju samo bijes i poriv za nasiljem, nego i žensku osjećajnost. Jer ako ženstvena žena može osjetiti bijes i poriv za nasiljem, onda muškarac kojemu su bijes, nasilje i ubojstvo urođeni, može imati i osobine svojstvene ženama, to jest osjećati nježnost, brižnost, biti osjećajan i bez poriva za ubojstvom i nasiljem, nemati bijesa u sebi. Tada bi se moglo propitkivati je li muškarac koji ima takve karakteristike uopće muževan, ako se zbog prisutnosti osjećaja bijesa i poriva za nasiljem propituje Isoldina ženstvenost. Ako je tomu tako, onda je ovu scenu moguće protumačiti kao Gottfriedovo osuđivanje predrasuda i stereotipa o tome što je muško a što žensko, odnosno što je muževno a što ženstveno, naime, prikazom odnosa prema bijesu i nasilju.

Gottfried pridonosi istom cilju kao i srednjovjekovni kroničari, pa i drugi

¹⁵⁴ *Tristan* 10237–10280.

pjesnici: raspravlja o fenomenu nasilja i radi na njegovom suzbijanju, ako ne i na potpunom uklanjanju. Taj je cilj, međutim, bio vrlo nedostižan, jer nasilje, kako onda tako i danas, neprestano prijeti u svim dijelovima ljudskog društva.¹⁵⁵

Isolda kao žena traži od sebe i od drugih, u ovom slučaju od majke Isolde, sestre ubijenog Morolda, dozvolu da kazni Tristana za njegovo nasilje. Tristanu je kao muškarcu nasilje dozvoljeno, muško nasilje i bijes su u romanu normalni i uobičajeni, čime Gottfried pokazuje da su u srednjovjekovnoj kulturi i društvu nasilje, ubojstvo i bijes kod muškaraca općeprihvaćeni. Tada je normalno Gottfriedovo propitivanje je li nešto što je općeprihvaćeno i uobičajeno, istinski i iskonski normalno, ili je zbog učestalosti i ponavljanja postalo uobičajeno pa stoga i prihvaćeno, iako nenormalno i nemoralno. Isto vrijedi i za Isoldin bijes. Ako bijes i poriv za nasiljem kod žena nije uobičajen, ne znači da nije normalan i da ga nema.

Time Gottfried promiče ideju da postoje ženstvene karakteristike u muškarcu, jednako kao što postoje muževne u ženi te da su osjećaji koji se smatraju muževnima sasvim uobičajeni i prisutni, normalni kod žena, i obrnuto. Prihvaćanje te činjenice dovodi do rastrojstva, kao što se to dogodilo Isoldi. Sama se Isolda osuđuje jer dvoji između osjećaja bijesa i želje za nasiljem i kažnjavanjem, koje tobože ne bi trebala osjećati jer je djevojka i žena, i njezine ženstvenosti. Zbog postojanja takvih osjećaja osuđuju je, ne samo kao neženstvenu, nego i kao lošu i zlu, a nju samu osuđivanje, zbog pokazivanja za ženu neprihvaćenih i neodobrenih osjećaja, dovodi do toga da dvoji u sebi te je vidno rastrojena.

Još jednu stvar prikazuje Gottfried, a to je činjenica da se bijes i poriv za nasiljem i ubojstvom spaja s tugom. Čini se da je katalizator bijesa i poriva za nasiljem i ubojstvom kod Isolde upravo tuga. Ako je tako, postavlja se pitanje koje se krije iza onoga što Gottfried prešućuje: ako je glavna karakteristika muškaraca bijes i nagon za nasiljem i ubijanjem, koja je to tuga koja se krije iza njihova bijesa i želje za ubijanjem. Odgovor je upravo u Isoldinoj situaciji. Ni muškarcima nije dopušteno da pokažu osjećaje drugačije od onih koji se smatraju muževnima, i muškarci ih trebaju osjećati. A muškarci jednako kao i žene gube svoje najmilije i zbog toga osjećaju tugu koja se manifestira kroz iskazivanje bijesa i želje za kažnjavanjem, osvetom, nasiljem i ubijanjem.

Muškarci tu dozvolu imaju, ali nemaju dozvolu da osjećaju tugu. Kod Isolde

¹⁵⁵ Classen, A. (2004). Introduction, 10–46, u: *Violence in Medieval Courtly Literature*. A Casebook, 22.

je prevladala ženstvenost nad bijesom i željom za kažnjavanjem i ubijanjem. Ako kod muškaraca prevlada muževnost, koju Gottfried poistovjećuje s nasiljem, onda je nasilje vječno, jer su muževnost i ženstvenost vječne, neophodne i nezamjenjive za postojanje ovog svijeta. Dokle god nije dozvoljeno da se osjeća tuga, bez obzira kod kojeg spola, dotle će prevladavati bijes i potreba za nasiljem prema sebi i prema drugima, i dokle god je to tako dotle će na svijetu biti ubijanja, nasilja, kažnjavanja i osvete. Na primjeru Isolde Gottfried osuđuje društvo u kojem treba biti ženom da bi bilo dopušteno prepustiti se tuzi, a ne nasilju i ubijanju. Društvo u kojem muškarcu nije dopušteno da se prepusti tuzi zbog gubitka, nego ga se umjesto toga potiče na bijes, nasilje, osvetu i kažnjavanje, društvo je ubijanja i rata.

U istoj sceni Isolda majka kaže mladoj Isoldi da, na njezinu žalost, razumije njezinu bol, ali pati još gore i dublje nego mlada Isolda. Zahvaljuje na božjem milosrđu što mlada Isolda ne osjeća u svom srcu jednaku bol kao i ona, jer je ipak njezin brat mrtav. Smatra da je tuga zbog gubitka brata veća nego tuga zbog gubitka ujaka. Tada Isolda majka naglašava da je to bio njezin najveći jad, ali da se sad boji još većeg bola zbog mlade Isolde. Do tog joj je bola još više stalo jer nikoga ne voli više od nje. Ako bi dopustila da se njoj dogodi nešto, zbog čega bi patila, radije odustaje od osvete za svoga brata nego da osjeti bol zbog patnje svoje kćeri.¹⁵⁶

Gottfried dalje razvija ideju tuge skrivene iza bijesa i osvete, ali na jednoj drugačijoj razini. Najprije, radi se o priznavanju tuge i odustajanja od osvete zbog sprječavanja još veće tuge. Prema Gottfriedu, to se događa među ženama. Gottfried kao da kaže da je to ženama dozvoljeno. Postoje razni tipovi tuge, tuga koju osjeća sestra zbog gubitka brata razlikuje se od tuge koju osjeća nećakinja zbog gubitka ujaka, drugačija je od tuge koju osjeća majka zbog moguće patnje svoje kćeri. Činjenica da dvije Isolde odustaju od osvete zbog sprječavanja daljnje, dublje i nove tuge prikazana je kao ženska odnosno ženstvena karakteristika, ne muška odnosno muževna, pa i ta scena potvrđuje gore prikazanu Gottfriedovu ideju da muškarcima nije dozvoljeno odustajanje od osvete i osjećanje i priznavanje da osjećaju tugu u bilo kojem obliku. Moraju je ogra-

¹⁵⁶ "Herzetohter mîne,/ die herzeswaere dîne,/ die selben die sint leider mîn/ baz unde harter danne dîn./ nâch gote genâden sî engânt dir/ niht also nâhen also mir./ mîn bruoder leider der ist tût./ daz was biz her mîn meistiu nôt./ nu vürhte ich eine nôt von dir,/ entriuwen tohter, diu gât mir/ vil nâher danne jeniu tuo./ mir wart nie niht sô liep sô duo./ è daz mir iht an dir geschehe,/ daz ich rehte ungerne sehe,/ ich lâze è gerne disen haz./" *Tristan* 10285–10299.

ničiti na osvetu, mržnju i nasilje kao svojstvima muževnosti.

S druge strane, razlikovanje raznih tipova tuge implicira da Gottfried ukazuje na natjecanje koja je i/ili čija je tuga veća ili manja. Majka Isolda osuđuje svoju kćer jer je tužna zbog nečega zbog čega ona sama smatra da mlada Isolda ne bi trebala u toj mjeri tugovati. Stupnjevanjem tuge osuđuje kćer jer govori o tuzi za koju majka smatra da ju kći nije mogla osjetiti i da ju samo ona, majka, sestra ubijenog brata, može proživljavati. Isto tako, majka Isolda osuđuje svoju kćer jer ne misli o sebi, ne tuguje zbog sebe i vlastite sudbine, te osuđujući kćer pokazuje da je njena majčinska ljubav prema kćeri i tuga koju majka osjeća zbog patnje kćeri veća od tuge koju nećakinja osjeća za ujaka ili sestra za brata ili mlada Isolda prema sebi samoj. Osuđivanjem jačine tuge i razlikovanjem njezinih tipova, Gottfried osuđuje takvo natjecanje jer postaje jasno da je tuga ista u kojem se god obliku pokazala. Osuđuje natjecanje u tugovanju kao besmisleno. Svatko ima pravo osjećati tugu, a da drugi, onaj koji promatra onoga koji tugu osjeća, nema pravo kalkilirati o količini ili kvaliteti tuge koju ovaj osjeća i pri tome ga osuđivati i/ili unižavati, a sebe uzdizati i/ili hvaliti.

Nadalje, Gottfried prikazuje kako odustajanje od osвете ne znači da osjećaj osвете ne ostaje u likovima, nego se osjećaj osвете i želja za nasiljem transformira u nešto drugo. Još je zanimljivije da se to događa kod ženskih likova, odnosno ženskog lika, majke Isolde. Tristan nudi dvjema Isoldama priliku i mogućnost da neprijateljsko ponašanje, bijes i mržnju koju osjećaju prema njemu preusmjere na nešto ili nekoga drugoga, u ovom slučaju na kraljičinog upravitelja koji želi prevarom i lažima oženiti mladu Isoldu.¹⁵⁷ Dvije su Isolde zbog vlastitih interesa i jer su zbog Tristanove lukavosti dale riječ da će biti siguran u njihovu kraljevstvu, pokazale spremnost na odustajanje od osвете. Tristan im daje ideju i poticaj da sve teške misli, osjećaje i djelovanja prebace na upravitelja. Gore je već rečeno da muškarcima nije dozvoljeno da tuguju i odustanu od osвете, te se to i potvrđuje. Kraljici je, prikazuje Gottfried, zbog te Tristanove ponude tek sad do kraja postala jasna veličina i obuhvatnost Tristanove lukavosti te žali što ga ima u svojoj vlasti, ali ne može nad njim izvršiti nasilje kako bi htjela i na način koji bi joj koristio i pomogao.

¹⁵⁷ "vrouwe Îsôt und aber Îsôt,/ ich weiz wol, daz alle zit/ sinni unde saelic sît,/ getriuwe unde bescheiden./ möht ich mich hin z'iu beiden/ einer rede verlâzen/ und woltet ir iuch mâzen/ übeler gebaerde her ze mir/ und ouch des hazzes, des ir/ Tristande lange habet getragen,/ ich wolte iu quotiu Madre sagen"/" *Tristan* 10326–10336.

Nasilje je, kaže kraljica, raznoliko. Nasilje koje je htjela izvršiti nad Tristanom sad može jako dobro izvršiti nad svojim protivnikom, upraviteljem, a zakon može toliko iskriviti da prevaranta i pobijedi.¹⁵⁸ Gottfried u usta ženskog vladara stavlja riječi o iskrivljavanju zakona kako bi pobijedila u sporu s lažljivim upraviteljem i mladu Isoldu spasila braka s njime. Ukratko: s jedne strane, kraljica se drži svoje riječi dane Tristanu od kojega ima koristi jer želi svoju kćer učiniti kraljicom, a Tristan je ne samo prevarant nego i ubojica njenog brata, dok je s druge strane, zbog sitnog prevaranta koji joj ugrožava interese spremna prekršiti zakone.

Iz ovoga se vidi Gottfriedovo razmišljanje o zakonima, zakonodavcima, vrijednostima, interesima, etici. Najprije kraljica osuđuje Tristana da ju je prevario i osuđuje ga kao ubojicu svoga brata, ali ne toliko koliko osuđuje upravitelja što se usuđuje tražiti ruku njezine kćeri. Zatim kraljica osuđuje sebe što je dala svoju riječ prevarantu i ubojici Tristanu, ali se ne osuđuje što će zaobići zakone radi vlastitog i interesa svoje kćeri. Gottfried tu vlastitu riječ razlikuje od zakona. Autor označuje danu riječ kao obvezujuću, dok se zakon može prilagođavati raznim interesima jer je njegova održivost iz situacije u situaciju promjenjiva. Kraljica Isolda nije rušiteljica zakona, nego zapravo agent kraljeve pravde na suđenju. Uz kraljicu koja predstavlja krunu, kralj može vršiti svoju ulogu suca pravde. Kao takav, on ne pokazuje vidljive predrasude prema lažljivom upravitelju.¹⁵⁹ Sudci su, treba se podsjetiti, kralj i dvorjani, a kralj Gurmun je kraljici dao odriježene ruke da se na svoj način pobrine za dobrobit njihove kćeri i njihovih kraljevskih posjeda i zemalja. Kraljicu se stavlja u poziciju da argumentima i retorikom iskrivi zakone u vlastitu i državnu korist, a da zbog davanja vlastite riječi ignorira ubojstvo i prevaru.

Sad pažnju treba obratiti i na kraljičine riječi da je nasilje raznoliko. Zanimljivo je da taj sud dolazi nakon rasprave o raznolikosti tuge o kojoj je već gore bilo riječi. Gottfried govori o stupnjevanju i međusobnoj analožkoj povezanosti tuge i nasilja. Navodi publiku da shvati da su rezultati analogije iz perspektive čitatelja / slušatelja vrlo slični, jer se vidi da je nasilje takvo kakvo je, ubojstvo,

¹⁵⁸ "Ich zwîvelte unz an dise zît./ nu habet ir mir die wârheit/ ungevrâget geseit./ ôwî ôwî, hêr Tristan,/ daz ich iuwer ie gewalt gewan/ sô guoten, alse ich iezuo hân,/ und der alsô niht ist getân,/ daz ich in alsô g'üeben müge,/ als ez mir wece und alse ez tüge!/ gewalt ist aber sô manicvalt./ ich waene, ich mac wol disen gewalt/ an mînem vinde üeben,/ daz reht sô vil getrüeben/ an einem übelen manne./ jâ hêrre, wil ich danne?/ entriuwen jâ, ich waren"/" *Tristan* 10342–10357.

¹⁵⁹ Kerth, T. (1988). Kingship in Gottfried's "Tristan." *Monatshefte*, 80(4), 454.

prevara, laži, i t. d., različitih vrsta i tipova jednako kao i tuga. Odnos je prema nasilju jednak kao i prema tuzi: ovisi o perspektivi promatrača i njegovim interesima. Kraljica i Tristan su oni koji planiraju nasilje nad drugima zbog vlastitih interesa i svoje tuge. Oni promatraju nasilje kao nešto korisno i od pomoći. Gottfried prikazuje nasilje kao vanjski čin nad žrtvom, a tuga je osobno iskustvo koje može biti posljedica nasilja. Tuga se događa u čovjeku zbog vanjskih uzroka, ali može biti i uzrokom nasilju, kao što Gottfried prikazuje u slučaju dviju Isoldi i Tristana.

Gottfried govori o žrtvama nasilja, najprije indirektno, da će se nasilje izvršiti nad upraviteljem a neće nad Tristanom, iako se već ranije u romanu pokazalo da je i Tristan indirektno žrtva nasilja nakon ubojstva oca. Isto tako, dvije Isolde su indirektne Tristanove žrtve nasilja nad njihovim bratom odnosno ujakom Moroldom. Tada Gottfried razlikuje vršitelja nasilja od onoga nad kime je nasilje izvršeno ili će se izvršiti, bilo to zakonski ili ne. Zanimljivo je da Gottfried pokazuje da lukavi nasilnici ostaju nekažnjeni te da nasilništvo vladara ima zakonsku zaštitu ako se pronađu nedostaci u zakonu i on se spretno iskrivi, što opet dovodi u pitanje smisao zakona i njegovu kvalitetu. Propituju se vladari i njihovo korištenje zakona te se može pretpostaviti da su oni za koje zakoni vrijede samo žrtve.

Isto tako, jasno je da je u ovom slučaju Tristan uistinu ubio zmaja i zaslužuje ruku mlade Isolde. On je to uradio za kralja Markea. U isto je vrijeme on ubojica i prevarant, te je zakonski jednim dijelom u pravu, ali je moralno potpuno u krivu. Gottfried osuđuje nasilje kao uzrok i posljedicu tuge te je njegova spoznaja o cikličnosti, ponavljanju i stalnoj izmjeni nasilja i tuge osuda nasilja, bilo zakonskoga ili neke druge vrste, ali i osuda zakona i zakonodavaca koji kroz zakone direktno ili indirektno potiču na nasilje, ili ga izazivaju kao posljedicu.

Mora se naglasiti da u ovom kontekstu Gottfried ne govori o nasilju junaka nad sobom.

Poglavlje o Brangijeni posvećeno je i razmatranju ideje što je to bijes bez mržnje, ili takozvanom *zorn âne haz* ekskursu. Objašnjava se da su Tristan i Isolda čas bili sretni, a čas utučeni, kako već ljubav djeluje na zaljubljene. U njihovim srcima ljubav je pored patnje stvarala uživanje, pored sreće – muku i nesreću. Kad Tristan i njegova Isolda nisu imali prilike biti zajedno, bilo je to za njih mučenje. Bili bi ili sretni ili zabrinuti, pomalo su se ljutili jedno na drugo. Pripovjedač naglašava da su bili ljuti odnosno bijesni, ali bez međusobne mržnje. Tada se kreće u raspravu o svađi između zaljubljenih. Tu se

kaže da nikad nije bio zaljubljen onaj koji smatra da svađa nije primjerena za zaljubljene. Naprotiv, to je običaj u ljubavi, ljubav kod ljubavnika time postaje još jača a srca im postaju još vatrenija. Iako ih svađa boli, pomiruje ih vjernost, a ljubav je tada obnovljena i vjernost ojačana. Ljubavnici koji su često jedno uz drugo lako povjeruju da je netko drugi privlačniji i zaslužniji da ga se voli, te stoga od najmanje ljutnje čine snažnu svađu, iz male brige veliko pomirenje. Ne treba im to uzimati za zlo, jer ljubav kroz to raste, pomlađuje se i obnavlja a vjernost postaje jača. Ljubav je promjenjiva, smanjuje se i hladi ako nema vatre svađe da ju potpiruje. Ako nema svađe, ljubav prestaje rasti. Kad god među ljubavnicima nastane svađa, uvijek je vjernost ona koja pomiruje, osvježava i obnavlja. To obnavlja pripadanje i baca novi sjaj na ljubav, kao na zlato.¹⁶⁰

Najvažniji dio rasprave o “bijesu bez mržnje” među ljubavnicima odnosi se na to da ljubavnici smatraju da su drugi privlačniji i zaslužniji, odnosno kad ljubavnici smatraju da nisu dovoljni, da nisu dovoljno privlačni, ili da ih nije lako voljeti, da ih se ne može voljeti. Okreću se svađi i traženju potvrde od svog ljubavnika da to nije točno. U ovom slučaju nema mržnje i osuđivanja drugoga, ali ima sumnje u same sebe, te se traži potvrda od onoga drugoga o vrijednosti, privlačnosti i ljubavi. Gottfried smatra da je jedino to razlog za svađu među ljubavnicima, da je pažnja, potvrda ljubavi, razuvjeravanje neophodno da bi ljubav među ljubavnicima opstala. Samoosuđivanje i sumnja u sebe je normalna pojava kod bilo kojega od ljubavnika, kaže Gottfried, i tu ne treba vanjski utjecaj i pomoć, nego samo međusobno prihvaćanje i vjernost. Da nema tih sumnji, samoosuđivanja među ljubavnicima, to bi značilo da su ravnodušni jedno prema drugome i da je ljubavi nestalo, jer svađa je prema Gottfriedu neophodna, dok ravnodušnost uništava ljubav. Pri tome se u svađi, odnosno osuđivanju i sumnji u same sebe među ljubavnicima, još nešto krije, a to je rast koji se potiče tim svađama, odnosno razuvjeravanjima i razbijanju sumnji i samoosuđivanja.

Čini se da Gottfried kaže da svaki put kad ljubavnici jedno drugo uvjere da su vrijedni ljubavi, pažnje, da su posebni jedno drugome i da prihvaćaju jedno drugo takvima kakvi jesu, s manama i prednostima i ne osuđuju jedno drugo, svaki put se, očito je, događa rast i razvoj jer tada ljubavnici prihvaćaju sebe kao dovoljno lijepe, vrijedne, voljene. U toj sigurnosti mogu postati još više svoji i

¹⁶⁰ *Tristan* 13020–13073.

autentičniji. Svađe među ljubavnicima tako smanjuju osuđivanje, a pojačavaju vlastitost i autentičnost, što opet obnavlja ljubav.

Drugačije je stanje sa sumnjom, osuđivanjem, optužbom i ljutnjom koji se objašnjavaju na primjeru kralja Markea i njegove sumnje u Isoldu i Tristana. To je poznati takozvani *zwîvel/ arcwân* ekskurs. U njem se kaže da nema ništa gore za ljubav do optužujuće i bijesne sumnje koja se događa kralju Markeu. Gottfried koristi priliku da naglasi kako je ludo i glupo sumnjati u ljubav, jer se ne može nekoga voljeti i u isto ga vrijeme optuživati, sumnjičiti i osuđivati, a još je gore, kaže Gottfried, kad netko pokušava svoju optužbu, sumnju i osuđivanje dokazati. Ako mu uspije dokazati svoje sumnje, ono oko čega se trudio da dokaže i slijedio je tragove do sigurne spoznaje, njegova patnja postaje gora od bilo koje druge patnje. Brige koje su ga prije mučile počnu mu se činiti laganima te bi umjesto istine i spoznaje radije opet izabrao optužbu, sumnju i osuđivanje. Tada se čini, prema Gottfriedu, da zlo potiče zlo, dok se ne dogodi još nešto gore. A to nešto boli više od prvog zla, koje se sada čini ugodnim. Koliko god je sumnja, optužba i osuđivanje u ljubavi bolno, manje je bolno i izdržljivije nego dokazana prevara. Jasno je, kaže Gottfried, da nitko ne može spriječiti da ljubav ponekad izazove sumnju, optužbu i osuđivanje, to sve pripada ljubavi, spada u ljubav, time se ljubav održava na životu. Dokle god se sumnja, dotle se ljubavi može i pomoći, ali kad se dokaže istina, odnosno prevara, za ljubav više nema spasa. Pri tome ljubav ima još jednu zbunjujuću karakteristiku: gdje sve teče po želji, tu ona gubi na postojanosti i brzo se reducira, a gdje u ljubavi ima sumnje, izaziva ovisnost, opsjednutost i žudnju. Ide se za onim što rastužuje više nego za onim što usređuje i gdje bi se moglo naći uživanje.¹⁶¹ Govoreći da se ne može nekoga voljeti i u isto ga vrijeme osuđivati, optuživati, sumnjičiti, Gottfried kaže da je temelj za ljubav povjerenje, pita se koliko je istine čovjeku potrebno, kad je jasno da će od istine i potvrde više patiti nego da je samo sumnjao i ostao pri optužbi i osuđivanju bez dokazivanja krivnje. Spoznaja (*Erkennen*) i neispravno spoznato (*Verkennen*) ne stoje u potpunosti nespojeni jedan nasuprot drugome,¹⁶² bilo neispravno spoznato namjerno ili ne, između njih stoji odluka: voljeti ili ne.

¹⁶¹ *Tristan* 13775–13845.

¹⁶² Schnell, R. (1992). *Suche nach Wahrheit: Gottfrieds »Tristan und Isolde« als erkenntnis - kritischer Roman*. Niemeyer, 206.

3.7. Tuga

Tuga, rečeno je gore, teško pogađa žene, ali od nje nisu zaštićeni ni borbeni muškarci.

Kad je Blanscheflur saznala da Riwalin mora otići nazad u svoju zemlju braniti ju od Morgana i njegove vojske, upala je u stanje žalosti koje se manifestiralo kao stalno iskazivanje tuge praćeno jedino riječju, “jao”. U svojoj tuzi počela je osuđivati najprije ljubav pa muškarce. U osuđivanju okrenula se i samosažaljenju pitajući se zašto je tuga i jad dopala baš nju.¹⁶³ Direktno se obraćajući ljubavi, Blanscheflur započinje osudu. Njezino osuđivanje ljubavi ostvaruje se tako da generalizira: ljubav je nesreća za sve. Sreća koju ljubav poklanja kratkog je vijeka i nepostojana. Nastavlja s pitanjem, što uopće svijet nalazi u ljubavi. Nakon pitanja slijedi sarkastičan i ciničan Blanscheflurin odgovor da svijetu ljubav koristi kao što mu koriste prevaranti. Naglašava da kraj ljubavi nije sretan, iako ljubav svima obećava sreću. Nakon što ljubav zavede, s kratkom srećom donese dugu bol. Dakle, Blanscheflur osuđuje ljubav za paradoksalnu jezivu prijetvornost koja sve što živi zavara lažnom slatkoćom.¹⁶⁴

Blanscheflurin jednostran razgovor s ljubavlju pokazuje da ona u svojoj tuzi ne može zamisliti doživljaj ljubavi drugačiji od njezinoga. Ono negativno što ona osjeća, mora da osjećaju svi. To bi se moglo objasniti tako da bi joj tada možda bilo lakše prihvatiti svoju tugu, jer osjeća da nije jedina na svijetu koja takvo što doživljava. Blanscheflur bi htjela da ljubavna sreća potraje i bude postojana, što je prirodna želja svakog čovjeka, ali njezina jadikovka pokazuje kako se lako pri tome zaboravlja na dualnost i cikličnost svijeta koji je u balansu izmjene dana i noći, sunca i mjeseca, pa tako i tuge i sreće. Ciničan i sarkastičan stav Blanscheflurin da je ljubav svijetu potrebna koliko su i prevaranti, može se objasniti time da pripovjedač kod recipijenta romana provocira potrebu za suprotnim osjećajem, a taj je da pomisli kako se bez nestanka ljubavi ne bi znalo kako je to biti u

¹⁶³ “ûz ir munde gie niemê/ wan daz vil arme wort “owê!”/ daz eine sprach s’ und ouch niemê./ “owê!” sprach sî vil lange “owê!/ owê nu minne und ouwê man!/ wie sît ir mich gevallen an/ mit alsô maneger arbeit!” *Tristan* 1393–1399.

¹⁶⁴ “minne, al der werlde unsaelekeit/ sô kurziu vrôude als an dir ist,/ sô rehte unstaete sô du bist,/ waz minnet al diu werlt an dir?/ ich sihe doch wol, du lônest ir,/ als der vil valschaft tuot./ dîn ende daz ist niht sô guot,/ als dû der werlde geheizest,/ sô dû sî von êrste reizest/ mit kurzem liebe ûf langez leit./ dîn gespenstigiû trûgeheit,/ diu in sô valscher sîeze swebet,/ diu triuget allez, daz der lebet.” *Tristan* 1400–1412.

ljubavi, odnosno ljubav bi se banalizirala, umarala bi i počela smetati.

Autor pokazuje publici da su se Riwalin i Blanscheflur uljuljali u svojoj ljubavi i zaboravili da izvan njihove ljubavi postoje oblici života koji zahtijevaju jednaku pažnju kao i njihova ljubav.

Pitanje je, bi li tako bilo da autor o ženskoj percepciji ljubavi ne piše iz muške perspektive. Je li takvo hiperbolično osuđivanje ljubavi zbog tuge doista svojstveno samo ženi, kako je prikazano u Blanscheflurinu slučaju, ili se može pomisliti da se, budući da o tim osjećajima piše i govori muškarac, stvara distanca od izrazite osjećajnosti žena i ta se osjećajnost iz muške perspektive promatra racionalno. Prihvaćaju se, razumiju se i ne osuđuju se ženski osjećaji osuđivanja ljubavne tuge i boli, ali ih se distancirano, objektivno i racionalno analizira i interpretira, i u ime publike, iz muške perspektive. Kao da se podrazumijeva da muškarci, a ne samo žene, na isti način doživljavaju pozitivne i negativne posljedice ljubavi, s porukom da i jedni i drugi imaju mogućnost racionalno i distancirano te osjećaje analizirati i interpretirati, poput pripovjedača, ili im se prepustiti, poput Blanscheflur. Njezina perspektiva prelazi u samosažaljenje i pokazuje da je ona čisti primjer i dokaz da je ono što je trebala dobiti od ljubavi sad postalo smrtna i beznadna patnja.¹⁶⁵

Nakon Blanscheflurina kritičkog obraćanja ljubavi i pripovjedačeve implicitne analize i interpretacije njezina osuđujućeg stava, publika ima priliku izabrati u kojem će se smjeru kretati, kad bi se našla u toj situaciji, a čovjek se svakodnevno nalazi u sličnim situacijama. U smjeru pasivnosti, osuđivanja i beznadnosti, ili racionalnosti i distanciranosti od osuđivanja, te poduzimanja mjera koje će pomoći da se izmakne stanju u kojem se nalazi.

Nakon ubojstva Morolda, Tristan šalje Moroldovo tijelo kući, njegovoj sestri Isoldi, nećakinji Isoldi i kralju Gurmunu. Kraljica Isolda je slomljena tugom i bolom. I nju i njezinu kćer Isoldu Moroldova je smrt mučila na razne načine. Pripovjedač naglašava i generalizira da se žene posebno teško nose s tugom te nastavlja opisivati kako su dvije žene gledale mrtvog Morolda samo da bi još više žalovale i da bi njihova tuga bila još dublja. Opisuje se kako žene ljube mrtvačevu glavu i ruku koja je za njih pokorila narode i carstva. Pregledavaju mu rane na odsječnoj glavi, a tada razborita kraljica Isolda uočava krhotinu mača. Kliještima je vadi iz lubanje, obje ju promatraju s užasom i bolom te spremaju

¹⁶⁵ "daz ist an mir wol worden schîn./ daz al mîn vröude solte sîn,/ dâ von hân ich nû niht mêre/ wan tötlich herzesêre./ mîn tröst vert hin und lât mich hie!" / "Tristan 1413–1417.

u kutijicu. Pripovjedač tad najavljuje da će poslije upravo ta krhotina Tristana dovesti u opasnost.¹⁶⁶ Nedugo zatim pripovjedač zauzima distancu od scene i hladno kaže da je Morold mrtav i da se tu više ništa ne može učiniti. Nema smisla dalje pisati o tugovanju koje nikomu ne pomaže. Postavlja pitanje tko bi mogao oplakivati njihovu bol te nastavlja da je Morold odnesen do groba i pokopan kao i svatko drugi.¹⁶⁷

Predodžba o bliskoj povezanosti između žena i ritualnog ponašanja u žalovanju tradicionalna je u mnogim društvima. Pripovjedač nastoji reći da žalost kraljice i njezine kćeri proizlazi iz stvarne, proživljene tuge i boli. Scena uspostavlja vezu, ne samo između ranjavanja i ozdravljenja, već i između ženstvenosti, tuge i smrti. Žensko žalovanje oštro se razlikuje od prethodne scene, u kojoj se ratnik Tristan, zadajući svom neprijatelju smrtni udarac u glavu, ruga i likuje dok Morold umire. Suprotne reakcije na smrt organizirane su oko tradicionalnih koncepata rodni uloga. Oni plemkinjama pripisuju utjelovljenje žalosti i tuge, dok ratnici (muškarci koji ubijaju) odgovaraju na smrt koju nanose s hladnim, gotovo likujućim trijumfalizmom. No, i muška se tuga također može prikazati kao nužna i prikladna. U svakom slučaju, fokus pripovijesti na tradicionalne i štovane uloge žena kao ožalošćenih rezonira s teološkim modelima ideala ženstvenosti.¹⁶⁸ Ne smije se, međutim, preskočiti i ideja da i žene na smrt mogu reagirati licemjerno, s jedne strane jauču i plaču, a s druge su hladne i racionalne, što će se vidjeti u nastavku.

Gurmun kao odmazdu naređuje da sve živo, bilo to muško ili žensko, što god dođe iz Cornwalla, treba ubiti, ali pripovjedač smatra da je takva odredba neutemeljena jer je Morold s pravom poginuo, budući da je vjerovao samo svojoj snazi,

¹⁶⁶ "diu künigin sîn swester,/ der leit was aber noch vester/ ir jâmer unde ir clagenot./ sî unde ir tohter Îsôt/ die quelten manege wîs ir lîp,/ als ir wol wijzet, daz diu wîp/ vil nâhe gēnde clage hânt,/ dâ in diu leit ze herzen gânt./ si sâhen disen tâten man/ durch niht niwan durch jâmer an,/ durch daz ir herzeswaere/ al deste groezer waere./ daz houbet kusten s'und die hant,/ diu in lite unde lant/ haete gemachet undertân,/ als ich hie vor gesaget hân./ des houbetes wunden/ besâhen s'oben und unden/ ange unde jaemerliche./ nû ersach diu sinneriche,/ diu wîse küniginne/ die scharten dar inne./ si pesante ein cleinez zengelin;/ dâ mite sô reichte sî dar in/ unde gewan die scharten dan./ sî unde ir tohter sâhen s'an/ mit jâmer und mit leide/ und nâmen sî dô beide/ und leiten sî in einen schrîn,/ dâ sît daz selbe stuckelin/ Tristanden brâhte ze nôt./" *Tristan* 7165–7195.

¹⁶⁷ "Nû hêrre Môrolt der ist tôt./ tribe ich nu michel maere/ von ir aller swaere/ und von ir clase, waz hülfe daz?/ uns waere nihtes deste baz./ wer möhte ir aller leit beclagen?/ Môrolt der wart ze grabe getragen,/ begraben also ein ander man./" *Tristan* 7196–7203.

¹⁶⁸ Rasmussen, A. M. (2003). The Female Figures in Gottfried's *Tristan and Isolde*, u: *A companion to Gottfried von Straßburg's Tristan*. Hasty, W. (ed.). (Studies in German literature, linguistics, and culture), Camden House, 143.

ali ne i Bogu. U svim je borbama pokazivao nasilje i oholost, što mu je na kraju došlo glave.¹⁶⁹ Iz tih se stihova može najprije izvesti da je Morold bio samo sredstvo u rukama irske kraljice Isolde i kralja Gurmuna, oholi nasilnik koji je poslužio svrsi da za Irsku pokori narode i zemlje. Gottfried pokazuje i osuđuje žalovanje kraljice Isolde za Moroldom. Ona ga oplakuje, ne zato što je mrtav, nego zato što im više ne može služiti. Osuđuje se kraljičino i kćerino žalovanje, plač i jauk na silu, dok u isto vrijeme pregledavaju tijelo tražeći dokaze koji će im poslije poslužiti za osvetu nad Moroldovim ubojicom. Kraljica Isolda i njezina kći prikazuju se kako prijetvorno žaluju nad mrtvacem te postaje jasno zašto pripovjedač generalizira i govori da se žene teško nose s tugom, baš tada kad kraljica razborito i svjesno pregledava tijelo u potrazi za tragovima. Upravo ta rečenica otkriva da Gottfried kraljicu Isoldu, i njenu kćer, osuđuje i prikazuje kao manipulatora, jer u isto vrijeme govori o dva potpuno različita tipa žene – onima koje duboko žale za svojima mrtvima, i o ove dvije koje su svog mrtvaca iskorištavale dok je bio živ, a sad manipulativno za javnost i svjesno koristoljubivo skupljaju dokaze za osvetu nad ubojicom.

Kraljica Isolda je netom prije u romanu prikazana kao jedina osoba na svijetu, i to još žena, koja posjeduje tajno znanje i umijeće liječenja. Ono podsjeća na medicinsku patologiju, ali bi prikaz tuge dviju žena dopuštao pomisao da bi se tu moglo raditi i o vještini manipulacije. Gottfried je detalje o pokušajima liječenja Tristana smatrao suvišnima i neprimjerenima za dvorski ukus. On u *Tristanu expressis verbis* odbija pobliže ući u sve ono što se odnosi na Tristanovo ozdravljenje i kraljičino ranarničko umijeće. Valja se sjetiti da se pjesnik koristio francuskom tehničkom terminologijom kod lijepog ali krvožednog Tristanova seciranje jelena. Jasno je da je prije svega umjetnik pa mu prirodne znanosti i medicina nisu bile bliske.¹⁷⁰ Ako je zaista tako, onda je vjerojatnije da se Gottfried koristio medicinom i prirodnim znanostima u druge svrhe. U ovom se slučaju radi o manipulaciji.

Gottfriedovo osuđivanje ponašanja, odnosno glumljene tuge dviju Isoldi, očituje se i u pripovjedačevu komentaru da je nepotrebno pisati o njihovoj tuzi. U skladu s prikazanim hladnokrvnim i lažnim ritualom oplakivanja žena, i pripo-

¹⁶⁹ “Und was daz allez âne nôt,/ wan Môrolt lac billiche tôt./ der was niwan an sîner craft/ und niht an gote gemuothaft/ und vuote z’allen sînen strîten/ gewalt unde hôhvert,/ in den er ouch gevellet wart./“ *Tristan* 7223–7230.

¹⁷⁰ Haage, B. D. (1986). Die Wertschätzung von Naturwissenschaft und Medizin in der deutschen Dichtung des Mittelalters. *Sudhoffs Archiv*, 70(2), 212–213.

vjedač nastavlja hladno da “nama”, misli se na Gottfrieda, pripovjedača i publiku, prikaz takve laži ništa ne donosi te da nema smisla trošiti više riječi na takvo što. Jer tko bi uopće mogao sažalijevati njihovo lažno žalovanje. Iza njegovih se riječi da je Morold pokopan kao i svatko drugi vidi distanca koju su prema njegovoj smrti imale dvije Isolde, a u skladu s time i svi koji o tome sad primaju izvješće.

Ne bi bilo pretjerano reći da je ritualizacija sveprisutna u narativnoj književnosti. To se posebno odnosi na dvorsku književnost. U stratificiranom društvu kao što je ono srednjeg vijeka, promjene položaja ili statusne (ne)sigurnosti pojedinaca u najvećoj su se mjeri promatrale i doživljavale kao prijeteće. Dvorski ep, koji je posebno vezan za ovu tematiku, svoju narativnu dinamiku dobiva prvenstveno prostornim, društvenim i biografskim promjenama u položaju protagonista. Ritualni postupci služe za sintezu prošlosti i sadašnjosti. Stoga je narativni svijet vjerojatno na mnogo načina odgovarao svakodnevnom znanju primatelja. Ono u jednakoj mjeri uključuje opasnost i propast kao i spasenje i blagoslov.¹⁷¹

Moguće je da tu Gottfried osuđuje i kritizira one vladare koji svoju rodbinu iskorištavaju kao poslušnika, da im stječu posjede i ljude, a kad za njih poginu ne daju im odgovarajuće počasti. Odnosno, moguće je da se osuđuje i kritizira sve one koji iskorištavaju druge u svoju korist i za vlastite svrhe, a ni za života niti u smrti im ne daju priznanje, a kamoli iskreno ritualno oplakivanje. Tada Gottfried osuđuje i Moroldovo ponašanje bezbožnoga oholog nasilnika koji je i poginuo zbog toga.

Uočava se distanca, razlikovanje neutralnog promatrača i pripovjedača. Može se reći da je Morold zbog svoga ponašanja zaslužio smrt, ali se istodobno naglašava neprirodno ponašanje dviju Isoldi u odnosu na njegovu smrt. On im je ipak bio brat odnosno ujak, a one, bez obzira na njegovo ponašanje i osobnost, ne osjećaju iskrenu tugu. Tako prikazane poručuju da u društvu toga doba smrt i tuga nisu uvijek išle zajedno, naročito ne kod žena višeg staleža.

Kraljicu Isoldu i njezinu kćer zbog smrti brata i ujaka kažnjava muž i otac Gurmun. Morold više nije pridonosio pa se tako izgubila i svrha braka Isolde i Gurmuna, odnosno Isolda kći je trebala nastaviti doprinositi Gurmunovim posjedima brakom s kraljem Markeom. Jasno, Gottfried prikazivanjem tuge dviju Isoldi osuđuje vladarsku politiku srednjega vijeka.¹⁷²

¹⁷¹ Falch, S. (2013). ‘Rites de Passage’ im ‘Nibelungenlied.’ *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur*, 142(2), 143.

¹⁷² Bauer, B. (2013). *Starke Frauen zwischen Tradition und Moderne: Die weiblichen Figuren in Gottfried von Straßburgs Tristanroman*. Disserta Verlag, 26–29.

O tuzi Gottfried raspravlja i nakon vjenčanja kralja Markea i mlade Isolde. Polako se među dvorjanima pojavljuju sumnje koje neki prenose kralju Markeu te on u nekoliko navrata sumnja na vanbračnu ljubavnu vezu. No, Marke nekoliko puta i odustaje od svojih sumnji. U jednom od kraljevih napada sumnje, Tristan se iz predostrožnosti neko vrijeme udaljava s dvora. Vodi herojske bitke i na kraju ubija diva Urgana kako bi osvojio čarobnog psa Petitcrüa i poslao ga Isoldi. Istodobno je Isolda jako nesretna i tužna dok čeka da se Tristan vrati na dvor. Osuđuje samu sebe što se veseli Tristanovom poklonu, ali zbog čarobnog zvončića na ogrlici Petitcrüa zaboravlja na svoju tugu. Postavlja sebi pitanja o tome je li nevjerna ako se veseli, kako ikad može biti sretna makar na jedan trenutak, dok je Tristan potišten jer je ipak zbog nje pretvorio svoju sreću i svoj život u tugu. Kako se ona može veseliti sama kad je Tristanu ona i sreća i tuga. Kako se ikad može smijati, kad njegovo srce ne može osjetiti ugodu ako ne uživaju zajedno. Tristanu nema života bez nje. Pita se treba li ona živjeti vesela i sretna, dok je on zabrinut. Nakon toga moli Boga da spriječi njezinu sreću bez Tristana. Tada razbija zvončić koji ju je usrećivao na lancu Petitcrüa. Zvončić je time izgubio smisao i magičnu snagu. Nikad više nije zvonio na prijašnji način. Naglašava se da taj zvončić nikad više nije umanjio ili potpuno ugasio, koliko god ga se slušalo, nečiju ljubavnu bol.¹⁷³

Gottfried povezuje tugu i Isoldino samoosuđivanje ukazujući kroz niz retoričkih pitanja na to koliko su njezine dvojbe besmislene. Naime, Tristan je poslao Petitcrüa Isoldi da ne bude tužna, zato se borio s divom Urganom, riskirao život da dobije Petitcrüa i njoj ga pošalje. Ali Isolda ne dopušta sebi život, sreću, veselje, smijeh, ugodu, ako i Tristan to ne osjeća. Koliko god se to činilo plemenitim, čitatelj / slušatelj pomišlja da tu nešto nije kako treba jer Isolda dopušta da njezina

¹⁷³ "Wan diu getriuwe kuunigîn/ dâ mite daz ir daz hundelîn/ zem allerêrsten kam/ und sî die schellen vernam,/ von der s'ir triure vergaz,/ iesâ betrachtete si daz,/ daz ir vriunt Tristan waere/ durch sî beladen mit swaere,/ und gedâhte ouch iesâ wider sich:/ "ohî ohî! und vrôuwe ich mich,/ wie tuon ich ungetriuwe sô?/ war umbe würde ich iemer vrô/ dekeine stunde und keine vrist,/ die wile er durch mich trûric ist,/ der sîne vrôude und sîn leben/ durch mich ze triure het gegeben?/ wes Mac ich mich gevroun âne in,/ des triure unde des vrôude ich bin?/ war umbe erlache ich iemer,/ sît daz sîn herze niemer/ deksin gemach gehaben kan,/ mîn herze daz ensî dar an?/ eri hât niht lebenes niuwan mîn./ solt ich âne in nu lebende sîn/ vrô unde vrôudebaere/ und daz er trûric waere?/ nune welle got der guote,/ daz ich in mînem muote/ iemer vrôude âne in gehabe!"/ hie mite brach sî die schellen abe/ und lie die ketene dar an./ hie verlos ouch diu schelle van/ al ir reht und al ir craft./ sine was nie mêre lûthaft/ reht in ir tugende als ê./ man saget, daz si niemer mê/ erlaschte noch zerstôrte,/ swie vil man sî gehôrte,/ dekeines herzen swaere./" *Tristan* 16359–16397.

sreća ili tuga ovise o drugoj osobi. Gottfried uočava da se stvara veliki pritisak i uništava trud druge osobe, Tristana, da ju usreći. Isto tako, Isolda pomišlja da je Tristan tužan, a da to ne zna. Samo publika i pripovjedač znaju kako se Tristan osjeća i što radi. Tu je dovedena u pitanje i pretpostavka o osjećajima druge osobe.

Čini se da Gottfried govori da nitko nije odgovoran za tuđe osjećaje, nego samo za svoje. Ne treba se samoosuđivati zbog toga što drugi misli ili osjeća o sebi i drugima jer se to teško može znati. Nadalje, zašto bi Tristan htio da je Isolda nesretna, ako ju voli. Što opet govori o tome da Isolda griješi i donosi krive zaključke, zbog kojih se nepotrebno rastužuje i osuđuje. Važan je i trenutak u kojem Isolda samu sebe osuđuje jer je sretna, a Tristan je zbog nje svoj život i sreću premetnuo u tugu. Pitanje je, je li uopće Isolda kriva za Tristanove odluke. Zna se da je ljubavni napitak izazvao njihovu zaljubljenost, ali kasnije Gottfried pokazuje da je svaka njihova odluka bila vlastita i dobrovoljna. Ako je tome tako, onda Gottfried s pravom tvrdi da Isolda nije odgovorna za to kako se Tristan osjeća, i obratno, Tristan nije odgovoran za to kako se Isolda osjeća. Ipak joj, bez obzira na to što ne zna kako se ona osjeća, šalje razonodu, zabavu i zvončić koji raspršuje svaku ljubavnu bol. To je jasna poruka Isoldi da treba biti sretna bez grižnje savjesti. Poruka je to da ne treba propuštati trenutke sreće kad se već pojavljuju u životu, nego u njima valja uživati i ne osuđivati se zbog sreće i uživanja.

Gottfried prikazuje i Isoldin osjećaj da je ona odgovorna za Tristanovu sreću i tugu. Pri tome Isolda na sebe stavlja veliki teret odgovornosti za tuđu sreću i tugu te pripovjedač propituje koliko je to uopće potrebno kad je skoro nemoguće da jedna osoba bude odgovorna za sreću i tugu druge. Gottfried kaže da nitko ne bi trebao biti odgovoran za bilo čije osjećaje, već da je to stvar osobne odluke i izbora svakoga pojedinca. Potom Isolda zaziva Boga i traži od njega da nikad ne osjeti sreću bez Tristana. I to Gottfried smatra problematičnim iz više razloga. Najprije, zašto bi Bog sprječavao ili dopuštao da netko osjeća ili ne osjeća sreću. Osjećaji su ljudska domena te, prema Gottfriedu, nema smisla da Bog ima ikakve veze s ljudskim nesavršenim promjenjivim osjećajima. Drugo, postavlja se pitanje zašto Isolda ne bi trebala biti sretna bez Tristana, i obrnuto, Tristan bez nje, kad su razdvojeni ali u ljubavi. Zašto se Isolda samokažnjava osjećanjem tuge i samoosuđivanjem kad je jasno da Tristan želi da bude sretna. Gottfried dakle ukazuje na Isoldin nezdrav oblik ljubavi. Njome Isolda stvara ovisnost o drugoj osobi, i obratno, želi da Tristan bude ovisan o njoj.

Tristan je pak tužan, ali u razdvojenosti misli na Isoldu i njezinu sreću i šalje joj nešto što bi ju trebalo razveseliti. Isolda odbija taj poklon i želi biti žrtva, želi

patiti, želi se osuđivati te uništava ono što ju je usrećivalo. Kad je uništila zvonce koje je umanjivalo, ili u potpunosti raspršilo ljubavne brige, nije samo sebi uskratila sreću i ublažavanje ljubavnih patnja i boli, nego i svima onima kojima je taj lijek ubuduće mogao trebati. I ne samo to, nego je prezrela i uništila cijeli Tristanov pothvat, a da nije ni znala koliko se Tristan trudio i što je riskirao da bi došao do psića i zvonca. Tim se postupkom ignorira i ponižava Tristanova namjera i čin.

Sve to Gottfried prikazuje kao svjedočanstvo o Isoldinoj sebičnosti jer je, da bi sama ostala mučenica i žrtva, što očito želi biti, uništila zvonce. Tim činom oduzima i svima drugima mogućnost da sami odluče žele li patiti zbog ljubavi, ili se na trenutke osloboditi te patnje uz zvuk zvončića. Uništavanje zvončića postaje tako metaforom za sve one koji zbog svoje nesreće i tuge žele da i drugi osjete tugu. Također postaje i simbolom za osuđivanje drugih zbog njihove sreće i želje da ne osjete olakšanje u svojim patnjama.

No, nakon nekog vremena Tristan se opet vraća na dvor kralja Markea i Isoldi. Markeove sumnje ponovno se rasplamsavaju. Markeovu tugu i bijes Gottfried prikazuje u povezanosti s osuđivanjem ljubavnoga para i samoga sebe. Kazuje da je Marke bio toliko zaljubljen u Isoldu, nježan i čeznutljiv, da ga je probadalo u srcu, ljutilo ga i činilo ljubomornim i bijesnim, toliko da je postao ravnodušan i prema sumnjama i sumnjičenju ljubavnika. Tuga i bijes oduzeli su mu razum i kontrolu. Mučilo ga je to što njegova voljena Isolda s takvom predanošću može voljeti ikoga drugoga osim njega. Nikoga on nije više obožavao od Isolde. Koliko god da je bio bijesan, voljena žena bila mu je draža od njegova vlastita života. Koliko god da ju je volio, ipak su ga jad i divlja bol dovodili do strašnoga bijesa da je potpuno zaboravio svoju privrženost. Više ga nije bilo briga je li njihova ljubavna veza istina ili laž.¹⁷⁴

To je drugačija vrsta tuge i osuđivanja negoli kod Isolde. Koliko god se Isoldina tuga i samoosuđivanje činili besmislenima, nepotrebnima, pretjeranima,

¹⁷⁴ "daz was sô rehte minneclîch/ sô sîeze und alsô senerîch,/ daz ez im an sîn herze gie/ und solhen zorn dâ von gevie,/ solhen nît und solhen haz/ daz er diz unde daz,/ zwîvel unde arcwân/ allez z'einer hant lie gân./ im haete leit unde zorn/ sinne unde mâze verlorn./ ez was sîner sinne ein tût,/ daz sîn herzeliep Îsôt/ ieman solte meinen/ mit triuwen wan in einen./ wan ime was ie genôte/ niht dinges vor Îsôte/ und was ie dar an staete./ swaz zornes er haete,/ sô was im ie sîn liebez wîp/ liep unde lieber dan sîn lîp./ swie liep sî'm aber waere,/ doch brâhte in disiu swaere/ und diz vil tobeliche leit/ in alsô grôze tobeheit,/ daz er sich es gâr bewac/ und niwan an sîme zorne lac./ ern haete niht gegeben ein hâr,/ waere ez gelogen oder wâr./" *Tristan* 16507–16534.

sebičnima i štetnima za nju i druge, jer joj je Tristan uzvratilo ljubav, toliko se samoosuđivanje, tuga i bijes kralja Marke prikazuju neophodnima i opravdanima. Marke se ljuti na samoga sebe jer voli a nije voljen, a ta spoznaja ga je činila ljubomornim i bijesnim toliko da više nije mogao misliti o tome jesu li njih dvoje ljubavnici ili nisu. Želi ih udaljiti s dvora, daleko od očiju da više ne osjeća te snažne i razarajuće emocije. Dok osuđuje samoga sebe što više nema volje ni želje tražiti dokaze za njihov preljub, mora ih protjerati da sačuva čast. Osuđuje Isoldu što voli drugoga, a opet osuđuje i sebe što joj njegova predanost i ljubav nisu dovoljni. Osuđuje se zbog tuge, boli i bijesa koje osjeća.

Emocije su kod kralja Marke i kod Isolde potpuno drugačije prikazane. Kod Isolde, žene, emocije su razdirale njezinu nutrinu. Ona sumnja u svoje postupke i ponašanje u odnosu na Tristana. Te emocije nisu bile utemeljene na vanjskim dokazima nego na Isoldinim mislima i osjećaju nesigurnosti i neizvjesnosti. Posljedica toga bilo je samoosuđivanje. Kralj Marke, naprotiv, vidi se, ima jak razlog za bijes i tugu, ali te osjećaje okreće prema sebi, ne i prema Isoldi. Osuđivanje, pak, Marke okreće i prema sebi jer osjeća emocije koje ne želi osjećati, misli da ih ne bi trebao osjećati, ali i prema Isoldi jer voli drugoga a ne samo njega. Isolda namjerno želi osjećati nesreću i čini sve da ju osjeti. Ona ne želi ni da drugi osjete olakšanje od ljubavne boli, znači želi patiti, osjećati tugu i osuđivanje, želi i da drugi pate. Marke, pak, ne želi te negativne osjećaje te čini sve kako bi mu bilo lakše, ali i drugima, pa i Tristanu i Isoldi.

Dok su ženski osjećaji prikazani kao namjerno destruktivni prema sebi i drugima, muški su osjećaji snažni i njih se protagonist želi riješiti da ne uništava i ne osuđuje sebe i druge, čime se pokazuje kako Gottfried vrlo uspješno prikazuje različitu percepciju tuge i osuđivanja kod spolova.

3.8. Strah

Tristanov drugi dolazak u Irsku obilježen je ponovo lažima o identitetu. Za razliku od prvog puta, Tristan je na putu duhovne zrelosti te ne laže zbog sebe i svoga spasa, nego zbog kralja, kraljevih savjetnika i zadatka da dovede mladu Isoldu kralju Markeu kao ženu. To će ostvariti pošto ubije zmaja. Tristan kaže da je ubio zmaja kako bi kao trgovac stekao zaštitu i naklonost Iraca. Izmišlja priču o trgovcima koji često moraju prihvaćati stranu zemlju kao svoju domovinu i u njoj živjeti. Nastavlja svoju laž objašnjavajući da trgovci ne znaju

komu vjerovati jer im se često pristupa s nepovjerenjem i nasiljem. Rješenje pronalazi u tome da postigne priznanje u stranoj zemlji, jer jedno takvo priznanje povećava bogatstvo trgovca. Objašnjava da je to jedini razlog zašto je ubio zmaja – uvjerenje da bi mu takav pothvat dao zaštitu i prihvaćanje domaćeg stanovništva.¹⁷⁵

U Tristanovoj laži i priči o trgovcima Gottfried otvara problem migracije, integracije i uključivanja. Naime, ne radi se tu samo o trgovcima, nego o svima onima koji trebaju, moraju, žele odlaziti u strane zemlje. Život u stranoj zemlji, kao i pretvaranje tuđine u domovinu, prikazan je kao izazov. Tristan najprije priča kako su trgovci migranti u stranoj zemlji dočekivani s nepovjerenjem koje često eskalira u nasilje te su prisiljeni pronalaziti načine kako doći do priznanja. Da bi se integrirali, moraju biti od koristi i raditi ono što je stranoj zemlji neophodno potrebno. Takvi poslovi omogućuju migrantima preživljavanje, a onda i uključivanje u sve društvene strukture, zaštitu i prihvaćanje domaćeg stanovništva. Postavlja se pitanje zašto je Gottfried u srednjem vijeku priču o migrantima i njihovoj integraciji i inkluziji smjestio u kontekst Tristanovih lažnih priča te se dvostruko distancirao od tog mišljenja. Dvostruko, jer se čak niti pripovjedač ne izjašnjava o tom pitanju u lažnoj priči, već nju iznosi protagonist. Moguće je zaključiti da je takva situacija s migrantima u srednjem vijeku bila toliko česta i općeprisutna da je osuđivanje stranaca te progon i nasilje nad njima bilo normalno.

Gottfried se Tristanovim iskazom želi distancirati od takvih radnji i time ih direktno osuđuje kao neprihvatljive i nehumane. Jer ako trgovac putnik mora ubiti zmaja, odnosno migrant obavljati nemoguće, najteže poslove da bi bio integriran i uključen u zajednicu te dobio zaštitu i mogućnost za preživljavanje, takvo je ponašanje zemlje i naroda koji to podržava i dozvoljava nehumano, odnosno za osudu. Tristan u rečenoj situaciji upozorava kraljicu da mu je obećala zaštitu života i dobara te da bi bilo dobro da on ne požali što joj vjeruje i što joj je povjerio sve što ima. Dakle, unutar laži Gottfried upućuje upozorenje svima koji emigrantima nude zaštitu, da ne izdaju povjerenje koje ovi imaju u njih. U isto vrijeme, tim upozorenjem osuđuje sve one koji su obećali zaštitu pa

¹⁷⁵ “nu ist ez uns alsô gewant:/ wir müezen dicke vremediū lant/ heinlichen unde bûwen/ und enwizzen wem getrûwen,/ wan man uns vil gewaltes tuot./ sô weiz ich wol, mir waere guot,/ mit swelher slahte dingen/ ich'z dâ zuo möhte bringen,/ daz mich diu lant erkanden./ künde in vremen den landen/ diu rîchet den koufman./ seht, vrouwe, dâ gedâhte ich an,/ wan mir ist umbe den serpant/ daz lantmaere lange erkant/ und sluog in niuwan umbe daz./ ich waren, daz ich destē baz/ vride unde genâde vinde/ bî disem lantgesinde” /“ *Tristan* 9527–9544.

iznevjerili povjerenje, ili su emigranti zažalili što su im ga dali.¹⁷⁶

Druga je mogućnost da se Gottfried distancirao od tog prikaza jer se sam poistovjetio s umjetnikom migrantom u stranoj zemlji. Možda Gottfried svojim oblikovanjem lika polemizira protiv *Minnesanga* kao aristokratskog hobija i cilja na estetski snobizam plemenitog diletanta koji oponaša *Minnesang* profesionalca,¹⁷⁷ pa ili naplaćuje ili iz nekog svog razloga laže da je nešto drugo. Tristan, i u jednoj drugoj sceni Gandin, obojica su lijepi, hrabri vitezovi i vješti glazbenici, obojica maskirani u *Minnesängera*, obojica se služe lukavstvom i glazbenim talenatima za osvajanje Isolde.¹⁷⁸ Tako se osuđuje odnos domaćeg stanovništva prema umjetnicima i borbi umjetnika za preživljavanjem. Tom osudom zemlje i stanovništva doveo bi autor u pitanje i vlastitu egzistenciju, pa makar bila teško stečena i sigurna. Tim narativnim postupkom govori istinu, skrivenu iza navodne laži koju izgovara lik u romanu, te ukazuje na strah od ponovnog proživljavanja nečega takvoga u nekoj drugoj zemlji u koju bi kao umjetnik putnik trebao emigrirati, ponovo se integrirati i biti prihvaćen od stanovništva. Čini se da Gottfried spoznaje paradoks ugrađen u život u državi: Tristan je prihvaćajući vlastitu potrebu za uključivanjem u grupu ipak svjestan degradirane prirode zajednice kroz koju nastoji definirati sebe.¹⁷⁹ Gottfried ima snažan osjećaj za transnacionalnost i transkulturalnost, odnosno za dijeljeni osjećaj pripadanja u etičkom, socijalnom, moralnom, religioznom, ekonomskom i političkom smislu, a manje u nacionalnom.¹⁸⁰

Na početku poglavlja o božjem sudu pripovjedač govori o zlonamjernom susjedu i o tome da nema veće prijetnje od one lažnog ukućanina. Laž se odnosi na onoga koji glumi prijateljstvo, a u srcu mrzi te taj pokvarenjak uvijek u usti-

¹⁷⁶ "seht, daz mich iht geriuwe,/ daz ich iu guot unde leben/ an iuwer triuwe hân ergeben"/" *Tristan* 9556–9558.

¹⁷⁷ Dicke, G. (1998). Gouch Gandin. Bemerkungen zur Intertextualität der Episode von "Rotte und Harfe" im "Tristan" Gottfrieds von Straßburg. *Zeitschrift Für Deutsches Altertum Und Deutsche Literatur*, 127(2), 141.

¹⁷⁸ Davidson, J. A. (1982). The Cur, the Serpent and the Knight of the Rote: Three Villains from Gottfried's "Tristan." *Colloquia Germanica*, 15(1/2), 21.

¹⁷⁹ Bloch, R. H. (1974). Tristan, the Myth of the State and the Language of the Self. *Yale French Studies*, 51, 79.

¹⁸⁰ Classen, A. (2016). The Transnational and the Transcultural in Medieval German Literature Spatial Identity and Pre-Modern Concepts of Nationhood in the Works of Wolfram von Eschenbach, Gottfried von Straßburg, Rudolf von Ems, and Konrad von Würzburg. *Mediaevistik*, 29, 185.

ma ima med a otrov spreman u srcu. Otrovnost zavist unesrećuje ljude i nitko se ne može zaštititi. Kad se protivniku otvoreno pokazuju i spremaju klopke i propast, to nije laž, jer dok se god protivnik pokazuje protivnikom ne može nanijeti puno štete, ali ako glumi prijateljstvo treba se pripaziti. Tako su činili Melot i Marjodo. Bili su često uz Tristana i lagali. Služili su mu prijevarno i izdajnički, glumili da mu pomažu i da su mu prijatelji. Tristan je bio oprezan i upozorio je Isoldu da i ona bude oprezna. Smatrao je da su okruženi i da im prijete velika opasnost. Marjoda i Melota naziva zmijama otrovnicama u liku golubica koji su sa slatkorječivim poziranjem i ulizivanjem stalno oko njih dvoje. Tristan Isoldu podučava: gdje god ukućani izgledaju kao golubice a imaju rep kao zmije, valja se prekriti protiv iznenadnih nesreća i smrti. Upozorava Isoldu da se pazi zmije Melota i psa Marjoda.¹⁸¹

To poglavlje dolazi nakon vjenčanja Markea i Isolde. Tristana i Isoldu prate dvorski upravitelj Marjodo i njegov pomoćnik Melot. Zaljubljenici su u velikom strahu, i to s pravom. Tristan od straha za svoju ljubavnicu i sebe počinje osuđivati Marjoda i Melota. Naziva ih pogrdnim imenima – zmijama, psima, prijetvornima i slatkorječivim golubicama koje se kao zmije skrivaju u njihovim vlastitim njedrima. Radi se o kraljevim povjerenicima i slugama koji kod gospodara žele ostvariti svoje vlastite interese upropaštavajući Tristana i Isoldu. Izgleda da posredstvom Tristanova straha i osuđivanja tih kraljevih pokvarenih podanika Gottfried pokušava reći nešto drugo. Koliko god Tristan bio u pravu da su Marjodo i Melot pokvareni, toliko Marjodo i Melot žele dokazati istinu o Tristanu i Isoldi. Međutim, njihova je namjera pogrešna i pokvarena jer žele za sebe iskoristiti situaciju podilazeći kralju. S druge strane, Tristan iz svojih strahova osuđuje Melota i Marjoda, a sam ne vidi svoju pokvarenost i izdaju. Gledajući povijesno–političku situaciju, Gottfried oslikava vladajuće okružene podanicima koji im se dodvoravaju s namjerom da ih iskoriste, te im govore istinu s namjerom da ih poljuljaju, učine ih ranjivima, oslabe njihov utjecaj i učine ih podložnima kritici i osudi. Iako se čini da Gottfried govori o Tristanu i Isoldi, prava je žrtva kralj Marke, jer će Marjodo i Melot kad naude Tristanu i kraljici Isoldi u stvari naštetiti kralju Markeu. Naime, Melot i Marjodo su otvoreni neprijatelji Tristanu i Isoldi te su stoga bezopasni, kako je gore već pripovjedač naglasio. Međutim, opasno jest da je taj dvojac skriveni neprijatelj i kralja Markea. Otkrivanjem prevare Tristana i Isolde, u stvari žele degradirati

¹⁸¹ *Tristan* 15047–15100.

kralja Markea, a to je opasno neprijateljstvo skriveno iza sluganstva i ulagivanja. U stvari bi se kralj Marke trebao bojati Marjoda i Melota jer su oni zmije u njegovim njedrima, a ne u Tristanovim i Isoldinim jer su ih oni prepoznali kao neprijatelje. Gledajući društveno-povijesno, nebrojene su vladare bili izdali njihovi najbliži i vjerni podanici. Marke je, ne samo bio okružen podlim i pokvarenim podanicima, već je bio pod pritiskom da djeluje časno, odgovorno i s ljubavlju, a ne samo da misli na sebe. Uzvraćena ljubav i povjerenje iznevjerenog muža i vladara prema izdajicama najpotresniji je element u romanu.¹⁸² Tristanova djela oslobođenja i pomoći kralju, dvoru i dvorjanima brzo nestaju u sjećanju zemlje i ljudi. Gottfried dvor prikazuje kao anonimno i uglavnom zatvoreno društvo s odlučujućim utjecajem na kralja.¹⁸³

3.9. Pravednost i nepravednost

Tristanovim osuđivanjem iz straha, Gottfried ukazuje na to da vladari trebaju biti oprezni prema svojim podanicima. Glavno oružje podlih podanika kao što su Marjodo i Melot, koji žele naštetiti i uništiti ugled svojih nadređenih, jest širenje glasina kojima se potiče osuđivanje napadnutih. Prije božjeg suda užarenim željezom pripremljenoga za Isoldu, biskup od Themse obraća se kralju Markeu žaleći se na ogovaranje i osuđivanje. Budući da stalne glasine ugrožavaju čast kralja Markea diljem zemlje, on poziva svoje savjetnike na sastanak. Isolda bi trebala odgovoriti na optužbe i proći test užarenim željezom na božjem sudu. Biskup naglašava da narod voli glasine i uvijek ih širi. Na žalost, glasine su jako prijemčive, bile one istina ili laž. Ako je u glasine uključena krivnja, to ih još više potiče. Glasine su, i s tim povezano osuđivanje, u odnosu na kralja Markea već toliko raširene da mu štete, a dvor mu to sve više uzima za zlo.¹⁸⁴

¹⁸² Surles, R. L. (1989). Mark of Cornwall: noble, ignoble, ignored. *Arthurian Interpretations*, 3(2), 62.

¹⁸³ Kolb, H. (1977). Der Hof und die Höfischen. Bemerkungen zu Gottfried von Straßburg. *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur*, 106(3), 239.

¹⁸⁴ "ob s'ir unschulde erzeigen mac/ sô wider iuch sô wider diu lant,/ den dirre liument ist erkant/ und diu in tribent alle tage./ wan leider sus getâner sage/ der ist daz ôre vil bereit/ zer lûge und zer wârheit./ ez sî wâr oder gelogen,/ swaz in den liument wirt gezogen,/ der inziht dâ heizet,/ der quicket unde reizet/ ie zer ergeren hant./ wie sô'z hier umbe sî gewant,/ ez sî wâr oder niht,/ der liument

Isolda se od optužbi iznesenima u glasinama brani time da pred dvorjanima, biskupom i barunima govori o tome da nitko nije toliko sretan da živi a da se to sviđa cijelom svijetu. Svakomu će biti prišivena neka mana ili pogreška. Tako je zbog glasina i Isolda upala u nevolju. Smatra da ne može biti pošteđena, da mora biti osuđivana i osuđena zbog nekog prekršaja ili nedostatka, jer je ona stranac u ovoj zemlji i ne može u pomoć zazvati prijatelje ili rodbinu. Nema nikoga tko bi zbog njezine patnje osjetio bol. Svi su bez zadrške povjerovali u proširenu podlost.¹⁸⁵

Gottfried želi rasvijetliti pojam glasine i njezina utjecaja na javno mnijenje. Glasine o kojima piše karakterizira prvenstveno njihov sadržaj koji nanosi štetu, ali i usmeni oblik kojim se prenose. Ponavlja da narod, masa, voli glasine i uvijek ih širi bez obzira na njihovu istinitost, te da su lako prijemčive. A jer glasina funkcionira još bolje ako je uključena neka krivnja, uglavnom se osuđuje one o kojima se glasine šire. Gottfried naglašava da je pri širenju glasina bitna i interpretacija događanja, i to nadvladava ona koja je zlobnija i negativnija, stoga i zanimljivija pa se brže širi i potiče. Tako su kralju Markeu negativne glasine o preljubu njegove supruge već nanijele toliko štete da mu dvorjani, iako nema nikakvih dokaza o preljubu, već to zamjeraju i uzimaju za zlo. Glasina tu, pokazuje Gottfried, služi kao obrađena informacija jer je prihvaćena kod suda, onoga dvorskoga sastavljena od dvorjana i baruna te onoga religioznoga kod biskupa koji mora narediti provjeru informacije božjim sudom, odnosno užarenim željezom. Teško bi bilo zamisliti ironičniji portret društva, slijepa na očiglednu nepravdu. Žrtva Gottfriedove ironije samo je društvo koje prihvaća prazne formalnosti za (božansku) istinu i istinsku pokoru. Doduše, Gottfried napada kušnju, ali ne kao zlo samo za sebe – zapravo, osjeća se olakšanje i oduševljenje kad se otkrije da je božanski sud neučinkovit. Za Gottfrieda je to samo simptom slabosti društva. Autor svoje kritike usmjerava prema

und diu inziht/ diu sint mit rede sô verre komen,/ daz ir'z ze leide habet genomen/ und ez der hof
vür übel hât./“ *Tristan* 15392–15409.

¹⁸⁵ “iu ist aber allen wol erkant,/ daz nieman alse saelic ist,/ der al der werlde und alle vrist/ sô wol ze
willen müge geleben,/ im enwerde âlaster gegeben./ von danne enwundert mich es niht./ ob mir
der rede ouch nôt geschiht./ ine möhte niemer sîn verswigen,/ ine müese werden bezigen/ unvuoge
unde missewende,/ durch daz ich bin ellende/ und endarf hie niender vrâgen/ nâch vriunden noch
nâch mâgen./ mir ist leider lützel ieman bî,/ der mînes leides leidic sî./ ir alle und iuwer iegelich,/ ir
sît arm oder rîch,/ ir geloubet vil gereite/ mîner dörperheite./“ *Tristan* 15484–15502.

vladajućem moralu.¹⁸⁶

Rezonantni prostor glasine vjerojatno nije ograničen samo na usmenu komunikaciju, nego i na pismenu, ali Gottfried inzistira na usmenom prostoru glasine. Posredstvom biskupa, Gottfried ukazuje na tendenciju usmenog prenošenja informacija. Time se osigurava brzina i veliki prostor širenja. Biskup pritom naglašava provizornost odnosno proizvoljnost i nesigurnost, jer se stalno ukazuje na to da nije bitno je li informacija istinita ili lažna, samo ako se prihvaća kao istina. Gottfriedova je ideja da komunikacija glasinama ima prednosti, u smislu gdje ima dima ima i vatre, te može poslužiti kao dobar izvor podataka. Primjerice, svi govore da su Tristan i Isolda ljubavnici, ali to nitko ne može dokazati, oni to niječu, a budući da čitatelj / slušatelj zna istinu, ironija se odnosi na kralja Markea i dvorjane. Oni imaju samo glasine, ali ne znaju istinu, čime Gottfried implicira da postojanje glasina vjerojatno znači istinu. Dakle, prema Gottfriedu, glasina koja kombinira brzinu s provizornošću, proizvoljnošću, u stvari se koristila u širokom rasponu društvenih područja – uključujući ona koja se oslanjaju na pouzdanost informacija, a to su dvorski i crkveni sudovi.¹⁸⁷

Gottfried naglašava i "epidemijsku" logiku prijenosa i širenja glasina: Isolda je u roku od godine dana završila na sudu zbog glasina koje su se proširile "na dvoru i u zemlji".¹⁸⁸ Isolda, rečeno je gore, dopušta svoju nesavršenost i svjesnost da nije bez mane te da joj je jasno da će biti osuđivana što god radila i kako god se ponašala. Nemoguće je svima udovoljiti. Nitko ne može biti pošteđen glasina i osuđivanja koje glasine nose sa sobom, i obratno. Čini se da kroz Isoldine riječi progovara sam Gottfried koji kaže da će osuđivanja i glasina uvijek biti u većoj ili manjoj mjeri te da je neminovno da će svatko bar jednom u životu biti žrtvom, upasti u nevolje zbog toga. Nitko ne može biti pošteđen. Međutim, Isolda osuđuje druge da o njoj šire glasine jer je strankinja, te nema nikoga tko bi s njom suosjećao u ovakvim trenucima. Osuđuje sve da su zbog toga povjerovali glasinama kao da su dokazane i istinite.

Samo autor, Isolda i Tristan, Brangijena i publika znaju da su glasine točne.

¹⁸⁶ Kerth, T. A. (1978). With god on her side: Isolde's <Gottesurteil>. *Colloquia Germanica*, 11(1), 15.

¹⁸⁷ Brokoff, J., Fohrmann, J., Pompe, H. & Weingart, B. (Hrsg.). (2008). *Die Kommunikation der Gerüchte*. Wallstein Verlag.

¹⁸⁸ "ir hêren alle, mir ist wol kunt,/ daz mich disiu dörperheit/ vor eime jâre ist an geseit/ beide über hof und über lant./" *Tristan* 15480–15483.

Isoldino izazivanje sažaljenja, jer da nema prijatelja i rodbine i onih koji bi s njom suosjećali, zatim izazivanje grižnje savjesti kod onih koji je osuđuju i šire glasine, a ona je jedna i sama, bez zaštite i pomoći, u stranoj zemlji, te osuđivanje drugih da imaju animozitet prema strankinji, i da zato šire glasine, odnosno osuđivanje drugih da su povjerovali u glasine jer je ona strankinja, sve je to čista manipulacija. Sljedeće što Gottfried propituje jest sumnja u one koji manipuliraju, odnosno činjenica da, ako netko manipulira kao odgovor na osuđivanje i glasine, kao što to čini Isolda, onda se može pretpostaviti da su glasine istinite, kao što su istinite one o Tristanu i Isoldi. Nadalje, moguće je pomisliti da je ovaj način otkrivanja istine iza glasila, (dakle ako osuđivani manipulira, a to znači strah od istine i želju da ju sakrije i sebe spasi), puno jednostavniji i humaniji nego u srednjem vijeku uobičajen božji sud koji je u stvari vrsta mučenja. To bi onda značilo da Gottfried dvorske i crkvene sudove kritizira kao nehumane jer nisu iskoristili svaku mogućnost koja im se nudila za otkrivanje istine prije negoli su osudili osobu na mučenje božjim sudom, u ovom slučaju nošenjem užarenog željeza.

Sljedeća Isoldina manipulacija je osuđivanje svih da su, zbog toga što je ona nezaštićena strankinja, povjerovali glasinama kao da su dokazane i istinite. Time implicira kako, da nije strankinja i da kao zaštitu ima obitelj i prijatelje, nitko ne bi povjerovao glasinama i ona ne bi bila osuđivana, ili na sudu.

Posebnu pažnju treba posvetiti položaju žena u društvenom okruženju koje je stajalo na strani muškaraca u njihovim svađama, sukobima, počinjenju prekršaja, i sl. Žene su bile preferirane žrtve u određenim slučajevima (npr. seksualni napadi) te to rasvjetljava njihov društveni položaj i povezuje se s njihovom općom isključenošću iz osoblja institucija koje održavaju društveni poredak.¹⁸⁹ Mjere progona su bile stigmatizacija i isključenje s fokusom na specifične dežurne krivce ili djelatnosti (vještice, lutalice, sodomiti, poslovni ljudi i političari), a oprost bi bio znak milosti moćnog suverena prema svojem nezaštićenom podaniku.¹⁹⁰

Ponekad se može vidjeti da je ista grupa, ili u nekim slučajevima isti pojedinac, u različitom kontekstu od neke skupine prikazan na dva radikalno različita načina. Odnosno, u jednom kontekstu ili tijekom jednog razdoblja, skupina je

¹⁸⁹ Rousseaux, X., & Dwyer, K. (1997). *Crime, Justice and Society in Medieval and Early Modern Times: Thirty Years of Crime and Criminal Justice History: A tribute to Herman Diederiks*. *Crime, Histoire & Sociétés / Crime, History & Societies*, 1(1), 97.

¹⁹⁰ Isto, 106.

isključena, dok je u drugom kontekstu ili vremenskom razdoblju prikazana kao prijatelj, saveznik, neki od nas. Takva konstrukcija i dekonstrukcija može uzeti kao svoj objekt (ili subjekt) strance koji se nikad nisu sreli, ima primjera koji se odnose na one s kojima se ima dugoročne, značajne interakcije, a posebni primjeri se odnose na susjede, ljude koji žive u neposrednoj blizini. Već je opće mjesto da ljudske skupine razlikuju prije svega one koje su im vrlo slični. Potreba za postavljanjem granica javlja se kada zapravo nema vidljive granice.¹⁹¹

Slijedom toga, Gottfried opet pokreće problem integracije i uključivanja stranaca u život zajednice, ali iz druge perspektive, perspektive sudova odnosno iz perspektive stranaca kao onih koji su preko glasina optuženi i dovedeni pred sudove. U Isoldinom slučaju radi se o tome da je ona kriva za optužbe, ali činjenicu da je strankinja želi iskoristiti kao razlog za glasine, osuđivanje i optužbe pred sudovima, te manipulira svojim imigrantskim statusom. Tu Gottfried riječima Isolde, fiktivnog lika, govori o tome da stranci imigranti, čak kraljica imigrantica, lažu pred sudovima i glume žrtvu ističući svoju inozemnost da bi izbjegli pravdu.

Gore je već objašnjena nehumanost srednjovjekovnog dokazivanja pravednosti i izostanak pronalaženja drugog, humanijega načina za dokazivanje nevinosti optuženika. Nadalje, činjenica da Isolda naglašava kako, da nije strankinja, nitko glasine ne bi smatrao dokazanom istinom, ta činjenica ukazuje na mogućnost da su uistinu stranci više izloženi glasinama i osuđivanju nego domaći koji imaju prijatelje i rodbinu, odnosno veze koje im pomažu da ne dođu pred sudove. Ako je tako, onda opet Gottfried propituje vjerodostojnost sudova koji domaće ljude ne izlažu pravdi jer imaju veze zbog kojih se glasine odbacuje kao neistinite, dok glasine oko stranaca *a priori* smatraju informacijama dovoljnim za privođenje pred sud. Kako bilo, Gottfried propituje dvostruke kriterije sudova u odnosu na prihvaćanje glasina kao dokazanih informacija. Pokušava ponuditi rješenje koje bi bilo humanije od božjeg suda i ukazati na to da glasine nisu mjerilo prema kojem bi ikoga, bilo domaćega ili stranca, trebalo osuđivati i/ili slati pred sudove.

Još se pokazuje i to da stranac može biti kriv, a oslobođen kao da je nevin, jednako kao što domaći čovjek može biti kriv i oslobođen od krivnje, i obratno, stranac može biti nevin, a dokazati mu se može krivnja, odnosno domaći može biti nevin i krivo optužen. On smatra da krivnju treba dokazati, da

¹⁹¹ Nora Berend, "Languages and functions of medieval exclusion", Hamsa, Online, 9 | 2023, URL.

ne treba osuđivati ljude i dovoditi ih pred sudove na temelju glasina te da se moraju pronaći novi načini dokazivanja krivnje ili nevinosti pred sudovima. Najjednostavniji način je prepoznavanje manipulacija optuženoga zbog straha od otkrivanja istine. U strahu od božjeg suda Isolda svoje brige predaje Isusu, koji pomaže u nevolji. Molitvom i postom prebjegavši Isusu, njemu prepušta sav svoj strah i muku.

Opet, dakle, Isolda, iako kriva za sve optužbe, prijevarom traži pomoć od Isusa i Boga i molitve pojačava postom kako bi joj se još brže i bolje uslišile.¹⁹² Tu bi se moglo pomisliti da je Gottfried otkrio još jedan način otkrivanja istine pred sudovima u srednjem vijeku, a taj je pretjerano, ovdje Isoldino, predavanje vjeri, postu i molitvi. To bi impliciralo krivnju u odnosu na glasine i osuđivanja u smislu – što veći grijeh, to žešći post i češća molitva.

3.10. Ljubav

Nakon ispijanja ljubavnog napitka i intimnosti Tristana i Isolde, Gottfried uvodi raspravu o ljubavi. Kaže da se u ljubavi ljubavnici vide ljepšima nego prije zaljubljivanja. To je zakon i pravo ljubavi, danas, prije i dokle god će biti ljubavi i tako je sa svima zaljubljenima da se jedni drugima više sviđaju nego što je bilo prije. Ljubav koja je započela i donosi plodove, uljepšava. To je sje-me koje ona nosi sa sobom i zbog toga ljubav nikad neće proći. Čini se ljepšom kasnije nego li na početku, zato je ljubav toliko vrijedna. Kad bi ljubav s protokom vremena djelovala jednako kao i na početku, zakon ljubavi bi brzo propao.¹⁹³ Čini se da je Gottfried htio reći da nakon zaljubljivanja među ljubavnicima dolazi do promjene osjećaja u pravu ljubav koja nadjačava zaljubljanje. Naravno da se ljubavnici nakon zaljubljivanja vide ljepšima i boljima nego što doista jesu. Jasno je da se u fazi zaljubljivanja ljubavnici jedno drugome

¹⁹² “si begunde ir swaere beide lân/ an den genaedigen Crist,/ der gehüllic in den noeten ist./ dem bevalch si harte vaste/ mit genette und mit vaste/ alle ir angst unde ir nôt./“ *Tristan* 15544–15549.

¹⁹³ “die gelieben dûhten beide/ ein ander schoener vil dan ê./ deist liebe reht, deist minnen ê./ ez ist hier und was ouch vert/ und ist, die wîle minne wert,/ under gelieben allen,/ daz s'ein ander baz gevallen,/ sô liebe an in wahsende wirt,/ die bluomen unde den wuocher birt/ lieplîcher dinge,/ dan an dem urspringe./ diu wuocherhafte minne/ diu schoenet nâch beginne:/ daz ist der sâme, den si hât,/ von dem si niemer zegât./ Si dunket schoener sît dan ê./ dâ von sô tûret minnen ê./ diuhte minne sît als ê,/ sô zegienge schiere minnen ê./“ *Tristan* 11856–11874.

prikazuju u najljepšem svjetlu i tako je to bilo oduvijek i bit će zauvijek, kaže Gottfried. Prava ljubav započinje nakon faze zaljublivanja i donosi plodove. Zanimljivo je promisliti koji su to, prema Gottfriedu, plodovi.

U *Tristanu* postoje tri glavna *Minneexkurs*a, *ekskursa o ljubavi*. Oni prate početak, vrhunac i kraj ljubavnog života Tristana i Isolde. Govor o *guoten minnen* nastavlja se s prvom ljubavnom noći. Drugi govor se odnosi na idealni vrhunac ljubavnog života u ljubavnoj pećini *Minnegrotte*, a treći se odvija neposredno prije nego što Marke otkrije ljubavnike. Bez tih govora, Gottfriedov pogled na ispravan suživot ljubavi i društva ostao bi nejasan.¹⁹⁴

Gottfried vjerojatno misli da se zaljubljeni jedno drugome prikazuju u najboljem svjetlu, no nakon nekog vremena padaju maske i autentične osobnosti ljubavnika izlaze na svjetlo dana. Tada nastupa prava ljubav i njezini plodovi: prihvaćanje različitosti, mana, slabosti i neosuđivanje svega navedenoga. Tek kad se prihvate ti plodovi ljubavi, dolazi do prave ljepote u odnosima.

Gottfried ne govori samo o odnosima među ljubavnicima, nego o međuljudskim odnosima općenito. Kad spomene zaljubljenost, čini se da misli na fascinaciju novim i nepoznatim u drugome i na želju i volju za upoznavanjem toga ljudskog bića. No, s vremenom, kad prođe fascinacija novim, ljudi se upoznaju i među njima se stvori neki oblik intimnosti. Tada se, prema Gottfriedu, sjeme ljubavi primilo u ljudima i ta ljubav nikad neće proći. Moglo bi se pomisliti da je Gottfried u zabludi, jer koliko se mnoštvo ljubavnika na svijetu razdvojilo i zamrzilo, no, on je ipak u pravu. Ljubav koja je jednom postojala među ljudima, nikad ne može nestati, može poprimiti drugačiji oblik, ali ne može nestati. Oblika ljubavi ima bezbroj, njezinih je varijacija bilo od pamtivijeka i bit će uvijek, kaže Gottfried. Ljubav jest poprimila drugačiji oblik, ali je zauvijek obilježila i promijenila one koji su je osjetili, toliko da više nikad nisu bili isti.

I ne samo to, ljubav se može negirati, ali nikad se ne može zaniijekati da ju se ipak nekad osjećalo, oni koji su voljeli ne mogu negirati da su nekad voljeli, nisu osuđivali, prihvaćali su, opraštali, i t. d. A ako su to mogli jednom zbog nekoga, moći će to ponoviti s drugim ili istim osobama, i to bezbroj puta. To je sjeme o kojem govori Gottfried, jednom kad se primilo u čovjeku ono je neuništivo te se nezaustavljivo razvija i nikad se neće prestati razvijati. Upravo je u tome prava vrijednost ljubavi. Kad jednom osjeti kako je to voljeti bez osuđivanja, prihvaćati, opraštati, i t. d., te se ljepote čovjek više ne može zasititi,

¹⁹⁴ Schulz, M. (2017). *Gottfried von Straßburg: »Tristan«*. J.B. Metzler Verlag, 142.

želi ju stalno osjećati i širiti dalje. Upravo to je ono jače od zaljubljanja koje je kratkotrajno i vidi samo najbolje, dok ljubav vidi sve, i dobro i loše, ne osuđuje ni dobro ni loše, prihvaća sve kako jest. Još dodaje Gottfried, kad bi ljubav bila samo zaljubljenost, zakon ljubavi brzo bi propao jer nitko nikad nije niti će ikad biti savršen kako se ljudi međusobno vide u fazi zaljubljenosti. Prava se ljubav manifestira upravo u neosuđivanju nesavršenosti i intimnom pokazivanju ranjivosti i nesavršenosti. To je, prema Gottfriedu, moguće samo u dugotrajnoj ljubavi, ne i u zaljubljenosti. To Gottfried izriče rečenicom da je između Tristana i Isolde nestalo svake otuđenosti.¹⁹⁵

Nije otuđenost između Tristana i Isolde nestala jer su konzumirali ljubav, već zato jer su se otvorili jedno prema drugome, iskazali ljubav i prestali se međusobno osuđivati, pokazali svu svoju ranjivost i nesavršenost, unatoč svemu. Tada su Brangijenu zamolili za pomoć da im nađe mjesto gdje bi mogli konzumirati svoju ljubav. Tek tada i zbog toga, kaže Gottfried, bili su povezani do kraja svojih života čudesnom snagom i velikom moći.¹⁹⁶ Gottfried smatra da se moć ljubavi o kojoj on piše, kad se jednom dogodi osjeća cijeli život u raznim oblicima, neovisno prema kome je usmjerena, prema istoj osobi i / ili prema drugima. Ta se ljubav i povezanost još više pojačava fizičkim ljubavnim odnosom među ljubavnicima. On ih zauvijek veže međusobno, bez obzira na to što se s njima događalo. To se vidi upravo na primjeru događanja oko Tristana i Isolde, a nakon rečene rasprave o ljubavi. Taj odjeljak nije prisutan u Gottfriedovom izvorniku, verziji *Tristana* Thomasa od Britanije. Digresija je zaokupljena istinskom ljubavi, koja je snažno povezana s idejom *triuwe*, „vjernosti“. Pripovjedač opisuje i pogrešan način ophođenja s ljubavlju. On osuđuje ljubavnicu koja pogrešno nosi svoje ime jer je upletena u stvari na pogrešan način: *velschichen*.¹⁹⁷ Koristi pojmove iz ekonomskog područja jer upućuju na isključivo materijalno orijentiranu ljubavnu i bračnu praksu, kao i na krivo shvaćenu ljubav koja se ne temelji na osjećajima već na ekonomskim interesima. Gottfried tvrdi da većina ljudi ovisi o ljubavi, ali način na koji se ta zavisnost događa ne

¹⁹⁵ „vremede under in diu was dô hin./“ *Tristan* 12037.

¹⁹⁶ „Minne diu strickaerinne/ diu Striche zwei herze an in zwein/ mit dem stricke ir süeze in ein/ mit alsô grôzer meisterschaft,/ mit alsô wunderlicher craft,/ daz si unreloueset wâren/ in allen ir jâren./“ *Tristan* 12176–12182.

¹⁹⁷ „mit velschlichen sachen./“ *Tristan* 12226.

daje njezinu pravu sliku.¹⁹⁸ Nakon ovih se riječi Gottfriedov ekskurs o ljubavi pretvara u raspravu o tome treba li ljubav osuđivati zbog ljudskih mana. Pjesnik to pokazuje metaforama biljaka, cvijeća, plodova, vrta. U prirodi cvijeće mora cvjetati, uvenuti i umrijeti kako bi ostalo sjemena za generacije u budućnosti. To govori o nužnosti smrti (ili odvratne kvazi-smrti) za stvaranje života – integracija prekrasnoga i odvratnoga, lijepoga i opasnoga, korisnoga i nekorisnoga, koja je samorazumljiva.¹⁹⁹

Poslovična izreka da se sije otrovno sjeme i očekuje dobar plod, dokumentirana je i u Starom i u Novom zavjetu. Tu se nekoliko puta naglašava da iz zlih djela ne može izrasti ništa dobro. Za kršćane, slika plodnog dobrog sjemena stoji u eshatološkom kontekstu, kao što odnos između dobrog i lošeg sjemena (kukolja) opisuje spasenje – povijesni antagonizam između djece Božje i djece Đavolje.²⁰⁰ Siju, kaže Gottfried, korov bunike, a očekuju da narastu ljiljani i ruže. Odnosi se grade na gorčini, prevari i laži, a kao plod se očekuje sreća tijela i srca te ljubav. Ali, naravno, plodovi će biti truli: zlo, bol, negativnosti. Kad takvo što donese brigu i bol srcu, i skoro da ubija iznutra, ljubav se osuđuje za ono što nema nikakve veze s njom. Kad se siju laži, kao žetvu valja očekivati sramotu i brigu. Ako se misli usmjere na svjetovne stvari, propušta se djelovanje u ime ljubavi i ne dobiva se ništa osim muke, nesreće i neuspjeha. Dobro, prema kojemu svi teže i koje je obećano svima, ne nalazi se u materijalnoj koristi nego u trajnom prijateljstvu koje stalno obogaćuje, koje pored trnja nosi i ruže, ugone uz trud, sjedinjene sreću i brigu. Oni usrećuju čim ih se nadvlada. Takvu ljubav rijetko se nalazi i mnogi su se pomirili s tim.²⁰¹

Tim je riječima Gottfried naglasio da je ljubav neosuđivanje i prihvaćanje mana i prednosti drugih ljudskih bića, i vlastitih, jer je svako biće kao ruža, nosi na sebi i trnje i cvijet, odnosno sastoji se od dobra i od zla. Ljude valja promatrati cjelovito, ne se fokusirati samo na vanjsko nego i na unutarnje, ne samo na

¹⁹⁸ “daz meistic alle, die der lebend,/ an minnen hangelt unde clebent/ und ir doch nieman rehte tuot./ wir wellen alle haben muot/ und mit minnen umbe gân./ nein, minne ist niht alsô getân,/ als wir s'ein ander machen/ mit velschlichen sachen./“ *Tristan* 12220–12226.

¹⁹⁹ McAvoy, H. L. (2021). *The Enclosed Garden and the Medieval Religious Imaginary*. D. S. Brewer, 125.

²⁰⁰ Schulz, M. (2017). *Gottfried von Straßburg: >Tristan<.* J.B. Metzler Verlag, 144–145.

²⁰¹ *Tristan* 12227–12278.

svjetovno nego i na sveto u čovjeku, ne samo na negativno nego i na pozitivno, jer jedno ne ide bez drugoga. Svatko je odgovoran za djelovanje u ime ljubavi, odnosno odgovoran je za neosuđivanje i prihvaćanje drugoga u potpunosti. Ako se to ne čini na taj način, kaže Gottfried, ne može se očekivati da će se upoznati ljubav. Za to nije odgovorna ljubav, nego oni koji ne prihvaćaju ružu s trnjem i sa cvijetom, odnosno žele samo dobro a ne prihvaćaju i loše, tj. fokusiraju se kod drugih samo na loše, a ne vide i dobro. No, najteže je što je takvo shvaćanje postalo toliko uobičajeno da ga ljudi smatraju normalnim.

Gottfried je izravan i stalno naglašava da se “mi” tako odnosimo prema ljubavi. Pripovjedač ne isključuje ni sebe ni publiku jer je svatko bez iznimke bio, bit će ili jest u takvom odnosu prema ljubavi, ali ljubav nema ništa s time: takav “naš” odnos prema ljubavi ne podnosi osuđivanje ljubavi. Ona je protjerana i proganjana od nemila do nedraga, od nje je ostao samo pojam, ime, ali i ono je toliko istrošeno da se i ljubav sama stidi svojega imena. Nezamislivo je što ljudi čine ljubavi. Ljudi su lažni ljubavnici i prevarili su ljubav, gaze ljubav i vjernost, okreću pogled od njih, odbacuju ih s prezirom, a kad ih žele naći, ne znaju gdje tražiti.²⁰²

Percepcija ljubavi kod ljudi je iskrivljena i čini se da Gottfried želi reći da je ljubav ovisna o pojedinom čovjeku, samo o njemu, da isključivo on sam treba postati njezin izvor. Tek tada će pronaći ljubav, ali ne bilo gdje, nego u samome sebi, ne treba ju tražiti nigdje drugdje. Pritom ljubav ne treba osuđivati. I Tristan i Isolda su zbog ljubavnog napitka ljubav tražili jedno u drugome, umjesto u sebi, što je postalo izvorom njihove nesreće. Ljubavni napitak je metafora za pogrešan odnos prema ljubavi i njezino bespotrebno osuđivanje, a sve zbog ljudske nesposobnosti da shvate što je ljubav. Gottfried to pokazuje u nastavku romana na primjeru ljubavnog odnosa Tristana i Isolde.

Život se može osjetiti potpuno drugačije kad se ljubav prestane poistovjećivati samo s romantikom između dvoje ljubavnika. Postoje različiti oblici ljubavi i bezbroj načina kako da se ona izrazi. Potrebno je proširiti percepciju i biti otvoren prema ljubavi u svim njezinim oblicima. Gottfried prikazuje rizike koje pogrešna percepcija ljubavi donosi sa sobom. To što su zbog ljubavnog napitka Tristan i Isolda međusobno vezali svoju budućnost, jest upravo to, pogrešna percepcija. Svrha trenutaka sreće koje su Tristan i Isolda iskusili na brodu, pokazuje Gottfried, jest da vole i daju što više ljubavi, dok to mogu činiti. Jer pri-

²⁰² *Tristan* 12279–12357.

like se mijenjaju, ljudi koji se vole dolaze i odlaze i treba ih pustiti. Osim ljubavi u čovjekovoj nutrini, sve je ostalo vanjsko i varijabilno. U toj spoznaji ljubavi kao konstante treba naći mir.

Upravo suprotno pokazuje Gottfried kad nesreća Tristana i Isolde kreće. Kada oni pokušavaju kontrolirati situacije, ljude i događaje, i t. d., kako bi zadržali jedno drugo, tada je počela njihova propast. Naime, kad su Tristan i Isolda prevladali svoju otuđenost, njihova intimnost postaje moćna, što je vrlo razumno i pametno. Jer, naglašava se, oni koji međusobno skrivaju osjećaje koji su se razvili i toga se stide i otuđuju se od ljubavi, ti krađu od samih sebe. Što se više skrivaju jedno od drugoga, tim više miješaju ljubav i patnju.²⁰³

Gottfried još uvijek govori o tome da ljubavnici trebaju biti otvoreni jedni prema drugima, moraju biti autentični i svoji, pokazivati osjećaje, naročito nakon što je došlo do fizičke intimnosti, kao što jest slučaj s Tristanom i Isoldom. Tada treba ustrajati i na emocionalnoj intimnosti, odnosno na pokazivanju osjećaja i ranjivosti, svoje nutrine, misli i želja, a ne to skrivati i bojati se osuđivanja, smatra Gottfried. Skrivanje misli i osjećaja, a otkrivanje tijela, odvaja od ljubavi. Osim tijela, još je važnije otkriti misli i osjećaje jer inače počinje patnja. Naime, kad se skriva od svojih voljenih, skriva se od samih sebe jer su voljeni ogledala. Ako je problem pokazati sebe, sve ono što čovjek uistinu jest, znači osuđivati sama sebe zbog unutarnjega stida. Osjeća se krivnja i strah, zbog čega se skriva ranjivost, odbija pokazati i izreći svoje misli i osjećaje. Tu nema ljubavi, ostaje samo patnja, odnosno, kaže Gottfried, miješat će se patnja i ljubav. Gottfried je već rekao što ljudi rade ljubavi te dodaje da će s vremenom ostati samo patnja, a nestati ljubavi.

Upravo to pokazuje u sljedećim prizorima u romanu. U njima se pripovijeda kako su Tristan i Isolda počeli strahovati od onoga što ih čeka. Počeli su strepiti od toga da će Isolda biti predana drugom muškarcu, kojemu nije htjela pripadati. Brinuo ih je i Isoldin gubitak djevičanstva,²⁰⁴ a s time i njihova ugle-

²⁰³ "dô diu vremede hine wart,/ dô was ir heinliche/ rilich unde rîche./ und was daz wisheit unde sin./ wan die sich hellend under in,/ sît daz si sich enbârent/ und danne ir schame vârent/ und gement sich an liebe,/ die sint ir selber diebe./ sô si sich danne ie mêre helent,/ sô s'ie mêre in selben stelent/ und mischent liep mit leide./" *Tristan* 12376–12387.

²⁰⁴ "in tete diu vorvorhte wê./ sî bevorhten daz ê/ dâ ez ouch sider zuo kam,/ daz in sît vrôude vil benam/ und brâhte sî ze maneger nôt:/ daz was daz, daz diu schoene Îsôt/ dem manne werden solte,/ dem sî niht werden wolte./ ouch twang si beidiu noch ein leit:/ daz was Îsôte wîpheit./" *Tristan* 12395–12404.

da.²⁰⁵ Iako se međusobno bili otvoreni i autentični, svjesnost o tome da njihov mikrokozmos nestaje i da je svijet u koji ulaze potpuno drugačiji od poznatoga, budi u njima strah, krivnju i sram. Osjećaju ih zbog spoznaje da će naići na osuđivanje čim izađu iz svog mikrokozmosa, iz svoje utopije. Negativni osjećaji su počeli ostavljati trag na njihove živote. Naime, počeli su smišljati kako od drugih i kralja sakriti njezino izgubljeno djevičanstvo.

Radi se i o tome da je djevičanska slika ljubavi, ona gdje je između Tristana i Isolde uz fizičku postojala emocionalna, mentalna i duhovna intimnost, nestala onog trena kad su se u njihovu ljubav opet umiješale vanjske okolnosti, kad je ljubav izašla iz idealnih uvjeta na brodu među stvarne ljude i život. Kako je njihova ljubav bila izazvana ljubavnim napitkom, umjetno, izvana, tako će ona kad siđu s broda biti izložena vanjskim čimbenicima, ljudima, kralju, i t. d. Oni će utjecati na njih i njihovu ljubav i promijeniti je te će opet ljubav ni kriva ni dužna biti osuđivana za ono za što su odgovorni ljudi. Oni koji ne shvaćaju što je do sad rečeno, kaže Gottfried, neiskusna su djeca kao Tristan i Isolda. A oni koji žele naučiti, mogu naučiti na primjeru priče o Tristanu i Isoldi i pronaći mudrost i razum.²⁰⁶

Opet je tu prisutno ono "mi" koje služi kao *pars pro toto* za sve ljude, jer niti jedan čovjek ne može nadmudriti ljubav u njezinoj igri, odnosno ljubav će ih podučiti što je to ljubav. Prema Gottfriedu, ljubav je osjećati ljubav unatoč vanjskim okolnostima, prihvatiti različite oblike i varijacije ljubavi, ljubav je imati ljubavi u sebi i ne vezivati ju za druge ljude, događaje, stvari. Ljubav je pustiti ljubavi da sama pronade put bez manipuliranja, ljubav je davanje i primanje kad god se pojavi mogućnost za to, ljubav je fizička, emocionalna, mentalna i duhovna intimnost, ljubav je neosuđivati sebe i druge i drugo, ljubav je neosuđivati ljubav.

Nadalje, u poglavlju o Brangijeni, a pošto je ljubavna sreća na brodu pomućena onim što dolazi, Gottfried daje još jednu lekciju o ljubavi. Kaže da ljubav podučava iskrene ljude da budu oprezni i paze se prevare, iako su oni ti koji uopće

²⁰⁵ "diu vorhte ir beider êren/ diu begunde ir herzen sêren./ sine kunden sich berâten nie,/ waz sî getâten oder wie,/" *Tristan* 12421–12424.

²⁰⁶ "Sô minne an tumben kinden/ ir spil gerâtet vinden,/ sô muge wir an den kinden/ witze unde liste vinden,/" *Tristan* 12431–12434.

ne bi trebali upoznati laž i pokvarenost.²⁰⁷ Govori o Brangijeni i ukazuje na još jednu varijaciju ljubavi. Tu ljubav nije romantična ljubav, fizička, emocionalna, mentalna i duhovna, nego je to ljubav koja otvara oči iskrenim i dobrim ljudima, pomaže im da prepoznaju laži i prevare, što se može dogoditi jer su takvi ljudi samo naizgled naivni, a u stvari vide sve. To nije ljudska ljubav, već je to ljubav drugačijeg oblika i raznih definicija, kao neka vrsta više sile, unutarnja, intuitivska, ili vanjska, božanska i univerzalna, ili ona naslijeđena iskustvom i znanjima predaka, ljubav koja čuva iskrene i neiskvarene tako što im daje sposobnosti da prepoznaju sve što nije iskreno i čisto.

Može se postaviti pitanje kako takvi iskreni i neiskvareni ljudi mogu prepoznati prevaru i laž. Mogući je odgovor da su toliko puta bili u mogućnosti da lažu i prevare, ali su izabrali drugačiji put, put ljubavi, i oduprli se lažima i prevarama koje su bile u njima samima. Upravo je to ta ljubav koja im omogućuje da u drugima prepoznaju ono što je bilo u njima samima. Tomu su se oduprli zbog ljubavi koju su unatoč svemu izabrali, iako je prevara i laž lakši put.

U istom poglavlju o Brangijeni, Gottfried definira ljubav te govori da, koliko god ljubav bila ugodna, valja ipak stalno misliti na čast. Onaj tko ne brine ni za što drugo osim za tjelesne užitke, sam sebi oduzima ugled. Koliko god da je Tristan uživao u životu koji je vodio, ipak ga je naprijed gonio osjećaj časti. Njegova lojalnost prisilila ga je na to da kralju Markeu preda Isoldu za ženu. Čast i lojalnost stalno su mu bili na pameti i u srcu. Prije su bili podređeni ljubavi, kad je Tristan ljubavi davao prednost, ali sad su ta dva nekadašnja gubitnika, čast i lojalnost, pobijedila ljubav.²⁰⁸ Gottfried naglašava čast i lojalnost, a čitatelj / slušatelj je svjestan da do ljubavi između Isolde i Tristana nije smjelo ni doći. Gottfried nastoji prikazati Tristana kao čovjeka svjesna da ne djeluje časno i da je nenamjerno, ali ipak izdao svoga ujaka i kralja Markea. Zato ga muče osjećaji krivnje i stida i sam sebe osuđuje zbog nelojalnosti i nečasnog ponašanja. Stoga je prikazano kako djeluje ispravno i javlja kralju Markeu da

²⁰⁷ "alsus sô lêret minne/ durnehteclîche sinne/ ze valse sîn vervlizzen,/ die doch niht solten wîzzen,/ waz ze sus getâner trûge/ und ze valscheit gezûge./" *Tristan* 12447–12452.

²⁰⁸ "Swie sanfte uns mit der liebe sî,/ sô müeze wir doch ie dâ bî/ gedenken der êren./ swer sich an niht wil kêren/ wan an des libes gelust,/ daz ist der êren verlust./ swie wol Tristande taete/ daz leben, daz er haete,/ sîn êre zôch in doch dervan./ sîn triuwe lac im allez an,/ daz er ir wol gedaechte/ und Marke sîn wîp braechte./ die beide, triuwe und êre,/ die twungen im sêre/ sîn herze und sîne sinne./ die dâ vor an der minne/ wâren worden sigelôs,/ dô er die minne vûr si kôs./ die selben sigelôsen zwô/ die gesigeten an der minne dô./" *Tristan* 12507–12526.

dolazi s njegovom budućom kraljicom. Čini se da je Gottfried kazao da ljubav ne isključuje lojalnost i čast te da je ispravno djelovanje jedini lijek za neosuđivanje samoga sebe, a zadržavanje osjećaja ljubavi. Kroz cijeli roman likovi se bore između ispravnog djelovanja i osuđivanja te na prekretnici, nakon silaska iz utopije i mikrokozmosa njihova broda, Tristan mora izabrati ispravno djelovanje. Gottfried kazuje i koje je to ispravno djelovanje. U datoj situaciji to bi bilo predati ženu komu je ona i trebala pripadati, zadržati svoju čast i lojalnost te Isoldu bezuvjetno voljeti iz daljine. Gottfried jasno daje do znanja da bi bilo dobro bez osuđivanja Tristana promisliti o svemu ovome koliko je to moguće, te će publici u nastavku romana pokazati svoju verziju razvoja situacije.

3.11. Stid i bestidnost

O Isoldinoj bestidnosti i onoj dvorske elite i Tristanovom stidu kao emocijama pokretačima radnje u odnosu na osuđivanje govorit će se najprije kroz opis ženske intuicije.

Naime, pokazalo se da je mlada Isolda već intuitivno naslutila da bi Tantris mogao biti plemenitog roda, a ne trgovac kako se prikazuje. Pripovjedač upućuje na važnost Isoldine intuicije – ona će prije i više nego drugi zbog nje moći osjetiti bol. Njezino srce i oči zamijetili su Tristanovu vitešku opremu. Ne zna se točno što ju je potaknulo da u ruke uzme Tristanov mač, no pripovjedač to pripisuje znatiželji djevojaka i djece, ali i mnogih muškaraca. Isolda izvlači mač iz korica, pregledava ga sa svih strana i otkriva da je okrhnut.²⁰⁹ Shvaća da krhotina koju ona i njezina majka imaju spremljenu savršeno odgovara upravo tom mjestu na Tristanovom maču. Srce joj zastane od starog bola, lice joj je od bijesa i bola mijenjalo boje.²¹⁰ Shvaća da je Tantris u stvari Tristan i ponavlja da joj je

²⁰⁹ “Nu ergieng ez aber Îsolde,/ alsô der billich wolde:/ daz si aber ir herzequâle/ zem anderen mâle/ vr den andern allen vant./ ir herze daz was dar gewant,/ ir ouge allez dar wac,/ dâ der harnasch dâ lac./ und enweiz niht, wie si des gezam,/ daz si daz swert ze handen nam,/ als juncvrouwen unde kint/ gelustic unde gelengic sint/ und weizgot ouch genuoge man./ si zôch ez ûz und sach ez an/ und schouwete ez wâ und wâ./ nu sach si den gebresten dâ./“ *Tristan* 10057–10072.

²¹⁰ “nu begunde ir herze kalten/ umbe ir schaden den alten./ ir varie diu wart beide/ von vorne und von leide/ tôtleich und iesâ viuwer rôt./ “â” sprach si “saeldelôse Îsôt,/ owê mir unde wâfen/ von Curnewâle her getragen?/ hie wart mîn oeheim mite erslagen,/ und der in sluoc, der hie Tristan./ wer gab ez disem spilman?/ der ist doch Tantris genant”/“ *Tristan* 10086–10099.

srce već predskazalo, da je znala tko je on. Otkad je upoznala Tristana, vidjela njegov izgled, ponašanje i osobnost znala je da je plemenita roda, pa se sad pita tko bi drugi tako bestidno uopće mogao doći iz Cornwalla kod svojih smrtnih neprijatelja. Isolda se želi osvetiti za svoju bol te smatra da će njezin ujak Morold biti osvećen ako Tristan umre od istog mača kojim je ubio Morolda.²¹¹

Isolda nije slušala svoju intuiciju kad je Tristan pod imenom Tantris prvi put bio u Irskoj i podučavao ju kao djevojčicu. Nije bila zainteresirana za njega kao muškarca, vjerovala je svojoj majci i slušala je. A sad, kad je Tristana vidjela po drugi put, uočila njegovu ljepotu, plemenito ponašanje i karakter muškarca žaleći što je trgovac a ne plemenita roda, sad joj se intuicija kao mladoj ženi probudila. Kad govori o tome, pripovjedač objašnjava da bi to mogla biti znatiželja, ali ipak naglašava da ne zna što je to Isoldu natjeralo da pregleda Tristanov mač. Pripovjedač Isoldu prikazuje kao senzibilnu osobu: njoj je njezino srce, misli se na intuiciju, od prvog dana govorilo da zapravo zna tko je Tantris. Isolda je sad rastrgana između Tristanove privlačnosti, osuđivanja Tristana zbog ubojstva njezinoga ujaka Morolda, želje da osveti Morolda, ali i želje da postane kraljica. U rastrojenosti, stidu, rastrgana između osuđivanja Tristana i osuđivanja sebe zato što su ona i majka kasno shvatile Tristanovu prevaru te dopustile da ih ubojica njihova brata i ujaka izigra, želi ubiti Tristana dok se kupava u kadi misleći da će se tako riješiti izvora svojih problema. Gottfried je htio prikazati kako neslušanje unutarnjeg glasa, intuicije, vodi ka osuđivanju sebe i drugih i posljedično vodi do negativnog djelovanja, u ovom slučaju ubojstva nenaoružanog čovjeka. Tristan jest ubio Morolda, ali u poštenoj borbi, i Tristan jest *incognito* došao dva puta u Irsku i oba puta primljen na dvor, ali Gottfried prikazuje pokušaj ubojstva kao posljedicu shvaćanja da si prevaren, izigran, posramljen, odnosno kao posljedicu ignoriranja unutarnjeg glasa. Jer, prvi put su dvije Isolde htjele da ih Tristan podučava u svim vještinama koje je posjedovao, a drugi put im je odgovaralo što je zmaja ubio on, a ne upravitelj kojega nisu podnosile i nisu mogle zamisliti da on bude muž mlade Isolde. Dakle, dvije Isolde su igno-

²¹¹ "ist disen maeren danne sô,/ disen valsche und dise trûgeheit/ hâte mir mîn herze wol geseit./ wie wol ich wiste al dise vart,/ sît ich in merkende wart,/ sît ich an ime lîp unde gebar/ und sîn dinc allez alsô gar/ besunder in mîn herze las,/ daz er gebûrte ein hêrre was!/ wer haete ouch diz getân wan er,/ daz er von Curnewâle her/ ze sînen tótvinde vert/ und wir in zwîrnt haben ernert!/ ernert? er ist nû vil ungenesen./ diz swert daz muoz sîn ende wesen!/ Nu île, rich dîn leit, Îsôt!/ gelît er von dem swerte tôt,/ dâ mite er dînen oeheim sluoc,/ sô ist der râche genuoc!" /" *Tristan* 10124–10142.

rirale znakove upozorenja svoje intuicije o Tristanu zbog vlastitih materijalnih interesa, a to je ignoriranje sad dovelo do toliko visoke razine osuđivanja da je mlada Isolda spremna na beskrupulozno ubojstvo.

U tom je pokušaju Tristan nastoji spriječiti riječima da će, ako počini ubojstvo, zauvijek biti obeščašćena, posramljena, nestat će njenih čari, ugasit će se njezino svjetlo koje je usrećilo tolika srca kao sunce koje izlazi u Irskoj. Kaže, žalibože lijepih bijelih ruku te ju pita kako mač pristaje takvim rukama.²¹² Neobičan je Gottfriedov izbor riječi u prikazu Tristanova nastojanja da spriječi zločin mlade žene. Opet je važno, pokazuje Gottfried, ono što nije izrečeno. Naime, Tristanov apel Isoldi da ga ne ubije odnosi se na njezinu čast, njezin izgled, njezin utjecaj na druge, na njezine bijele ruke koje drže mač.

Za Aristotela, racionalnost ljudske anatomije očituje se ponajviše u ruci shvaćenoj kao *organon*. Čovjek može posjedovati bilo koje oružje koje poželi, kad god poželi, jer mu ruka postaje pandža, i rog, i koplje, i mač, i svako drugo oružje i svako drugo oruđe. Ruka može biti sve ovo jer sve može uhvatiti i zadržati. Stvarna prednost nad opasnim pandžama životinja leži u činjenici da čovjek kombinira maksimum specijalizacije s maksimumom prilagodljivosti. Ruka je stoga najbolji primjer i odlučujući dokaz povezanosti razuma, tehnologije i kozmološkog poretka koji je svojstven ljudima i određuje njihovu bit te time jamči racionalnost cijelog sustava. U aristotelovskom preklapanju antropologije, zoologije i kozmologije ljudska ruka postaje metonimija poretka koji oblikuje cijeli svijet kao i cijeloga čovjeka.²¹³

Sve rečeno pokazuje da je važnost Isoldinih ruku viša nego što se na prvi pogled čini. Naime, na temelju Aristotelova objašnjenja važnosti ljudske ruke može se povezati Gottfrieda i Aristotela posredstvom značenja Isoldinih ruku u kontekstu osuđivanja. Dakle, Tristanov apel Isoldi da ga ne ubije odnosi se na njezinu čast, njezin izgled, njezin utjecaj na druge, na njezine bijele ruke koje drže mač. Odmah Gottfried koncipira scenu tako da sve postaje nevažno osim boje Isoldinih ruku, jer publici ništa ne stvara upečatljiviju sliku od zamišljanja

²¹² “nein süeziu juncvrouwe, nein!/ durch gotes willen, waz tuot ir?/ gedenket iuwers namen an mir./ ir sît ein vrouwe unde ein maget./ swâ man den mort von iu gesaget,/ dâ ist diu wunnecliche Îsôt/ iemer an den êren tôt./ diu sunne, diu von Îrlant gât,/ diu manic herze ervrôuwet hât,/ â, diu hât danne ein ende!/ owê der liechten hende,/ wie ziemt daz swert dar inne?”/“ *Tristan* 10154–10165.

²¹³ Heller, A. (2022). *Widerspenstige Hände : literarische Handddarstellungen und anthropologische Formationen im frühen 20. Jahrhundert*. Rombach Wissenschaft, 166–170.

bijelih ruku koje su spremne na krvavo ubojstvo mačem.

Nekoliko je mogućih interpretacija bjeline Isoldinih ruku. One mogu značiti njezinu djevojačku nevinost i naivnost koja će s ubojstvom nestati te Gottfried osuđuje društvo koje nevinu i naivnu mladu ženu dovodi u taj položaj. S druge strane, Isoldina spremnost na ubojstvo otkriva da baš i nije nevinna i naivna, nego bestidna – spremna je ubiti iz osвете da bi umanjila svoju bol zbog osjećaja gubitka ujaka Morolda i časti zbog gubitka zemlje i danku koji su izostali Moroldovom smrću. Ako je tako, onda bjeline Isoldinih ruku znači i ruke plemenitih ljudi koji ne rade na suncu, sa zemljom, ili neke druge grube poslove. Tada slika bijelih ruku s mačem dobiva značenje plemstva koje u pravilu bestidno ubija iz koristoljublja.

Isoldine bijele ruke dobar su primjer i dokaz ispravnosti Aristotelove teorije. Naime, Isoldine bijele ruke s mačem uistinu povezuju razum, Isoldinu svjesnu odluku da želi ubiti, tehnologiju, u ovom slučaju mač kojeg su izradile nečije ruke za ruke nekoga tko će ga iskoristiti kao ubojito oružje, u ovom slučaju Isolda, i kozmološkog poretka koji je svojstven ljudima i određuje njihovu bit. Gottfried tako prikazuje poredak onih najjačih u sustavu, u čijim rukama je moć, te se time jamči racionalnost ili neracionalnost cijelog sustava. Budući da je u Isoldinim rukama, u rukama jedne mlade žene, mač kojim je spremna ubiti drugo ljudsko biće zbog osвете i interesa, Gottfried nastavlja u stilu aristotelovskog preklapanja antropologije, zoologije i kozmologije i daje konkretan primjer ljudske ruke koja postaje metonimija neracionalnog poretka. On oblikuje, kako čovjeka, tako i cijeli svijet, izvrtanjem vrijednosti, odnosno, čitatelj / slušatelj se pita koja čast, koji izgled, koji je utjecaj na druge važniji od ljudskog života. Isoldine ruke u kontekstu Aristotelove kozmološke kiromantije predviđaju, ne samo Isoldinu sudbinu, nego i sudbinu svakog poretka na svijetu – nekadašnjeg, sadašnjeg i budućeg – čije su vrijednosti okrenute naopako, kojem poretku su važniji čast, izgled i utjecaj od ljudskog života, a koji je život, kao i život svakog drugog živog bića, u kozmološkim okvirima ono najvrjednije.²¹⁴

O stidu Gottfried govori i u poglavlju o Tristanovu povratku kući i osveti Morganu. Tristan uspijeva ubiti Morgana i pobijediti njegovu vojsku. Do tog trenutka Tristan je prikazivan kao mladić kojega su dugo vremena mučili osjećaji stida da je bez bioloških roditelja, bez kraljevstva, te je osuđivao sebe i dru-

²¹⁴ Isto, 166–170.

ge zbog svoga položaja.²¹⁵

Gottfried u tom poglavlju pokazuje da bi se emocije stida koje dolaze s osuđivanjem trebale kontrolirati i svladati.²¹⁶

No, nakon pobjede nad Morganom i njegovom vojskom, pripovjedač naglašava da je Tristan povratio svoje nasljedstvo i k tome je sam osvojio još jedno kraljevstvo. Sredio je svoje prilike, kako one koje se tiču posjeda, tako i one koje se tiču osjećaja. Nepravda je postala pravdom, njegova osobnost dotad zabrinuta postala je laganom i veselom. Posjedovao je nasljedstvo svoga oca i svu njegovu zemlju i to tako sigurno da nitko više nije mogao tražiti pravo na njegove posjede.²¹⁷ U sceni pobjede nad uljezima, te u cijelom poglavlju o Tristanovu povratku i osveti, Gottfried jasno prikazuje proces unutarnjeg rasta i razvoja individue, od osjećaja srama, nezadovoljstva, nesreće, razočaranja svojim položajem, preko osuđivanja drugih i sebe, do prihvaćanja sebe i svoje situacije, prošlosti i sadašnjosti. To vodi prema odgovarajućem promišljenom djelovanju, a na kraju i primanju i više od onoga što se mislilo da će se dobiti.

Tristan je kroz nekoliko poglavlja do toga trenutka prikazan kako je dugo promišljao i radio na svojim osjećajima, od kad je saznao da mu Rual nije otac te da su mu roditelji mrtvi, do časa kad je pobijedio Morgana i osvojio njegovu carstvo. Posljedica njegovih emocija bilo je njihovo prihvaćanje i, slije-

²¹⁵ "wir wizen aber alle wol,/ (diu lana sint dirre maere vol)/ in welcher wise Blanschefflor/ mit iuwerem vater von lande vuor,/ ze welhen êren ez ir kam,/ wie diu vriuntschaft ende nam"/ "vriuntschaft? wie meinet ir daz?"/ "ich ensage iu nû niht vûr baz,/ wan diser rede der ist alsô"/ "Hêrre", sprach aber Tristan dô/"bî disem maere erkenne ich mich./ ir meinet ez alsô, daz ich/ niht êliche sî geboren/ und sîle dâ mit hân verlorn/ mîn lêhen und mîn lêhenreht"/ "entriuwen, hêrre guot kneht,/ dâ vûr hân ichz und manic man"/ "ir redet übel" sprach Tristan/ "ich wânde doch, ez waere/ gevellec unde gebaere,/ swer dem man leide taete,/ daz er mit rede doch haete/ sin und vuoge wider in./ haetet ir nu vuoge unde sin,/ sô leide als ir mir habet getân,/ ir möhtet mich doch rede erlân,/ diu niuwe swaere wecket/ und alte schulde recket./ ir sluoget mir den vater doch./ hie mite endunket iuch noch/ mînes leides niht genuoc,/ irn jehet, mîn muoter, diu mich truoc,/ diu trûeget mich kebesliche./" *Tristan* 5397–5429.

²¹⁶ "er sluoc im bene ze tal/ beidiu hirne und hirneshal,/ daz ez im an der zunge want./ hie mite sô stach er ime zehant/ daz swert gein dem herzen in./ dô wart diu wârheit wol schîn/ des sprichwortes, daz dâ gihet,/ daz schulde ligen und vûlen niht./" *Tristan* 5451–5458.

²¹⁷ "hie mite sô was Tristande/ sîn lêhen und sîn sunderlant/ verlihen ûz sîn selbes hant./ er was von dem hêrre unde man,/ von dem sîn vater nie niht gewan./ sus haute er sich verrihtet / und al sîn dinc beslihtet:/ verrihtet an dem guote,/ beslihtet an dem muote./ sîn unreht daz was allez reht,/ sîn swaerer muot liht unde sleht./ er haete dô ze sîner hant/ sînes vater erbe und al sîn lant/ unverprochenliche unde alsô,/ daz nieman in den zîten dô/ ansprâche hacete an kein sîn guot./" *Tristan* 5618–5633.

dom toga, promišljeno djelovanje, veća samokontrola i bolje poznavanje sebe i drugih. Tristan točno odmjeranim pokazivanjem svojih osjećaja zna izazvati Morgana na reakciju koja je Tristanu omogućila da Morgana potom i ubije. Morgan je reaktivan, a Tristan ima kontrolu nad svojim osjećajima, Morgan je impulzivan, ne djeluje promišljeno te stoga ne može pobijediti i napredovati, za razliku od Tristana koji osjeća, djeluje i profitira, što je posljedica poznavanje vlastitih osjećaja i samoga sebe.²¹⁸

Pošto je Tristan došao na dvor kralja Markea s lovcima, o sebi ispričao izmišljene priče, pokazao svoje vještine, sposobnosti i talente, privukao pažnju svih dvorjana, a sve s ciljem da se spasi, sebi olakša položaj, da se ne srami i ne bude osuđivan, Marke ga je dobro pogledao, promotrio, pozvao svog lovca na stranu i pitao ga što se zapravo događa s Tristanom koji tako dobro priča. Dakle, Marke nije lakovjeran kralj – odmah je uočio dobru priču i krenuo ju je provjeravati, najprije na temelju mišljenja svoga lovca. Lovac je, s druge strane, već duže promatrao Tristana i o njemu stvorio sud. Ispričao je odakle je došao i da još nikad nije sreo tako dobro odgojenog, obrazovanog, izrazito dvorski obrazovanog mladića. Nadalje, objasnio je Markeu da je Tristan rekao kako se zove i da mu je otac trgovac. No, lovac nadodaje da ne bi nikad povjervao u takvu priču, jer kako je moguće da trgovac u svojoj užurbanosti uspije toliko truda uložiti u mladićevo obrazovanje.²¹⁹

Iz tih se riječi iščitava da netko svjestan sebe i života, iskusan, ne nasjeda lako na izmišljene priče, da može jasno prosuditi ima li u izgovorenome istine i koliko. Iskazivanje nevjerice da bi jedan trgovac mogao odgojiti mladića kao što je Tristan, osuđuje i trgovca i Tristana, jer pretpostavlja da iznimke nisu moguće. Osuđuje se stalež trgovca i sposobnost mladog čovjeka da bude izniman. Osuđuje se i nestalnost trgovačkog zanimanja, koji ne može odgojiti mirnog čovjeka. Zanimljivo je da je lovac svoje mišljenje i prosudbu dao tek kralju. Svih je pustio da budu u zabludi sa svojim mišljenjima o sebi i drugima. Gottfri-

²¹⁸ “ûz” sprach Morgân “in gotes haz! / iuwer bereden waz sôl daz? / iuwer slac engât ze keinem man, / der ie ze hove rent gewan” / “diz writ wol schîn” sprach Tristan. / er zuete swert und rande in an.?” *Tristan* 5445–5449.

²¹⁹ “Der künec der nam des kindes war. / den jeger den besande er dar: / “sag an”, sprach er “wer ist diz kint, / des wort sô wol besniten sind?” / “â hêrre, ez ist ein Parmenois / sô wunderlichen cûrtois / und alsô rehte tugentsam, / daz ich’z an kinde nie vernam, / und giht, er heize Tristan / und sî sîn vater ein koufman. / in geloubte ez aber niemer. / wie haete ein koufman iemer / in sîner unmüezekeit / sô grôze muoze an in geleit?” *Tristan* 3273–3286.

ed je svjestan negativnog stava prema trgovcu. Aluzija je to na obezvrijeđenu profesiju trgovaca i okolnosti u kojima trgovci zarađuju za život. Poštovanjem koje trgovac uživa kod Gottfrieda pokušava se rehabilitirati trgovac specijalno i građani općenito. Ta izrazito pozitivna slika gospodarstvenika nekoliko se puta relativizirala. Gottfried ne skriva da je trgovac još uvijek društveno inferioran čovjek. On se u svojoj ocjeni trgovca nalazi na povijesnoj prekretnici. Za njega trgovac više nije *paria*, *izopćenik*. Jedino se tako književno moglo izraziti da građanin, zahvaljujući svojim intelektualnim sposobnostima, može dospjeti do razine kralja.²²⁰ Tristan je stranac na dvoru a to što ga promatraju kao savršenog lovca svjedoči o podrijetlu izvan dvora,²²¹ Gottfried savršenstvo Tristana ironično pokazuje kao temelj za osuđivanje na obje razine, i kao stranca i kao nedvorjanina, dok su sami dvorjani zbog svog sramotnog ponašanja neosuđivani.

U poglavlju o Tristanovu povratku u Cornwall protagonist nailazi na žalosnu situaciju: zemljoposjednici, baruni, besramno javno kleče i mole Boga sa suzama u očima duboko zabrinuti za svoje tijelo i dušu, tražeći da Bog zaštititi njih i njihovu djecu od Morolda koji je iz Irske došao u ime kralja Gurmuna tražiti davanja u zlatu i ljudima.²²² Tristan ih proziva da su za sramotan danak porazno prodali svoju plemenitost, svoju slobodu predali neprijatelju na ruke i pod noge,²²³ a svoju djecu pretvorili u robove i slugu, i to bez borbe, samo da bi oni sami lagodno živjeli.²²⁴ Tada ih Tristan poziva da razmisle kako da

²²⁰ Buschinger, D. (1987). Das Bild des Kaufmanns im Tristan-Roman und bei Wolfram von Eschenbach. *Zeitschrift für Germanistik*, 8(5), 540–542.

²²¹ Rathofer, J. (1966). Der "Wunderbare Hirsch" der Minnegrotte. *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur*, 95(1), 39.

²²² "wan die allerbesten, die man vant/ in allem Curnewâle,/ die wâren zuo dem mâle/ alle dar ze hove komen/ ze laster, alse ir habet vernomen./ die edelen lantgenôze/ die giengen dâ ze lôze/ ir kinden z'einem valle./ sus vant si Tristan alle/ kniuwende unde an ir gebete,/ daz iegelicher sunder tete/ unschamelich unde untougen,/ mit riezenden ougen,/ mit innecllichem smerzen/ des libes unde des herzen:/ daz im got der guote/ beschirmete unde behuote/ sîn edelkeit und ouch sîn kint./" *Tristan* 6030–6047.

²²³ "Ir hêrren" sprach er "alle samet,/ alle mit einem namen genamet,/ die hie ze lôze loufent,/ ir edelkeit verkoufent,/ schamt ir iuch der schanden niht,/ diu disem lande an iu geschiht?/ sô manhaft alse ir alle zît/ alle unde an allen dingen sît,/ sô soltet ir billiche/ beide iuch und iuwer rîche/ ahpaeren unde hêren/ und an den êren mêren!/ nu habet ir iuwer vrîheit/ iuwer vînden geleit/ ze vûezen und ze handen/ mit zinslichen schanden./" *Tristan* 6063–6078.

²²⁴ "ez ist gâr wider gotes gebote,/ der sîner kinde vrîheit/ der eigenschefte vûr leit,/ daz er sî ze schalken gebe/ und er mit vrîheite lebe./" *Tristan* 6106–6110.

se oslobode te sramote i nikad više ne ponize svoj stalež i ugled.²²⁵ Baruni mu odgovaraju da su tražili nekoga tko bi se Moroldu suprotstavio, ali da su došli do saznanja da bi svi radije žrtvovali svoju djecu negoli izgubili život u borbi.²²⁶ Tada se Tristan nudi da će se uz Božju pomoć prepustiti sudbini i riskirati svoju mladost i život u borbi za njih.²²⁷ Obraća se i Moroldu upozoravajući ga da će poći u pohod i rat za dobrobit svoje zemlje,²²⁸ te da će osloboditi djecu i zemlju.²²⁹

U tom prikazu jasno se uočava Gottfriedova kritika nedjelovanja, nasuprot djelovanju. S jedne strane, osuđuju se oni koji očekuju pomoć bez da sami naprave prvi korak da sebi pomognu. Osuđuju se oni koji žrtvuju svoju djecu zbog vlastitog nedjelovanja, žrtvuju svoju budućnost za kratkotrajan mir u sadašnjosti. Osuđuju se oni koji zbog kratkoročnog zadovoljstva izbjegavaju težak korak i rad koji bi donio dugoročne dobrobiti. Gottfried to promatra i smatra kratkovidnim, sramotnim, ponižavajućim, a odnosi se na svakoga onoga koji zbog straha od djelovanja bira lakši put s težim posljedicama. S druge strane, Gottfried prikazom Tristanovih djela i riječi pokazuje da podržava svaki mali pojedinačni korak prema promjeni. Mala akcija može pokrenuti velike događaje i dovesti do velikih rezultata. Gottfried prikazuje Tristana kao ličnost koja aktivno koristi sva dostupna sredstva za djelovanje. Najprije proziva svoje sugovornike, budi u njima savjest i izaziva Morolda da krene u borbu. Na to Morold na kraju, nakon pregovora i dogovora, i pristane. Slijedi opis opreme, konja, zadnjih pregovora te konačno i borbe u kojoj umire Morold, a Tristan preživljava, ali s ranom. Predaje Moroldovo tijelo njegovim vojnicima. Oni ga odnose nazad u Irsku Gurmunu i njegovoj ženi, Moroldovoj sestri Isoldi. S njom Gurmun ima kćer Isoldu, a kralja Markea oslobađa od davanja danka.

²²⁵ "berâtet inch wol drâte,/ wie ir iuch dirre schande erwert/ und iuch vor einem manne ernert!/ g'unêret niemer mêre/ iur geburt und iuwer êre!"/ "Tristan 6130–6134.

²²⁶ "wir sîn an manege Sprache komen/ und erkunden doch dekeinen nie/ under uns vinden, ern wolt ie/ sîn kint vür eigen gerner geben,/ dan er verlür sîn selbes leben/ wider disen vâlandes man"/ "Tristan 6208–6213.

²²⁷ "deiswâr, ir hêrren, sô wil ich/ mine jugent und mîn leben/ durch got an âventiure geben/ und wil den kampf durch iuch bestân./ "Tristan 6155–6159.

²²⁸ "sul wir iemer genesen,/ daz müeze wir beherten/ mit wîge und mit herverten./ "Tristan 6300–6302.

²²⁹ "und dirre hêrren edeliu kint,/ diu dâ ze schalken worden sint,/ diu möhten noch wol werden vrî,/ swie ungêdâht es in doch sî./ "Tristan 6321–6324.

Tristana su aktivnost, riječi i djela, dovele do njegove sudbine, Isolde, kako je i sam rekao.

Nedjelovanje Gottfried pokazuje i kao izbjegavanje vlastite sudbine, odnosno izbjegavanje ispunjavanja svoje svrhe na svijetu. Osuđivanje nedjelovanja tako postaje temeljni pokretač događanja u radnji romana, jer da Tristan nije djelovao, ne bi nikad upoznao Isoldu. Nedjelovanjem se izbjegava sam život i ono nepredvidivo što život donosi, a čini ga vrijednim življenja. To je iskustvo, bilo pozitivno, bilo negativno, kao što je to prikazano na primjeru Tristana, a ono mijenja svijet.

IV.

MOĆI, SILE

4.1. Zmaj – san, intuicija, intelekt

Glavne monoteističke svjetske religije postuliraju dogmu da ljudi vladaju životinjama i stoga ih drže na nižem stupnju hijerarhijske ljestvice. Moglo bi se ipak tvrditi da nema ljudske karakteristike koja se ne bi mogla pronaći u životinjskom svijetu. I to ne samo u rudimentarnom obliku, nego u potpunosti. Emocionalnost poput zavisti, krivnje i straha čine životinjska čudovišta mitologemima, personifikacijama *fascinosuma et horrenduma*. Fantastične životinje zauzimaju važnije mjesto u ljudskoj mašti od stvarnih životinja,²³⁰ pa tako i kod Gottfrieda.

U poglavlju o borbi sa zmajem, Gottfried predstavlja kraljičinog upravitelja. Taj želi biti ljubavnik mlade kraljice protiv njene volje. Kad god bi netko izjahao u borbu kako bi dokazao svoju sreću i spretnost, tu bi se posvuda i uvijek našao i upravitelj, samo da bi se moglo reći da je viđen gdje je borba. To je njegovo jedino sudjelovanje jer je svaki put kad bi vidio zmaja pobjegao što je brže mogao.²³¹

Za prikazivanja upravitelja osuđivanje se događa na nekoliko razina. Pripovjedač govori o njegovim karakternim manama, ali ga tek objektivno prikazuje, bez dodatnih komentara. Osuđivanje prepušta publici. Ona upravitelja može osuđivati kao osobu koja želi biti ljubavnik mlade kraljice protiv njene volje, a osuđuje ga i zbog kukavičluka u odnosu na zmaja. Međutim, odluka da se Isoldu preda ubojici zmaja za ženu, jednako je upitna, jer ne ovisi o djevojčinoj želji, nego o nečemu što ona ne može kontrolirati. Tako da je moguće da i upravitelj postane njezin muž ako ubije zmaja ili se uspješno prikaže kao onaj koji ga je ubio.

S druge strane, publika može imati suosjećanja s njegovim strahom od borbe sa zmajem, ali ne i s njegovom željom da dobije nešto što ne zaslužuje. Sama činjenica da je žena nagrada junaku, upitna je i za osudu. To svaka žena iz publike može razumjeti. Upraviteljeva namjera da na nepošten način dobije ženu koja ga ne želi, dodatni je razlog za osuđivanje, kao i to da je takvo što dozvoljeno,

²³⁰ Tuczay, C. (2006). Drache und Greif — Symbole der Ambivalenz. *Mediaevistik*, 19, 197.

²³¹ “der einer von den vieren/ truhsaeze was der künigin./ der was ouch unde wolte sîn/ der jungen küniginne amîs,/ wider ir willen alle wîs./ und also ie man ze velde reit/ durch gelücke und durch manheit,/ sô was ouch der truhsaeze dâ/ eteswenne und eteswâ/ durch niht, wan daz man jache,/ daz man ouch in dâ saehe,/ dâ man nâch âventiure rite,/ und anders was ouch niht dermite,/ wan era gesach den trachen nie,/ ers kêrte belderîchen ie./“ *Tristan* 8948–8962.

odnosno legalno, ili uobičajeno. Tako Gottfried propituje pravdu i nepravdu u kontekstu osuđivanja. Sam se distancira pripovjedačevim neutralnim opisivanjem upravitelja te ostavlja publici da sama donese zaključke. A oni su: Za osudu je praksa davanja žene kao nagrade za neko postignuće, a protiv njene volje. Svi oni koji se koriste zakonom ili pravilima da bi dobili nekoga koga ne zaslužuju, protiv volje toga koga žele, za osudu su. Prirodno je pravo svakog čovjeka, bilo žene ili muškarca, da biraju svog partnera i budu izabrani. Ako nisu izabrani i koriste se raznim načinima manipulacije da dobiju što žele, bilo legalnima i prihvaćenim ili nelegalnima i neprihvaćenim, za osudu je.

Problem je i to je li nešto što je legalno i općeprihvaćeno u isto vrijeme i etično, a ono što je proglašeno nelegalnim i nije općeprihvaćeno, i neetično i nemoralno. Strah nije za osudu, ali ako se strah skriva i potiče strašljivca na prevaru, obmanu i iskorištavanje ljudi u vlastitu korist, da dobije željeno, onda je takvo djelovanje zbog straha, i posljedice takvog djelovanja, za osudu. Upravitelj koji ne podnosi Isoldino odbijanje prikazan je kao nesposoban nositi se sa samima sobom i svojim razočaranjima, a cilja visoko i daleko u neskladu sa svojim sposobnostima, talentima i vještinama.

Isto tako, publici ostaje zaključak o kraljevskim upraviteljima i vladarskim praksama. One su, iako legalne i prihvaćene, nehumane i nemoralne, a upravitelji su ambiciozni, ustrašeni, nesposobni beskičmenjaci i prevaranti. To je legalno moguće, i prihvaćeno je i uobičajeno, ali nije moralno da takvi zauzimaju vodeće pozicije i aspiriraju prema vladajućim pozicijama. Na publici ostaje osuđivati, ili ne, takve prakse i osobnosti.

Već je rečeno da Tristan prijevarno dolazi u Irsku i ubija zmaja da bi Isoldu dobio za kralja Markea. Implikacije takvoga prikaza Tristana u kontekstu osuđivanja, dalekosežne su. Publici postaje jasno da sve vrijedi isto kao i za upravitelja, osim u segmentu straha i koristi za nekog drugog a ne za Tristana. Tristan je neustrašiv, sposoban, ima vještine za ubiti zmaja, što i čini, ali ne za svoje pravo da za sebe izabere družicu i, zauzvrat, da ona izabere njega zbog njegovih talenata, karaktera, izgleda i t. d., ne radi toga nego da bi netko drugi, tko se skriva iza njegova uspjeha, kralj Marke, dobio ono što mu realno ne pripada: mladu Isoldu, a s njom i kraljevstvo koje će ona naslijediti.

Podrazumijevalo bi se da Isolda i kraljevstvo pripadnu zaslužnima, a ne nekome iz sjene koji se koristi tuđim zaslugama. Jasna je ovdje kritika vladajućih i načina na koji sami sebi pripisuju zasluge za nešto što su drugi za njih učinili, a morali su sami. Tu se poistovjećuje upravitelja i kralja Markea jer se okolno-

stima koriste da bi profitirali, iako po prirodnom pravu ne zaslužuju ono što su dobili ili će dobiti ili prema čemu aspiriraju i kamo ih vode njihove ambicije neutemeljene u talentima, vještinama i sposobnostima. Moglo bi se reći da kralj Marke nije htio da se Tristan bori za Isoldu sa zmajem, ali je na kraju pristao uz savjete svojih savjetnika i upravitelja – poslao je Tristana sa zadatkom u Irsku. Time je delegirao svoj posao i svoj zadatak na nekoga za koga je znao da ima znanje, vještine i mogućnosti da zadano ostvari umjesto njega.

Ta se praksa propituje kao predmet za osuđivanje, jer je istu stvar učinio i kraljičin upravitelj: iskoristio je Tristanovo ubijanje zmaja u svoju korist. No, kod upravitelja takvo ponašanje kao da se prikazuje nemoralnim, a kod kralja Marke kao da je sve u redu. Time su ukazuje na dvostruke standarde u društvu jer je onima na višim položajima delegiranje dozvoljeno, a onima na nižima, kad iskoriste za sebe ono što je netko drugi napravio, to se smatra prevarom i obmanom. Pritom, za razliku od vladara i upravitelja, Tristan pokazuje duhovnu zrelost jer nema očekivanja za sebe, daje sebe i pomaže iz samog zadovoljstva u davanju i pomaganju.

Zanimljive su i upraviteljeve riječi nakon što otkrije mrtvoga zmaja i planira tvrditi da ga je on ubio. Brine ga stvarni ubojica zmaja, htio bi ga ubiti i zakopati, ali kako ga nije pronašao zaključuje da je nebitno je li taj živ ili mrtav, budući da je on, upravitelj, u svakom slučaju onaj kojemu nitko neće proturječiti. On ima prijatelje i pratnju koji su dostojni i prihvaćeni te će onaj koji se suprotstavi njegovim riječima sigurno izgubiti.²³² Tako Gottfried pokazuje kako funkcionira dvor i cijelo društvo. Iznijevši razmišljanja i ponašanja kraljičinog upravitelja osuđuje sve one koji misle da će uz pomoć neprincipijelne podrške ostvariti svoje ciljeve, unatoč nesposobnosti.

Indirektno su na meti Gottfriedove kritike svi oni koji se u takvim radnjama i savezima međusobno podupiru, podržavaju i za povlastice štite nesposobnost jedni drugima. Iz upraviteljevih se riječi može iščitati da on u svojoj nesposobnosti podcjenjuje cijeli dvor, jer je uvjeren kako nitko nema šanse pored njegove riječi, odnosno riječi prijatelja koji će za njega garantirati. Podcjenjuje dvor i vladare, kralja i kraljicu, pa se pomišlja da ni vladari sami nisu dostojni

²³² “daz ern erslagen wolte haben/ und in erslagenen begraben./ und also er sîn dô niene vant,/ “lâ hêrre varn!” dâhte er zehant/ “sweder er lebe oder entuo,/ bin ich der êrste darzuo,/ mich enwîset nieman dâ van./ ich bin gevriunt unde geman,/ sô wert und sô genaeme,/ swer sich’z an genaeme,/ der haete doch dar an verlorn”/“ *Tristan* 9184–9193.

vladati, ako ih uspijeva nadmudriti, jer uz njih upravlja, ovakav nesposobnjaković, manipulator, kukavica i lažov. Upravitelj je uz pomoć svojih prijatelja, rodbine i vazala uspio nagovoriti kralja da odredi termin kad će se pred svima dokazati da je on ubio zmaja i gdje će on kao junak prema kraljevom obećanju zatražiti i dobiti Isoldu.²³³

Isolda i njezina majka prestravljene su mogućnošću da upravitelj postane Isoldin muž te se majka, kraljica Isolda, okreće svojim tajnim znanjima: u snu otkrije istinu o upravitelju i njegovim lažima u vezi s ubijanjem zmaja.²³⁴

San posjeduje značajnu funkciju u životu ljudi. U srednjovisokonjemačkoj se književnosti razmatra taj fenomen, a motivi sna dolaze u različitim djelima iz raznovrsnih razloga i iz različitih izvora. Srednjovjekovni pjesnici san vide kao izraz činjenice da ljudsko postojanje nije jednoznačno uzrokovano, jednodimenzionalno, već ima višeslojnu strukturu. Ali samo onaj koji je sanjao i mogao razumjeti sadržaj sna bio je i u stanju ispuniti svoj životni ideal. Oni koji su san doživjeli nespreni, pretrpjeli su ili potpuno otuđenje ili smrt. Oni koji su sanjali, a nisu bili u stanju prepoznati značenje sna, mogli su uzrokovati kolaps društva, kao upravitelj Marjodo u svom snu o vepru. Oni koji su sanjali, ali su se svjesno opirali poruci, znali su već sve o svome kraju ili vlastitom ispunjenju.²³⁵

U epizodi o snu kraljice majke Isolde Gottfried ukazuje na razliku muškog i ženskog osjećaja za ljude, događaje i situacije. Gottfried osuđuje praksu vladara da ženidbom stječu nove zemlje i saveznike, no ide korak dalje i kaže da je za budućnost vladanja i zemlje ženska uloga važnija od muške, jer iza vladara stoji ženska intuicija. Tu osuđuje svakog vladara, ali i obiteljskog muškarca koji ne posluša savjet svoje supruge i njezinu intuiciju u vezi s ljudima, prilikama i događajima. Tajno znanje koje posjeduje kraljica jest njezin jasan unutarnji

²³³ "sine mâge unde sine man/ die ladete er, die besander,/ nâch dem kûnege rander/ und mante in sîner Sicherheit./ der rede der wart ein tac geleit/ ze Weisefort vûr daz lant./ hie mite sô wart daz lant besant./ die lantbarûne die mein ich./ nu die bereiten alle sich./ als in von hove was getaget./" *Tristan* 9254–9263.

²³⁴ "swes er oder iemen hie von giht,/ daz ist allez samet verlorn./ und haete es al diu werlt gesworn,/ ern wirdet niemer dîn man"/ und also ez nahten began,/ diu wîse vrâgete unde sprach/ umbe ir tochter ungemach/ ir tougenliche liste,/ von den si wunder wiste,/ daz s'in ir troume gesach,/ daz ez niht alsô geschach,/ als der lantschal sagete./" *Tristan* 9294–9305.

²³⁵ Classen, A. (1992). Die narrative Funktion des Traumes in mittelhochdeutscher Literatur. *Mediävistik*, 5, 31.

osjećaj, šesto čulo koje se manifestiralo kroz poruku u snu.²³⁶ Kraljica Isolda je sanjala, razumjela je sadržaj i smisao sna te je bila u stanju ispuniti svoj naum. Isticanjem ženskog šestog čula, intuicije, Gottfried jasno staje na stranu žena. Dvije su Isolde usamljene i izolirane u svojim uvjerenjima i osjećajima, razgovor o intuiciji je njihova privatna, tajna stvar, događa se iza zatvorenih vrata, ali će se kasnije pokazati kako su sve razumno, jasno i logično predstavile svome mužu, odnosno ocu. On je imao puno povjerenje u njih i njihov plan te ih time oslobodio pokvarenog upravitelja. No, dvije Isolde zbog straha krivo optužuju upravitelja za Tristanovo ubojstvo. Jasno je da se osuđivanje budi kad je prisutan strah od ugrožavanja budućnosti i planiranih očekivanja. Naime, kad nisu pronašle Tristana, dvije su Isolde prikazane kako istog trena upravitelja osuđuju za ubojstvo, bez dokaza, tek na temelju svojih sumnji i nepovjerenja.

Njihova je intuicija da bi upravitelj mogao ubiti Tristana točna. Iako spletom okolnosti upravitelj nije bio u mogućnosti to ostvariti, ubojstvo je nesumnjivo planirao.²³⁷ Tu je upravitelj nepravedno osuđivan za nešto što nije počinio, no na temelju osjećaja koji je dijelom točan, pa Gottfried naglašava da ipak uz intuiciju trebaju i dodatni dokazi prije osuđivanja, jer bi se intuicija mogla temeljiti na strahu i dovesti do krivih zaključaka. Možda se čak insinuira da je prava kombinacija intuicije, razuma i logike uvjet za donošenje ispravne odluke. Isto tako se misli da su intuicija i strah međusobno povezani, da je jako teško razlikovati to dvoje, te da se zbog intuicije povezane uz strah može prerano zaključivati i donositi pogrešne odluke. Mogu omesti prosudbu za sljedeći logičan korak.

Nadalje, u poglavlju o Tristanovoj borbi sa zmajem došao je trenutak kad je kraljica trebala svome mužu kralju razotkriti upraviteljevu prevaru, ali tako da ne naruši kraljev i svoj ugled. To je način da pravi ubojica zmaja bude nagrađen rukom mlade Isolde. One su saznale da je to bio Tantris, ali još uvijek ne znaju da je to u stvari Tristan, ubojica kraljičinog brata i Isoldinog ujaka. Žele da Tantris bude taj i da Isolde ode u Cornwall biti ženom kralja Markea. Dakle, kraljica informira Gurmuna, svoga muža, o upraviteljevoj prijevari i zajedno s njim smišlja plan kako sve izvesti. Zanimljivo je kako kralj ima potpuno povjerenje u

²³⁶ "und zwäre, tohter Îsôt,/ dirre man sî lebende oder tôt,/ mich anet sêre, daz er sî/ verborgen eteswâ hie bi./ ez wîsaget mir mîn muot./" *Tristan* 9353–9357.

²³⁷ "er ist tôt!" Sprach ieweder Îsôt/ "unser gedinge der ist hin./der truhsaeze der hât in/ mortliche ermordet unde erslagen/ und hât in in diz los getragen"/" *Tristan* 9394–9398.

svoju suprugu i poziva ju na zajedničko savjetovanje. On ju smatra svojim blagom i najvećom vrijednošću jer je u njoj imao ono najbolje: ljepotu i mudrost.²³⁸

Gottfried pokazuje mudrog kralja koji uzima u obzir intuitivno mišljenje svoje žene o budućnosti kraljevstva, svoje obitelji i kćeri Isolde. Uz to, Gottfried razrađuje ideju da je ženska intuicija, mudrost i savjet neophodna muškarcu i njegovu razumu pri donošenju odluka o životnim izborima. Time osuđuje svakog muškarca koji to ne uzme u obzir, a uzdiže onoga koji to učini. Njemu je osigurano blagostanje i sigurnost potomaka, ugleda i posjeda. Tako potiče muškarce na pravilan odnos prema ženskoj intuiciji.²³⁹

I na rečenim primjerima kod Gottfrieda se dokazuje da su ključne značajke srednjovjekovnih prikaza intuicije usredotočene na spoznaju, neposredno i izravno zahvaćanje nekog materijalnog predmeta osjetilima. Iz te osnovne osjetilne intuicije polazi ljudska spoznaja. Drugi je tip intuitivna intelektualna spoznaja.²⁴⁰ Zaključno se može reći da Gottfried skreće pozornost na poimanje intuicije koja se presijeca s intelektualnom spoznajom. Moguće je da Gottfried poziva, a naročito današnju publiku, da ne zanemari ove srednjovjekovne načine razmišljanja o intuiciji.²⁴¹

4.2. Otrov – moguće i nemoguće

Moroldova sestra Isolda, kraljica Irske, poznaje korijenje i ljekovita svojstva biljaka i jedina na svijetu posjeduje liječničku sposobnost koja spaja ta znanja u umjetnost.²⁴² S tajnim znanjem koje se smatra umjetnošću i pripada rijetkima,

²³⁸ “dar zuo besande er an den rât/ sîn liebez wîp, die künigîn./ si mohte im ouch wol liep sîn,/ wan er haete an ir einer dô/ sunderlicher saelden zwô,/ der allerbesten, die der man/ an liebem wîbe vinden kan:/ schoene unde wîsheit,/ der was der mâze an sî geleit,/ daz s’ime wol mohte liep sîn./“ *Tristan* 9714–9723.

²³⁹ “die nam ouch er besunder/ und suohte rât hier under/ sô Terre und alsô sêre, / als dem ez umbe sîn ere/ und ouch niht anders enstât./“ *Tristan* 9709–9713.

²⁴⁰ Antognazza, M. R. (2023). Intuitive cognition in the Latin medieval tradition. *British Journal for the History of Philosophy*, 31(4), 675–692.

²⁴¹ Isto, 675–692.

²⁴² “von wîbe noch von manne/ sone wirdestû niemêr gesunt./ du bist mit eime swerte wunt,/ daz toedic unde gelüppet ist./ arzât noch arzâte list/ ernert dich niemer dirre nôt,/ ez entuo mîn swester eine, Îsôt,/ diu künegîn von Îrlande./ diu erkennet maneger hande/ wurze und aller crûte craft/ und arzâtliche meisterschaft./ diu kan eine disen list/ und anders nieman, der der ist./“ *Tristan* 6940–6952.

odnosno u ovom slučaju samo jednoj osobi na svijetu, povezan je otrov.

Gore navedeno u kontekstu cijelog romana dolazi pošto je Tristan trebao birati između ujaka, kralja Markea, i poočima Ruala. Izabrao je kralja Markea i odlučio je djelovati pomažući mu. Sve svoje posjede ostavio je Rualu i sad bez ničega kreće u svijet. To je bitno nakon što Gottfried u poglavlju o Tristanovu povratku kući raspravlja o tome da se muškarca osuđuje ako nema zajedno i osobnost i posjede te da manjak jednoga ili drugoga vodi do propasti.

Ako se taj isječak interpretira u kontekstu osuđivanja, onda je jedna mogućnost da je upravo otrov metafora osuđivanja Tristana zbog njegova izbora, odnosno izabiranja, ne vlastitoga, nego puta namijenjena kralju Markeu. Gottfried tu pokazuje što se dogodi kad se Tristan umiješa u situacije koje zapravo nisu trebale biti njegove.

Druga je mogućnost interpretacije zaključak da jedini izbor treba biti onaj koji dolazi iz Tristanove biti. A budući da Tristan to nije učinio, njegovo se biće sad dovodi u pitanje i sumnju jer je načeto ranjavanjem do kostiju, kroz krv i meso,²⁴³ a otrov će se samo proširiti. Prije ili kasnije Tristan će umrijeti zbog odluka koje je donio radi drugih, a ne radi sebe.

Dakle, događanja koja Gottfried opisuje lančane su reakcije na Tristanove polovične odluke da bi udovoljio svojoj krvnoj lozi, kralju Markeu. Takve odluke, očito smatra Gottfried, trebale bi biti predmet osuđivanja, ali on samo pokazuje do čega je moguće da dođe. Do istih je rezultata u priči moglo doći i da je Tristan izabrao Ruala umjesto Markea. Tristanu nije bila dana treća mogućnost.

Treća je moguća interpretacija da Gottfried ironično ukazuje i na to da Tristan ne može izabrati krivo ili pravo, jer sve vodi ka ishodu koji je autor htio. Ironija je u tome što publika zna da se radi o fikciji: Gottfried je Tristanova sudbina, čega likovi nisu svjesni, ali jest publika i pripovjedač. Tristan nije mogao izabrati krivo ili pravo jer mu je sudbina kao fiktivnom liku već unaprijed predodređena.

Ako je Gottfried htio uvesti analogiju usporedbe sa srednjovjekovnom realnošću i recipijentom, onda je Gottfried za Tristana ono što je Bog ili sudbina ili svemir ili zakoni prirode ili neka društvena, politička, religiozna, viša, prirodna ili natprirodna sila za srednjovjekovnoga čovjeka, odnosno za čovjeka općenito.

²⁴³ "biz er im durch daz dich sluoc/ einen alsô hezlîchen slac,/ der vil nâch hin zum tôde wac,/ daz ime daz vleisch und daz bein/ durch Hosen und durch halsperc schein/ und daz daz bluot ûf schraete/ und after dem werde waete./" *Tristan* 6924–6930.

Gottfriedov Bog je previše uzvišen a da bi ga ljudi prisilili da se miješa u svjetovne poslove. Njegov Bog bi mogao dopustiti kušnju iz prkosa prema smrtnicima koji misle da će se on zabrinuti zbog njihovih zemaljskih praksi.²⁴⁴

Mnogi kritičari naglašavaju božje razumijevanje činjenice da je magija ljubavnog napitka odgovorna za postupke Tristana i Izolde, stoga ih Bog ne smije smatrati odgovornima za njihova djela.²⁴⁵

Ako Gottfried ukazuje na to da nije moguće izabrati ispravno ili pogrešno, logičan je zaključak da onda uopće nema smisla osuđivati Tristanov izbor, odnosno bilo koji izbor bilo kojeg čovjeka na svijetu, srednjovjekovnoga ili ne, jer je sve već predodređeno i čovjek nema slobodne volje.

Ako Gottfried ne nudi moral koji bi zamijenio dvorsku etiku, nego samo afirmira kršćansku mistiku nad svjetovnom etikom, ne može se reći da Gottfrieda etika ne zanima. Ako se misli da on odbacuje slobodnu volju u ime sudbine, Gottfried se ipak trudi pokazati da je Tristan taj koji planira i provodi svaki korak u svome životu. Samo je svijest o ljubavi udar sudbine, ali čim Tristan sazna što napitak znači, prihvaća ga i nastavlja djelovati po svome. Demonstrira boetijevsku sintezu slobodne volje i predodređenja. Daleko od toga da ne pokazuje nikakvu brigu za etiku, Gottfriedov središnji sukob je između svjetovne etike koju predstavlja čast, i mističnoga, što je ljubav.²⁴⁶

Može se reći da je svejedno koje se odluke donose, jer ionako sve vodi ka istom ishodu, smrti. No, tada se recipijenta romana navodi na razmišljanje o tome želi li živjeti tuđi život i za druge, ili svoj život i za sebe, pa je nebitno što će se umrijeti, kad se živjelo vlastiti život a ne tuđi. Živjeti tuđi život, onaj kralja Markea, otrov je koji će Tristana dovesti do Isolde i njihove zajedničke propasti.

Međutim, publici nije dano da posredstvom Tristana shvati što bi to značilo živjeti na neki drugačiji način, osim na onaj koji je Tristanu zadan. Slijedom toga nameće se zaključak da Gottfried ne osuđuje samoga protagonista, jer je sad jasno da on nije u mogućnosti poduzeti ništa protiv onoga što će odlučiti. Odluka nije na njemu, nego na Gottfriedu. Analogno tome, niti jednog čovjeka ne treba osuđivati zbog njegovih odluka jer je, kako je prikazano u *Tristanu*, predodređen svojom prošlošću, prošlošću svojih predaka i odlukama koje su

²⁴⁴ Kerth, T. A. (1978). With god on her side: Isolde's <Gottesurteil>. *Colloquia Germanica*, 11(1), 8.

²⁴⁵ Isto, 11.

²⁴⁶ Ferrante, J. M. (1973). *The Conflict of Love and Honor. The Medieval Tristan Legend in France, Germany and Italy*. The Hague, 119.

mu nametnute. Koji god odluku izabrao, nije odgovarajuća i, naravno, svaka završava smrću.

No, publici ostaje otvoren prostor da se zapita što to uopće znači uspjeti donositi odluke iz vlastite biti, zbog sebe, odnosno, što se događa ako se jednom donese kriva odluka, može li se ona ispraviti i na koji način. Nije li i to sve zabluda? Da li vjerovati u predestinaciju i determinaciju, ili u slobodnu volju, jer je i to zabluda, i t. d.

Gottfried također ostavlja otvorenim i pitanje koje se odnosi na to mogu li se prekinuti generacijski okovi koje je Tristan naslijedio rođenjem i u čiji je tijekom sad nanovo zagazio borbom protiv Morolda. Ni ta borba zapravo nije bila njegova, i ona ga je zatrovala.

Rezultat toga jest da implicirana značenja Gottfriedovih komentara nisu nužno ona otuđenih kršćana, već oni doista mogu ukazivati upravo na suprotnost doslovnog i književnog. Nije Bog, viša sila, odgovorna, ali ljudi na tome inzistiraju i žele se povinovati ljudskom moralu.²⁴⁷

Gottfriedova publika mora zanemariti jasnu evaluaciju procesa i umjesto toga doživljavati svijet teksta – također bez ikakvog pozivanja na stvarnost. Primatelju se nudi mogućnosti pozitivne i negativne ocjene. Tekst se ostvaruje istovremeno i, takoreći, kroz pisanje u srce protagonista i pjesnika. Obje komunikacijske performanse su najviše, sofisticirano, višeznačno i ambivalentno konstruirane. Zahtijevaju prikaz paradoksalnoga, kao na primjer ispijanje otrova radi čuda ljubavi.²⁴⁸

Gottfried Tristana i čitatelja / slušatelja za moguće odgovore upućuje prema potrebnome znanju, rijetkom i nepoznatom umijeću koje posjeduje samo kraljica Isolda. Zašto samo jedna osoba, i to žena? Pomaže li joj to umijeće da ne osuđuje? Možda služi da još više osuđuje? Budući da je jedina na svijetu s takvim znanjem, očekivalo bi se i da ima umijeće kako ne osuđivati. Međutim u romanu se pokazuje da je ona majstorica osuđivanja.

Gottfried time obznanjuje da niti najbolji na svijetu nisu oslobođeni potrebe da osuđuju, da je štoviše moguće da je među najboljima osuđivanje dovedeno na još suptilniju, sofisticiraniju i višu razinu i služi kao manipulacija. Otrov na

²⁴⁷ Kerth, T. A. (1978). With god on her side: Isolda's <Gottesurteil>. *Colloquia Germanica*, 11(1), 15.

²⁴⁸ Dembeck, T. (2000). *Der wintschaffene (wetterwendische) Christus* und die Transparenz der Dichtung in Gottfrieds „Tristan“. *Zeitschrift für Germanistik*, 10(3), 505.

maču kojim je ranjen Tristan, onaj isti koji je smislila Isolde, Moroldova sestra, jednak je lijeku za taj otrov: njime se služi jednako kao i otrovom, da manipulira događanja u svom interesu i na korist svima svojima.

Dakle, da bi se izliječio od toga otrova, Tristan treba neprimjetno doći do Irske i do dviju Isoldi. One mu jedine mogu pomoći nakon što su mu liječnici bezuspješno pokušali zacijeliti ranu. Tristan se oprošta od kralja Markea, odlučuje se na put, pretvara se da je pjevač, izmišlja laži, ne prvi put, te se imenuje Tantrisom.

Tristan više nije ono što je bio: promjenom imena počinje Tristanova nova avantura. Ona, iako se čini da su svi njegovi postupci opravdani da bi se spasio, ipak počiva na lažima i prevarama. Tantris svojim pjevačkim umijećem privlači pažnju učitelja mlađe Isolde a preko njega i kraljica Isolda čuje za Tantrisa. Smiluje se nad njim te mu za njegove usluge podučavanja Isolde, svoje kćeri, odlučuje pomoći. Izliječit će svojega smrtnoga neprijatelja i ubojicu njezina brata te ga još pustiti u blizinu svoje kćeri.

Iz poglavlja o Tantrisu zaključuje se da Gottfried Tristana mijenja na gore. Tristan je prvi put smišljao laži da bi se spasio pošto su ga oteli Norvežani, na dvoru kralja Markea. Tada još nije znao da mu Rual nije otac i da mu je kralj Marke ujak. Još kao dječak pokušavao je preživjeti u stranoj zemlji, ali na taj je put bio prisiljen, nije ga sam izabrao. Gottfried je sva ta događanja prikazao tako da ih se moglo opravdati. No, u ovome poglavlju tomu više nije tako. Tristanu je promijenjeno i ime a otrov ga je doveo do toga da se mijenja u besramnog lašca i prevaranta koji je na sve spreman da bi sebi sačuvao život. Tantris i Tristan su dva potpuno različita muškarca, a Gottfried naglašava da je na temelju svega moguće vidjeti i kako često razborit i oprezan čovjek može sebično primijeniti svoja mudra razmatranja.²⁴⁹

Gottfried koristi ironiju kako bi osudio svakog muškarca koji na temelju prevare i laži iskorištava ljude i situacije. Naime, treba se sjetiti da je Tristan sam izabrao borbu s Moroldom kako bi zamijenio kralja Markea, jednako kao što je Morold sam izabrao otići u borbu umjesto kralja Gurmuna. Osuđujući Tristana i Moroloda u stvari osuđuje vladare koji instrumentaliziraju svoje podanike. I ne samo to, Morold je brat kraljice Isolde, Gurmunove žene, a Tristan je sin sestre kralja Markea, te je moguće da se ovdje osuđuju vladari koji iskorištavaju

²⁴⁹ "hie mac ein man erkennen an/ und wizen wol, wie dicke ein man/ guote vorbedachte/ ze quotem ende brachte,/ der gerne sinnebaere/ und vorbesihtic waere./" *Tristan* 7905–7910.

i žrtvuju i svoju bližu ili daljnju rodbinu. Dakle, otrov o kojem je riječ vodi ka samome vrhu društva te pokazuje što je zapravo otrovano: to su krvne veze i rodbinski odnosi vladajućih.

Potom se radnja prebacuje na kraljicu Isoldu koja sva svoja znanja i vještine usmjerava prema tome da izliječi Tristana, zapravo Tantrisa, te je spremna za njegovo zdravlje i život dati svoj život i ugled. Danju i noću je smišljala kako da mu olakša patnje i što prije vrati zdravlje. Pripovjedač naglašava da to ništa ne čudi, jer nije prepoznala svog neprijatelja. Da je znala istinu, a toliko se trudila i spasila mu život, bilo bi joj to gore nego smrt. Svakako bi mu smrt radije priredila nego život i zdravlje. No, umjesto istine, o njemu je znala samo dobro pa mu je donijela samo blagodati. Treba naglasiti da pripovjedač kazuje da bi se kraljica Isolda drugačije ponašala da je znala istinu. Da je znala tko je on, osuđivala bi ga za smrt svojega brata i gubitke posjeda te bi ga zasigurno pustila da umre. To, pak, dovodi u pitanje njezina dobročinstva koja su, čini se, ovisna o koristi odnosno šteti koju joj bolesnik donosi ili ne. Ako je tako, Gottfried propituje pojam dobročinstva, jer je kraljica Isolde odlučila pomoći Tristanu s ciljem da njezina kći na kraju od toga ima koristi.²⁵⁰

Treba se sjećati ljudi da dobro ne propadne. Bez zahvalnog sjećanja na dobročinitelje dobre stvari ne mogu cvjetati. Čini se da Gottfried ostavlja mašti čitatelja ili slušatelja da odredi na koga misli pod tim dobročiniteljima. Istraživanja su predložila dva različita objašnjenja: brojni stručnjaci vjeruju da su svi ljudi – stvarni kao i izmišljeni – time mišljeni, ako čine ili su činili dobro. Zadatak podsjećanja posebno pada na pisce / pjesnike ili njihove čitatelje / slušatelje. Sugestija da se treba sjećati pjesnika, ili, točnije, svih pjesnika – našla je gotovo isto toliko pristalica. Oni su dobročinitelji. Svojim radom, svojom umjetnošću oni postižu dobre stvari za čovječanstvo. Problem je s tim prijedlogom u tome što je daljnje postojanje sve dobrote vezano za priznanje i

²⁵⁰ "Diu wîse küniginne/ diu kêrte alle ir sinne/ und alle ir witze dar an,/ wie sî generte einen man,/ umbe des lîp und umbe des leben/ si gerne haete gegeben/ ir lîp und alle ir êre./ si hazzete in noch mære/ dan sî sich selben minnete./ und swes si sich versinnete,/ daz ime ze senfte und ze vromen/ und ze heile möhte komen,/ dâ was si spâte unde vruo/ betrehtic unde gescheffec zuo./ daz enwas kein wunderlich geschiht./ sine erkande ir vîndes niht./ und möhte sî daz wîzzen,/ an wen sî was vervlîzzen/ und wem sî half ûz tôdes nôt./ waere iht ergers danne der tût,/ den haete s'ime zewære gegeben/ vil michel gerner dan daz leben./ nu enwiste aber sî dâ niuwan guot/ und trug im niuwan guoten muot./" *Tristan* 7911–7934.

pjesnikovu posthumnu slavu.²⁵¹

Jer, postavlja se logično pitanje, što bi moglo biti dobro koje su Tristan i Isolda donijeli na svijet? Treba li Gottfried pokušati ovdje dati moralno upitnoj priči moralnu zaslugu koju sama njegova priča ne može pružiti?²⁵²

Propituje se i to kome je i zašto bila, ili nije, dostupna zdravstvena skrb. Očito je da je bila dostupna samo izabranima, odnosno da se do nje moglo doći samo prevarom i lažima. Time Gottfried dodatno osuđuje društveni sustav u kojem je djelovao i živio. Nije ni čudo što su pjesnici i pisci, naročito tijekom kasnoga srednjeg vijeka, rado spominjali lječilišta, a zatim i bolnice i liječnike, obično s dozom ironije i podsmijeha. Ipak, to je potvrđivalo sveprisutnost takvih ustanova i prakse medicinskih stručnjaka diljem Europe, a da ne spominjemo islamski svijet, gdje su vjerojatno bili norma puno bolji i viši standardi. Čini se da je satira strukovnog područja liječnika bila aktualna tema kroz sva vremena.²⁵³

Nadolazi pitanje treba li osuđivati Tristana, odnosno svakoga tko se ponaša kao Tristan, zbog njegovih postupaka u takvom sustavu? Tu se jasno radi o makijavelističkom principu da cilj opravdava sredstvo i bjelodano je da Gottfried ne vidi izlaza iz začaranog kruga u kojem su se našli njegovi likovi. Opet navodi publiku na zaključak da je besmisleno osuđivati Tristana ili kraljicu Isoldu i njihove postupke i odluke, odnosno svakog pojedinca i njegove postupke i odluke, dok su sustavi iskvareni. Nameće se zaključak da je stvari potrebno mijenjati na razini sustava, umjesto osude pojedinaca u sustavu.

Rečena scena nastavlja se pripovjedačevim komentarom da ne želi pričati o tome kako je kraljica Isolda tretirala bolesnika, jer to nema nikakve svrhe. Smatra da ušima uglednih slušatelja bolje zvuči lijepa, pristojna riječ nego ona preuzeta iz apotekarske ili liječničke torbe. Pripovjedač se uvjerava da će se, dokle god on to može, čuvati toga da ikad upotrijebi riječ koja se slušateljima neće svidjeti, ili se ne sviđa njihovu srcu. Radije će manje izvješćivati, nego da

²⁵¹ Nellmann, E. (2009). *Gedaechte man ir ze guote niht*. Der memoria–Topos im Tristanprolog, u: *Mittelalterliche Poetik in Theorie und Praxis*. Festschrift für Fritz Peter Knapp zum 65. Geburtstag. Fritz Peter Knapp, 242–243.

²⁵² Isto, 254.

²⁵³ Classen, A. (2017). Introduction: Bathing, Health Care, Medicine, and Water in the Middle Ages and Early Modern Age. U: *Bodily and Spiritual Hygiene in Medieval and Early Modern Literature*. Fundamentals of Medieval and Early Modern Culture. Classen, A. & Sandidge, M. (ed.). Volume 19, 9–131.

neku priču učini neugodnom zbog govora koji ne odgovara pravilima dvora.²⁵⁴

Sve rečeno postaje ironično i dvosmisleno nakon prethodne scene i zaključka da je sustav toliko pokvaren da pojedinca ne treba osuđivati. Čini se da pisac nije htio govoriti o tome da je jezik apotekara i liječnika neugodan dvorskim slušateljima, nego da je u stvari neugodna istina o pokvarenom sustavu kojeg dvorski slušatelji podržavaju. Istina ih uznemiruje te će radije okrenuti glavu negoli pogledati istini u oči. Pripovjedač će se radije suzdržavati pri izvješćivanju, da ne stvara neugodu govoreći stvari koje na dvoru nisu dobro, ili uopće, prihvaćene. Tu se postavlja pitanje o posljedicama za autore koji su govorili protiv vladajućih u srednjem vijeku i koliko istine uopće slušateljima podastrijeti, odnosno koliko su istine mogli podnijeti.

Dvor ne ugrožavaju uvijek stranci, kako se već pokazalo u poglavlju o stranome / drugome. Opasnost za dvorski integritet umjesto njih predstavljaju oni unutar njega, koji su nekoć uklanjali prijetnje dvoru, ili ih smirivali, ali sada paradoksalno sami ugrožavaju poredak. Dvorski sustav teži rješenju koje je u skladu s njegovim vrijednostima, koliko god nedosljedne ili proturječne te vrijednosti bile. Izazov je kako učinkovito upravljati i kada je potrebno uskratiti ono što istovremeno neopravdano održava dvorski poredak i ugrožava ga.²⁵⁵

Kada u poglavlju na scenu dolazi mlada Isolda, započinje opis obrazovanja koje joj daje Tristan / Tantris. Ono se odnosilo na jedan predmet posebice, a to je poduka u moralu. Naglašava se da bi se sve mlade dame time trebale baviti u mladosti, jer je moral znanost lijepa, čista, uzdiže dušu te je u suglasju sa svijetom i Bogom. Svojim pravilima podučava tome kako se u isto vrijeme svidjeti i Bogu i svijetu. Svima plemenitim ljudima dodijeljena je kao dar iz kojega se izvlači hrana za dušu i životna snaga. Ni posjed ni ugled ne mogu

²⁵⁴ "Ob ich iu nû vil seite/ und lange rede vür leite/ von mîner vrouwen meisterschaft,/ wie wunderliche guote craft/ ir arzenie haete/ und wie s'ir siechen taete,/ waz hülfe ez und waz solte daz?/ in edelen ôren lûtet baz/ ein wort, daz schône gezimt,/ dan daz man ûz der bûhsen nimt./ als verre als ich bedenken kan,/ so sol ich mich bewarn dar an,/ daz ich iu iemer wort gesage,/ daz iuwern ôren missehage/ und iuwerm herzen widerstê./ ich spriche ouch deste minner ê/ von iegelicher sache,/ ê ich iu daz maere mache/ unlîdic unde unsenfte bî/ mit rede, diu niht des hoves sî./" *Tristan* 7935–7954.

²⁵⁵ Hasty, W. (1998). Tristan and Isolde, the Consummate Insiders: Relations of Love and Power in Gottfried von Straßburg's "Tristan." *Monatshefte*, 90(2), 143.

imati, ili dobiti, oni koji nisu potkovani u moralnim učenjima.²⁵⁶

Ironija je u toj sceni očita, a sastoji se u shvaćanju da je moral kojemu Tristan podučava Isoldu upitan zbog svega već gore navedenoga i propitanog. Tako su navodna hrana za dušu i životna snaga koju Tristan predaje Isoldi podučavajući je moralu, u stvari otrov koji se potom daje mladim generacijama u nasljedstvo. Odnosno, to su sumnjiva dobročinstva, iskorištavanje drugih, okretanje glave od neugodnih istina, pomaganje iz interesa a ne iz ljubavi i dobročinstva, pokvareni sustav, i t. d. Naravno da je dalje u romanu prikazano kako je mlada Isolda brzo napredovala u znanju i plemenitosti, toliko da su je svi hvalili. Njezin otac, kralj Gurmuna, naročito je bio sretan, jednako kao i majka, kraljica Isolda. Sve su je više pozivali u palaču kad bi u posjete dolazili strani vitezovi i kad bi njezin otac bio dobrog raspoloženja.²⁵⁷

Brzo se napredovanje u znanju i plemenitosti opet promatra kao retorička ironija jer je sad već jasno da se Isolda priprema da nastavi upitna moralna učenja svojih predaka. Udat će se za nekoga od očevih gostiju na dvoru te će time nastaviti generacijsku obiteljsku tradiciju gomilanja zemlje i posjeda otimanjem, borbama, dogovorenim brakovima i trovanjima. Već se vidjelo gore da je to činila i njezina majka udajom za Gurmuna, posredstvom svoga brata Morolda, a Tristan za kralja Markea, zbog svoje majke Blanscheflur, kraljeve sestre.

4.3. Ljubavni napitak – raznolika mjerila za veličinu prijestupa

Ljubavni napitak u Gottfriedovom *Tristanu* može biti izazovan problem za one koji u njemu traže nešto određeno, nešto što je ispravno ili pogrešno, mit-sko ili mistično, antireligiozno ili vjerski uzvišeno. Može biti sve, ili ništa od

²⁵⁶ "ir meister der spilman/ der bezzerte si sêre./ under aller dirre lêre/ gab er ir eine unmüezekeit,/ die heizen wir morâliteit./ diu kunst diu lêret schoene site./ dâ solten alle vrouwen mite/ in ir jugent unmüezic wesen./ morâliteit daz sîeze lesen/ deist saelic unde reine./ ir lêre hât gemeine/ mit der werlde und mit gote./ si lêret uns in ir gebote/ got unde der werlde gevallen./ s'ist edelen herzen allen/ ze einer ammen gegeben./ daz sî ir lipnar unde ir leben/ suochen in ir lêre./ wan sîne hânt guot noch êre,/ ezn lêre sî morâliteit./" *Tristan* 8000–8019.

²⁵⁷ "Sus kam diu sîeze junge/ ze soleer bezerunge/ an lêre und an gebâre/ in dem halben jure,/ daz von ir saeleките/ allez daz lant seite/ und ouch ir vater der künec dâ van/ vil grôze vrôude gewan./ ir muoter ward es sêre vrô./ nu gevuogete ez sich dicke alsô,/ ir vater sô der was vrôdehaft/ oder also vremediu ritterschaft/ dâ ze hove vor dem küneger was,/ daz Îsôt in den palas/ vür ir vater wart besant./" *Tristan* 8027–8041.

toga, ali u kontekstu Gottfriedova vremena čini se razumnim pretpostaviti da su ljudi u to doba ljubavne napitke i čarolije vidjeli kao nešto vrlo stvarno.²⁵⁸

Kad se Blanscheflur zaljubila u Riwalina, osjećaji su joj prouzročili bol, jad i brigu. Da bi objasnila što joj se događa, pomišljala je da se Riwalin služi magijom koju je negdje naučio. Magija izaziva takve čudne osjećaje u njoj. Svoje razmišljanje zaključuje idejom da bi bilo bolje da je Riwalin mrtav i da ga ni jedna žena više ne vidi, nego da je to o magiji istina.²⁵⁹ Zanimljiva je Blanscheflurina optužba za bavljenje magijom jer time, ne samo da osuđuje Riwalina da se bavi magijom, nego i za to da nije u njoj izazvao ljubav isključivo svojom ljepotom i sposobnošću, nego na umjetan način. Time osuđuje ljepotu i sposobnost kao nevjerodostojne, umjetno stvorene i sumnjive, a sve zato jer su joj nejasni vlastiti osjećaji. Nastavno na to, otvara se i mogućnost osuđivanja muškaraca koji zavode žene i bave se magijom, to jest muškaraca koji se bave magijom da bi zaveli žene. Za njih bi bilo bolje da su mrtvi. Osuđuje sve one koji se bave magijom jer nanose štetu, pa je bolje da su mrtvi.

Pošto je Blanscheflur sebi priznala da ni Riwalin ni žene koje su uočile njegovu ljepotu i vještine nisu krivi što se ona zaljubila, ipak smatra da ju je zaslijepilo djelo čarolija. Zbog toga se zaboravila u ljubavi.²⁶⁰ Tu se nude dvije mogućnosti tumačenja. Blanscheflur, ili ne želi prihvatiti svoje osjećaje kao njoj vlastite, već ih iz negativne perspektive promatra kao rezultat čarolije koja dolazi izvana kao nešto strano i nerazumljivo, vrijedno osuđivanja, zbog toga da je postala slijepa i nerazumna, ili ipak Blanscheflur konačno prihvaća svoje osjećaje kao nešto čarobno u pozitivnom smislu, zbog čega ni sebe ni druge ne treba osuđivati već se osjećajima prepustiti i u njima uživati.

Sljedeće se mjesto na kojem se govori o ljubavi kao čaroliji nalazi u poglavlju o Tristanu/ Tantrisu na dvoru kralja Gurmuna u Irskoj. Tu ga je od otrovane posjekotine mačem izliječila kraljica Isolda. Tristan/ Tantris pod lažnim identitetom podučava princezu Isoldu, a kao posljedicu njegovih poduka pripovje-

²⁵⁸ Johnson, S. M. (2003). *This Drink Will Be the Death of You: Interpreting the Love Potion in Gottfried's Tristan*. U: Hasty, W. (ed.). *A Companion to Gottfried von Straßburg's Tristan* (NED–New edition). Boydell & Brewer, 108.

²⁵⁹ “ist aber daz er von lère kan/ dekeiner slahte zouberlist,/ dâ von diz vremede wunder ist/ und disiu wunderliche nôt,/ sô waere er maneges bezzer tôtt/ und ensolte in niemer wîp gesehen.” *Tristan* 1002–1007.

²⁶⁰ “en triuwen daz erblante mich,/ daz was daz zouber, dâ von ich/ mîn selber sus vergezzen hân.” *Tristan* 1039–1041.

dač ju prikazuje kao sirenu. Pobudila je mnoge misli i razmišljanja. Privlači poglede, što se događa kad se ugleda takvo čudo od ljepote i umjetničke vještine. Pripovjedač priznaje da lijepu, nadarenu djevojku ni s čim ne može usporediti nego sa sirenama koje magnetski privlače brodove. Jednako je tako Isolda k sebi privlačila misli i srca onih koji su se osjećali sigurno od ljubavne boli. Za pripovjedača, zaljubljenost je kao brod bez sidra. Nikad se ne kreće pravim putem, često je u nezaštićenoj luci, valovi ga bacaju na sve strane i nesigurno se ljulja. Tada još jednom ustvrđuje da je nejasna žudnja i neizvjesna čežnja za ljubavlju jednaka ponašanju brod bez sidra.²⁶¹

Isolda se, vidjeli smo, uspoređuje sa sirenama koje svojim pjevanjem odvođe brodove s kursa. Slika sirena koje sjede na magnetskoj planini kao da seže do Gottfrieda. Označava dvostruku moć zavođenja, vidljivu i skrivenu, baš kao što Isolda prodire u ljudska srca na dva načina: javno svojim pjevanjem i tajno ljepotom koja sjaji u očima, krade srca i zarobljava ih čežnjom i ljubavnom boli.

Etimologija riječi sirena upućuje na grčki *Seirénes*, demonski hibrid ptice i čovjeka sa zavodljivim glasom. U *Odiseji* sirene svojom očaravajućom pjesmom privlače mornare u prolazu i potom ih ubijaju. To se može čitati kao predznak Tristanove muke. Gottfriedu očito nije dovoljna usporedba s muzama, on radije odabire vrlo problematičnu figuru. Imenovanjem sirena naravno evocira i tradiciju njihove negativne mitografske interpretacije: evocira aspekte zavođenja, očaranosti i smrtne opasnosti. Možda se dade identificirati i vilinski kontekst, jer se vile u irskim keltskim pričama smatraju erotski privlačnima i muškarcima donose propast. Iako su magične atribucije djelomično izbrisane u korist dvorskog kodiranja, barem kraljica ima *tougenliche liste*,²⁶² tajne vještine. One joj omogućuju da izliječi Tristana i stvori čarobni ljubavni napitak, ili, proročkim vizionarskim snom otkrije laži halapljivoga upravitelja.²⁶³

²⁶¹ "von ir wart maneger slaget gedanke und ante vür brâht./ durch sî wart wunder gedâht,/ als ir wol wizzet, das geschihht,/ dâ man ein solich wunder siht/ vn schoene und von geuoecheit,/ als an Îsôte was geleit./ Wem mag ich sî gelichen/ die schoenen, saelderîchen/ wan den Syrênen eine,/ die mit dem agesteine/ die kiele ziehent ze sich?/ als zôch Îsôt, sô dunket mich,/ vil herzen unde gedanken in,/ die doch vil sicher wânden sîn/ von senedem ungemache./ ouch sint die zwô sache,/ kiel âne anker unde muot,/ ze ebenmâzene guot./ si sint sô selten beide/ an Starter wegeweide,/ sô dicke in ungewisser habe,/ wan-kende beidiu an und abe,/ ûndende hin unde her./ sus swebet diu wiselôse ger, der ungewisse minnen muot,/ rehte als daz schif âne anker tuot/ in ebengelîcher wise./" *Tristan* 8078–8105.

²⁶² "ir tougenliche liste," *Tristan* 9301.

²⁶³ Schulz, M. (2017). *Gottfried von Straßburg: >Tristan<.* J.B. Metzler Verlag, 62.

Uspoređivanje mlade isolde sa sirenama naročito je zanimljivo jer se u istom tom poglavlju o Tantrisu, odnosno Tristanovu podučavanju Isolde, govorilo o njezinoj umjetnosti sviranja na žičanim glazbalima i pjevanju. Uz sviranje i pjevanja imala je i urođenu ljepotu koja se, kao zvuk u uši, potajno i tiho uvlačila kroz oči u plemenita srca i tamo svojim čarolijama djelovala na misli zatočivši ih i okovavši čežnjom i ljubavnom boli.²⁶⁴

Uspoređivanje Isolde sa čudovišnim pticama koje pokušavaju zavesti u smrt Odiseja i Argonaute, te srednjovjekovna slika zavodljive žene–ribe koja svojim umijećem privlači mornare da ih ubije, zanimljivo je iz više razloga. Već je u poglavlju o otrovu rečeno da se mladu Isoldu priprema da nastavi s primjenom upitnih moralnih učenja svojih predaka udajom za nekoga od očevih gostiju na dvoru, da bi se time samo nastavila nemoralna generacijska obiteljska tradicija. Usporedbom Isolde sa sirenom koja mami brodove, djevojku se prikazuje kao bešćutnu grabežljivicu koja svoje čari i vještine koristi kao sredstva zavođenja. Zaljubljenost koju mlada Isolde izaziva, otrovna je i opasna za sve oko nje, odnosno za one na koje se namjeri. Moglo bi se reći da Gottfried tim prikazom mlade Isolde osuđuje princeze tadašnjih dvorova da su rađane i odgajane za grabež i mamljenje muškaraca s posjedima i utjecajem. Autor osuđuje svaku ženu koja samoinicijativno, ili navedena od drugih, grabežljivo izdaje moralna načela dobrote, ljubavi, čežnje i žudnje te se tako, unatoč mladosti, ljepoti, pameti i talentu, pretvara u čudovište koja svjesno i ciljano nanosi štetu i zlo.

Na tom mjestu nema prikaza međusobnog osuđivanja među likovima jer su svi prikazani kako djeluju na sličan način. Bili oni na istoj ili suprotnim stranama, *modus operandi* je vrlo sličan te je međusobno osuđivanje za isto djelovanje besmisleno. Znači da se navedena scena generalno odnosi na uobičajeno ponašanje na srednjovjekovnim dvorovima. Osuđivanje takvog ponašanja dolazi od Gottfrieda uz ironijski i alegorijski odmak posredstvom pripovjedačevih komentara.

U poglavlju o ljubavnom napitku kraljica Isolda smiješa ljubavni napitak koji bi trebao one koji ga zajedno ispiju povezati u neizbježnoj ljubavi.²⁶⁵

²⁶⁴ “ir wunderlîchiu schoene,/ diu mit ir muotgedoene/ verholne unde tougen/ durch diu venster der ougen/ in vil manic edele herze sleich/ und daz zouber dar in streich,/ daz die gedanke zehant/ vienc unde vâhende bant/ mit sene und mit seneder nôt.” *Tristan* 8126–8131.

²⁶⁵ “einen tranc von minnen,/ mit alsô cleinen sinnen/ üf geleit und vor bedâht,/ mit solher crefte vollebrâht:/ mit sweme sîn ieman getranc,/ den mouse er âne sînen danc/ vor allen dingen meinen/ und er dâ wider in einen./ in was ein tût unde ein leben,/ ein triure, ein vröude samet gegeben.” *Tristan* 11435–11444.

S obzirom na osuđivanje, valja primijetiti da ljubavni napitak Gottfried koristi kao sredstvo kojim će se izbjeći osuđivanje u odnosima između ljubavnika i/ili bračnih partnera. Autor jasno ističe da je kralju Markeu i mladoj Isoldi potreban ljubavni napitak da bi se voljeli i prihvatili jedno drugoga. Postavlja se pitanje zašto Gottfried naglašava da će ljubavnici ili supružnici baš zbog napitka dijeliti jednu smrt i jedan život, jednu sreću i jednu tugu, te zašto to ne bi mogli i bez njega. Marke i Isolda to ne mogu jer im je brak dogovoren i priznat. Nasuprot tome, ljubav Tristana i Isolde nikada nije mogla biti društveno prihvaćena. Na brodu se nastoje oduprijeti rastućoj moći preljubničke ljubavi koja je u sukobu s *êre* i *triuwe* (to jest, društvenim statusom i odanošću, središnjim moralnim vrijednostima društva) i s institucijom braka. Tristan je vrlo svjestan da će prekinuti odnos povjerenja s Markeom i da će Isolda djelovati suprotno njezinoj vjeridbi ako njih dvoje popuste svojim osjećajima. Unatoč toj izvjesnosti, konzumiraju svoju ljubav. Time se svjesno stavljaju izvan društvenih ograničenja i očekivanja.

U odnosu Tristana i Isolde prepoznaje se temeljni sukob između ljubavi i braka. U njem pjesnik zagovara čistoću i dubinu individualnih osjećaja, protiv ograničavajućih društvenih očekivanja povezanih s brakom. On time predstavlja nov, ljudskiji moral, težnju ka sreći koja je utemeljena na individualnim odnosima, a ne na društvenim konvencijama. Kod Riwalina i Blanscheflur postojalo je rješenje, ali u slučaju Tristana i Isolde put je blokiran jer je brak jedan od temelja feudalnog društva. Stoga se njihova ljubav u protivnosti s društvom može očuvati samo prijevarom. Njihov društveni status, ili *êre*, koliko god nazgled bio površan za ljubavnike, mora se sačuvati kako bi mogli nastaviti živjeti u društvu bez kojeg ne mogu preživjeti ²⁶⁶

Nije rijetkost da se u srednjovjekovlju brakovi sklapaju na neviđeno i da funkcioniraju na ovaj ili onaj način. Jasno je da za funkcioniranje braka nije nužan ljubavni napitak. Mora, stoga, da je Gottfried motivom ljubavnog napitka htio postići nešto drugo. Sasvim je moguće da se ljubavni napitak odnosi baš na osuđivanje među partnerima, odnosno nedostatak ljubavnog napitka vodi do osuđivanja. Ljubavni napitak naprotiv omogućuje neosuđivanje, a posljedično i ljubav, sklad i mir u partnerskim odnosima. Na tu misao Gottfried navodi

²⁶⁶ Buschinger, D. (2003). Gottfried's Adaptation of the Story of Riwalin and Blanscheflur . U: *A companion to Gottfried von Straßburg's Tristan*. Hasty, W. (ed.). (Studies in German literature, linguistics, and culture), Camden House, 84.

upravo spominjanjem jedne sreće i jedne tuge. Naime, ako bez ljubavnog napitka svatko od ljubavnika, odnosno supružnika, ima svoju sreću i svoju tugu, jasno je da će neminovno doći do toga da onaj koji je tužan osuđuje onog koji je sretan, i obratno. Rijetki su trenutci da su oboje supružnika, ljubavnika, u isto vrijeme istog osjećaja. Gottfried je uvjeren da iz svoga stanja tuge ili sreće nije neophodno osuđivati drugoga. On tugu ili sreću osjeća na drugačiji način, ili ne osjeća uopće, jer je poimanje sreće i tuge za svakog pojedinca drugačije i obično se događa u različito vrijeme.

Čini se da do nesklada u brakovima dovodi upravo međusobno osuđivanje partnera, jer jedno drugo ne prihvaćaju takvima kakvi jesu, odnosno razlike u shvaćanjima i vrijednostima su prevelike i dovode do osuđivanja. Činjenica da kraljica Isolda sprema napitak za svoju kćer i njenog budućeg muža, kralja Markea, potvrđuje Gottfriedovu ideju. Napitak spravlja, naglašava se, "mudra" kraljica majka Isolda,²⁶⁷ a jasno je da je mudrost stekla na temelju vlastitoga iskustva iz bračnog života s kraljem Gurmunom.

Kralj Marke i Isolda se ne poznaju, dolaze iz različitih obitelji, odgoja i kultura, zemalja koje su dosad bile neprijateljske a trebale bi se pomiriti zahvaljujući dogovorenom braku. Zato što su razlike između budućih supružnika, najmanje odgojno, povijesno i kulturološki velike, da se ne spominju razlike koje će se pojaviti u zajedničkom životu a mogu biti fizičke, mentalne, emocionalne i duhovne, mudra majka Isolda kreira ljubavni napitak. Točnije, kao rješenje, bar u svom romanu, za potiranje nepomirljivih razlika koje dovode do osuđivanja, Gottfried smišlja ljubavni napitak. On će omogućiti neosuđivanje i prihvaćanje, odnosno najmanje, toleriranje nepomirljivih razlika koje bi inače dovele do otuđivanja. Međutim, Gottfried dovodi Tristana i Isoldu do toga da smatraju opravdanim ljudsku ljubav učiniti središtem svoga svemira. Veličina Gottfriedova epa sastoji se u neusporedivom načinu na koji pokazuje da se isključivost te ljubavi prelijeva u demonsku iracionalnost i na kraju u želju za patnjom i smrću. Ta se ljubav ne može u potpunosti ostvariti u okviru bilo kojeg poretka, ljudskoga ili božanskog.²⁶⁸

Zato se može postaviti pitanje zašto Gottfried smišlja ljubavni napitak kao rješenje za osuđivanje, neprihvatanje, netoleranciju i otuđenje, kad je mogao

²⁶⁷ "bereite unde berihtete,/ die wîle sô betihtete,/ Îsôt diu wîse künigîn/ in ein glasevezzelin/" *Tristan* 11431–11434.

²⁶⁸ Ladner, G. B. (1967). Homo Viator: Mediaeval Ideas on Alienation and Order. *Speculum*, 42(2), 248.

ispričati priču koja će i bez napitka završiti s ljubavlju, razumijevanjem, neosuđivanjem. Također, čemu čarolija i magija, a ne viša sila, poput Boga na primjer, kao rješenje za navedene probleme u međuljudskim odnosima, posebice partnerskima. Mogući su odgovori da povijesno, religijski i iskustveno gledajući, Gottfried očitó ne vjeruje da je takvo što moguće bez uplitanja neke izvanredne sile, u ovom slučaju, čarobnoga ljubavnog napitka. Da Bog može promijeniti ljudsku prirodu koja osuđuje, ne prihvaća, ne tolerira, i t. d. već bi na svijetu svega toga nestalo. Budući da do toga nije došlo, potrebna je ljubavna magija, ljubavni napitak koji bi bar djelovao na pojedince, ako je već nemoguće djelovati na razini cijelog čovječanstva.

Nadalje, budući da Gottfried kazuje kako je ljubavni napitak stvoren od ljudske ruke, za ljude, da se tajna ne krije ni u kakvoj magiji niti u višoj sili, rješenje je među ljudima koji neće osuđivati, prihvaćati će i/ ili tolerirati drugoga vlastitim izborom i voljom. Budući, pak, da rješenje za neosuđivanje, toleriranje, prihvaćanje i prisnost Gottfried stavlja u ruke mudre majke i kraljice za svoju mladu, neiskusnu kćer i buduću kraljicu, pomišlja se da je ljubavni napitak sredstvo koje se nasljeđuje s majke na kćer, ide po ženskoj liniji i ne odnosi se na fizički napitak nego na mudrost iskustva i savjete o partnerskim i međuljudskim odnosima. Oni će dovesti do neosuđivanja, prihvaćanja i, u konačnici, do ljubavi. Ako je tome tako, pitanje je zašto Gottfried kazuje da ga kraljica Isolda daje na čuvanje nećakinji Brangijeni,²⁶⁹ a ne direktno svojoj kćeri Isoldi. Odgovor se krije u tome da Isolda još nije spremna čuti istinu o međuljudskim odnosima jer je zaslijepljena vlašću i činjenicom da će postati kraljica.

Brangijena, osoba od povjerenja majke Isolde, trebala bi u pravom trenutku, kad mlada Isolda bude otvorena za primanje takvoga dara, predati napitak, tj. znanja i savjete nastale na temelju generacijskog iskustva, dotad nezreloj i zaslijepljenoj mladoj Isoldi.

Sljedeća se mogućnost tumačenja odnosi na to da se sve događa među vladajućima. Ako se uzme u obzir da se dogovoreni brak sklapa među neprijatelj-

²⁶⁹ "diz glas mit disem trande nim,/ daz habe in dîner huote/ hüete es vor allem guote./ sich, daz es ûf der erde/ ieman innen werde./ bewar mit allem vlîze/ daz es ieman enbîze./ vlîze dich wol starke:/ swenne Îsôt unde Marke/ in ein der minne komen sîn,/ sô schenke in disen trans vür wîn/ und lâ si'n trinken ûz in ein./ bewar daz, daz sîn mit in zwein/ ieman enbîze. daz ist sîn./ noch selbe entrink es niht mit in./ der tranc der ist von minnen./ daz habe in dînen sinnen./ ich bevilhe dir Îsôte/ vil tiure und vil genôte./" *Tristan* 11452–11470.

skim zemljama, onda je Gottfriedova ideja da je potrebna prava magija, odnosno čudo, kako bi se neosuđivanje, pomirenje, razumijevanje, prihvaćanje, tolerancija, a na kraju i ljubav, uopće dogodili u takvim uvjetima. Društveno-povijesno gledajući, rezultati su dogovorenih brakova i posljedice takvih dogovora i za bračne partnere i za zemlje poražavajući, jer su zemlje i narodi, carstva i kraljevstva, i t. d. u stalnim ratovima i sukobima, unatoč bračnim savezima.

Tako da se može raspravljati i o Gottfriedovoj sintagmi da će ljubavni napitak omogućiti jedan život i jednu smrt. Publika se pita što znači da će supružnici zajedno živjeti jedan život i zajedno umrijeti u jednoj smrti. Može se pomisliti da će uz pomoć ljubavnog napitka postati jedno biće, a kad su jedno biće nema međusobnog osuđivanja, nerazumijevanja i neprihvaćanja. No Gottfried zna da je i jednom biću svojstveno samoosuđivanje, nerazumijevanje i neprihvaćanje samoga sebe. Stoga je i u tom slučaju potreban ljubavni napitak, magija, čudo, jer je biće koje samog sebe u potpunosti prihvaća i ne osuđuje rijetko ili uopće ne postoji. A netko tko ne osuđuje i prihvaća sebe, to radi i prema drugome jer, kako je milosrdan prema samome sebi, tako je i prema drugome. Ako je to ispravno razmišljanje, Gottfriedov ljubavni napitak u stvari predstavlja vanjsko sredstvo koje drugo i strano pretvara u vlastito, a to onda znači da sposobnost i mogućnost promatranja drugoga i stranoga kao vlastitoga Gottfried ne vidi u ljudima i njihovoj unutrašnjosti, bez vanjskog utjecaja, te je takav njegov stav prema svijetu bez osuđivanja prilično pesimističan.

4.4. Plemenita žena

Gottfriedovim prikazima međuljudskih odnosa, posebice onih muškaraca i žena definiranih natjecanjem u manipuliranju, neprihvaćanju istine i njihovom javnom i privatnom slikom, reflektira se situacija u drugim područjima života srednjovjekovnoga društva, posebice u kulturnom miljeu, pri čemu se posebice ističe Gottfriedovo poimanje plemenite žene.

U nekim dijelovima romana Gottfried razmatra prijetvornost žena, jer Isolda u pokušaju da sačuva tajnost njezina i Tristanova odnosa laže svome mužu kralju Markeu i smišlja prijevaru za prijevarom. To još začinja suzama i tužnim licem, a lakovjerni bi se muškarac mogao zakleti da je sve što ona govori iskreno i istinito. Gottfried naglašava da, prema riječima žena, u njima nema zloće, nema prijetvornosti i izdaje, osim one da mogu plakati bez ikakvog razloga i

koliko god često i dugo žele.²⁷⁰ Jasna je ovdje dvostruka ironija. Jedna se odnosi na muškarce, a druga na žene. Moglo bi se pomisliti da Gottfried brani žene a kritizira muškarce, odnosno obratno, kritizira žene a brani muškarce. Čini se da Gottfried kaže da su sve žene bez mana, dobre, iskrene, vjerne i osjećajne, ali naglašavanje da mogu plakati bez razloga kad god i koliko god žele, poništava tu ideju. Plakanje bez razloga i po volji čin je glume, prijetvornosti, laži, neiskrenosti. Ukazuje na to da sve žene suze koriste kao sredstvo manipulacije lakovjernih osjećajnih muškarcima. Oni će im zbog plača omogućiti sve što poželeva, odnosno povjerovati u sve što im kažu, kao što zaista čini kralj Marke s Isoldom.

Naglašavanje da su muškarci lakovjerni, suprotno je: može se pomisliti da su svi muškarci naivni, iskreni, dobri, osjećajni i vjeruju svemu što im žene kroz suze kažu, daju im što plaćući od njih traže, ukratko, ženske ih suze razoružavaju. Jasno je da su oba ova ekstrema nelogična jer postoje i muškarci i žene koji su dobri, osjećajni, iskreni, vjerni, naivni, lakovjerni, nerazumni su, kao što postoje muškarci i žene koji glume, prijetvorni su, lažu, neiskreni su, manipuliraju, koriste suze kao sredstvo ostvarivanja svojih želja i planova. I baš to pokazuje Gottfried u onim poglavljima romana gdje se i Marke i Isolde kao književni predstavnici žena i muškaraca naizmjence koriste raznim sredstvima manipulacije kako bi ostvarili svoje planove, ciljeve, snove, želje, i t. d. Gottfried ne zauzima stranu, jer bi to značilo da za njihovo ponašanje osuđuje muškarce ili žene, ali zauzima stav protiv korištenja manipulacija za ostvarivanje vlastite dobrobiti. Osuđuje čin manipulacije i samo manipuliranje kao nešto što jednako nagrđuje i muškarce i žene, odnosno svakog čovjeka. Više nije bitno kojem sloju društva ti muškarci i žene pripadaju.

Jedan od izrazitih primjera za to je Isoldina prijetvornost: laže kralju Markeu da osuđuje Tristana zbog njegovog ponašanja i smatra ga lažovom i prevarantom kojega ne podnosi.²⁷¹ S druge strane, jedan primjer manipulativnog ponašanja kralja Markea odnosi se na njegovu glumu da želi odstraniti Tristana s dvora, jer da ga kraljica Isolda ne podnosi. To je klopka za Isoldu jer ona to ne

²⁷⁰ "wan an den vrouwen allen/ enist nimère gallen,/ also man ûz ir munde giht,/ noch enhabent dekeiner trûge niht/ noch aller valsche keinen,/ wan daz si kunnen weinen/ âne meine und âne muot,/ als ofte sô si dunket guot./" *Tristan* 13895–13902.

²⁷¹ *Tristan* 13947–14010.

bi podnijela i spremna je na sve samo da joj je Tristan u blizini.²⁷² Takvim manipulativnim ponašanjem naizmjenice se koriste i Isolda i Marke u nastojanju da ostvare svoje ciljeve, pa Gottfried smatra da za manipulativno ponašanje ne treba osuđivati ni žene ni muškarce jer se i jedni i drugi njime koriste, ali svatko na svoj način i iz različitih pobuda.

Uglavnom, epska radnja u *Tristanu* napreduje u epizodama sa spavaćim sobama, sukobom uzrokovanim uvođenjem jednog ili više nepoznatih ili egzotičnih elemenata koji zahtijevaju tumačenje: na primjer, vepar, zmajev jezik, Tristanov mač i prurušena Blanscheflur ili Brangijena. Likovi obično moraju birati između mogućih tumačenja, od kojih samo jedno odražava razinu osuđujuće stvarnosti Gottfriedove pripovijesti. Pritom likovi promoviraju tumačenja iz osobnog interesa, snažno potičući rast napetosti kroz manipulacije. Međutim, sve dok ljubavnici održavaju kontrolu nad interpretacijom riječi, znakova i simbola prema sebi i prema drugima, mogu ih tumačiti u vlastitom interesu. No, oslanjajući se na treću stranu pri komunikaciji i objašnjenju značenja, ljubavnici postaju ranjivi zbog manipulacije drugih te ih to vodi prema smrti.²⁷³

Također, Gottfried pokazuje kako kralj Marke ne želi čuti istinu i povjerovati u nju jer živi u iluzijama svojih igara i manipulacija s Isoldom, a ljude koji mu govore istinu proglašava lažovima.²⁷⁴ Gottfried čak smatra da nisu bitni razlozi iz kojih netko govori istinu, nego je bitno htjeti, moći, čuti i prihvatiti istinu, a to je, pokazuje Gottfried na primjeru kralja Marke, jako teško i rijetko, pa skoro i nemoguće. I ne odnosi se, jasno je, ta ideja samo na relacije među bračnim partnerima, nego i na međuljudske odnose općenito i odnos prema istini u politici, društvu, institucijama, i t. d. Tristan je primjer kako je to kad se istina čuje i prihvati. Kako se Tristan osjeća dok sluša istinu o sebi i svom odnosu s Isoldom, tako bi se osjećao kralj Marke da je htio prihvatiti istinu o svom odnosu s Isoldom. Naime, dvorjani su s čuđenjem primijetili da se Tristan otuđio zbog odvajanja od Isolde. Na svoju žalost, čuo je ružne i neprijateljske razgovore o samome sebi, njegove su uši često slušale uvijek

²⁷² *Tristan* 14027–14065.

²⁷³ Clason, C. R. (2004). Deception in the Boudoir: Gottfried's "Tristan" and "Lying" in Bed. *The Journal of English and Germanic Philology*, 103(3), 279, 296.

²⁷⁴ "den truhsaezen Marjodô/ den haete er aber mitalle dô/ ze einem lügenaere,/ doch er'm diu wâren maere/ und die rehten wârheit/ von ir haete geseit./" *Tristan* 14229–14234.

iznova nove uvrede na njegov račun.²⁷⁵ Kralj Marke nije mogao čuti istinu i osuđivanja zbog njegove političke i društvene funkcije, položaja, ugleda i časti te ljubavi, što sve želi zadržati. Tristan toga opterećenja nema te može čuti i prihvatiti svoju istinu. Koliko god ona bila teška za njega, može živjeti s njom. Tristan se prilagođava onome što Isolda od njega želi s jednim ciljem, da uživa svoju ljubav i da bude s voljenom Isoldom. Isolda, s druge strane, želi sve: čast, ugled, funkciju, položaj, ljubav, i na sve je spremna da to zadrži. Čini se da je u tom trokutu Tristan jedini slobodan da radi što hoće, ali je ograničen željama drugih, odnosno kralja Markea i Isolde. I ne samo to, kralj Marke i Isolda moraju birati između ljubavi i položaja, funkcije, ugleda, časti. Ako imaju jedno, gube drugo, što se kroz roman jasno pokazuje. Marke gubi ljubav, a Isolda, ako izabere ljubav, gubi položaj, ugled i čast. Jedino Tristan gubi ili dobiva ljubav ovisno o situaciji između Isolde i kralja Markea. Gottfried očito želi da se razmotri pitanje mora li stvarno biti tako da se ne može imati sve, da treba birati, da je međuovisnost pojedinca i kolektiva takva da traži žrtvu nekog aspekta privatnog života radi službe javnome životu. Odnos između privatnoga i javnoga postaje tako plodnim poljem za manipulacije, lažna predstavljanja, međusobne borbe, laži, uvrede, osuđivanja, sukobe, špijuniranja, i t. d. Ne radi se tu više o bračnom odnosu, nego o slici za javnost privatnog života monarha, vladara, političara, bilo koje javne osobe, slici koja je zbog nesavršenosti narušena i izložena osuđivanjima, a koju javne osobe u svakom slučaju žele sačuvati neoskrvnutom.²⁷⁶ Sam Tristan je slobodan jer nije javna osoba. Osuđivanja njegova života, istine i ponašanja nisu pogubna, koliko god mu bilo osobno teško.

Gdje je društvo uređeno prema kriteriju grupne časti, privatni i društveni identitet uglavnom idu zajedno. Gdje je segmentacija društva i odgovarajuća diferencijacija uloge pojedinca još uvijek slabo razvijena, gubitak časti nema mnogo veze s osobnom krivnjom, već prije znači ponižavajući vanjski pritisak da se treba stiditi. Čast je postojala samo javno i javnost ju je uvijek iznova i propitivala. Zbog društvene vrijednosti kolektiva, misli se na obitelj ili dinastiju, i to ne samo zbog odnosa i dobara, u obzir je dolazio samo brak između

²⁷⁵ "daz ingesinde daz nam sîn/ und sîner vremede grôze war./ si redeten ime ze leide dar/ vil übele und anders danne wol./ sîn oren wurden dicke vol/ mit iteniuwem leide./" *Tristan* 14300–14305.

²⁷⁶ "verholne bevalh er dô/ dem getwerge Melôte,/ daz ez Tristande unde Isôte/ zuo z'ir tougenheite/ lüge unde låge leite./ ez genüzze es iemer wider in./" *Tristan* 14364–14369.

ravnopravnih partnera.²⁷⁷ Ovakvim prikazom Tristana Gottfried očitno smatra da treba razlikovati pojedinca od kolektiva, javno od privatnoga.

Postavlja se i pitanje o žrtvi i službi, a dolazi iz usta Brangijene. Na Tristanov upit što da rade Isolda i on u situaciji u kojoj su se našli, Brangijena odgovara da ne zna što da im savjetuje. Kaže da i sam Bog žali što su se rodili, jer su svi troje izgubili sreću i ugled, te da nikad više neće dostići slobodu koju su uživali prije ispijanja ljubavnog napitka. Zatim Brangijena žali Tristana i Isoldu a sebe okrivljuje za njihovu nesreću.²⁷⁸ Važno je primijetiti da Gottfried tu spominje izgubljenu slobodu koju su nekad imali Isolda, Tristan i Brangijena. Sloboda na koju se referira Brangijena odnosi se na to da nisu trebali birati između časti i sreće, odnosno žrtve i službe. Naime, do ljubavnog napitka kojeg su popili ljubavnici, sve je bilo jednostavno, svi su birali čast jer im se činilo da je njihova sreća povezana isključivo uz čast. Tristan se u službi kralja Markea trudio isprositi Isoldu, Isolda se trudila udovoljiti roditeljima svojom udajom za Markea i služiti ostvarivanju političkih ciljeva i svojih roditelja i njezinoga budućega supruga. Brangijena se trudila biti u službi dviju Isoldi i pomagati im u ostvarivanju njihovih planova. Ali događaj s ljubavnim napitkom promijenio je percepciju sreće. Ona je sad postala stvar koja se događa između ljubavnika, a takva je zahtijevala žrtvu. U njihovom slučaju žrtva se odnosila na službu: ugled, funkciju, položaj, materijalni dobitak, i t. d., odnosno to sve i službu trebalo je žrtvovati da bi se ostvarila sreća ljubavnika. Izgleda da Gottfried misli da se izgubljena sloboda odnosi na to da se ne mora birati između službe i žrtve. Međutim, kolektiv prisiljava individuu na žrtvu, htjela to ona ili ne. Gottfried to prikazuje na primjeru ljubavnog napitka. Napravljen je da služi

²⁷⁷ Dinzelbacher, P. (2015). „strîtes êre“ – über die Verflechtung von Ehre, Schande, Scham und Aggressivität in der mittelalterlichen Mentalität. *Mediaevistik*, 28, 104.

Današnja istraživanja dopuštaju i u srednjem vijeku diferencijaciju javnoga i privatnoga. Usp. Moos, P. von (1998). *Das Öffentliche und das Private im Mittelalter. Für einen kontrollierten Anachronismus*. U: Melville, G. & Peter von Moos, P. von (Hrsg.). *Das Öffentliche und Private in der Vormoderne*. (Norm und Struktur 10), 3–83; Schnell, R. (2004). Kritische Überlegungen zur Zivilisationstheorie von Norbert Elias. U: Schnell, R. (Hrsg.). *Zivilisationsprozesse. Zu Erziehungsschriften in der Vormoderne*. Böhlau, 21–83.

²⁷⁸ “wie gewirbe ich und diu arme Îsôt,/ daz wir sus niht verderben?/ ine weiz, wie wir gewerben,/ daz wir behalten unser leben”/ “Waz râtes mac ich iu gegeben?”/ sprach aber diu getriuwe/ “daz ez got iemer riuwe,/ daz wir ie wurden geborn!/ wir haben elliu driu verlorn/ unser vröude und unser êre./ wir enkomen niemer mêre/ an unser vriheit als ê./ Îsôt ôwê! Tristan ôwê!/ daz ich iuch mit ougen ie gesach/ und allez iuwer ungemach/ von mir ûf erstanden ist!” *Tristan* 14394–14409.

kolektivu, odnosno za Isoldu i kralja Markea da se zaljube, ožene i tako pomire dvije zemlje. Isto tako, da bi se sačuvala ta namjera u službi političkih i osobnih ciljeva vladara, poslana je Brangijena da pazi da se sve izvrši po planu. No život, pokazuje Gottfried, ima drugačiji plan te se dogodila zabuna i napitak su popili Tristan i Isolda. Sad se događa situacija u kojoj je služba kompromitirana, a da bi se mogla dalje ostvarivati trebalo bi podnijeti žrtvu: Tristan i Isolda trebali bi odustati od svoje ljubavi, od svoje osobne sreće.

Sama se Brangijena, budući da smatra da je zakazala, nije izvršila svoj zadatak, žrtvuje i kompromitira sebe, svoj ugled i sreću kako bi neutralizirala posljedice krivog ispijanja napitka: umjesto Isolde ona provodi prvu bračnu noć s kraljem Markeom te Isoldi i Tristanu pomaže varati. Tristan i Isolda, tome nasuprot, ne žele žrtvovati svoju sreću te se svatko na svoj način nosi s posljedicama te odluke. Isolda vara kralja Markea u pokušaju da zadrži i privilegije i Tristana, a Tristan u svojoj želji da zadrži Isoldu pristaje na sve što ona od njega traži. Gottfried iz tri različite perspektive prikazuje odnos između žrtve i službe. Na primjeru Brangijene pokazuje što znači žrtvovati se za službu. Na primjeru Isolde pokazuje što znači truditi se zadržati u službi, a ne žrtvovati svoju privatnu sreću. Isolda u tu svrhu glumi, laže, manipulira, skriva, stvara sumnje, i t. d. Tristan žrtvuje funkcije, položaj, ugled, materijalne dobitke, sve radi osobne sreće. Gottfriedova je ideja da su njih troje svjesni toga što dobivaju, a što gube. Na primjeru kralja Markea on pokazuje što se događa kad se ne želi priznati činjenicu da služba zahtijeva žrtvu te se živi u iluziji postizanja savršene sreće. Kralj Marke ne može prihvatiti da ga žena ne voli, da mu laže, vara ga i manipulira, da dogovoreni brak ne funkcionira, da mu je zbog toga narušena sreća i ugled te da troši snagu na dokazivanje istinitosti svojih iluzija.

Taj je prikaz odnosa službe i žrtve najzanimljiviji jer se odnosi na sve one na vlasti koji živeći u iluziji vjeruju da mogu imati sve, odbijaju vidjeti istinu. A istina je da služba, kako god se okrene i tko god bio u službi i na kojoj god poziciji, na vrhu ili dnu, služba zahtijeva individualnu osobnu žrtvu u nekom obliku. Time što iznosi te primjere Gottfried kod čitatelja ili slušatelja budi suosjećanje prema svakom od tih likova. Čini se da ne želi da ih se osuđuje zbog njihovih izbora, jer u stvari slobode izbora ni za koga od njih nema. Iako se čini da je Brangijena nekad imala slobodu, Gottfried upravo kroz te njene riječi,²⁷⁹ a u odnosu na cijeli roman, pokazuje da slobode u stvari nema, odnosno da boravak u službi

²⁷⁹ *Tristan* 14394–14409.

nekad zahtijeva manju, a nekad veću žrtvu, da su služba i žrtva neodvojive jedna od druge, kao što su neodvojivi kolektiv i individua. Brangijena se i prije epizode s ljubavnim napitkom žrtvovala u službi, samo u manjoj mjeri, a nakon epizode na brodu njezina žrtva je narasla. Slično vrijedi i za Isoldu, Tristana i kralja Markea. Osuđivati se međusobno, ili osuđivati same sebe misleći da bi se u odnosu na žrtvu u službi nešto moglo promijeniti, kako to čini Brangijena, potpuno je besmisleno u društvu koje bez službe ne funkcionira. Stoga, apelira Gottfried, treba imati razumijevanja, suosjećanja i prihvaćanja, ne osuđivati nikoga tko je u službi jer svaki pojedinac podnosi neku javnosti vidljivu ili nevidljivu žrtvu.

Nadalje, budući da se radnja događa na dvoru i među plemstvom, mogućnost koju Gottfried nudi publici jest pomisao da, ako je među muškarcima i ženama u njihovim ljubavnim odnosima takvo natjecanje u manipuliranju i neprihvatanju istine, kakva je tek situacija u drugim područjima života srednjovjekovnoga društva Gottfriedova djelatnoga vremena i prostora. Kakvih manipulacija i koliko laži, natjecanja, osuđivanja ima u političkom prostoru, u religioznom miljeu, među onima koji se bave kulturnim aspektom dvorskoga života. Što je, uostalom, Gottfried o tome pisao u ekskursu o književnosti, *Literaturexkurs*, pogledat će se kratko.

U takozvanom “književnom ekskursu” u povodu Tristanove *Schwertleite*, postajanja vitezom, Gottfried ne prikazuje vitezove koji se bore jedni protiv drugih, već pjesnike, podijeljene u dvije discipline: dvorsku epsku poeziju, i sviranje. U natjecanju u epskoj poeziji Gottfried je pobjedu dodijelio Hartmannu von Aueu, protiv njegovog izazivača, vjerojatno Wolframa von Eschenbacha, a u razlozima presude obrazložio je svoju ideju dobre poezije. Među mrtvim pjesnicima prvo mjesto daje *Nachtigale von Hagenau*, slavuju od Hagenaua, pri čemu misli na Reinmara, a nakon njegove smrti Waltheru von der Vogelweideu. Gottfriedov razlog za Hartmannovu pobjedu jest: “kristalna jasnoća” njegovih riječi. One omogućuju da zasja značenje. Dobar epski pjesnik ponaša se kao bojadžija: uzima “tkaninu”, (uobičajena je neobojena tkanina kao metafora za osnovu pjesme), i “boji” je vlastitom interpretacijom. To je model *poete doctusa* koji Gottfried hvali na primjeru Hartmanna i za koji se zalaže i autor *Tristana*. Prema pravilima retorike, ime lošeg protivnika se ne spominje, *nomina sunt odiosa*, ali se označava tako da svi u publici znaju na koga se misli (ta načela vrijede i danas). Protivnika koji se ismijava karakterizira slika zeca iz prologa *Parzivala* Wolframa von Eschenbacha. Gottfried optužuje ukorenog pjesnika za lukavost i nedostatak jasnoće. Nije do kraja

jasno odnosi li se ta kritika doista na Wolframa von Eschenbacha, iako veliki broj istraživača podupire tu pretpostavku upravo zbog “zečje metafore” i Wolframovog teško razumljivog jezika. U prologu *Parzivala* Wolfram objašnjava svijet, a time i poeziju, kao fundamentalno neprotumačivu. Zbog toga mu se dive. Wolfram u *Parzivalu* nekoliko puta ismijava Hartmanna zbog jasnoće izraza, ali Gottfried vjeruje da je cilj prave umjetnosti zapravo pronaći tumačenje svijeta i prikazati ga jasno i lijepo. Hartmann ostvaruje taj ideal. Ali to ne znači da Gottfried tumači svijet na isti način kao Hartmann jer bi on sam bio epigon. Na kraju Hartmannovih romana (*Erec* i *Iwein*), junaci uspijevaju spojiti bitne preduvjete za dvorsko veselje, naime ljubav partnera i čast, priznanje od strane društva, te vratiti radost sebi i društvu. Ona je bila izgubljena zbog nerazumijevanja rečenih vrijednosti. Za Gottfrieda, čista radost uopće nije cilj. Njegova publika su “plemenita srca” koja shvaćaju da radost nikada ne može postojati bez patnje, osobito u ljubavi, ali da je ljubav najvrjednije čuvstvo povezano s iskrenom radošću i da su ljudi spremni podnijeti i najveću patnju zaradi ljubavi.²⁸⁰

U takozvanom *huote* ekskursu, koji je dobio dosta pozornosti u dosadašnjim istraživanjima, opisuju se učinci *huote*, čuvanja žena (posebno nadzor Isolde na Markeovu dvoru), te se kritizira heteronomija žena koja iz toga proizlazi. Ili je žena sama sposobna ponašati se primjereno, u kojem slučaju je nadzor nepotreban, ili se žena ponaša neispravno, a tada je nadzor beskoristan. Međutim, praćenje žena koje se ponašaju ispravno moglo bi dovesti do toga da se one ponašaju neispravno baš zbog nadzora. Osmišljeni su različiti tipovi žena: čista žena, koja se odriče svojih želja i time postaje “muško”.²⁸¹ *Saelige wîp*, koja može dovesti čast i želju u jedinstvo (*mâze*) i voli sebe i – suprotno – žena koja ne voli samu sebe. Pripovjedač na kraju poziva muškaraca da potraži *saelige wîp*, koja istodobno u sebi ima *minne* i *êre*: što je, tako rekavši, raj.²⁸²

Taj će se ekskurs promatrati iz perspektive osuđivanja. Pripovjedač ispituje prikladnost, s obzirom na suštinsku prirodu žene, muža koji čuva svoju suprugu. *Ekskurs huote* (ili ‘nadzor’) tematski je povezan s posebnom točkom u pripovijesti u koju je ugrađen: prije ekskursa, saznaje se kako se Tristan i Isolda,

²⁸⁰ ”swem nie von liebe leit geschach,/ dem geschach ouch liep von liebe nie./“ *Tristan*, 204–205.

²⁸¹ ”diu ist niwan mit namen ein wîp/ und ist ein man mit muote./“ *Tristan* 17974–17975.

²⁸² Volting, A. (1998). Gottfried's “Huote” Excursus (TRISTAN 17817–18114). *Medium Ævum*, 67/1, 85–103.

po povratku iz *Minnegrotte*, nalaze podvrgnuti novom režimu nadzora od strane Markea, muža Isoldina. A kratko nakon toga, Tristan i Isolda su uhvaćeni u krevetu zajedno u takozvanoj sceni *Baumgarten*, koja je strukturirana po uzoru na pad i izgon iz rajskog vrta. U ekskursu pripovjedač najprije komentira beskorisnost, pa čak štetnost podvrgavanja supruge nadzoru, na temelju toga što su žene, budući da su Evine kćeri, psihološki uvjetovane za kršenje zabrana. Pripovjedač zatim prelazi na raspravu o modelima idealne žene i njenog ponašanja, koristeći termine koji predstavljaju poteškoće u tumačenju: s jedne strane, čini se da hvali situaciju u kojoj žena potiskuje svoju ženstvenost sličnu Evi kako bi postala sličnija muškarcu, ali s druge strane on pohvaljuje ženu koja je sposobna uravnotežiti čast sa senzualnošću i biti užitak i za svog ljubavnika i za društvo.

Promatrano iz perspektive osuđivanja, jasno je da Gottfried govori o tipovima žena, ali se u ovom radu naglašava da je glavna tema Gottfriedova interesa onaj suprug ili muškarac koji se odluči na nadzor svoje žene. Time pokazuje da joj ne vjeruje, a Gottfried smatra da bez povjerenja nema ni ljubavi. Tipovi žena koje Gottfried opisuje, u stvari su tipovi žena koji nastaju nakon muškarčeva osuđivanja i nadzora. Gottfried najprije promatra muškarca koji nadzorom zapravo unaprijed pokazuje da osuđuje svoju suprugu zbog ponašanje koje se događa ili će se tek dogoditi. Muškarac unaprijed osuđuje time što nema povjerenja, niti ljubavi. A gdje nema ljubavi, nema smisla nadzirati ženu, osim ako muškarac time želi sačuvati ugled, odnosno utjecati na vanjsko vrednovanje sebe, svoje supruge i svoga dvora. No, tada sam utječe na mišljenje drugih o svome braku i dvoru, već samim time što sumnja u svoju suprugu i sumnjom unaprijed osuđuje nju i njezino ponašanje. Time sam izaziva osuđivanje drugih jer su mišljenja uvijek podijeljena, jedni će ga osuđivati jer nadzire a drugi bi ga osuđivali jer ne nadzire, tako da što god učinio bit će osuđivan. Stoga, pokazuje Gottfried, nema smisla nadzirati zbog vanjskog vrednovanja jer nikad svi koji ga promatraju neće biti zadovoljni. Ako je tako, Gottfried prikazuje da kralj Marke u stvari osuđuje samog sebe jer je uvođenjem nadzora nad Isoldom umjesto potpunog povjerenja koje je osjetio prema njoj u *Minnegrotte*, sad opet počeo sumnjati u Isoldu: nadzorom samom sebi hoće dokazati da je u pravu, kako se ne bi samoosušivao da osuđuje i nema povjerenja. Isoldin preljub dokazao bi da je u pravu i da nije osuđivao nego je dokazivao. Ali ako je zaista tako, onda nema ljubavi i Marke opet griješi u svojim mislima i djelovanju. Isto tako, Gottfried kaže da nadzor obeščasćuje žene, da nadzor žena promatra kao osuđivanje koje kod žena zatamljuje volju da

budu časne.²⁸³ Ako se žena nadzorom već osuđuje kao nečasna, onda ona nema motivaciju da bude časna, jer ju se ionako već unaprijed osudilo, ili kao nečasnju ili kao onu koja će nečasna tek postati. Zato nadzor koji Gottfried prikazuje da kralj Marke radi, u stvari govori o tome da je nadzor dokaz požude i žudnje, ali ne ljubavi, jer ljubav ne bi nadzorom, kako god se okrenulo, osuđivala ženu za nečasnost bez obzira je li ona to ili nije. Ako se dokaže da je žena nečasna, onda to ne govori ništa o onome koji voli, nego samo o ženi, a ako se dokaže da je žena časna, onda to govori o oboma, u svakom slučaju uvijek dobiva onaj koji ne nadzire, a time i ne osuđuje. Dakle, Gottfried ovime pokazuje da ljubav ne osuđuje, požuda osuđuje i treba dokaz, jer je požuda od tijela i treba tjelesni, fizički dokaz, dok je ljubav od duha i onaj koji voli svjestan je toga da niti jedan fizički dokaz nečasnosti neće umanjiti njegovu ljubav. Stoga Gottfried u stvari pokazuje da Marke ne voli Isoldu, te da ju zato nadzire i unaprijed osuđuje, jer da ju voli ne bi ju nadzirao već bi ju pustio da sama pokaže svoju prirodu. To bi se dogodilo i s nadzorom i bez njega. Tristan i Isolda su i ovako i onako stalno tražili prilike da budu zajedno te je bilo samo pitanje vremena kad će biti uhvaćeni u preljubu, a kralj Marke je samo trebao voljeti i ponašati se u skladu s time te bi ostao neokaljana ugleda. Prema Gottfriedu je, izgleda, uvijek besprijeekorna ugleda onaj koji bezuvjetno vjeruje i voli i prihvaća sebe i drugoga točno onakvima kakvi jesu. To bi Marke i bio da nije uveo nadzor kojim je kompromitirao samoga sebe. Bezuvjetna ljubav i povjerenje i prihvaćanje sebe i drugoga takvima kakvima jesu, i strpljenje koje zahtijeva puštanje da drugi pokažu kakvi zaista jesu pod bezuvjetnim povjerenjem i ljubavlju, nježnošću i dobrotom, a bez osuđivanja, to u stvari jest najteži test ljubavi za svakog muškarca i ženu u ljubavnom ili bračnom odnosu.²⁸⁴ S druge strane, žena koja osjeti takvo povjerenje, neosuđivanje, ljubav i dobrotu, očito smatra Gottfried, ili će zavoljeti pravom ljubavlju, ili će iskazati suosjećanje te će se s poštovanjem odnositi prema muškarcu i neće ga svojim ponašanjem dovesti u neugodan položaj. Ili će se, ako je nečasna, pokazati u pravome svjetlu, a tada niti ne zaslužuje odabranoga muškarca te je ona izgubila

²⁸³ "diz muoz man ouch an huote haben:/ diu huote vuoret unde birt,/ dâ man si vuorende wirt,/ niwan den hagen unde den dorn./ daz ist der angende zorn,/ der lop und êre sêret/ und manic wîp entêret,/ diu vil gerne êre haete,/ ob man ir rete taete./ als man ir danne unrehte tuot,/ sô swâret ir êre unde must./" *Tristan* 17858–17868.

²⁸⁴ "durch daz sô sol ein wîse man/ oder swer dem wîbe ir tren gan,/ wider ir guotem muote/ dekeine ander huote/ z'ir tougenheite kêren/ wan wîsen unde lêren, zarten unde gûeten./ dâ mite sol er ir hûeten./" *Tristan* 17897–17904.

njega, a ne on nju.²⁸⁵ Uvođenje nadzora, prema Gottfriedu, pokazuje kakav je tko muškarac, a posljedično, to kakav je muškarac pokazat će i kakva je žena. Uvođenje nadzora nad ženom bila je uobičajena praksa u srednjovjekovnom društvu, a Gottfried očito odbacuje ideju nadzora i testiranja koja je bila povezana s iskonskim grijehom i važila kao općeprihvaćena u tadašnjoj teološkoj interpretativnoj tradiciji. Gottfried dvojbenim smatra odnos između nadzora, zabrane i povrede važećih stegovnih zakona.²⁸⁶

Gottfried, rekosmo, iako se čini da govori o ženama, u stvari govori o muškarcima jer ponašanje muškaraca prema ženama odlučuje hoće li žene na osuđivanje i nadzor reagirati negativno, ili će s poštovanjem i ljubavlju odgovoriti na povjerenje i ljubav, ili će pokazati svoju pravu nečasnu prirodu bez obzira bila ona nadzirana ili ne.²⁸⁷ Nadalje, kaže Gottfried, ženu koja voli sebe, voli cijeli svijet.²⁸⁸ Žena koja visoko cijeni svoju bit želi se svidjeti svijetu i treba od svijeta bit čašćena i slavljen. Svi bi je ljudi trebali kruniti i svakodnevno kititi novim počastima, a time i podizati svoj vlastiti ugled.²⁸⁹ Takva žena neće na ljubav i povjerenje muškarca odgovoriti nečasno, nego će paziti i na svoju i na njegovu čast i ljubav, jer voli i poštuje samu sebe. Isto tako, ističući ženu koja voli sebe i koja bi i uz osuđivanje i nadzor ostala svoja i časna i puna ljubavi i poštovanja, zbog same sebe a ne zbog drugoga odnosno muškarca ili supruga, Gottfried indirektno ukazuje na to da žena koja ne voli sebe, ili će negativno reagirati na osuđivanje, ili je nečasna od početka.²⁹⁰ Takve žene, ali i muškarci koji osuđuju i nadziru svoje žene, trebaju se ugledati u ženu koja voli i poštuje sebe,

²⁸⁵ "jā sol ein ieclich biderbe man/ und der ie mannes muot gewann,/ getrûwen sînem wîbe/ und ouch sîn selbes lîbe,/ daz s'aller sahte unmâze/ durch sîne liebe lâze./" *Tristan* 17911–17916.

²⁸⁶ Ridder, K. (2011). Literaturwissenschaftliche Ideen- und Problemgeschichte. Der Sündenfall im höfischen Roman am Beginn des 13. Jahrhunderts. *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur*, 140(4), 455.

²⁸⁷ "man leschet minne wol dermite./ huote ist ein übel minnen site./ si quicket schedelichen zorn./ daz wîp ist gâr dermite verlorn./" *Tristan* 17921–17924.

²⁸⁸ "diu gerne dâ nâch sinne,/ daz s'al diu werlde minne,/ diu minne sich selben vor,/ zeige al der werlde ir minnen spor./ sint ez durnehte minnen trite,/ elliu diu werlt diu minnet mite./" *Tristan* 18045–18050.

²⁸⁹ "Ein wîp, diu ir wîpheit/ wider ir selber liebe treit/ der werlde zuo gevalle,/ die sol diu werlt alle/ werden unde schoenen,/ blüemen unde croenen/ mit tegelichen êren,/ ir êre mit ir mêren./" *Tristan* 18051–18058.

²⁹⁰ "ein wîp, diu wider ir lîbe tuot,/ diu sô gesetzet ir muot,/ daz sî ir selber ist gehaz,/ wer sol die minnen über daz?/ diu selbe ir lîp unmaeret/ und daz der werlt bewaeret./" *Tristan* 18025–18030.

učiti od nje i biti u njezinoj blizini kako bi i sami počeli poštovati sami sebe, voljeti sami sebe, a to znači misliti, govoriti i djelovati bez osuđivanja, s poštovanjem, povjerenjem i ljubavlju.²⁹¹ Na kraju ekskursa o nadzoru pripovjedač izražava uvjerenje da bi prava i ispravna potraga pokazala da još živi mnogo Isoldi u kojima bi se moglo naći sve ono što se može tražiti.²⁹² Tu u stvari govori o tome da bi svaka žena poput Isolde mogla postati ona koja voli i poštuje sebe, koju voli i poštuje cijeli svijet i koja je uzor svima. Odnosno, u svakoj se žene krije, ako se dobro traži i gleda, ona žena koja voli i poštuje sebe, ali hoće li Isolda postati takva ovisi o njezinoj odluci, bez obzira na nadzor supruga. A budući da ju kralj Marke nadzire, Isolda je kao svaka prosječna žena negativno reagirala na nadzor i nakon toga je uslijedila scena otkrivanja preljuba u vrtu, tzv. *Baumgartenepisode*. Tako je Isolda na Markeovo osuđivanje izgubila priliku odgovoriti kao žena koja voli i poštuje sebe. Gottfried želi ukazati i na činjenicu da bi Isolda tako odgovorila i da ju kralj Marke nije nadzirao i osuđivao, ali bi možda bila bliže odgovoru s povjerenjem i poštovanjem, a ne negativnoj reakciji. Ta reakcija svjedoči da je Isolda žena koja ne voli sebe.

4.5. Plemeniti muškarac

Gottfried plemenitost žene, a muškarca posebice, opisuje njihovim „sunčanim“ karakteristikama koje se odražavaju i na njihovo vladanje samima sobom i drugima.

Zato je kralj Marke odgovoran za Isoldinu negativnu reakciju te snosi dio odgovornosti za preljub u vrtu jer je preljub Isoldina negativna reakcija na nadzor i osuđivanje. Da ju nije osuđivao i nadzirao, nego se prema njoj odnosio s povjerenjem, ljubavlju i poštovanjem, odgovornost za scenu s preljubom bila bi samo Isoldina i Tristanova. A budući da je kralj Marke muškarac koji osuđuje, znači da nije bio u blizini žene koja voli i poštuje sebe. Nije dovoljno naučio o samopoštovanju, djelovao je iz nepoštovanja prema samome sebi te sad i on snosi posljedice svoga ponašanja, a to je ruganje, prijezir i prijekor kraljevskog

²⁹¹ „wie vriet sî'n vor herzenôt,/ sô wol sô nie dekein Îsôt/ dekeinen ir Tristanden baz./“ *Tristan* 18107–18109.

²⁹² „und hân ez ouch binamen vür daz:/ der suohte, alse er solde,/ ez lebeten noch Îsolde,/ an den man ez gar vünde,/ daz man gesuoehen künde./“ *Tristan* 18110–18114.

savjetnika. Taj ga prekorava da bez razloga i ni zbog čega optužuje svoju ženu i tako uništava i svoju čast jer stalno mijenja mišljenje o njezinim sramotnim prijestupima. Kaže mu i to da mrzi svoju ženu i svoju čast, a najviše samoga sebe. Postavlja mu pitanje kako ikad može biti sretan kad poništava svoju sreću uništavajući ugled svoje žene na dvoru i u cijeloj zemlji. Opominje ga da to više ne čini, da izbjegava takvu sramotu, u božje i u svoje ime.²⁹³

Tu savjetnik ne prekorava samo kralja Markea, nego i svakog muškarca koji optužuje bez dokaza. Gottfried čak ide tako daleko da kaže da muškarac koji to radi, koji stalno mijenja mišljenje i o promjeni svoga mišljenja obavješćuje cijeli svijet i sve oko sebe, ne drži do svoje časti i ugleda. Time pokazuje da ne voli i ne poštuje samoga sebe, štoviše, Gottfried je uvjeren da mrzi samoga sebe. U skladu s time, može se zaključiti da je muškarac vrijedan poštovanja onaj koji voli sebe i poštuje svoju čast, onaj koji ima dokaze prije optužbe i koji se u sebi bori s promjenama vlastitog mišljenja, a ne govori o svojim nedoumicama prije nego donese promišljenu odluku i zaključke. Budući da je kralj Marke vladar, njegovo ponašanje se u stvari reflektira na ponašanje svakog na vladajućim pozicijama, na one koji ne znaju što bi s osobnim i državnim izazovima koji im se događaju, nego cijelu državu uvlače u svoje nedoumice. Time ne narušavaju samo svoj, nego i ugled cijele države i svih koji su s njima upleteni u donošenje krivih i sramotnih odluka, bilo javnih ili privatnih, odnosno u skandal. Isto se tako čini da Gottfried postavlja pitanje koliko javnost treba biti upoznata s privatnim izazovima vladajućih, jer očito privatni problemi s kojima se ne mogu nositi, a postali su javni, narušavaju ugled vladara, i ugled onih koji vladaju zajedno s njima, npr. kraljevski savjetnik, ali i ugled onih kojima se vlada. Sljedeće je pitanje je li jedan takav muškarac spreman voditi obitelj, a kamoli nešto veće, kraljevstvo odnosno državu. Feudalno dvorsko, viteško društvo i njegova hijerarhija promatraju se kao etički i intelektualno defektni i inferiorni. Uočava se destrukcija središnjih vrijednosti, na pr. časti kao javne reputacije na dvoru, vjernosti u smislu bračnog neposluha Isoldina ili vazalskih obveza Tristanovih. Cijeli je roman koncipiran

²⁹³ "hêrre" sprachen si "hier an/ missetuot ir harte sêre,/ iuwer wîp und iuwer êre/ daz ir diu ze alsô maneger zît/ ziehende unde zogende sît/ ze lasterlicher inziht/ gâr âne nôt und umbe niht./ ir hazzet êre unde wîp/ und almeister iuwer selbes lîp./ wie muget ir iemer werden vrô,/ die wîle ir iuwer vrôude alsô/ an iuwerem wîbe swachet/ und si ze spelle machet/ über hof und über lant/ unda habet an ir noch niht erkant,/ daz wider ir êren müge gesîn?/ waz wîzet ir der künigîn?/ war umbe velschet ir die,/ diu nie vals wider iuch begie?/ hêrre, durch iuwer êre/ getuot ez niemer mêre./ vermidet sus getânen spot/ durch iuch selben und durch got!" / "Tristan 18378–18400.

kao svjesno rušenje vladajućih moralno-teoloških uvjerenja.²⁹⁴

Kad se Riwalin s Blanscheflur vratio u svoje kraljevstvo izvještuje maršala Ruala o Blanscheflur. Taj mu uzvraća da zbog Blanscheflur njegov ugled i slava rastu kao sunce na izlasku. Osim Blanscheflur, ne postoji žena na svijetu zbog koje bi njegovo ime postalo plemenitije, kao što postaje zbog nje.²⁹⁵ Sad se postavljaju pitanja i dolazi do ambivalencije u shvaćanju jer se konverzacija može shvatiti na nekoliko načina. Najprije, je li maršal to rekao zbog Blanscheflurina porijekla, ili zbog Blanscheflurina stanja i nasljednika, ili zbog toga što je Riwalin našao ženu koju voli i koja njega voli, ili sve to zajedno. Najjednostavnija interpretacija je društveno-politička, o važnosti porijekla kraljeve supruge, a slijedom toga i njihova nasljednika na tronu. Druga je mogućnost da se on i žena uzajamno vole, a ako je tako onda je jasno otkud spominjanje rasta slave i ugleda poput sunca u Riwalina. Samo plemenito žensko može pomoći muškarcu da svoje plemenite, muške, sunčeve potencijale ostvari njezinom lojalnošću, podrškom, vjernošću i ljubavlju. Izlazak sunca znači da samo jedinstvo muškarca i žene, jedinstvo suprotnosti, međusobno nadopunjavanje muškog i ženskog principa, vodi ka napretku. Maršal zato preporučuje Riwalinu vjenčanje. Vjenčanje je to suprotnosti, dualističkih principa, sunca, muškog, i mjeseca, ženskog principa.²⁹⁶

Gottfriedovi prikazi dualističkih principa su ambivalentni i paradoksalni. *Sonnenêre*, časno sunce, blista i u ljubavnoj špilji – iako časti njezinim stanovnicima tada nedostaje – a i prevareni muž vodi *êrlôse*, nečastan život.²⁹⁷ Gottfriedovu *Tristanu* stoga nedostaje strogi dualizam dobra i zla,²⁹⁸ iako bi se prema konceptu ljubavi u *Tristanu* kao istovremeno *Seelenliebe* i *Sinnenliebe* (ljubav prema duši i prema osjetilima) mogao izvući zaključak da je Gottfried bio pod

²⁹⁴ Bräuer, R. (1985). Reichspolitik, Artusidealität und Tristanminne. *Zeitschrift für Germanistik*, 6(2), 198–199.

²⁹⁵ "ich sehe wol, hêrre" sprach er dô/ "iuwer êre wehset alle wîs,/ iuwer werdekeit und iuwer wunne/ diu stîget als diu sunne./ irne môhtet ûf der erden/ von wîbe niemer werden/ sô hôhes namen als von ir./ von danne, hêrre, volget mir./ habe sî wol ze iu getân,/ des sult ir sî geniezen lân./ sô wir unser dinc nu genden,/ die nôt von uns gewenden,/ diu uns nu sô ze rucke lît,/" *Tristan* 1612–1625.

²⁹⁶ "sô gebietet eine hôhgezît/ wol hêrlîche unde rîche:/ dâ nemet sî offênlîche/ vor mâgen und vor mânnen ze ê,/" *Tristan* 1626–1629.

²⁹⁷ "wem mac man nû die schulde geben/ umbe daz êrlôse leben,/ daz er sus mit ir haete?/" *Tristan* 17753–17754.

²⁹⁸ Schulz, M. (2017). *Gottfried von Straßburg: >Tristan<.* J.B. Metzler Verlag, 141.

utjecajem neomanihejskog dualizma.²⁹⁹ Dihotomija senzualno–demonске i mistične ljubavi kod Tristanovih roditelja i Tristana i Isolde, navodi sigurno na antitetički dualizam.³⁰⁰

Dihotomije, ambivalentnosti, paradoksi nastavljaju se i u sljedećim scenama. Tristan laže da je oženjen i da ga kući čeka žena, pušten s dvora kralja Gurmuna vraća se nazad u Cornwall. Dvorjani kralja Markea raspituju se o mladoj Isoldi te im ju Tristan opisuje. Isolda je djevojka koja sjaji u svom ponašanju i izgledu. Nikad još nije bila niti će biti rođena žena, dijete ili djevojka koja je toliko lijepa i izvanredna. Čista je kao arapsko zlato. Što je Tristan čitao u knjigama o Auro-rinoj poznatoj kćeri Heleni, da je u njoj sažeta ljepota svih žena kao u cvijetu, u to on više ne vjeruje. Isolda ga je oslobodila toga uvjerenja. Ne vjeruje više da sunce izlazi u Miken. Potpuna ljepota nikad nije sjajila u Grčkoj. Ona sjaji ovdje, na sjeveru, u Irskoj. Svi muškarci neka u mislima gledaju samo prema Irskoj. Tamo će naći oduševljenje. Neka vide kako novo sunce sjaji u njihovim srcima, nakon izlaska tamo od strane Dublina. Sjajna, čudesna djevojka osvjet-ljuje sve zemlje. Sve što je dosad rečeno o ženama, sve slavljenje žena ne vrijedi ništa u odnosu na Isoldu. Pogled na Isoldu osvjetljuje srce i duh, kao žar zlato. Čini život sretnim. Pored nje niti jedna žena neće biti omalovažena ili poniže-na, kako bi se moglo pomisliti. Njezina ljepota uljepšava, krasi i kruni sve žene i cijeli ženski rod. Niti jedna se zbog toga ne treba sramiti.³⁰¹

²⁹⁹ Harris, N. (2003). God, Religion, and Ambiguity in Tristan. U: *A companion to Gottfried von Straßburg's Tristan*. Hasty, W. (ed.). (Studies in German literature, linguistics, and culture), Camden House, 115.

³⁰⁰ Wisbey, R. (2003). Tristan: On Being the Contemporary of Gottfried von Straßburg. *The Modern Language Review*, 98(4), xliii.

³⁰¹ "diu liehte Îsôt daz ist ein kint/ von gebârdên und von lîbe,/ daz kint noch maget von wîbe/ als lustic unde als ûz erkorn/ nie wart noch niemer wirt geborn./ diu lûtere, diu liehte Îsolt,/ diu ist lûter alse arâbesch golt./ des ich ie waenende was,/ alse ich'z an den buochen las,/ diu von ir lobe geschriben sint,/ Aurôren tohter unde ir kint,/ Tyntarides diu maere,/ daz an ir eine waere/ aller wîbe schönheit/ an einen bluomen geleit:/ von dem wâne bin ich komen,/ Îsôt hât mir den wân benomen/ ine geloube niemer mê,/ daz sunne von Mycène gê./ ganzlîchiu schoene ertagete nie/ ze Crienchenlant, si taget hie./ alle gedanke und alle man/ die kapfen niuwan Îrlant an./ dâ nemen ir ougen wunne,/ sehen, wie diu niuwe sunne/ nâch ir morgenrôte/ Îsôt nâch Îsôte,/ dâ her von Develîne/ in elliu herze schîne!/ diu liehte wunneclîche/ si erliuhtet elliu rîche./ daz s'alle lobes von wîben sagent,/ swa sî mit lobe ze maeren tragent,/ deist allez hie wider ein niht./ der Îsôt under ougen siht,/ dem liutert'z herze unde muot,/ rette als diu gluot dem golde tuot:/ ez liebet leben unde lîp./ mit ir enist kein ander wîp/ erleschet noch gewachet,/ als maneger magre machet./ ir schoene diu schoenet,/ si zieret unde croenet/ wîp unde wîplichen namen./ des ensol sich ir dekeiniu schamen"/ "Tristan 8253–8300.

Usporedba mlade Isolde s Helenom u poglavlju o putu prema prošnji mla-denke upućuje na moguću novu razinu interpretacije ove scene u kontekstu osuđivanja. Najprije, Helena (grč. Ἑλένη, *Helénē*) je u grčkoj mitologiji bila žena spartanskog kralja Menelaja, Zeusova i Ledina kći, smatrana je najljepšom ženom onog doba. Oteo ju je Paris, sin trojanskog kralja, i tako započeo Trojanski rat. Mitovi, kao i onaj o Heleni, predstavljaju uzbudljivu priču, nude uvid u ranu povijest ili daleku geografiju, i mogu se shvatiti kao 'individualno iskustvo'. Međutim, oni ne pripadaju području racionalnog, vremensko-kauzalnog mišljenja. Kao simbolički fenomeni nisu ni zastarjeli odgovor na svijet niti infantilni način razmišljanja. *Mythos* nije zamijenjen *logosom*. Naprotiv, mitovi slijede svoje vlastite ciljeve i zakone i neizostavan su dio ljudske aktivnosti. Rade na mašti stvarajući kontraste, uređujući svijet i puneći ga vrijednošću. Njihovo antičko okružje daje im autoritet, njihova anonimnost kao i metafizički svijet u kojem se nalaze jamče njihovu istinu. Njihova tolerancija na modificiranje daje im fleksibilnost i čini ih lako prilagodljivima novoj publici i novim značenjima. Mitovi u svojoj publici mogu izazvati osjećaje strahopoštovanja i divljenja nudeći pozitivne "idealne reprezentacije". Ili mogu okrenuti svijet naglavačke i prikazati negativne slike kao što su strahote predcivilizacije i anticivilizacije. Oni mogu poremetiti idealni društveni poredak i tako iznenaditi publiku tragičnim šokom.³⁰²

Da bi se shvatilo njihovu simboličku snagu, ne može se razdvojiti obrazac mita od njegove konkretne umjetničke manifestacije. Može se identificirati mit, temu s varijacijama, ali ne može se olako govoriti o značenju mita. U traženju značenja pojedine verzije mora se uzeti u obzir publiku i raspoloženje. Mit o Heleni Trojanskoj pripovijeda priče o ljubavi i romantici. Starim Grcima one su značile više od zabavne romanse: priče su prenosile ključnu vrijednost njihovih društvenih institucija. Mit o Heleni je, međutim, zbog svoje identifikacijske moći bez sumnje ujedinio panhelenski svijet. Svojom simboličkom snagom jačao je zajednice i oblikovao njihove institucije i kulturu.³⁰³

Ako se pomislilo da je Gottfried usporedio mladu Isoldu i Helenu Trojan-sku zbog njihove ljepote, onda bi se moglo zaključiti da se kod Isolde također radi o priči o ljubavi, romantici i ujedinjenju Irske i Cornwalla. Međutim,

³⁰² Bouvrie, S. des (1991). Helen of Troy: A Symbol of Greek Culture, *The Norwegian Institute at Athens*, 29–40.

³⁰³ Isto, 29–40.

Gottfried radi potpuno suprotno, šokira publiku tako da dekonstruira mit o Heleni stvarajući novi mit o Isoldi. Grčka i Mikena postaju Irska i Dublin, mediteransko sunce postaje sjeverno sunce. Dok skida Helenu s trona najljepše žene i na nj stavlja Isoldu, paradoksalno naglašava da pored Isolde niti jedna žena neće biti omalovažena ili ponižena. Iako se čini da Gottfried kod svoje publike želi stvoriti osjećaje strahopoštovanja i divljenja nudeći pozitivnu idealnu predodžbu Isolde, u stvari time svijet okreće naopako i prikazuje mitom ono što nije mit, ono što je lijepo, manje lijepim, ono što nije sunčano, sunčanim. Odnosno, da bi mogao uzdignuti Isoldu, morao je stvoriti manje lijepu sliku Helene.

Sve te riječi Gottfried stavlja u usta Tristanu, jer se zna da je u poglavlju o Tristanu/Tantrisu, on lažju, prevarom i obmanom došao na dvor u Irsku i tamo podučavao Isoldu svemu što je znao, a naročito, čini se, u onome što je najbolje znao: manipulacijama u vlastitu korist. Ako je tome tako, onda Gottfried naopako okreće i osuđuje društveni poredak koji iz Tristanovih usta prihvaća uništavanje mita koji predstavlja ljubav, romantiku i ujedinjenje, te dopušta da se kao mit uzdiže prevara, laž i razjedinjenje, koje će se i dogoditi kasnije u romanu. Za razliku od antičkih mitova, koji rade s maštom stvarajući kontraste, uređujući svijet i puneći ga vrijednošću, Gottfried zamjenjujući mit o Heleni mitom o Isoldi ukazuje na neuređeni svijet bez vrijednosti, odnosno svijet iskrivljenih vrijednosti, te osuđuje i takav svijet i takve vrijednosti. To što takve ideje Gottfried stavlja u usta Tristanu, jednom od glavnih protagonista u romana, a ne, kako to često čini, pripovjedaču, još više pojačava njegovu distancu od takvoga svijeta o kojem Tristan pripovijeda. Gottfried time pokazuje da ne želi biti dijelom takvoga svijeta. Naime, onog trena kad je božanska ljepota mitske Helene prosuđena kao manje lijepa i svijetla od Isoldine, a Grčka i Mikena manje sunčani od Irske i Dublina, tada, naznačuje Gottfried, svijet postaje neshvatljivim.

U tom smjeru se nastavlja i u poglavlju o Tristanovu povratku kući i pobjedi nad Morganom. Gottfried kazuje što muškarca i ženu čini cjelovitom ličnošću. Objašnjava da se muškarac sastoji od dvije stvari, od njegove osobnosti i od onoga što posjeduje. Na tome se temelji njegova plemenita svijest i ugled na svijetu. Ako se to dvoje odvoji jedno od drugoga, blagostanje se pretvara u siromaštvo. Muškarac kojega nitko ne cijeni gubi dostojanstvo. Taj muškarac upola manje vrijedi, ako je i fizički netaknut. Slično vrijedi i za žene. Bilo kod muškarca ili žene, uvijek će posjed i osobnost zajedno činiti cjelovitu osobu, a

ako ih se razdvoji od oboje neće ostati ništa.³⁰⁴ Valja upitati tko određuje ima li neka osoba upravo taj posjed i tu osobnost koja ju čini cjelovitom. Što se tiče osuđivanja, jasna je Gottfriedova namjera da ukaže na to da je percepcija posjeda i osobnosti subjektivna i ovisna o vanjskoj prosudbi. To se može iščitati iz rečenice da drugi utječu na to je li netko cijenjen ili ne. Ako je tako, onda Gottfried osuđuje takvu perspektivu. Naime, ako procjena vlastite vrijednosti ovisi o nekom vanjskom čimbeniku, onda je ta vrijednost uvijek nesigurna i promjenjiva. To onda znači da je vrlo lako muškarca ili ženu pretvoriti u ništa ili nikogoviće.

Gottfried koristi ironiju jer dovodi u pitanje svako vrednovanje druge osobe: smatra ga subjektivnim i stoga nevažecim. Dakle, ne treba ga koristiti za procjenu vlastite vrijednosti. Na temelju te ironije može se zaključiti da Gottfried kao jedini kriterij potreban za procjenu čovjekove vrijednosti, postojanja na zemlji, koristi kriterij njegova truda ka rastu, razvoju i širenju svoga posjeda i svoje osobnosti. Bez obzira na to kako taj rast i razvoj izgledao drugima. Dalje se čak može pomisliti da je kriterij osobnosti i posjeda ironično prezentiran, jer kazuje da rast i razvoj nisu linearni i za sve jednaki, nego da su diferencirani, za svakoga drugačiji i događaju se u različito vrijeme i na različite načine. Kao takvi nikako ne mogu biti vrednovani na isti način za sve, to jest vrednovanje ne može biti ujednačeno. A ako vrednovanje nije ujednačeno, nema smisla vrednovati.

U 15. poglavlju, pod naslovom "Krhovina", Isolda promatra Tristana/Tantrisa kao muškarca. Najprije primjećuje kako mu se vratila svijetla put i lijepa boja lica. Isolda s velikim interesom promatra njegovo tijelo i ponašanje. Potajno mu gleda ruke, noge i oči, mjeri ga od glave do pete i uočava sve što djevojka treba prosuditi na muškarcu. Sve joj se na njemu sviđa. U svojim je mislima hvalila i odobravalala njegov izgled.

Pripovjedačev je komentar da se na Tristanu nije moglo sakriti ono što je bilo očito, a pritom je mislio na Tristanovo plemenito porijeklo. Isolda, pak, ne zna istinu, gleda njegov lijep izgled i muževno ponašanje i samoj sebi govori o

³⁰⁴ "dane hât nieman zwîvel an,/ zwô sache ensachent einen man,/ ich meine lîp, ich meine guot./ von disen zwein kumt edler muot/und werltlicher êren vil./ der aber diu zwei scheiden wil,/ sô wirt daz guot ein armuot./ der lîp, dem nieman rehte tuot,/ der kumt von sinem namen dervan,/ und wirt der man ein halber man/ und doch mit ganzem libe./ als habet iu von dem wîbe:/ ez sî man oder wîp,/ sô muoz ie guot unde lîp/ mit gemeinlichen sachen/ einen ganzen namen machen./ und werdent s'aber gescheiden, sone ist niht an in beiden./" *Tristan* 5695–5712.

Tristanu obraćajući se Bogu. Proziva Boga, koji inače stvara čuda, i obraća mu se rečenicom: ako Bog napravi grešku, onda je to sigurno s razlogom. Greška je nesumnjivo da muškarac kakav je Tristan, kojemu je Bog poklonio toliko prednosti u izgledu, luta svijetom da bi zaradio za mjesto na kojem će skloniti glavu. Isolda smatra da Tristanu pripada kraljevstvo ili zemlja koja bi bila u skladu s njegovim izgledom. Tada primjećuje kako je čudno da mnoga kraljevstva na svijetu vode nedostojne ruke, a da Tristanu nije pripalo niti jedno. Muškarac s toliko prednosti trebao bi imati posjede i ugled, a to što ih nema velika je nepravda. Opet se Isolda obraća Bogu optužujući ga da je Tristana osudio na neodgovarajući stalež u odnosu na njegov izgled.³⁰⁵

Gottfried jasno povezuje dostojno vladanje kraljevstvom, odnosno zemljom, i plemeniti izgled. Gore je rečeno kako je Tristan opisao Isoldu, a tek u 15. poglavlju Gottfried pokazuje kako Isolda promatra Tristana. Tristan je o Isoldi govorio dvorjanima kralja Markea, a Isolda o Tristanu potajno govori Bogu spominjući i vladarsku etiku. Tristan je Isoldu usporedio s mitskom Helenom, a Isolda se Bogu žali na njegovu odluku da je muškarca kao Tristana kaznio niskim staležom. Tristan o Isoldi javno govori *al pari*, kao plemić o plemkinji, dok je Isoldu Gottfried prikazao kako potajno misli o Tristanu/Tantrisu, kao pripadniku nižeg staleža te s Bogom vodi intiman razgovor o njemu. Osuđivanje se uočava na nekoliko razina. Najprije, Isolda je prikazana kako Tristana promatra kao zgodnog, prekrasnoga mladića, a Gottfried smatra da tako treba biti i da je to prirodno i normalno. Problem nastaje kad Isolda shvaća da je Tantris/Tristan nižeg staleža, te indirektno počne osuđivati pripadnike nižega staleža kao uobičajeno manje lijepe i atraktivne od pripadnika višega staleža. Nije joj jasno kako netko iz nižeg staleža može izgledati prekrasno kao Tristan. Tada slijedi novo osuđivanje: netko lijep, zgodan i snažan kao Tristan treba pripadati višem staležu, a ne nižem. Sljedeće se osuđivanje odnosi na to da su mnogi vladari nedostojniji u odnosu na Tristana, a kraljevstvo imaju, dok Tristan, dostojan izgledom i ponašanjem, nema. Isolda prigovara Bogu da je Tristanu učinjena velika nepravda.

³⁰⁵ "got hêrre wunderaere,/ ist iht des wandelbaere,/ dest ie begienge oder begets,/ und dest an uns geschaffen hâst,/ sô ist hie zewâre wandel an,/ daz dirre hêrlîche man,/ an den du solhe saelekeit/ libes halben hâst geleit,/ daz der als irrecliche/ von rîche ze rîche/ sine nôtdürfte suoehen sol./ im solte billich unde wol/ ein rîche dienen oder ein lant,/ des dinc alsô waere gewant./ diu werlt stât wunderlîche,/ sô vil manic künicrîche/ besetzt ist mit swacher art,/ daz ime der eines niht enwart./ ein lîp alsô gebaere,/ der sô getugendet waere,/ der solte guot und êre hân./ an ime ist sêre missetân./ got hêrre, dû hâst ime gegeben/ dem lîbe ein ungelîchez leben"/ "Tristan 10009–10032.

Isolda je, naravno, nesvjesna ironije lika, ali publika nije, pa se nameće pitanje zašto to Gottfried tako postavlja. Naravno, treba primijetiti ono što Isolda nije spomenula, a to je da nedostojnim vladarima kraljevstva treba oduzeti i dati ih dostojnom Tristanu. Također, nedostojni vladari ne bi trebali pripadati višem društvenom sloju, a dostojni iz nižega sloja trebao bi vladati. Ako je tome tako, onda je Gottfried posredstvom Isoldina intimnoga, tajnog razgovora s Bogom kazao i to da se takvo mišljenje moglo izraziti samo tako, potajno i Bogu, jer je očito, prema ovoj sceni, takvo što bilo nemoguće izreći javno. Isoldine riječi propituju srednjovjekovno od Boga dano namjesništvo vladara nad zemljom odnosno državom, jer se indirektno govori o tome da nedostojni vladaju zemljama i kraljevstvima, a dostojni se bore za krov nad glavom. Iako nije znala da je Tristan također vladar, ironija njezina lika u ovoj sceni baš se u tome i krije. Potajno je u razgovoru s Bogom izrekla istinu, iako punu osuđivanja.

Kao pripadnica višega staleža, Isolda osuđuje niži stalež smatrajući da je nemoguće da u njemu postoji netko kao Tristan, ili da netko poput Tristana zaslužuje biti dijelom višeg staleža jer je viši stalež po svemu nadmoćan. No, s druge strane, osuđuje viši stalež jer da među njima ima nedostojnih. Ne propituje njihovo pripadanje višem staležu, što ironizirajući čini sam Gottfried propitujući praksu dobivanja vladarske pozicije bez zasluga, osim po rođenju. Naravno da je Gottfried te ideje iznio ironično, jer publika njegove priče koja se sastojala od plemića i vladara, teško može sebe prepoznati u Isoldinim riječima. U vidu ima da je Tristan visokoga roda, a nedostojnim vladarima može smatrati neprijateljske vladare, a ne svoje. Sljedeće se osuđivanje odnosi na Boga kao nepravednog, učinio je grešku, a Isolda smatra da je ta greška učinjena sigurno s razlogom. Publika je, jasno, svjesna da greška nije učinjena, nego da Gottfried kroz navodnu grešku ukazuje na to da je greška ljudska, u zakonima, pravilima i običajima, a ne Božja. Bog je zasigurno stavio, kako u viši, tako i u niži stalež sposobne, lijepe i pametne, kao i one manje lijepe, vješte i zgodne. Gottfried ukazuje na to da nije problem u Bogu, nego u ljudima i njihovim praksama, diobama, separacijama, odvajanjima, osuđivanjima, pa tako i u staleškom društvu koje je u stvari nepravedno.

V.

PUTOVI DO NEOSUĐIVANJA

5.1. Suosjećanje

Suosjećanje i osuđivanje su međusobno nasuprotni stavovi. Suosjećanje se pronalazi u *Tristanu* u vezi s pripovjedačem i nekoliko likova. Najprije s Tristanovim roditeljima i njihovim zamjenama, a onda i s njim.

Tristanov poočim Rual, stigavši u Tintajol, postaje svjestan da će ga ljudi osuđivati zbog izgleda i siromaštva. Promatrao je ljude oko sebe i tražio nekoga tko izgleda da ima suosjećanja, nekoga tko je spreman na pomoć. Iako svjestan osude kojoj se izlaže, usudio se pitati za pomoć starijeg dvorjanina.³⁰⁶ Autor kod publike budi svjesnost o tome da je starija osoba zbog životnog iskustva otvorenija za pružanje pomoći, suosjećajnija je jer je kroz život, sigurno ne malen broj puta, bila bespomoćna i sama pa je vjerojatnije da će i pomoći potrebitima bez da osuđuje.

Što se tiče mudrih staraca, postoje autori koji su slikovito pisali o vlastitom starenju i smrtnosti, kao i o širem sumraku svijeta koji su poznavali. Nude poeziju kao alat za suočavanje sa svojom konačnošću i oplakivanjem vlastitog fizičkog propadanja. Pozivaju se na dob i iskustvo, kao i suprotstavljanje svojih briga političkoj i društvenoj rascjepkanosti njihovih širih društava i potrebi za obnovom svjetskog poretka.³⁰⁷

U tom smislu, među brojnim višim klericima koje Marke poziva na svoje vijeće da nazoče Isoldinoj kušnji,³⁰⁸ jedini koji igra istaknutu ulogu, ostarjeli biskup Temze, prikazan je nedvosmisleno pozitivno. Pripovjedač ga predstavlja kao *jâren / ze guotem râte wol gestalt*, zbog mudrosti i godina prikladnim da ponudi dobar savjet,³⁰⁹ pokazuje kvalitetu koju nastavlja demonstrirati tvrdeći da je Isolda nevina dok joj se ne dokaže krivnja i kao takva zaslužuje odgovara-

³⁰⁶ "Rûal die von dem Wege stân/ und nam sunder dort hin dan/ einen getageten hoveman:/ "à hêrre" sprach er "saget mir/ durch iuwer güete, wizzet ir,/ ob ein kint hie ze hove sî./" *Tristan* 3904–3909.

³⁰⁷ Carpentieri, N. (2023), *Writing the Twilight, The Arabic Poetics of Ageing in Medieval Sicily and al-Andalus*. Brepols.

³⁰⁸ "daz concîlje daz wart sâ zestunt/ ze Lunders besprochen/" *Tristan* 15308–15309; "pfaffen unde leien/ der kam zem tage ein michel craft/ durch des küneges boteschaft," *Tristan* 15312–15314; "dâ was vil barûne,/ pfaffen unde ritterschaft,/ gemeines volkes michel craft./ bischove und prêlâten,/ die daz ambet tâten/ und segenten daz gerihte,/ die wâren ouch inrihte/ mit ir dinge bereit./" *Tristan* 15634–15641.

³⁰⁹ *Tristan* 15344–15345.

juće suđenje.³¹⁰ Nastavlja pokazivati suosjećanje i pravednost u govoru koji joj upućuje nedugo zatim.³¹¹

Tako Rual, i sam dvorjanin, mudro traži pomoć pozivom na suosjećanje starijeg dvorjanina. Uz to, može biti da se tu aludira i na osjećaj izoliranosti starijih ljudi, te se Rual iz izoliranosti osiromašenog i fizički oronuloga čovjeka povezuje sa starijom osobom koja je i sama zbog nekih razloga u izolaciji. Fizička starost i nemogućnost daljnjeg doprinosa društvu može se usporediti sa siromaštvom. Ono može biti dobrovoljno, ali i prisilno, jer se smatra da stariji ljudi imaju manje potreba, od hrane do materijalnih dobara. Gottfried u stvari podiže razinu svijesti o izoliranim osobama u društvu i pomoći i doprinosima koje oni mogu dati. On kritizira osuđivanje i izoliranje bilo koga na temelju materijalnog ili fizičkog stanja i njegova doprinosa zajednici. Ukazuje na to da je svaka osoba važna karika u društvu i na svijetu. Pogrešno ih je osuđivati, već od njih treba tražiti pomoć i suradnju, ukoliko oni to uopće mogu ili žele dati jer su zaslužili i pravo da odbiju, odnosno da nešto ne mogu učiniti. Znaju svoje granice pri davanju i primanju.

U srednjovjekovnoj književnosti čest je motiv izolacije starijih osoba. Opisane starice uglavnom su živjele same na rubu šume. Ružnoća starosti također donosi društvenu izolaciju. U većini slučajeva fizičko propadanje je pojedinca učinilo beskorisnim za društvo i potaknulo daljnju marginalizaciju. Ali u *Pjesmi o Rolandu*, i još više u *Beowulfu*, stariji su integrirani članovi zajednice. U *Pjesmi o Rolandu* sijede glave znače iskustvo i mudrost koja se iz njega rađa. Ashere, savjetnik, nazvan je drevnim, a jedan od ratnika opisan je s divljenjem kao "užasan veteran". Slabi za aktivnu borbu, koriste se kao stražari. Ni starijima nije oduziman njihov udio u ratnom plijenu.³¹² Pjesnici ne osuđuju već slave mudrost staraca.

Suosjećanje i neosuđivanje potrebno je i pjesnicima. Gottfried je osuđivao, prosuđivao i kritizirao svoje suvremenike, no umjesto osuđivanja počeo je sumnjom u vlastite riječi i sposobnosti. Upustio se u samorefleksiju i samoosuđiva-

³¹⁰ *Tristan* 15350–15418.

³¹¹ Harris, N. (2003). God, Religion, and Ambiguity in *Tristan*. U: *A companion to Gottfried von Straßburg's Tristan*. Hasty, W. (ed.). (Studies in German literature, linguistics, and culture), Camden House, 118; *Tristan* 15428–15468.

³¹² Cummins, J. M. (2000). *Attitudes to Old Age and Ageing in Medieval Society*. PhD thesis. University of Glasgow, 145.

nje ukoliko je pisac. Zatražio je pomoć za jačanje moći koju misli da mu nedostaje i zbog koje bi se prestao uspoređivati i osuđivati. Prvo se obraća Apolonu i njegovim devetorim muzama s Helikona, Kamenama. Zna da su one pomogle svijetu i suosjećajući s mnogim ljudima dale inspiraciju iz izvora njihova duha, pa se nada da njemu, pripovjedaču, neće uskratiti kap te stvaralačke moći. A ako stvarno može dobiti jednu kap nadahnuća, osjećat će se sigurnim ondje, i među onima, gdje je pjesništvo neophodno za preživljavanje. No, kaže da ta kapljica ne bi trebala biti baš malena, kako bi se mogao vratiti samome sebi i povratiti snagu svoga duha i jezika koji su sad toliko zbunjeni. Mudrost Kamena i njihov lonac za taljenje trebali bi rastaliti njegove riječi i pretopiti ih u izvanrednu ljepotu urešenu kao arapsko zlato.³¹³

Heinrich von Veldeke hvaljen je u Gottfriedovom pregledu poezije jer je nacijepio prvu granu sada već procvjetalog stabla njemačke književnosti. Gottfried i njegovi suvremenici s njega kidaju svoje cvjetove i grane.³¹⁴ Svoj izvanredni pjesnički talent Veldeke duguje, prema Gottfriedu, posebno muzama, budući da je bio inspiriran zdencem s Helikona iz kojega je pio.³¹⁵

Ovdje bi se valjalo referirati na Gottfriedov *Prolog Tristanu*. Sadrži dva ciklusa tematski blisko povezana: dobrotu i umjetnost trebaju priznanje da bi postojale, ali većina ljudi oboje nije u stanju prepoznati i ispravno ocijeniti. Kad se u *Prologu* hvali onaj koji visoko cijeni dobro i umjetnost, recipijent je motiviran da se svrsta u red onih ljudi koji vide, koji imaju vrlinu, jer hodaju uskim putem do

³¹³ "der wirt, die niun wirtinne,/ Apolle und die Camēnen,/ der ôren niun Sirēnen,/ die dâ ze hove dr gâben pflegent,/ ir genâde teilent unde wegent,/ als s'ir der werlde gunnen,/ die gebet ir sinne brunnen/ sô vollecliche manegem man,/ daz sî mir einen trahen dâ van/ mit êren niemer mugen versagen./ und mag ouch ich den dâ bejagen,/ so behalte ich mîne stat dâ wol,/ da man sî mit rede behalten sol./ der selbe trahen der eine/ der ist ouch nie sô cleine,/ er enmüeze mir verrihten,/ verrihtende beslihten/ beidiu zungen unde sin,/ an den ich sus entrihtet bin./ diu mînen wort muoz er mir lân/ durch den vil lichten tegel gân/ der camēnischen sinne/ und muoz mir diu dar inne/ ze vremedem wunder eiten,/ dem wunsche bereiten/ als golt von Arâbe./" *Tristan* 4870–4895.

³¹⁴ "er infete daz erste rîs/ in tiutischer zungen./ dâ von sît este ersprungen,/ von den die bluomen kâmen,/ dâ sî die spache ûz nâmen/ der meisterlichen vûnde./ und ist diu selbe kûnde/ sô wîten gebreitet,/ sô manege wîs zeleit,et,/ daz alle, die nu sprechent,/ daz di eden wunsch dâ brechent/ von bluomen und von rîsen/ an worten unde an wîsen./" *Tristan* 4738–4750.

³¹⁵ Chinca, M. (2003). Mögliche Welten: Alternatives Erzählen und Fiktionalität im Tristanroman Gottfrieds von Straßburg. *Poetica*, 35(3/4), 320; "ich waene, er sîne wîsheit/ ûz Pegases ursprunge nam,/ von dem diu wîsheit elliu kam./" *Tristan* 4730–4732.

savršenstva.³¹⁶ Osuđivanje demotivira.

Iščitava se da pripovjedač nema suosjećanja prema sebi jer osuđuje svoju ne-sigurnost, osuđuje svoje riječi i manjak duha i jezika, nedostatak snage, zbunjenost pred izazovima, osuđuje svoja djela kao neurešena i ružna, kojima treba potpuno preuređivanje. Osuđuje sebe samoga kao onoga koji sumnja u to da uopće zaslužuje pomoć, osuđuje se što se ne osjeća više kao svoj.

Gottfried govori o sebi, ali i o svakom umjetniku koji posumnja u svoje sposobnosti uspoređujući se s drugim umjetnicima, živima ili mrtvima. Sam sebe počne osuđivati jer ne može pronaći svoje mjesto na Helikonu. I nije to slučaj samo kod umjetnika, već je uobičajeno da svaki pojedinac unutar kolektiva neminovno dođe u situaciju da se mora usporediti, posumnja u svoju vrijednost i počne se osuđivati kao nesposoban ili manje vrijedan u odnosu na druge. Gottfried nudi rješenje, a to je suosjećanje sa samim sobom i oslanjanje na suosjećanje viših sila, tražnje pomoći od Apolona i muza, od božanstava, od Boga, odnosno od kolektivne svijesti, ne od kolektiva u kojem se individua nalazi. Umjesto osuđivanja sebe samoga i drugih, rješenje je otvaranje svijesti prema svijetu beskrajnih ideja.

Propitivanje osuđivanja u odnosu na suosjećanje nastavlja se i kad Riwalin prihvati Blanscheflurino priznanje i njezino stanje kao nešto što on ne želi izbjeći i ponudi joj svoju prisutnost i suosjećanje. Blanscheflur još jednom pokazuje kako je svjesna da je osuđuju. Kaže da bi najbolje rješenje za probleme u kojima se našla zbog svog izglednog izvanbračnog djeteta i trudnoće koju ne može sakriti, bilo da potajno nestane.³¹⁷ Blanscheflur iskazuje osjećaje neugode, srama, želje za skrivanjem i bijegom. Nakon toga traži pomoć i savjet od Riwalina.³¹⁸ On, iako mlad, pokazuje svjesnost, preuzima inicijativu i organizaciju Blanscheflurina bijega iz kraljevstva njezina brata kralja Markea u Riwalinovo kraljevstvo.

Pripovjedač Riwalina promatra kao mladog čovjeka, naziva ga djetetom i stoga nepromišljenim. Postavlja se pitanje je li to osuđivanje, jer je i pripovjedač nekad bio dijete pa na temelju svog iskustva djeteta može govoriti o nepromišljenosti djece. Ako bi takvo ponašanje osuđivao, osuđivao bi i sebe samoga kao dijete i danas, a bez svog nepromišljenog ponašanja u djetinjstvu ne bi sad bio u

³¹⁶ Schulz, M. (2017). *Gottfried von Straßburg: »Tristan«*. J.B. Metzler Verlag, 25.

³¹⁷ "mîn angest umb min kindelîn/ die enmag ich leider niht verhel'n./ wan möchte et ich mich hin versteln!./ daz waere nû der beste rât/ nâch dem dinge, als ez mir stât./" *Tristan* 1552–1556.

³¹⁸ "vriunt hêrre, dar zuo râtet ir" /" *Tristan* 1557.

poziciji da s razumijevanjem generalizira nepromišljeno ponašanje djece i pokazuje suosjećanje.³¹⁹

Nakon Blanscheflurine i Riwalinove smrti, pripovjedač poziva na suosjećanje prema ženama, obraća se svima onima koje su ikad usrećile žene, a može se pretpostaviti da su svi ljudi na ovom svijetu to bili, jer su žene bake, majke, sestre, prijateljice, ljubavnice, supruge, i t. d. Dakle, implicira se da je svakoga žena usrećila, ili hoće, svatko, dakle svi moraju promisliti o tome kako se lagano u ljubavi dogodi nesreća, i to onima dobrima, kako lagano se sreća i blaženstvo pretvori u bol, svatko bi trebao željeti božji blagoslov, božju pomoć i dobrotu svakoj ženi, jer je žena bez mane.³²⁰ Blanscheflurina sudbina poslužila je autoru da proslavi svaku ženu, iako imaju mane treba ih slaviti jer su žene. Svaka žena, naime, na ovaj ili onaj način usrećuje, pa najmanje zbog toga treba imati suosjećanja za njihove mane.

Nakon Blanscheflurina priznanja da je trudna, Riwalin osjeća njezinu osudu i odlučuje popraviti što može, zaštititi ju od sramote i jada. Tvrdi da je, bez obzira na sve što bi se moglo dogoditi, on s njom bio sretan te da ne bi bilo korektno kad bi Blanscheflur zbog njega trpjela bilo kakvu bol. Odlučuje joj priznati svoje osjećaje, jad i sreću, loše i dobro, a prihvatiti i biti prisutan u svemu što će se njoj događati, koliko god to bolno bilo. Ponudio joj je mogućnost izbora. Ili da oстане i s njom proživi sve što će ona proživjeti, ili da ona ode s njim njegovoj kući i raspolaže zauvijek s njegovim imanjem, pa i s njim samim. Na kraju ju poziva da odluči po svojoj volji a njezina će odluka biti i njegova.³²¹

Zanimljivo je da nakon Blanscheflurina osuđivanja svega, svakoga i same sebe, Riwalin ne upada u tu zamku, nego joj nudi izbor da o svojoj sudbini donese vlastitu odluku. Pritom nudi svoju prisutnost, govoreći da će biti uz nju koja god njezina odluka bila. Jedino što traži od nje jest da ona odluči po svome srcu, po svojoj intuiciji, o tome što je dobro za nju, a da će on prihvatiti svaku njezinu odluku.

³¹⁹ "er tete vil rehte als elliu kint,/ diu selten vorbesihtic sint./" *Tristan* 301–302.

³²⁰ "Und swer von wibe ie muot gewan/ oder iemer wil gewinnen,/ der trapte in sînen sînnen,/ wie lîhte misselinge/ an sus getânem dinge/ guoten liuten ûf erstât,/ wie lîhte e in ze leide ergât/ an vrôuden unde an lîbe,/ und sî dem reinen wîbe/ genâden wünschende umbe got,/ daz sîn gûete und sîn gebot/ ir helfe, ir trôst geruoche sîn!/" *Tristan* 1775–1787.

³²¹ "und biute iu zweier dinge kûr,/ diu leget iuwerem herzen vûr:/ weder ich belebe oder var./ hier under nemet selbe war./ welt ir, daz ich hie bestê/ und sehe, wie iuwer dinc ergê,/ daz sî. geruochet aber ir/ heim unde hinnen varn mit mir,/ ich selbe und allez, daz ich hân,/ daz ist iu iemer under-tân./" *Tristan* 1529–1538.

Rješenje koje autor nudi na žensko optuživanje, s jedne strane, jest muška prisutnost. S druge pak strane, autor, budući da kao muško bolje pozna mušku perspektivu i osjećaje, ne uvlači lik u osvetničko optuživanje nego prikazuje muškarca kako preuzima odgovornost i daje podršku prisutnošću, materijalno i suosjećajno. Time autor, muškom prisutnošću, davanjem i prihvaćanjem, nudi rješenje za sve žene u takvoj situaciji.³²² Osjećaj koji se kod žene budi nakon muškarčeva dokazivanja prisutnosti jest, prema autorovoj muškoj perspektivi, tolika zahvalnost da je žena spremna pasti pred noge takvom muškarcu, a Blanscheflur to i čini jer joj način na koji se Riwalin ponio prema njoj pokazuje da može biti ono što doista jest, sigurna, zaštićena i svoja.³²³

Suosjećajni maršal Rual i njegova supruga Floreate uzimaju Tristana, Blanscheflurino i Riwalinovo siroče, pod svoje okrilje, skrivaju ga pred očima ljudi te prošire vijest da je Blanscheflur nosila dijete, ali da je ono umrlo zajedno s njom pri porodu.³²⁴ Nakon toga, maršal i supruga odlučuju odglumiti da je dijete rodila Floraete, a nakon šest tjedana pokazuju se pred svima u crkvi.³²⁵ Dijete krste imenom Tristan. Trenutak krštenja i imenovanja, trenutak je u kojemu maršal, ali i pripovjedač, spoznaju, vide to biće i njegovu sudbinu u budućnosti i prihvaćaju ga u potpunosti.³²⁶ S prošlosti, sadašnjosti, budućnosti, prednostima i

³²² "Trût vrouwe" sprach er dô ze ir/ "habet ir dekeine nôt von mir,/ die sol ich bûezen, ob ich mac,/ und ouch bewarn vûr disen tac,/ daz iu durch mîne schulde iht mê/ leit oder laster ûf erstê./ ich hân, swaz her nâch, sîle geschehen,/ sô lieben tac an iu gesehen,/ daz ez unbillîch waere,/ ob ir dekeine swaere/ mit mînem willen soltet tragen./ vrouwe, ich wil iu rehte sagen/ mîn herze und allen mînen muot./ leit unde liep, übel unde guot/ und allez daz, daz iu geschiht,/ dâ von enscheide ich mich niht./ dâ wil ich iemer wesen bi,/ swie kumberlîch ez danne si,/ und biute iu zweier dinge kûr,/ diu leget iuwer mîr herzen vûr:/ weder ich belibe oder var./ hier under nemet selbe war./ welt ir, daz ich hie bestê/ und sehe, wie iuwer dinc ergê,/ daz si. geruochet aber ir/ heim unde hinnen varn mit mir,/ ich selbe und allez, daz ich hân,/ daz ist iu iemer undertân./ ir erbietet mir ez hie sô wol,/ daz ich es wol gedenken sol/ mit aller slahte guote./ swes iu nu si ze muote,/ vrouwe, des bewuste mich,/ wan swaz ir wellet, daz wil ich"/ *Tristan* 1511–1544.

³²³ "Genâde hêrre" sprach si dô/ "ir redet und bietet mir'z alsô,/ als iu got lônne müeze/ und also ich iuwer vûeze/ iemer gerne suochen sol."/ *Tristan* 1545–1549.

³²⁴ "Der marschalch und diu marschalkîn/ nâmen daz cleine weiselîn/ und burgen ez vil tougen/ den liuten von den ougen./ si sageten unde hiezen sagen,/ ir vrouwe haete ein kint getragen,/ daz waere in ir und mit ir tût."/ *Tristan* 1823–1829.

³²⁵ "Nu daz diu guote marschalkîn/ der noete genesen solte sîn/ und nâch ir sehs wochen,/ als den vrouwen ist besprochen,/ des suns ze kirchen solte gân."/ *Tristan* 1955–1959.

³²⁶ "der marschalch der sweic lange./ er trahte ange und ange,/ waz namen ime gebaere/ nâch sînen dincen waere./ hier under sô betrahte er/ des kindes dinc von ende her,/ rehte also haete vernomen,/

manama.³²⁷ Trenutak je to u kojem se ne radi više samo o Tristanu, već o svakom čovjeku. Prihvaća se tu poznato, ono što autor i maršal znaju, ali i publika, ono što se zbiva sad, što svi uključeni u trenutačna događanja znaju, ali Tristan ne zna. Prihvaća se tu buduće, što nitko osim autora ne zna, ali čitatelju / slušatelju daje naslutiti. Prihvaća se, dakle, sve, i drugo, i strano, a dodatno maršal prihvaća sebe, svoje postupke i nepoznatu budućnost, tuđu prošlost i svoju sadašnjost. Upravo je to značilo davanje imena u ritualu Tristanova krštenja. Trenutak je to novog početka, ali i kraja dosadašnjih stanja i događanja, početak kraja novostvorenih situacija i događaja. Značenje davanja imena u *Tristanu* moglo bi biti filozofsko ruganje pripovjedača realističkoj školi mišljenja koja je definirala odnos jezika i stvarnosti u doktrini da imena (*nomina*) dana stvarima odražavaju bit onoga na što se odnose.³²⁸ Tristan se poigrava tom idejom kad se čini da napola vjeruje da bi istovjetnost imena dviju Isoldi trebala značiti da jednu može voljeti jednako lako kao i drugu.³²⁹

O suosjećanju se promišlja i kad mladi Tristan nakon otmice postaje lovac na dvoru kralja Markea. Od njega se traži da pokaže svoju vještinu u lova na jelene, a nakon što to učini za kralja Markea, na dvoru postaje omiljen. Tristan pokazuje da je spreman pomoći siromašnima i bogatima, dakle ne razlikuje ih i ne osuđuje zbog statusa. Pripovjedač naglašava da bi, kad bi trebalo, Tristan na svojim rukama nosio potrebite i to bi mu pričinjalo sreću. Time se ističe da postoje oni koje takvo dobročinstvo čini nesretnima, jer izgleda da autor naglašavajući nešto pozitivno u stvari kritizira ono prešućeno. Takvim postupcima, zaključuje pripovjedač, dokazuje se da je suosjećanje Tristan dobio od Boga. Prema pripovjedaču, to je talent, talent da vidi sebe, druge i sve što mu je strano kao nešto

wie sîn dinc allez dar was komen:/ "seht" sprach er "vrouwe, als ich vernam/ von sînem vater, wie'z dem kam/ umbe sîne Blanschefliure,/ mit wie vil maneger triure/ ir gernder wille an ime ergie,/ wie sî diz kint mit triure enpfie,/ mit welher triure sî'z gewan,/ sô nennen wir in 'Tristan'/" nu heizet triste triure,/" *Tristan* 1983–1999.

³²⁷ "daz kiesen an dem maere./ sehen wir trûreclîch ez was,/ dâ sîn sîn muoter genas./ sehen wie vruo im arbeit/ und nôt ze rucke wart geleit./ sehen wie trûreclîch ein leben/ ime ze lebene wart gegeben./ sehen an den trûreclîchen tût,/ der alle sîne herzenôt/ mit einem ende beslôz,/ daz alles tôdes übergênôz/ und aller triure ein galle was./" *Tristan* 2006–2017.

³²⁸ Thomas, N. (2003). *Duplicity and Duplexity: The Isolde of the White Hands Sequence*. U: *A companion to Gottfried von Straßburg's Tristan*. Hasty, W. (ed.). (Studies in German literature, linguistics, and culture), Camden House, 194.

³²⁹ "mir ist Îsôt verre und ist mir bî,/ ich vûrhte, ich aber gîsôtet sî/ zem anderen mâle./ich waene, ûz Curnewâle/ ist worden Arundêle,/ Karke ûz Tintajêle/ und Îsôt ûz Îsôte"/" *Tristan* 19005–19011.

zbog čega je spreman biti tu, prisutan.³³⁰

Tristan se našao u stranoj zemlji, svi ga prihvaćaju bez osuđivanja što je stranac jer je vješt, sposoban, lijep, zgodan, obrazovan. Isto tako, Tristan bez osuđivanja, pošto se prilagodio i bio prihvaćen jer su se kralj i njegovi prema njemu odnosili prijateljski, pokazuje da je spreman suosjećati i sa siromašnima i s bogatima, dakle ne razlikuje ih i ne osuđuje jedne ili druge zbog statusa u kojem se nalaze.³³¹

Tristan se sa svima mogao smijati, plesati, pjevati, jahati, utrkivati se, skakati, veseliti se. Živio je upravo onako kako treba živjeti i kako bi mladi trebali živjeti. Što god bi netko započeo, Tristan bi u tome sudjelovao.³³² Prihvaća ga dvorsko društvo i kralj Marke, shvaća da ga drugi vide, i sam sebe vidi kao korisnog, potrebnog i kolektivu i pojedincu, osjeća da tu prihvaćenost na neki način treba vratiti zajednici.

Odnos pojedinca i kolektiva u Gottfriedovom *Tristanu* vodi prema nerješivoj aporiji, u nemogućnost pomirbe zahtjeva i potreba pojedinca s onima kolektiva.³³³ Zato se naglašava da pomaže, ne samo svim slojevima, nego i onima koje treba nositi, znači starima i nemoćnima. Može se zaključiti da je Tristan alegorija za sve one koji su bili odbačeni, pa prihvaćeni, a zato što znaju kako je biti i s jedne i s druge strane medalje, mogu vidjeti ljude, prilike i događaje iz više perspektiva, bez osuđivanja, sa suosjećanjem, srećom i zadovoljstvom pomagati i sudjelovati.

5.2. Dobročinstvo

Pripovjedač je u *Prologu Tristana* sebi dao zadatak da bude od koristi svijetu i izvor sreće svim plemenitim srcima, onima za koje njegovo srce kuca, i da usreći svijet u koji njegovo srce gleda.³³⁴ Proučavanje simboličke uporabe srca u

³³⁰ "die saelde haete im got gegeben:/ er Kunde und wolte in allen leben./" *Tristan* 3495–3496.

³³¹ "ouch was er alsô dienesthaft/ dem armen und dem rîchen./" *Tristan* 3490–3491.

³³² "lachen, tanzen, singen,/ rîten, loufen, springen,/ zuhten unde schallen,/ daz kunde er mit in allen./ er lebete, swie man wolte/ und als diu jugent solte./ swes ir dekeiner began,/ daz huob er iemer mit im an./" *Tristan* 3497–3504.

³³³ Schulz, A. (2000). *Poetik des Hybriden: Schema, Variation und intertextuelle Kombinatorik in der Minne- und Aventureepik: Willehalm von Orlens, Partonopier und Meliur, Wilhelm von Österreich, Die schöne Magelone*. E. Schmidt, 12.

³³⁴ "Ich hân mir eine unmüezekeit/ der werlt ze liebe vür geleit/ und edelen herzen z'einer hage,/ den herzen, den ich herze trage,/ der werlde, in die mîn herze siht./" *Tristan* 45–49.

srednjovjekovnoj i ranonovovjekovnoj kulturi nije tek povijest jednog motiva, već višestruke i složene uporabe smisla srca. Tijekom srednjovjekovnog razdoblja srce nije bilo samo izvor topline koji je davao život tijelu, već je nosilo teret života – bilo je sjedište duše i volje, intelekta i emocija. Srce je bilo bogat simbol jastva i unutarnjeg života, posebno povezano s pamćenjem i savješću. Moglo bi se zamisliti kao knjiga, mjesto gdje se obrađivalo znanje. Bilo je upisano i učinjeno dijelom sebstva, otvoreno vanjskom utjecaju, promatrano kao prozor u dušu.³³⁵

Pripovjedač po srcu razlikuje svoje ljude od drugih, ali druge ne osuđuje, želi da im Bog omogući ono što žele, iako nisu njegovi ljudi.³³⁶ Dakle, po srcu se prepoznaju njegovi ljudi, oni koji u srcu u isto vrijeme nose slatku gorčinu, ljubavnu bol, ljubavnu sreću, muku čežnje, sretan život, tužnu smrt.³³⁷ Prepoznaje ih po tome što ono što dolazi iz njihova srca pomaže protiv boli, muke i jada.³³⁸ Savjetuje im da nađu razonodu koja će im skrenuti pažnju od ljubavnih muka i boli čežnje koju osjećaju u svome srcu, i da ga time oslobode, učine mu dobro.³³⁹ Onaj koji voli treba se govorom i srcem razonoditi ljubavnim pričama i tako sebi začiniti vrijeme.³⁴⁰ Srcem osjećati, iz srca govoriti i iz srca pripovijedati. Bez obzira na svu muku i bol, ne treba osuđivati nego pričati ljubavne priče, iz srca stvarati umjetnost. Ta bol sadrži toliko sreće i iznutra čini tolika dobročinstva da se ni jedno plemenito srce ne bi trebalo toga odreći, jer time dolazi do svjesnosti.³⁴¹ Oni koji su spremni toga se odreći, nisu njegovi ljudi. Ne osuđuje ih, ali naglašava razliku svog stava naspram njihovoga. Plemenita se srca hrane na ljubavnim pričama, poput one o Tristanu i Isoldi.

³³⁵ Barclay, K. & Reddan, B. (ed.). (2019). *The Feeling Heart in Medieval and Early Modern Europe Meaning, Embodiment, and Making*. Medieval Institute Publications, 2.

³³⁶ "die lâze ouch got mit vröuden leben!/" *Tristan* 54.

³³⁷ "ein ander werlt die meine ich,/ diu samet in eime herzen treit/ ir süeze sûr, ir liebez leit,/ ir herzeliep, ir senede nôt,/ ir liebez leben, ir leiden tôt,/ ir lieben tôt, ir leidez leben./" *Tristan* 58–63.

³³⁸ "dâz entsorget sorgenhaften muot,/ das ist ze herzesorgen guot./" *Tristan* 79–80.

³³⁹ "durch daz ist guot, swer herzeclage/ und senede nôt ze herzen trage/ daz er mit allem ruoche/ dem libe unmuoze suoche./ dâ mite sô müezeget der muot/ und ist dem muote ein michel guot;/ " *Tristan* 87–92.

³⁴⁰ "ein senelîchez maere/ daz trîbe ein senedaere/ mit herzen und mit munde/ und senfte sô die stunde./" *Tristan* 97–100.

³⁴¹ "diz leit ist liebes alse vol,/ daz übel daz tuot sô herzewol,/ daz es kein edele herze enbirt,/ sît ez hie von geherzet wirt./" *Tristan* 115–118.

Čitatelj / slušatelj i autor sad su postali “mi”, oni kojima je smrt tih ljubavnika hrana važnija od kruha, ono bez čega se ne može. “Mi” ćemo kroz priču živjeti njihov život i smrt, pa će oni, iako mrtvi, dalje živjeti a njihova smrt će za žive biti hrana.³⁴² “Mi” se sad razlikuje od onih koji ne “žive” i ne “hrane” se ovako. Naglašavanjem “mi” ističe se “one” koji nisu “mi”, iako ih se ne spominje, ali upravo time se stvorila razlika. Nema osuđivanja, ali postoji jasno razlikovanje i udaljavanje kao sredstvo obrane srca. Tko ne pripada onima “mi” neka otvori srce i uši, samo tako je moguće pronaći ono što se traži i postati dio onih nazvanih “mi”. Dakle, nema osuđivanja, otvara se mogućnost i način na koji će doprinijeti pripadanju,³⁴³ a nakon toga se možda u njima probudi sve potrebno da ustima i srcem stvore nešto što će razgaliti i njih i druge.

Sljedeće mjesto na kojem se spominje srce, jezik i usta jest nakon Riwalinove smrti kad Blanscheflur zanižem od bola i u tišini i boli rodi svoga sina.³⁴⁴ Pripovjedač tu stvara distancu od Blanscheflurine boli jer se čini kao da je ta bol tolika da i publici treba odmak od direktnog pripovijedanja. Pripovijeda se kako je Blanscheflur pred cijelim svijetom jasno pokazala da ju je Riwalinova smrt pogodila. Niti jednom joj oči nisu zasuzile, a onima koji se pitaju zašto, onima koji je osuđuju da nije zaplakala zbog smrti svoga muža, njima pripovjedač odgovara da joj se srce skamenilo. U njemu nije bilo života osim žive ljubavi i živog bola koji je nasrnuo na njezin život, a sve to bez riječi žalopojke.³⁴⁵

Blanscheflur je u tišini i nesvijesti rodila Tristana, netom prije svoje smrti. Nesvijest se u srednjovjekovnom dvorskom romanu prikazuje kao ogledalo smrti.

³⁴² “Deist aller edelen herzen brôt./ hie mite sô lebet ir beider tôt./ wir lesen ir leben, wir lesen ir tôt/ und ist uns daz sîeze else brôt./ Ir leben, ir tôt sint unser brôt./ sus lebet ir leben, aus lebet ir tôt./ aus lebet si noch und sint doch tôt/ und ist ir tôt der lebenden brôt./“ *Tristan* 234–240.

³⁴³ “Und swer nu ger, daz man im sage/ ir leben, ir tôt, ir vrôude, ir clage,/ der biete herze und ôren her: er vindet alle sine ger./“ *Tristan* 241–244.

³⁴⁴ “sî erstummete an der stunde,/ ir clage starp in ir munde./ ir zunge, ir munt, ir herze, ir sin,/ daz was allez dô dâ hin./ diu schoene enclagete dô niemê./ sine sprach dô weder ach noch wê./ sie seic et nider unde lac/ quelende unz an den vierden tac/ erbermedlicher danne ie wîp:/ si want sich unde brach ir lîp/ sus unde sô, her unde dar/ unde treip daz an, biz sî gebar/ ein sünelîn mit maneger nôt./ seht, daz genas und lac sî tot./“ *Tristan* 1737–1750.

³⁴⁵ “sî bewârte al der werlde wol,/ daz ir sîn tôt ze herzen gie./ ir ougen diu enwurden nie/ in allem disem leide naz./ jâ got hêrre, wie kam daz,/ daz dâ niht wart geweinet?/ dâ was ir herze ersteinet./ da enwas niht lebenes inne/ niwan diu lebende minne/ und daz vil lebeliche leit,/ daz lebende ûf ir leben streit./ geclagete s’aber ir hêrren iht/ mit clageworten? nein sî niht./“ *Tristan* 1724–1736.

U onesviještenoj osobi se odražava konačni gubitak govora u smrti, ali bez mogućnosti da se uzdigne u interpretativni horizont u kojem postaje tišina. Ako je šutnja u smrti "šutnja za svijet", u okvirima temporalnosti koju definira jezik, privremeni gubitak snage i govora onesviještene osobe tek su znakovi ljudske slabosti i slabost općenito. Kao ograničena praznina u društvenom kontekstu, onesviješteni čovjek postaje simbol i kao takav se odmah integrira u tekst. Upada u oči da je nesvjestica zbog fizičke ozljede rezervirana za muškarce dok nesvjestica zbog empatije pogađa samo žene. U iznimnim slučajevima, kada se nesvjestica javlja kao krajnja eskalacija tuge, pogađa muškarce.³⁴⁶

Onome tko je pomislio da osuđuje Blanschflur jer nije glasno i riječima žalovala zbog smrti supruga, pripovjedač objašnjava da su joj u srcu od boli zanijemila usta, jezik i osjećanje.

Tu je očita povezanost, ne samo ušiju i srca, nego i jezika i usta iz kojih, kako pripovjedač kaže, nakon velike boli i patnje, dok je ljubav živa u srcu, više ništa kreativno ne može izaći. Pripovjedač kao da kazuje kako žene suočene sa smrću ne mogu svoje osjećaje kreativno izraziti, nego okamene i zanijeme od bola. Pa ipak je Blanschefflur u svojoj boli, žalosti, nijemosti i okamenjenosti uspjela na svijet donijeti život, svoju najvažniju kreaciju. Ako su je i osuđivali zbog nijemosti i tjelesnoga neizražavanja svoje boli, pripovjedač naglašava da je uza sve uspjela, ako ne u umjetnosti žalovanja, a ono u stvaranju čovjeka. Zbog toga ju treba slaviti, uz sve njene slabosti i mane i proces osuđivanja koji je prošla i prema sebi i prema drugima, i drugih prema njoj. Blanschefflur nije uspjela srcem vladati, odgajati ili kreativno živjeti. To ne znači da je njezina uloga beznačajna. Naprotiv, njezina tjelesnost je iskorištena da se prikaže kreiranje čovjeka, budućnosti, u skoro pa nemogućim uvjetima, netom pred smrt, u nesvijesti i tišini. Tjelesnost rađanja, iskonsko, snažno, srčano i moćno u njem, postaje kod Gottfrieda kreativan čin *par excellence* kojim se ženama daje moć i kad više nisu prisutne, one i u smrti daju život, portal su kroz koji se kreira budućnost. Blanschefflur je prikazana kako pokazuje neočekivanu snagu i odlučnost kad se to od nje najmanje očekivalo. Gottfried konstruira kroz novu imaginaciju moć ženstvenosti.

Umjetnosti u srednjovjekovnom svijetu pokazuju kako žene moraju balansirati između polova društveno održivih mogućnosti ženskog razvoja, individualnog

³⁴⁶ Schnyder, M. (2003). *Topographie des Schweigens Untersuchungen zum deutschen höfischen Roman um 1200*. Vandenhoeck & Ruprecht, 119.

kreativnog potencijala i preferencija te raznih unutarnjih i vanjskih zabrana. Suočena s konceptom umjetnosti koji su razvili muškarci, žena intervenira nježno, ali odlučno, i pronalazi mjesto za kreativne aktivnosti, čiji ishodi ne odražavaju samo njezine individualne sposobnosti, već i rodno specifične posebnosti.³⁴⁷

Bez vanjske prisile i bez samopotiskivanja, žena dovodi u sklad proturječne zahtjeve. Ponaša se tako da stječe poštovanje društva bez potrebe za potiskivanjem svoje tjelesnosti. Gottfried je bio daleko od sumnje u žensku kreativnost i sposobnost vladanja. Njegova mlada Isolda, umjetnica je, pjevačica, pjesnikinja i skladateljica. A majka Isolda, osim što je čarobnica, u dogovoru sa svojim mužem dokazuje se kao pametna polemičarka i samouvjerena vladarica. Međutim, Gottfried nije imao namjeru stvoriti novu sliku idealne princeze. Umjetnošću i tjelesnošću decentrirao je moć – što je također jedinstveno u njemačkoj književnosti njegova razdoblja.³⁴⁸

„Srce koje prepoznaje“ susreće se kod Gottfrieda kad Tristan dođe na dvor kralja Markea i prvi put ga vidi. Nakon što je s lovcima proveo vrijeme u komanđanju jelena, naglašava se da mu se kralj svidio više nego li svi ostali. Njegovo srce ga je prepoznalo, kaže pripovjedač, jer je bio njegove krvi. Priroda ih je privukla jednoga drugome.³⁴⁹ Ovdje se ističe još jedna funkcija srca i krvi, a ta je da srce ima magnetsku moć privući svoga svom. Budući da je Tristan neće kralja Markea, sin kraljeve sestre Blanscheflur, jasno je zašto se spominje da su bili jedne krvi, ali činjenica da se Tristanu kralj Marke svidio više nego bilo tko drugi jer ga je srce k njemu privuklo, vrlo je zanimljiva.

Iz perspektive osuđivanja vidi se kako pripovjedač naglašava da svi ostali nisu loši, ali da se Tristanu kralj sviđa više. Zbog magnetne privlačnosti srca prepoznaju se kao isti. To bi značilo da su oni koji nam se više sviđaju, naši ljudi. Budući da se tu odvaja srce od krvi, krv se može promatrati samo kao jedan od načina dokazivanja tko je čiji, dok je drugi način, po Gottfriedu, magnetna privlačnost prema „svojim ljudima“. Iznenadujući je element tvrdnja da je Tristana i Markea međusobno spojila priroda. To znači da Gottfried smatra da je

³⁴⁷ Lundt, B. (Hrsg.) (1991). Einleitung. U: *Auf der Suche nach der Frau im Mittelalter, Fragen, Quellen, Antworten*. Fink, 19.

³⁴⁸ Liebertz–Grün, U. (1991). Frau und Herrscherin. Zur Sozialisation deutscher Adeliger (1150–1450). U: Lundt, B. (Hrsg.). *Auf der Suche nach der Frau im Mittelalter, Fragen, Quellen, Antworten*. Fink, 165–189.

³⁴⁹ “nu Tristan den künic sehen began,/ er begunde im wol gevallen/ vor den andern allen./ sîn herze in sunder ûz erlas,/ wan er von sînem bluote was./ diu natiure zôch in dar.” *Tristan* 3240–3245.

čovjekovu srcu urođen prirodan kompas koji vodi prema onima koji su njemu slični, odnosno da se po srcu i preko srca ljudi međusobno prepoznaju, da su prirodnim instinktima privučeni jedni drugima, dakle, u sebi imaju „sustav navođenja“ koji ih vodi onima prema kojima zaista trebaju ići. Srce, krv, priroda je, prema Gottfriedu, gradacija koja je Tristana dovela do klimaksa kao čovjeka. Kad bi se međuljudski odnosi promatrali iz perspektive kakvu Gottfried pokazuje čitatelju / slušatelju, na svijetu ne bi bilo osuđivanja tko je s kim a tko nije i zašto je netko s nekim a zašto nije, jer bi postojalo povjerenje koje proizlazi iz činjenice da srce prirodno zna prepoznati svog čovjeka.

Možda se čini da je ta privlačnost u ovom poglavlju jednostrana, jer je Tristan mladić koji je u stranoj zemlji došao na dvor kralja Markea pa mu se divi zbog raskoši i titule, a i treba preživjeti sam u nepoznatome okruženju. Međutim, u sljedećem poglavlju pripovjedač naglašava da je Tristan bio primljen u kraljevu pratnju. Kralj mu se veselio i rado ga promatrao jer, naglašava pripovjedač, i kralja je srce vuklo prema Tristanu.³⁵⁰ Ako je u prethodnom poglavlju čitatelj / slušatelj mogao osuđujući pomisliti da Gottfried prikazuje samo jednostranu privlačnost podanika prema gospodaru, ili mladića prema zreom muškarcu, ili lovca prema kralju, ili stranca koji se divi nepoznatom, ili privlačnost manje imućnog prema imućnome, i t. d., u sljedećem poglavlju Gottfried u potpunosti razbija tu osuđujuću sumnju prikazujući da, kad je magnetna privlačnost srca među svojim ljudima u pitanju, onda je to, bez sumnje, obostrano.

U devetom poglavlju prve knjige Gottfriedova *Tristana* ističe se da je u svakom srcu u isto vrijeme pored dobroga prisutno zlo, pored žalosti sreća, pored bola ljubav.³⁵¹ Tim se riječima ukazuje na to da su svjetlo i sjena jednako prisutni i jednako važni. Samoga Tristana pripovjedač prikazuje kao osobu koja, pored velike sreće koju uživa, prati i velika nesreća. Pripovjedač se referira na činjenicu da je Tristanu poočim rekao da mu je otac bio ubijen, te da unatoč tome što je Tristan pronašao ujaka, i dalje Ruala može smatrati ocem pa sad umjesto biološkog ima dva oca koja nadomještaju jednoga. Dakle, tome unatoč, Tristana muči to saznanje, baca sjenu na inače svijetao život mladoga

³⁵⁰ “sus was Tristan der guote/ des küneges ingesinde dô./ der sach in gerne und was sîn vrô,/ wan in truog ouch sîn herze dar/ und nam sîn gerne und ofte war;” *Tristan* 3394–3398.

³⁵¹ “weiz got an einem dinge,/ daz iegelîchem herzen ie/ und ouch dem sînen nâhe gie:/ daz ime der vater was erslagen,/ als er Rûâlen harte sagen,/ daz qual in in dem muote./ alsus was übel bî guote,/ bî linge schade, bî liebe leit/ eines herzen staetiue sicherheit.” *Tristan* 5090–5098.

viteza i budućeg vladara. Moguće je da Gottfried prikazom Tristanove situacije osuđuje one koji misle da je život jednostran, pa se žale jer im je fokus, kao Tristanu, samo na negativnostima u kojima se nalaze, a ne vide što im se dogodilo pozitivno. Takvi ne mogu prestati misliti ni na šta drugo osim na to da su žrtve okolnosti te jedan prenaplašen problem baca sjenu na cijeli njihov život. Sam Tristan sad osuđuje cijelu situaciju i ne vidi dalje od činjenice da mu je biološki otac ubijen. Gottfried, pak, ukazuje na to da je svaki pojedini život pun neizvjesnosti i nesigurnosti te da je jedina sigurnost koju život daje prisutnost dualnosti, sreće i nesreće, ljubavi i mržnje, smijeha i suza. Sve to izlazi, prema Gottfriedu, iz čovjekova srca definirajući njegovu prošlost, sadašnjost i budućnost, bacajući na njih ili svjetlo ili sjenu koje bude ili osjećaj straha i nesigurnosti ili povjerenja i sigurnosti. Percepcija sigurnosti i nesigurnosti života u *Tristanu* pokazuje određeni Gottfriedov užitak u dvosmislenosti, složenosti, paradoksu, čak i neprozirnosti. To je zasigurno temeljno i za Gottfriedovu narativnu tehniku i za njegovu autorsku nakanu. Točno podrijetlo i prirodu tog užitka je, naravno, teško utvrditi.³⁵²

Pripovjedač priču o Tristanu uvodi objašnjavajući maršalovo dobročinstvo skrivanja djeteta pred očima drugih i laganje o njegovu porijeklu kao razlog za osuđivanje. Onima koji osuđuju takav postupak, pripovjedač daje odgovor da se to dogodilo iz Rualove lojalnosti i vjernosti Tristanovim roditeljima, jer se bojao Morganova neprijateljstva. Taj bi, da zna za Tristana, ovoga lukavošću ili nasiljem ubio i oteo mu zemlju.³⁵³ Prikazuje se dobročinstvo čovjeka koji je svjestan osuđivanja svojih postupaka od strane publike ili ostalih likova u djelu. Unatoč postupcima za osudu: laganja, skrivanja, glumljenja, i t. d., preuzima vodstvo nad situacijom i Tristanom. To čini kako bi spasio i olakšao tuđi život. Autor kao da ne želi da se osuđuju takvi postupci i oni koji se takvim sredstvima služe za neko više dobro kojeg su svjesni. Želi da im se oprostite postupci, s obrazloženjem da čine dobročinstvo ali se iz toga izrodilo nešto negativno i loše.

³⁵² Harris, N. (2003). God, Religion, and Ambiguity in Tristan. U: *A companion to Gottfried von Strassburg's Tristan*. Hasty, W. (ed.). (Studies in German literature, linguistics, and culture), Camden House, 131–132.

³⁵³ “und swer nu gerne haete erkant,/ durch welhe liste Foitenant/ daz hieze sagen ze maere,/ daz Tristan daz kint waere/ von der gebürtelichen nôt/ in sîner tôten muoter tôt,/ den suln wir ez wizzen lân: ez wart durch triuwe getân./ der getriuwe tete ez umbe daz:/ er vorhte Morgânes haz./ ob er daz kint dâ wiste,/ daz er ez sô mit liste/ sô mit gewalt verdarpte,/ daz lant an ime entarpte/“ *Tristan* 2023–2032.

Lojalnost je osnova etike u srednjovjekovnom razdoblju i upravo na tom konceptu su sazđani režimi. Glavni akteri događaja su povjesničari koji svoje tvrdnje o istinitosti temelje upravo na lojalnosti. Osobna lojalnost organizirala je velik dio europskog srednjovjekovnog etosa i društvenosti.³⁵⁴

Odgoj i odgojitelj kao razlog za neosuđivanje vrlo su interesantno prikazani u *Tristanu*. Kad je Rual uzeo siročę Tristana kod sebe, lojalni maršal je dijete odgojio tako izuzetno da bi mu cijeli svijet za nagradu trebao željeti božji blagoslov. Čini se kao da Tristana nije odgajao da bi postao izuzetan čovjek, nego da bi mu se svijet divio, odnosno da ga svijet ne bi osuđivao. Čak se naglašava da se maršal manje brinuo za svoju vlastitu djecu nego za Tristana,³⁵⁵ i opet se kaže da je dobroćinstvo činio kako bi drugima dokazao svoju potpunu lojalnost.³⁵⁶ Nadalje, maršal je Tristanu omogućio najboljeg učitelja, kojega još nitko nije nadmašio u dvorskom ponašanju, plemenitosti njegove savjesti i dvorskim vještinama.³⁵⁷ Svaki navedeni isječak naglašava kako je maršal, ili sam vodio Tristana prema najboljemu u odnosu na druge, kako ga drugi ne bi osuđivali, ili mu je omogućio najbolje učitelje, opet kako ga drugi ne bi osuđivali, stalno i jasno naglašavajući mišljenje drugih o Tristanu, ali i o njemu samome. Maršal je prikazan kao da djeluje iz straha od osude drugih, odnosno važno mu je mišljenje drugih o njegovim postupcima, ili o njegovu odgoju Tristana. Taj se tip vodstva za Tristana ipak pokazao nedostatnim jer su i maršal i učitelj izgubili Tristana kad su ga oteľi Norvežani. Gottfriedov *Tristan* daje nacrt idealnog kurikuluma aristokratskog obrazovnog sadržaja, ali i ukazuje na negativne nuspojave njegove primjene.³⁵⁸ Tristan se sam kao nadareno dijete morao spasiti svojim sposobnostima i vještinama, no i uz pomoć više sile, Boga. On je u veli-

³⁵⁴ Stahuljak, Z. (2024). *Fixers : Agency, Translation, and the Early Global History of Literature*. University of Chicago Press, 33–34.

³⁵⁵ "siner eigenen kinde/ was er sô vlizec niht sô sin./ dar an tete er der werlde schîn,/ wie vollekomenen triuwe er pflac,/ waz tugende und êran an im lac./" *Tristan* 2186–2190.

³⁵⁶ "durch daz nam der getriuwe man/ ze kinde sich den weisen an/ und zôch ez alsô schône,/ daz ime diu werlt ze lône/ der gotes genâden wûnschen sol./ daz verdiente er an dem weisen wol./" *Tristan* 2037–2042.

³⁵⁷ "und sîn meister, der sîn pflac,/ von dem ich iu wol sagen mac/ vûr war, als uns diz maere seit,/ daz knappe nie von höfſcheit/ und von edeles herzen art/ baz noch schôner geedelt wart;/ und was der Curvenal genant./ er haete manege tugende erkant,/ als er dem wol ze lêre zam,/ der ouch von sîner lêre nam/ vil manegiu tugentlîchiu dinc./" *Tristan* 2259–2269.

³⁵⁸ Pözl, M. (2023). *Erziehung erzählen Modelle intergenerationeller Weitergabe in der deutschen Literatur des Mittelalters*, V&R unipress, 88.

koj oluji potopio norveške otimače i uz pomoć hodočasnika doveo Tristana do kralja Markea, gdje je i pripadao.

Pokazuje se da je Bog jedino pravo vodstvo Tristanu. Iako se čini da je to vodstvo silovito, negativno i strašno, jer je djelovalo u obliku oluje koja razara i potapa, ipak se vidi da je božje vodstvo ono koje jedino zna prošlost, sadašnjost i budućnost te mu se valja prepustiti.³⁵⁹ Božje vodstvo ne razmišlja o osudi drugih, hoće li ga tko osuđivati zbog onoga što protagonistima namjenjuje. Tristana je uputilo prema razvoju najboljega u njemu, htio to on i oni oko njega ili ne.

Ako društvo koristi Boga da dokaže krivnju ili nevinost, zašto ga onda glavni protagonisti u Gottfriedovom *Tristanu* ne bi molili da im pomogne u njihovim potrebama? Njihova je molitva i zahtjev Bogu jednako drska kao i želje njihovih protivnika i sudaca, koji pretpostavljaju da će Bog izravno sudjelovati u njima trenutačno važnim postupcima. Kao što je učinio kroz kultiviranu alegoriju božje umiješanosti u borbi Tristana s Moroldom, Gottfried implicitno negira božju intervenciju na primjeru Isoldine kušnje, i svake druge. Intervenciju čini doslovno dijelom pripovijedanja, a opet negira koncept samom nepravdom koju implicira.³⁶⁰

Tristan se, rečeno je, prikazuje kao nadprosječno sposoban, zainteresiran, spreman učiti i sam sebe spasiti, vjerovati svojim vlastitim sposobnostima, odnosno imati povjerenja u Boga. Vlastito unutarnje vodstvo mu, nakon Boga, pomaže da dođe kamo zaista pripada.³⁶¹ Sad se postavlja pitanje kakav će učinak vodstvo kralja Markea, a nakon Rualova, imati u formiranju Tristanove osobnosti.

U poglavlju u kojem Rual saznaje gdje se Tristan nalazi, svjestan je božjeg

³⁵⁹ "si triben die tobenden ünde/ wilent ûf und wilent nider,/ iezuo dar und iesâ wider./ ir aller keiner kunde/ noch enmohte keine stunde/ ûf sînen vûezen gestân./ alsus sô was ir leben getân/ wol ahte tage und ahte naht./ hie von sô haeten s'alle ir maht/ vil nâch verlorn unde ir sîn./ Nu sprach ir einer under in:/ "ir hêrren alle, sammir got,/ mich dunket, diz sî gotes gebot/ umbe unser angestlichez leben./ daz wir sô kûme lebende sweben/ in disen tobenden ûnden,/ deist niuwan von den sünden/ und von den untriuwen komen,/ daz wir Tristanen hân genomen/ sînen vriunden roupliche"/"ja" sprâchen s'al geliche/ "sich, dû hâst wâr, im ist alsô"/ hie mite berieten sî sich dô:/ môhten sî stille vinden/ an wazzer unde an winden,/" *Tristan* 2430–2454.

³⁶⁰ Kerth, T. A. (1978). With God on Her Side: Isolde's <Gottesurteil>. *Colloquia Germanica*, 11(1), 13–14.

³⁶¹ "Tristan der was vil wol bedâht und sinnesarm von sînen tagen,/" *Tristan* 2692–2693 ili "Tristan der hovebaere/ der was mit rede alsô gewar,/ si vrâgeten her oder dar,/ daz er des alles antwurt bôt/ niwan ze staten und ze nôt./ er haete sîne mâze/ an rede und an gelâze/ sô wol, daz es die wîsen,/ die getageten und die grîsen/ ze grôzen saelden jâhen/ und aber ie baz besâhen/ sîne gebaerde und sîne site/ und sînen schoenen lip dâ mite;/" *Tristan* 2734–2746.

vodstva, jer kad od hodočasnika saznaje da je Tristan kod svog ujaka Markea, obraća se direktno Bogu zazivajući ga kao silu koja je svojom milošću usmjerila Tristana kući u Cornwall.³⁶² S druge strane, kad je Rual s ponešto sumnje kazao da se nada da će naći Tristana, hodočasnici ga bez imalo sumnje uvjeravaju da će ga prema djetetu voditi onaj koji vlada cijelim svijetom.³⁶³ Razvidne su dvije stvari. Jedna je da Rual, koliko god vjeruje, toliko ipak sumnja u božje vodstvo. Hodočasnici ga čak malo osuđuju u svojim komentarima jer se i njihov odgovor može shvatiti kao ambivalentan. S jedne strane, može se pomisliti da govore o Tristanu kao izrazito nadarenom djetetu koje su upoznali i o kojem sad znaju priče. Tu nije prisutno osuđivanje Ruala. S druge strane, metaforički govore o onome koji vlada svijetom, a to bi iz njihove perspektive morao biti Bog. Tako se njihova dobronamjerna uputa Rualu promatra kao ironična i puna upozoravajućeg osuđivanja onih koji misle da vladaju svijetom, kao što sad cijeli dvor uzdiže Tristana, umjesto da budu skromni i ponizni i shvate da jedino Bog vlada svijetom i on je jedino vodstvo.

Sljedeće se pitanje odnosi na to zašto hodočasnici uopće osuđuju, ako su toliko sigurni u božje vodstvo. Trebali bi sami prihvatiti činjenicu da nemaju svi jednako linearan put prema Bogu, a ne osuđivati. S jedne strane naglašavaju povjerenje u božje vodstvo, a s druge strane ni sami nemaju povjerenja da će Bog svakoga na svoj način i u svoje vrijeme voditi. Tako hodočasnici, iako božji ljudi, ipak osuđuju, te se dovodi u pitanje njihovo vodstvo u odnosu na istinsko vodstvo, ono božje, kazuje se kod Gottfrieda. Sve se to otkriva riječima *a dê, a dê*, što bi moglo biti „doviđenja“, „zbogom“ ili „idi s Bogom“, imaj povjerenja u božje vodstvo, a ne sumnjaj.³⁶⁴ Dakle, moglo bi se pomisliti da Gottfried pokazuje kako treba biti oprezan prema onim dobročiniteljima koji su uvjereni da znaju što je božja namjera, pa prema svojoj ograničenoj svijesti osuđuju one koji sumnjaju u svoju odluku i svoju budućnost, a sumnjaju iz svoje skromnosti i poniznosti prema božjoj mudrosti i veličini.

³⁶² “à!” dâhte er “hêrre trehtîn,/ diz mac wol dîn genâde sîn./ ist Tristan, alse ich hân vernomen,/ alsus ze Curnewâle komen,/ sô ist er rehte komen hin heim;/ wan Marke der ist sîn oeheim.” *Tristan* 3835–3840.

³⁶³ “ich wil ûf mîne strâze varn/ und sehen, ob ich in vinde”/ “nu gewise iuch nâch dem kinde,/ der al der werlde hât gewalt!”/ “genâde!” sprach aber dô Rûalt,/“ *Tristan* 3852–3856.

³⁶⁴ “genâde!” sprach aber dô Rûalt,/ “gebietet mir, hiest bite nimê”/ “vriunt” sprâchen jene “a dê, a dê!”/“ *Tristan* 3857–3858.

5.3. Okretanje ka ljubavi

Žalosno je da prema istinskoj ljubavi ne streme svi ljudi. Rijetki su oni koji radi voljenih žele trpjeti bol, a i to samo zbog teškog jada koji se pritom skriva u srcu. Pripovjedač se u *Prologu* pita zašto ne biti svjesno spreman podnijeti jedno zlo zbog tisuću prednosti, odnosno puno sreće zbog malo muke. Tko nije patio zbog ljubavi, nije okusio sreću, kaže pripovjedač.³⁶⁵ Može se zaključiti da se tu radi o osuđivanju voljenih, jer se situacije, događaji i odgovori drugih prema onome koji voli ne događaju na način na koji se to očekuje. Posljedica je zamjeranje, a jedino rješenje je osvijestiti osuđivanje i zamjeranje i izabrati ljubav. Uz ljubav su neraskidivo vezani sreća i patnja. Samo uz oba osjećaja može se doći do slave i ugleda, ili bez njih propasti.³⁶⁶

Rual, Tristanov poočim, nakon Tristanove otmice nije odustao od traženja Tristana. Potucao se po svijetu, izgubio sve što je imao od materijalnih dobara, ali je i fizički propao. Toliko je loše izgledao da ga nitko nije više mogao prepoznati, ili pomisliti da je nekad bio ugledni gospodin. Pripovjedač naglašava koliko je sramotan teret podnio plemeniti gospodin Rual, kad je na kraju spao na to da je postao luralica.³⁶⁷ Iz pripovjedačevih se riječi naslućuje afirmacija ljubavi umjesto osuđivanja. Najprije, publici je poznata pozadina događanja oko Ruala i njegove lojalnosti Tristanovim roditeljima i dobročinstva prema Tristanu. Rual je toliko volio Tristana da ga je nakon otmice krenuo tražiti.

Rijetko bi koji podanik to učinio za svog gospodara, pa se tu naglašava ljubav koju Rual osjeća, a ne osuđivanje Tristana zbog njegove razmaženosti, zbog koje su ga oteli norveški trgovci. Pripovjedač hvali gubitak materijalnih dobara i propadanje tijela zbog ljubavi prema ljudskom biću. Osuđuju se oni koji svijet mjere prema izgledu i materijalnim dobrima, a ne prema ljubavi koja pokreće Ruala. Unatoč tome što je postao luralica i nosi sramotan teret siromaštva, pri-

³⁶⁵ "owê daz allez, daz der lebet,/ nâch herzeliebe niene strebet,/ daz ich sô lützel vinde der,/ die lûterliche herzegere/ durch vriunt ze herzen wellen tragen/ niwan durch daz vil arme clagen,/ daz hie bi z'etelîcher zît/ verborgen in dem herzen lît!/ Wâr umbe enlîte ein edeler muot/ nicht gerne ein übel durch tûsent guot,/ durch manege vröude ein ungemach?/ swem nie von liebe leit geschach,/ dem geschach ouch liep von liebe nie./" *Tristan* 193–205.

³⁶⁶ "liep unie leit diu waren ie/ an minnen ungescheiden./ man muoz mit disen beiden/ êre unde lop erwerben/ oder âne sî verderben./" *Tristan* 206–210.

³⁶⁷ "die schamelichen bürde/ die truoc der werde dan Rûalt/ gelîche alsam ein art ribalt,/ daz ime dekein sîn armuot,/ " *Tristan* 3794–3797.

povjedač slavi Rualovu plemenitost i dostojanstvo, jer je sve učinio zbog ljubavi prema svom vladaru i posvojenom sinu. Iako bi čitatelj / slušatelj mogao pomisliti da autor prihvaća da je sramotno biti bez materijalnih dobara i lijepog fizičkog izgleda, odnosno da je sramotno biti luralica, ipak je primjetno jasno osuđivanje onih koji gledaju samo izvanjsko, a ne pitaju se koji su razlozi iza takvih prilika. Ljubav je, prema autoru, opravdanje za sve. Ako je bogatstvo propalo zbog višeg cilja, kao što je ljubav, onda tu više ne smije biti osuđivanja.

Različiti stilovi života, doživljaj bogatstva i siromaštva na malom području i praćenje procesa društvenog raslojavanja u gradu bio je dovoljan razlog da se vlastiti društveni položaj više ne smatra bogomdanim. Pritom se znatno povećao raspon uloga: urbanizirani građanin trebao je aktivno sudjelovati u raznim problematičnim područjima grada i uravnotežiti uloge koje je preuzeo. Život građanina stoga je od pojedinca zahtijevao vrlo složenu integracijsku aktivnost.³⁶⁸ Razočarani razmetljivim bogatstvom opatija i samostana te zlouporabama poput simonije, mnogi su ljudi, uključujući i neke iz svećenstva, zahtijevali povratak biblijskoj kreposti apostolskog siromaštva, *vita apostolica*, načinu života koji je nalagao ne samo siromaštvo i čistoću, već obvezu prenošenja riječi o tome drugima. Iako se crkva u načelu teško mogla buniti protiv biblijskih vrлина siromaštva, čistoće i poniznosti onih koji su se pridružili tim pokretima, mogla je i jest se protivila njihovom propovijedanju drugima, budući da su crkvene vlasti vjerovala da su samo one ovlaštene darivati privilegij propovijedanja.³⁶⁹

Pripovjedač ističe da Ruala nikakvo osiromašenje ili manjak nije mogao spriječiti u njegovom naumu, a sljedeća rečenica odnosi se na one koje je lako skrenuti s njihova puta i nauma.³⁷⁰ Tu se osjeća prizvuk osuđivanja onih koji ne osjećaju dovoljno ljubavi da bi svoj komfor žrtvovali za drugoga, pa pokušaju, ali odustanu. Zatim se osuđuje one koji ne vole uopće, a ne samo dovoljno, te im niti ne pada na pamet da bi žrtvovali nešto svoje ili sebe za drugoga. Rual spada u treću skupinu, onih koji toliko vole da su spremni žrtvovati sve. Je li današnji čitatelj dok čita ove rečenice svjestan sebe, ili je tu skrivena ironija koja

³⁶⁸ Groppe, C. (2003). Kloster, Hof und Stadt als Bildungswelten des Mittelalters. *Zeitschrift für Religions- und Geistesgeschichte*, 55(4), 308.

³⁶⁹ Batts, M. S. (2003). Gottfried's Strasbourg: The City and Its People. U: *A companion to Gottfried von Straßburg's Tristan*. Hasty, W. (ed.). (Studies in German literature, linguistics, and culture), Camden House, 60–61.

³⁷⁰ "daz ime deksin sîn armout,/ als ez doch weizgot manegem tuot,/ sînen guoten willen nie benam./" *Tristan* 3797–3799.

se odnosi samo na srednjovjekovnog slušatelja / čitatelja.

Jedno od postignuća u Gottfriedovom prikazivanju ljubavi jest da, s jedne strane, ona vodi prijeviri i nemoralu, kao kod Tristana i Isolde. Ipak, iz drugog gledišta, to je moralna moć jer, iako je egoistična, ipak je u suprotnosti s egoizmom. Takva ljubav čini da čovjek, na primjer Rual, bez oklijevanja podnosi sve muke i najstrašnije opasnosti: razvija u njemu svu energiju predanosti, samoprijedora i žrtvovanja.³⁷¹

Rual je primjer protagonista koji publiku potiče na razmišljanje kojoj skupini pripada. Autorova namjera sigurno nije bila osuđivanje, nego isticanje ideala kao poticaj publici na zaključak da se idealizam, a ne egoizam, isplati. Sljedeći je problem u vezi propitivanja samog ideala, odnosno koliko je potrebno žrtvovati sebe za druge. Koja je zdravorazumska granica do koje se može žrtvovati, a da se ne osuđuje onoga za kojega se žrtvuje. Moguće je i da je autor posredstvom priče o Rualu htio kazati da je možda Rual pretjerao. Međutim, kako se vidi iz nastavka priče, u trenutku kad je to žrtvovanje postalo pretjerano, dogodilo se čudo te je Rual nabasao na dva hodočasnika, na one koje je prethodno i Tristan sreo, i koji su ga uputili na dvor kralja Markea.

Slijedi reakcija dvorjana na Rualovo izvješće o smrti ljubavnika, Blanscheflur i Riwalina. Njihova je ljubavna priča pala u drugi plan u usporedbi s prikazom lojalnosti koju je Rual nakon njihove smrti pokazao prema njihovom djetetu Tristanu. Dvorjani su Rualovu odanost držali za najsavjesniju vjernost koju je ikad jedan vazal pokazao prema svome gospodaru.³⁷² Reakcija dvorjana autoru omogućuje da skrene pažnju s priče o ljubavnicima na Rualovu lojalnost. U stvari, pronašao je način kako se okrenuti prema problemu ljubavi, jer ako su dvorjani ili čitatelji / slušatelji mislili osuđivati ljubavnike, okretanje ka ljubavi znači promisliti o tome da je Rualova lojalnost dokaz da ljubavnike ne treba osuđivati. Jer da ih je trebalo osuditi, ne bi nitko prema njima pokazao odanost kakvu je Rual, makar bio jedini, pokazao. Znači da zbog toga jednoga svi ostali trebaju biti spremni u najmanju ruku odustati od osuđivanja dvoje mrtvih ljubavnika, i to ne samo zato što su oni mrtvi,

³⁷¹ Hasty, W. (2003). Introduction: The Challenge of Gottfried's *Tristan*. U: *A companion to Gottfried von Straßburg's Tristan* / Hasty, W. (ed.). (Studies in German literature, linguistics, and culture), Camden House, 13.

³⁷² "swaz aber Rûal der guote man/ dem gesinde erbermeikeite/ von den gelieben seite,/ Canèle und Blanschefliure:/ elliū diu âventiure/ diu was hie wider cleine/ niwan diu triuwe al eine,/ die er nâch tôde an ime begie,/ als ir wol habet gehoeret wie,/ an ir beider kinde./ daz was dem ingesinde/ diu meiste triuwe, die kein man/ ze sîner hêrschefte ie gewan./" *Tristan* 4270–4282.

nego i zato što je njihov sin Tristan živ. Sad bi trebalo bar kod dvorjana probuditi dio Rualove odanosti prema Tristanu, odnosno, suosjećanje izazvati i kod čitatelja / slušatelja prema svima onima koji se nalaze u varijacijama rečene situacije.

Kad kralj Marke, nakon Rualova izvješća o Riwalinu i Blanscheflur, žali za Blanscheflur, svojom izgubljenom sestrom, okreće se ka ljubavi prema svome nećaku Tristanu.³⁷³ Iz toga se iščitava da je autor htio prikazati da je Marke, koliko god da mu je teško što je izgubio sestru, dobio ljubav, ali u drugom vidu, drugom obliku. Opraštanjem njoj, neosuđivanjem Blanscheflur te okretanjem prema Tristanu i otvaranjem ka ljubavi prema nećaku, promatranjem te ljubavi kao poklona, spoznaje da je gubitak ipak dobitak, ali u nekom drugom vidu. Autor želi prezentirati kao čudo trenutak božanske intervencije, božanskog utjecaja na um i srce protagonista. Sam Marke u tom trenutku kaže da će od sad na dalje biti sretan, ako mu Bog to dopusti.

Čini se da autor publiku potiče na razmišljanje o pitanju odnosa prema sreći te se ta promjena može tumačiti kao prikaz sreće koja je ovisna o nekom vanjskom utjecaju. Kao da će Bog Markeu odrediti dopuštenu količinu sreće do kraja njegova života.

Znanstvenici su na temelju unutarnjih i vanjskih kriterija došli do zaključka da se prolaznost sreće može čitati kao melankolični moto priče o Tristanu i Isoldi, a tekstualni odlomak poput *Vröide gît den smerzen* (*Radost zadaje bol*) izražava ideju o neizbježnoj mješavini sreće i patnje. Gottfried već u *Prologu* svog romana izdvaja atribut prave ljubavi kad opisuje idealne ljubavnike kao one koji su spremni prihvatiti ljubavi svojstveno zajedništvo radosti i boli,³⁷⁴ što je slučaj i kod Blanscheflur i Riwalina.

I Blanscheflur se okreće ka ljubavi. Prihvaća da joj Riwalin ništa nije skrivio da bi ga osuđivala, okrivljavala i napadala te ga u tom trenutku smatra vrijednim ljubavi.³⁷⁵ Sljedeća situacija u priči o Blanscheflur i Riwalinu, kada se Blanscheflur okreće ljubavi, uslijedila je pošto je sebi uz neugodu, sram, ljutnju i bijes priznala da osjeća ljubav. Prihvaćanje i priznanje osjećaja ljubavi uz za-

³⁷³ "daz doch dû mir worden bist/ von der vil lieben swester mîn,/ geruochet es mîn trehtîn,/ sô wil ich iemer wesen vrô" /" *Tristan* 4308–4311.

³⁷⁴ Hasty, W. (2006). *German Literature of the High Middle Ages*. Camden House History of German Literature, 59.

³⁷⁵ "ern hât mir leides niht getan,/ der liebe man, von dem ich clage,/ den ich mit clage ze maere trage." /" *Tristan* 1042–1044.

zivanje Boga događa se u stihovima u kojima Blanscheflur govori kako primjećuje da bi rado bila uz Riwalina. Shvaća da nastaje nešto novo, što znači ljubav prema muškarcu, shvaća da je ono što je za vrijeme svog života promatrala da se događa zaljubljenim ženama i što je čula o ljubavi, sad došlo i do njezinog srca. To je slatka ljubavna bol koja muči mnoga plemenita srca.³⁷⁶

Trenutak je to okretanja ka ljubavi, a u romanu ide uz zazivanje Boga. Tog časa u poglavlju o Blanschefluri i Riwalinu govorilo se o magiji i čarolijama, ali nakon priznanja i prihvaćanja svojih osjećaja ljubavi, zaziva se Boga. Tada se više ne radi o magiji i čaroliji nego o čudu. Nakon trenutka okretanja ka ljubavi, što je bio misaoni proces, Blanscheflur se počinje ponašati prema Riwalinu s ljubavlju i iskazivati mu ljubav,³⁷⁷ kao i on njoj.

No ako se već zna da je sreća u srednjovjekovlju pitanje slobodne volje, onda je moguće da ovdje autor govori o nečemu potpuno drugačijem.

Sreća je stvar vlastite odluke svakog pojedinca te ne ovisi ni o kome i ni o čemu, a naročito ne o božjem dopuštanju ili osporavanju nečije sreće, kaže Gottfried. Sreća bi trebala biti neovisna o vanjskim faktorima, sreća je svaki trenutak kad se čovjek okreće prema ljubavi, u bilo kojoj situaciji i neovisno o tome koje će posljedice iz toga nastati. Prema autoru, Bog uvijek dopušta sreću i usmjerenost ka ljubavi. Zato ne treba sumnjati da će Bog dopustiti sreću, jer dopušta slobodnu volju da se izabere ljubav i sreća u svakom trenutku. Rečeno se razmišljanje može promatrati kao kritika odnosa u srednjovjekovnom društvu, a time i pojedinca iz tog društva, prema poimanju slobodne volje, Boga te ljubavi i sreće kao ovisne i uvjetovane, a ne neovisne i bezuvjetne. Naročito se propitivao mišljenje da je božja ljubav i namjera uvjetovana i ograničavajuća. Po analogiji sa životima svetaca: svjetovni život prije poziva je onaj bez ljubavi, sveti život tijekom poziva je sama ljubav, treći je pad od Boga do slobodne volje kroz zavedenost osuđivanjem bez ljubavi i sreće. Zemaljsko postojanje

³⁷⁶ "des wirde ich hier an innen,/ daz ich ime sô gerne waere bi./ und swaz sô dirre maere sî,/ mir wahset eteswaz hier an,/ daz minne meinet unde man./ wan swaz ich allen mînen lîp/ umbe rehte minnendiu wîp/ und umbe liebe hân vernomen,/ daz ist mir in mîn herze komen:/ der süeze herzesmerze,/ der vil manic edele herze/ quelt mit süezem smerzen,/ der liget in mînem herzen"/ "Tristan 1064–1076.

³⁷⁷ "Nu daz diu höfsche guote/ mit ganzlichem muote/ sich in ir herzen des enstuont,/ als die minnenden alle tuont,/ daz ir geselle Riwalin/ ir herzen vröude müese sîn,/ ir meister trôst, ir beste leben:/ sî begunde im Zuge und Fuge geben/ und sach in, swâ sî'n mohte sehen./ swenne ez diu vuoge lie geschehen,/ sô gruozte sî'n vil tuogen/ mit inneclîchen ougen./ ir senelîche blicke/ di sâhen in vil dicke/ lange unde minneclîchen an."/ "Tristan 1077–1091.

kao povratak Bogu i ulaz u vječni život ljubavi i sreće zapravo je prikaz što je to božanska sreća i ljubav, nakon shvaćanja čega se može mirno umrijeti.³⁷⁸

Takvu sreću Marke ne poznaje. Koleba se između osuđivanja i okretanja ka ljubavi. Nakon vjenčanja kralja Markea i Isolde, a poslije Tristanova i Isoldina ispijanja ljubavnog napitka, kralj Marke je sumnjao na njihov preljub, ali nikako nije dolazio do dokaza. Tako je Marke gasio i rasplamsavao svoje sumnje u njih dvoje dok konačno nije iz međusobnog pogledavanja Tristana i Isolde vidio da se vole. On ih protjera sa svoga dvora. Shvaća da ih ništa ne može razdvojiti i ne želi im više stajati na putu, ali isto tako više ne želi tolerirati kontinuiranu povredu svoje časti. Par jaše do špilje u šumi koju je Tristan jednom otkrio u lovu. To je veličanstvena fantastična špilja za ljubavnike, s krevetom od kristala u sredini. Njih dvoje provode najljepše doba svoga života u toj usamljenoj idili usred divljine.

Ali Markeu nedostaje njegova lijepa žena. U lovu slučajno otkrije špilju. Odozgo, kroz otvor, vidi Isoldu i Tristana kako spavaju na kristalnom krevetu, ali podalje jedno od drugoga i s mačem između njih – tako su legli jer su posumnjali da su otkriveni. Kralj Marke koji i dalje pati za Isoldom želi njihov položaj pri spavanju protumačiti kao njihovu nevinost. Želi natrag Isoldu, šalje po njih dvoje i uvjerava ih da im ništa ne zamjera. Tristan i Isolda se vraćaju na njegov dvor radi povratka časti. Kad ih je Marke otkrio kako leže u kristalnoj postelji, opisuje se kako su mu se tijelo i srce smrznuli od bola i od sreće. To što su ležali odvojeno veselilo ga je, ali i ražalostilo. Razveselilo ga je jer je mogao vjerovati da nisu bili preljubnici, a ražalostilo ga je jer ih je optužio,³⁷⁹ odnosno osuđivao je sebe jer ih je optužio, a sad mu se pokazalo nešto skroz drugačije.

Tada se u njemu počelo naizmjenice pojavljivati osuđivanje dvoje ljubavnika i osuđivanje samoga sebe što ih je osuđivao i sumnjao u njih. Kroz pitanja koja sam sebi postavlja i na koja sam odgovora, vidi se podvojenost koju osuđivanje sa sobom nosi. Naime, prikazano je kako je osuđivanje drugih uvijek povezano s osuđivanjem sebe, jer kralj Marke želi vjerovati, a ako osuđuje vjerovati ne može. Ako osuđuje i ne vjeruje samome sebi, uznemiruje misli i osjeća, osjeća se sputanim u djelovanju, zbog čega opet sebe osuđuje jer je djelovao krivo, a

³⁷⁸ Ferrante, J. M. (1973). *The Conflict of Love and Honor. The Medieval Tristan Legend in France, Germany and Italy*. The Hague, 88.

³⁷⁹ “sîn herze in ime und al sîn lîp/ erkaltete vor leide/ und ouch vor liebe beide./ diu verre gelegenheit/ diu was im lîep unde leit./ lîep meine ich von dem wâne,/ si waeren valsches âne./ leit meine ich, daz er sich versach./” *Tristan* 17508–17515.

sad opet treba djelovati, a prikazano je kako ne želi djelovati krivo nego ispravno i u korist svih, i sebe i Isolde i Tristana.³⁸⁰

Tada Gottfried opisuje olakšanje koje pri takvome osuđivanju donosi okretanje ka ljubavi. Opisuje se kako se ljubav, ona koja pomiruje, pojavila nježno, iznenađujuće uredna i čista. Bjelinu svoga lica prekrila je zlatnom iluzijom, svojom najboljom bojom. Nestalo je sumnje i optužbe. Zlatna patina ljubavi, zlatna nevinost prekrila je Markeu oči i razum.³⁸¹

Dakle, Gottfried opisuje koje olakšanje u trenucima dvojbe pri odluci donosi ljubav i kako upravo to okretanje ka ljubavi otvara vrata i uklanjanju dvojbi. Nakon što se Marke okrenuo ka ljubavi i pozvao dvoje preljubnika nazad na dvor, Isolda sprema krevet u svom vrtu i poziva Tristana u pripremljeno ljubavno gnijezdo. Prkose velikoj opasnosti, okruženi stražarima. Kralj ih naravno odmah pronalazi i to po prvi put bez ikakve sumnje isprepletene. Želi dozvati svjedoke kako bi preljubnici bili osuđeni na sudu, ali Tristan je primijetio kralja pa bježi. Prije bijega, Tristan i Isolda se opraštaju i zaklinju jedno drugome na vječnu vjernost.

Trenutak u kojem se kralj Marke okrenuo ka ljubavi u zbrci i nesigurnosti vlastitih dvojbi i osuđivanja drugih i samoga sebe, bio je moment u kojem je izabrao strpljenje, povjerenje i puštanje da se stvari same razotkriju. Da nije tako učinio, ne bi dobio jasan dokaz o preljubu i tako, bez obzira na neprijatan ishod, oslobodio sebe, ali i pustio da se Tristan sam diskvalificira i pobjegne s dvora. Prepuštanje i usmjerenje prema ljubavi donijeli su rješenje nakon vremena dvojbe i dugog razmatranja problema bez dokaza. Dok se Marke trudio i pokušavao dokazati preljub, nije mu to uspijevalo. Gottfried pokazuje da su se preljubnici sami razotkrili kad se Marke okrenuo ljubavi i povjerenju. Autor

³⁸⁰ "in sînem herzen er sprach:/"genaedeclîcher trehtîn,/ waz mag an disen dîngen sîn?/ ist iht des under disen geschehen,/ des ich mich lange hân versehen,/ wie liegent s'alsus danne? wîp sol doch liebem manne/ under armen z'allen zîten/ leben an der sîten./ wie ligent dise gelieben sô?"/ wider sich sô sprach er aber dô:/ "ist noch an disen dîngen iht?/ weder ist hie schulde oder niht?"/ hie mite was aber der zwîvel dâ./ "schulde?" sprach er "triuwen jâ"/ "schulde?" sprach er "triuwen nein"/ Diz treib er an mit disen zwein,/" *Tristan* 17516–17532.

³⁸¹ "Minne diu süenaerinne/ diu kam dâ zuo geslichen,/ gestreichet unde gestrichen/ ze wunderlichem vlîze./ si truoc ûf daz wîze/ geверwet under ougen/ daz guldîne lougen,/ ir allerbeste varwe: nein./ daz wort daz lûhte unde schein/ dem kûnege in sîn herze./ der ander sîn smerze,/ daz wort, daz ungenaeme jâ/ daz ensach Marke niender dâ./ daz was mitalle hin getân,/ dane was zwîvel noch wân./ der minnen übergulde,/ diu guldîne unschulde,/ diu zôch im ougen unde sîn/" *Tristan* 17536–17553.

objašnjava, na primjeru kralja Markea, što je to slijepa ljubav koja zamagljuje oči i razum. Prema Gottfriedu, za Markeovo sljepilo nisu krivi ni Tristan ni Isolda, te ih je besmisleno osuđivati za preljub.³⁸²

Gottfried smatra da je potpuno povjerenje u ljubavi prirodno i samo po sebi razumljivo, jer ako nema povjerenja nema niti ljubavi. Međutim, potpuno povjerenje u ljubavi razlikuje se od ljubavne zaslijepljenosti. Krivca za zaslijepljenost u ljubavi, kaže Gottfried, ne treba tražiti među ženama ili muškarcima, nego u požudi i žudnji koje zaslijepljuju. I muškarci i žene jasno pokazuju kako se osjećaju, što rade i tko su zapravo, samo treba imati otvorene oči a ne se zavaravati i osuđivati druge dok se ne vidi vlastitu zaslijepljenost.³⁸³ Dakle, iluzija, samozavaravanje je krivac, a ne preljubnici.

Tu Gottfried otvara pitanje opraštanja i neosuđivanja drugih za vlastitu zaslijepljenost te zagovara samorefleksiju i prihvaćanje svojih mana i ograničenja, a ne osuđivanje. Okretanje ka ljubavi, a ne osuđivanju, Gottfried promatra kao nešto što ovisi o samosvijesti, samopoštovanju i spremnosti na upoznavanje sama sebe onoga koji je toliko slijepo zaljubljen da ne želi pogledati istini u oči. Zaslijepljen iznutra i izvana, zaslijepljenih očiju i razuma zbog Isoldine ljepote, kralj Marke nije mogao primijetiti na Isoldi ništa zbog čega bi ju osuđivao.³⁸⁴ Gottfried upozorava na nezdrav obrazac ponašanja u ljubavnoj vezi. Ljubavna sljepoća je taj nezdravi obrazac jer ukazuje na nefunkcionalnosti među supružnicima. Gottfried pokazuje da je najbolji primjer za to baš kralj Marke. Zdrav bi brak ili odnos podrazumijevao ljubav, poštovanje, sigurnost, podršku i otvorenu komunikaciju, i u jednom trenu prihvaćanje da se može voljeti bez da osoba koja se voli uzvraća ljubav kako se od nje očekuje. Kralj Marke, tome nasuprot, zbog svoje zaslijepljenosti ne želi vidjeti da ga Isolda ne

³⁸² "wem mac man nû die schulde geben/ umbe daz êrlôse leben,/ daz er sus mit ir haete?/ wan zwære er missetaete,/ der e Îsôte seite/ ze keiner trûgeheite./ weder sî entruoc in noch Tristan./" *Tristan* 17753–17759.

³⁸³ "wer mac im dirre blintheit iht?/ welle wir den billich schouwen,/ sone sulen wir den vrouwen/ dekenij schulde geben hier an./ si sint unschuldic wider die man,/ sô sî si mit ougen sehen lânt,/ swaz sî gewerbent oder begânt./ swâ man die schulde gesiht,/ da enist man von dem wibe niht/ weder überkerget noch betrogen./ dâ hât geluste gezogen/ den nacken vür diu ougen./ gelange der ist daz lougen,/ daz al der werlde und alle zît/ in wol gesehenden ougen lit./" *Tristan* 17781–17796.

³⁸⁴ "diu wunderliche schoene/ der blüeenden Îsôte/ diu plante ie genôte/ Marken Uze und innen/ an ougen unde an sinnen./ ern kunde niht an ir gesehen,/ das er ir z'arge wolte jehen./" *Tristan* 17804–17810.

voli, što ona i ne skriva.³⁸⁵

Marke zaslijepljen ljubavlju ima potrebu kontrolirati svaki Isoldin korak, na različite načine narušava njezinu privatnost te ju je brojnim trikovima pokušavao manipulirati kako bi dokazao da ga vara, iako je već to znao ali nije imao dokaza. Marke je na različite načine pokazivao nepoštovanje prema Isoldi te se komunikacija među njima odvijala u uzajamnom nadmudrivanju i postavljanju zamki, umjesto da se temeljila na iskrenosti i otvorenosti. Jasno je da se radilo, i s jedne i s druge strane, o zadržavanju društvenih funkcija, položaja, i o političkim i religioznim manipulacijama, ali se radi i o tome da Gottfried želi pokazati nezdrave ljubavne i bračne odnose.

Oboje, i kralj Marke i Isolda, prikazani su kako više ne pružaju podršku jedno drugome u zajedničkim političkim i društvenim ciljevima i ambicijama. Gottfried pokazuje što čini nedostatak emocionalne bliskosti u odnosima, samome odnosu, ljudima u njima, ali i društvu, i dvoru. Društvo je nestabilno zbog nestabilnosti obitelji, ovdje vladajuće, koja se nestabilnost reflektira i na cijelu zajednicu, a sve zbog toga jer Marke ne želi sam sebi priznati da voli, ali da nije voljen.³⁸⁶

Okretanje ka ljubavi u Markeovom slučaju značilo bi okrenuti se ka ljubavi prema samome sebi, a prvi bi korak bio, ne osuđivanje Isolde nego samorefleksija. Gottfried još kaže da je takvo ponašanje uobičajena pojava, naglašava da i dan danas ima takvih Isoldi i takvih Marke.³⁸⁷ To se, naravno, može sve i obrnuti, jer jednako tako i žena može biti slijepa od požude i žudnje, te sve rečeno za Markea Gottfried u stvari pokazuje da vrijedi i obratno.

Takvim idejama Gottfried potiče propitivanje vlastitog odnosa prema sebi i drugome u kontekstu ljubavi i osuđivanja. Znači da bi trebalo prestati osuđivati voljene, a kad se osuđuje zapitati se voli li se dovoljno sebe i voljenu osobu da joj se dopusti da bude ono što jest, da radi ono što hoće te da se pokaže dovoljno samopoštovanja i poštovanja prema voljenoj osobi da se može voljeti i iz daljine bez osuđivanja.

³⁸⁵ "alsô was Marke geschehen./ der wiste ez wârez also den tût/ und sach wol, daz sîn wîp Îsôt/ ir herzen und ir sinne/ an Tristandes minne/ mitalle was vervlizzen./ und enwolte es doch niht wizen./" *Tristan* 17746–17752.

³⁸⁶ "er was ir also gerne bî,/ daz er ez allez übersach,/ swaz leides ime von ir geschach./" *Tristan* 17814–17816.

³⁸⁷ "Ahî, waz man ir noch hiute siht/ der Marke und der Îsolde,/ ob man'z bereden solde,/ die blinder oder also blint/ ir herzen unde ir ougen sint!/" *Tristan* 17770–17774.

5.4. Čudo ljubavi

Bezuvjetna ljubav bez osuđivanja kod Ruala i Brangijene čudo je koje zagovara Gottfried u svom djelu kroz ukazivanje na Kristovu svijest ljubavi.

Dvorjani su, primjerice, Rualovu lojalnost držali za najsvjesniju vjernost koju je ikad jedan vazal pokazao prema svome gospodaru.³⁸⁸ Pažnja je usmjerena na svijest o odanosti, odnosno vjernosti, lojalnosti, tj. bezuvjetnoj ljubavi. Pitanje je, ipak, može li se takva lojalnost smatrati bezuvjetnom ljubavlju. Ako je ona rijetka odnosno nemoguća, moguće je da se tu upućuje na Kristovu svijest ljubavi koja je rijetka ili gotovo nemoguća kod prosječnog čovjeka. Budući da je Krist bogočovjek koji je radi čovjeka pokazao bezuvjetnu ljubav, znači da postoji mogućnost kako autor zapravo smatra čudom svako okretanje ka ljubavi, uz istodobno odustajanje od osuđivanja. Smatra to Kristovom sviješću, odnosno sviješću ljubavi, bila ona u onakvom ekstremu kao Kristova i Rualova, ili manja, svakodnevna, kao odluka o prestanku osuđivanja i okretanju ka suosjećanju. Tada Rualovu vjernost gospodaru možemo gledati i kao vjernost ljubavi, vjernost Kristovoj svijesti, vjernost Kristu. Ljubav je jedini gospodar i čudo koje je potrebno za prestanak osuđivanja. Gottfried se zalaže za svijest ljubavi koja će se pokazati i kroz simboliku ljubavnog napitka.

Kad se ljubavni napitak smatra simbolom, postavlja se pitanje: simbolom čega? Pored najčešćega odgovora, da je napitak simbol ljubavi koja se pojavila i već je postojala prije nego što su Tristan i Isolda popili napitak, ali to je bila neprepoznata ljubav i trebalo je zajedno ispiti napitak te donijeti odluku o zajedničkom ostvarenju ljubavi, još su četiri mogućnosti: 1) To je konkretan simbol same Ljubavi, znak potpune i temeljne transformacije cijele osobe. Tristan i Isolda odjednom postaju ljubavnici. 2) Piće je simbol osvježavanja ljubavi. Napitak podiže svijest o onome što je duboko u njihovim srcima. 3) Simbol je buđenja demonske senzualne ljubavi. 4) Piće je zapravo suvišno. Nema istinsku simboličku vrijednost. Gottfried ga je sačuvao iz poštovanja prema tradiciji.³⁸⁹ Na temelju Rualove lojalnosti i ljubavi Tristanovih roditel-

³⁸⁸ "swaz aber Rûal der guote man/ dem gesinde erbermeikeite/ von den gelieben seite,/ Canêle und Blanscheffiure:/ elliu diu âventiure/ diu was hie wider cleine/ niwan diu triuwe al eine,/ die er nâch tôde an ime begie,/ als ir wol habet gehoeret wie,/ an ir beider kinde./ daz was dem ingesinde/ diu meiste triuwe, die kein man/ ze sîner hêrschefte ie gewan./" *Tristan* 4270–4282.

³⁸⁹ Johnson, S. M. (2003). This Drink Will Be the Death of You: Interpreting the Love Potion in Gottfried's *Tristan*. U: Hasty, W. (ed.). *A Companion to Gottfried von Straßburg's Tristan* (NED–New edition). Boydell & Brewer. 99–100.

lja, dodaje se ovdje jasno da je napitak nastavak podizanja generacijske svijesti o bezuvjetnoj ljubavi koja iz generacije u generaciju, sinkronijski, ali i dijakronijski, sve više transformira u potpunosti i iz temelja one koji su joj se predavali, koji joj se predaju ili koji će joj se tek predati. Primjer za to je i Brangijena.

Razmatralo se, naime, već o tome da Isolda proganjana strahom i neugodom moli Boga da ju zaštiti i pomogne joj da Brangijena ne prekrši svoje obećanje kako ne bi bili izloženi ismijavanju i ruglu.³⁹⁰ Isolda razmišlja o tome da nitko ne zna njezinu tajnu i prevaru osim Brangijene, te ako Brangijene više ne bi bilo Isolda se ne bi trebala zabrinjavati oko svog ugleda. Isolda se bojala i da će se Brangijena zaljubiti u kralja Markea i ispričati mu njezinu sramotu i sve što se uistinu dogodilo.

Prikaz Isoldina straha odnosi se na to da prestrašena kraljica više razmišlja o sramoti i ismijavanju nego o Bogu.³⁹¹ Isolda traži da se Brangijeni odsiječe glava i odreže jezik i donese joj ga se kao dokaz.³⁹² Brangijena moli Boga da zaštiti u svojoj milosti Isoldinu čast, zdravlje i život, te neka joj oprostí njezinu smrt.³⁹³ Onaj koji ne osuđuje, pun opraštanja i ljubavi, i pred smrt dolazi miran iako je svjestan nepravde. Vjeruje da je sve kako treba biti te se očekuje čudo.

Tada se čudo i događa. Muškarci koji su trebali ubiti Brangijenu po naredbi kraljice Isolde, osjetili su sažaljenje i sućut prema djevojci bez mane koja je tako plakala da im se srce kidalo. Obojica su zažalila i osjećala se nesretnima jer su obećali da će ju ubiti. Sad kad na njoj nisu mogli naći ništa što bi zasluživalo smrt, ili bilo dostojno smrti, posavjetovali su se i dogovorili da će ju ostaviti na životu, što god da se njima samima dogodilo. Zaštitili su djevojku

³⁹⁰ "Die wile ouch si zwei lügen,/ ir bettespiles pflügen,/ al die wile haete Ísot/ michel angest unde nôt./ si dâhte allez wider sich:/ "got hêrre, nû beware mich/ und hilf mir, daz mîn niftelîn/ wider mich getriuwe müeze sîn!/ trîbet si diz bettespil/ iht ze lange und iht ze vil,/ ich vûrhte ez ir sô wol behage,/ daz si vil lîhte dâ betage./ sô werde wir alle/ ze spotte und ze schalle"/ "*Tristan* 12615–12628.

³⁹¹ "Hie mite sô nam si in ir muot/ und bedâhte allez ir dinc./ sît nieman ir haelinc / unde ir trûgeliste/ iwan Brangaene wiste,/ enwaere si danne eine,/ sô dôrfte s'temer cleine/ gesorgen umbe ir êre./ si sorgete sêre/ und vorrete harte starke,/ Brangaene ob si ze Marke/ dekenij liebe haete,/ daz si im kunt taete/ ir laster unde ir maere,/ als ez ergangen waere./ diu sorchafte kûnigîn/ diu tete an disen dîngen schîn,/ daz man laster unde spot/ mêre vûrhtet danne got./ "*Tristan* 12694–12712.

³⁹² "und slahet ir daz houbet abe./ "*Tristan* 12732 i "ir Zungen bringet mir her dan./ "*Tristan* 12735.

³⁹³ "nu tuot ez beide samet durch got,/ grüezet si von mir alsô wol,/ als ein juncvrouwe ir vrouwen sol./ und got durch sîne güete/ der bewar ir unde behüete/ ir êre und ir lîp unde ir leben!/ und mîn tût der si ir vergeben./ "*Tristan* 12840–12846.

od vukova tako da su je vezali visoko na drvo, odrezali su jezik jednom od svojih lovačkih pasa te odjahali s namjerom da se ponovo vrate po nju. Isoldi su ispričali da su je ubili s velikim žaljenjem te su joj predali pasji jezik. Isoldu je zanimalo što im je ispričala Brangijena, a lovci joj ništa nisu prešutjeli nego su joj točno od riječi do riječi prenijeli što im je Brangijena rekla. Tada Isolda mijenja mišljenje. Shvativši da ju Brangijena nije izdala, optužuje lovce za ubojstvo te im kaže da su prokleti ubojice i da će ih dati objesiti. Začudeni, lovci u nevjerici pitaju Isoldu što joj je, ta ona je izričito tražila da ubiju Brangijenu. Isolda opet mijenja priču tvrdeći da je ona predala Brangijenu njima na čuvanje, da je zaštite, da paze na nju dok ona traži nešto što bi Isoldi pomoglo da se osjeća bolje. Sad traži da joj dovedu Brangijenu, ili će oni umrijeti, te ih proglašava prokletim zmijskim ubojicama i prijeti da će ih obezglaviti ili spaliti na lomači. Lovci tada govore Isoldi da joj srce i misli nisu ispravni, da govori besmislice a jezik da joj je nedosljedan, te ju mole da odgodi njihovo ubojstvo s obećanjem da će joj vratiti Brangijenu živu i zdravu. Tada Isolda počinje plakati u nevjerici te im obeća da će ih poštediti ako je istina da Brangijena živi. Lovci joj dovode Brangijenu te njih dvije padnu jedna drugoj u zagrljaj.

Tada se dogodilo čudo pomirenja između dvije žene. Kad je Isolda doznala da ju niti u smrtnoj opasnosti Brangijena nije izdala nego joj je ostala vjerna, shvatila je da je Brangijena potpuno bez mane te ju je "topila i kovala kao zlato u lončiću". Od tog su trenutka Brangijena i Isolda bile jedna drugoj toliko privržene i odane da se među njima više nikad nije dogodio nesporazum. Zajedno su bile zadovoljne i vesele, Brangijena se osjećala dobro na dvoru, a dvorjani su o njoj imali samo riječi hvale.³⁹⁴

Gottfried tu pokazuje što je zapravo čudo. Prema njemu, čudo je u okretanja ka ljubavi i praštanju, odnosno to je trenutak kad se osuđivanje pretvori u razumijevanje, kajanje, praštanje, pomirenje, povjerenje i ljubav. Najprije, lovci ubojice su slušajući Brangijenine riječi, umjesto osuđivanja djevojke na temelju Isoldine priče i naredbe, prema Brangijeni osjetili sažaljenje i sućut te je nisu ubili. Prvo čudo se dogodilo kad su shvatili da ne pronalaze razlog zašto bi djevojci oduzeli život, a drugo je čudo dogovor da ju ostave na životu, bez obzira na posljedice koje će sami zbog toga snositi. Gottfried konačno govori da je čudo svako okretanje prema očuvanju života.

³⁹⁴ *Tristan* 12849–12950.

Razlog zašto netko bira očuvati život nije bitan. U ovom slučaju lovci su osjetili da djevojka ne zaslužuje smrt te su slušali svoju savjest i odlučili je poštediti. Drugo je čudo, rečeno je, što su lovci bili spremni ostati bez vlastitog života da bi spasili život osobe za koju su smatrali da ne zaslužuje smrt. To je samo po sebi čudo, jer je malo vjerojatno da se takve situacije uopće događaju te je postupak lovaca ravan herojstvu. Naime, ne poslušati naredbu svoje kraljice, moćnika, nadređenih, vladajućih, značilo je smrtnu kaznu, kako se to kasnije i pokazalo kad im je Isolda zaprijetila raznim vrstama smrti.

Jaka povezanost između gospodarice i njezine družbenice ide do rodbinskih odnosa. Brangijena je nećakinja majke Isolde i u rodbinskoj je vezi s Moroldom. Opće je prihvaćeno da je služenje *conditio sine qua non* za održavanje vladajućih struktura. Služavke su u blizini vladarica, one su, iako same ostaju u okviru obrasca, neophodan dio slike vladajućih.³⁹⁵

Opus servile opisan je u dvorskoj književnosti kad se radi o izražavanju društvenog degradiranja plemenitaša. U tom pogledu, niža služba se uvijek pojavljuje u dinamici moći i nemoći, u borbi za vlast i samoostvarenje. Sukladno tome, *opus servile* je, i od strane onih koji ga naređuju i onih koji ga izvršavaju, uvijek shvaćen kao kazna ili pokora: raspad u portretu dvorske gospodarice kao služavke može se promatrati kao čin iskupljenja i može biti izbrisan jednim potezom.³⁹⁶

Gottfriedova karakterizacija Brangijenine uloge doista je uznemirujuća jer se ona ponaša plemenito, a Isolda s njom loše postupa. Ipak, u mnogim prilikama njezina prisutnost daje jezgru oko koje se razvija pripovijest. Njezina je osobnost isprepletena s Isoldinom do te mjere da ponekad njih dvije funkcioniraju kao dijelovi cjeline. Isolda je uglavnom strastvenoga duha, a Brangijena je racionalna i pragmatična. Zajedno, strast u kombinaciji s razumom, one predstavljaju predznak sukoba koji je u samom srcu odnosa ljubavi i smrti.³⁹⁷

Književnik pokazuje i da su vladajući, prema riječima lovaca, bili nepouzdana nalogodavci jer su često mijenjali mišljenje. Lovci su to nazivali “nedosljednim jezikom”³⁹⁸

³⁹⁵ Tuchel, S. (1992). Dienerinnen und Mägde: Adliger Dienst und opus servile im “Parzival”, im “Iwein” und in der “Kudrun.” *Mediaevistik*, 5, 152.

³⁹⁶ Isto, 148.

³⁹⁷ Peyton, H. H. (2001). Brangäne: Isolde's Alter Ego. *Arthuriana*, 11(1), 94.

³⁹⁸ “iuwer zunge ist harte manicvalt./“ *Tristan* 12909.

To je za podanike bilo nevjerojatno i zastrašujuće. Zanimljivo je da Isolda lovce naziva “prokletima kukavičkim zmijama ubojicama”³⁹⁹, a lovci joj odvrćaju da je ona i njezin jezik podvojen.⁴⁰⁰ Iz tih je riječi jasno da Gottfried Isoldu zaista prikazuje kao zmiju, jer zmija ima rascijepljen jezik, dakle dvostruka mjerila i standarde, te mijenja mišljenje kao zmija kožu. Zmije ubojice nisu lovci, kako ih optužuje Isolda, jer su pokazali da su spremni umrijeti za očuvanje tuđeg života, dok je Isolda spremna oduzeti život kako bi sačuvala svoju čast i poziciju u životu. Na što bi bila spremna da joj je život bio ugrožen, kad je spremna na ubojstvo zbog časti i ugleda.

Sljedeće čudo koje se događa jest kad Isolda shvaća da je pogriješila što je naredila Brangijenino ubojstvo, ali nakon što je saznala da ju Brangijena nije izdala. Gottfried naglašava da nije bitno kad i kako se čudo zbilo, i iz kojih razloga, nego da se uopće dogodilo. Najveće moguće čudo je preobrazba zle osobe u dobro. To čudo zahtijeva oprost, ne samo Brangijenin, a sama je Brangijena toliko moralna da će sigurno oprostiti Isoldi, nego je važno da i publika prihvati takvo nešto kao čudo i oprost Isoldi njezino ponašanje. Jer ako njoj Brangijena može oprostiti i prihvatiti ju takvu kakva jest, onda bi to trebao i čitatelj / slušatelj.

Implicira se da se ne osuđuju niti zle ubojice, nego da se vjeruje u čudo njihove promjene na dobro. Ta se promjena može dogoditi samo ako se i prema ubojicama pokaže suosjećanje i samilost kao i prema nevinima. Gottfried kaže da je tek tada moguća promjena prema boljem. Isoldino ponašanje prema lovcima, njene prijetnje ako joj ne vrate Brangijenu živu, opet je dvostruko mjerilo. Njezin oprost neposluha lovaca, novo je čudo jer pokazuje da je Isolda bila spremna, ne samo na opraštanje Brangijeni, nego i svojim neposlušnim podanicima. Svjedoči se tome da je spremna priznati svoje pogreške i iz njih nešto naučiti. To opet potvrđuje Gottfriedovu ideju da je nepotrebno nekoga osuđivati ako će taj na temelju svojih postupaka učiti, rasti i razvijati se prema boljem, kao što je to u ovom slučaju učinila Isolda.

Gottfried nije prikazao čudo kao neki natprirodan ili protuprirodan događaj, ili nešto neobjašnjivo, što implicira božju intervenciju, nego je za njega čudo izvanredan i nevjerojatan događaj. Iako je Brangijena predala svoju dušu Bogu,

³⁹⁹ “ir veigen mortslangen/“ *Tristan* 12903.

⁴⁰⁰ “vrouwe, iuwer herze und iuwer muot/ diun sint niht lûter unde guot,/ iuwer zunge ist harte manicvalt./“ *Tristan* 12907–12909.

svoj je život dala u ruke ljudi, lovaca.⁴⁰¹ Čudo nije kod Gottfrieda nešto što se ne može objasniti ljudskim razumom ili zakonima prirode, već su to trenutci u životima u kojima ljudi donose odluke koje podržavaju život i ljude, bez osuđivanja. Gottfried želi reći da je u svakom čovjeku, pa i u onom najgorem, skriven potencijal da donosi odluke koje podržavaju, a ne uništavaju.

U poglavlju o *Minnegrotte* Gottfried uvodi u svoj roman pojam koji se zove *Speisewunder* ili „čudo hranjenja“, i *Gesellschaftswunder* ili „čudo društva“. Pri-povjedač počinje izjavom da mnoge zanima i žele znati kako su se ljubavnici, Tristan i Isolda, hranili u toj pustoši, te da će im on rado zadovoljiti znatiželju. Odmah slijedi i odgovor da su živjeli od uzajamnoga gledanja. Žetva njihovih očiju bila im je hrana. Nisu ništa drugo jeli osim ljubavi i žudnje. Nisu se niti brinuli o hrani. Kod sebe, skrivenu ispod svoje odjeće, nosili su najbolju hranu koju se na svijetu može imati. Stajala im je besplatno na raspolaganju uvijek nova i svježa. Bila je to bezuvjetna vjernost, ljubav slatka kao balzam koji je tako usrećivao tijelo i dušu, hranio srce i duh. Nisu uzimali niti jednu drugu hranu, osim one koja je iz srca izvlačila žudnju, iz oka sreću, a činila je dobro i tijelu. To im je bilo dovoljno. Ljubav im je davala sredstva potrebna za veličanstven život. Nije ih brinulo niti to da su živjeli u divljini, sami i bez ljudi. Tko im je uopće tamo trebao, zašto bi uopće koga trebali. Njih su dvoje bili jedno.⁴⁰²

Zatim pripovjedač odgovara skepticima koji sumnjaju u mogućnost takve ljubavi. Objašnjava da je i on jednom tako živio i da mu se takva ljubav činila sasvim dovoljnom.⁴⁰³ U nastavku uvjerava skeptike, odnosno one koji osuđuju takvu ljubav i takve ljubavnike, objašnjavajući zašto je pećina okrugla, široka, visoka i strma, snježno bijela i posvuda glatka i ravna. Zaokruženost unutra predstavlja jednostavnost ljubavi. Jednostavnost jako dobro odgovara ljubavi koja bi trebala biti bez kutova, kutovi u ljubavi su prevara i izdaja.⁴⁰⁴ Ako netko

⁴⁰¹ „die sêle die bevilhe ich gote,/ den lîp hin z'iuwerem gebote”/ *Tristan* 12847f.

⁴⁰² *Tristan* 16807–16853.

⁴⁰³ „Nu trîbent aber genuoge/ ir maere und ir unvuoge,/ des ich doch niht gevolgen wil./ si geheet, ze sus getânem spil/ da gehore ouch ander spise zou./ da enweiz ich rehte, weder ez tuo./ es dunket mich genuoc hier an./ ist aber anders ieman,/ der bezzeren lîprât/ an disem lebene erkunnet hât,/ der jehe, als erz erkenne./ ich treib ouch eteswenne/ alsus getâne lebesite./ dô dûhte es mich genuoc dermite.”/ *Tristan* 16909–16922.

⁴⁰⁴ „diu fossiure in dem steine/ betihtet waere, als si was./ si was, als ich iezuo dâ las,/ sinewel, wît, hôch und ûfreht,/ snêwîz, alumbe eben unde sleht./ diu sinewelle binnen/ daz ist einvalte an minnen./ einvalte zimet der minne wol,/ diu âne winkel wesen sol./ der winkel, der an minnen ist,/ daz ist

prođe kroz vrata ljubavi bez dopuštenja iznutra, tada to više nije ljubav nego nasilje i laž.⁴⁰⁵ Ljubav se može oštetiti nasiljem, lukavošću, lažju i prevarom.⁴⁰⁶ Putovi prema ljubavi su zakrčeni stijenama i ako se ne slijedi pravi put nego se napravi pogrešan korak, nikad se više ne može vratiti nazad sretan ka ljubavi.⁴⁰⁷

Pripovjedač svoje razmatranje započinje tonom osuđivanja znatiželjnika, njihova čuđenja i pitanja od čega su ljubavnici nakon što su bili protjerani s dvora živjeli u divljini. Odgovara kao da je samo po sebi razumljivo da su živjeli od ljubavi, žudnje, gledanja jedno u drugo, i t. d. U odgovoru znatiželjnicima skriva se osuđivanje onih koji ljubavlju trguju, jer je u taj dio stavljena usporedba ljubavi s naslijeđenim poslom, trgovinom i platežnim sredstvima. Odmah postaje jasno da se ta primjedba odnosi na dogovoreni brak Isolde i kralja Markea, odnosno na praksu dogovaranja brakova i brigu za nasljednu lozu, stjecanje zemlje i novca dogovorenim brakovima bez ljubavi. Promatrani su kao poslovne prilike koje osiguravaju nasljeđe te se onda i kraljevske kuće kritiziraju kao poslovni subjekti kojima je sve posao i trgovina, pa i ljubav.

Da je Isolda središte radnje, vjerojatno se više dopadalo ženama nego muškoj publici. Isto tako, s obzirom na Isoldin nepovoljan položaj glavne žrtve dogovorenih brakova u srednjem vijeku, ženama je odgovarao naglasak na ljubavi u *Tristanu*, posebno što se tiče preokreta u utilitarističkim i neosobnim kalkulacijama dinastičke bračne politike.⁴⁰⁸

Za razliku od ljubavi, poput one kralja Markea i Isolde, koja je donijela nesreću oboma, ljubav Tristana i Isolde je ljubav koja hrani, ozdravljuje, bezuvjetna je, usrećuje tijelo i dušu, srce i duh, čini dobro tijelu, daje divan život, zbog nje im ne treba nitko, nije bitno niti gdje i kako žive. Takva je ljubav čudo. Doduše, čitatelj / slušatelj ne može ne primijetiti da je takva čudesna ljubav kod Tristana i Isolde bila stvorena umjetno i slučajno ljubavnim napitkom i da time postaje

âkust unde list./“ *Tristan* 16926–16936.

⁴⁰⁵ “wan swer zer Minnen tür in gât,/ den man von innen niht in lât,/ daz enist der minnen niht gezalt,/ wan daz ist valsche oder gewalt./“ *Tristan* 17001–17004.

⁴⁰⁶ “weder von gewalte noch von craft,/ von liste noch von meisterschaft,/ von valscheite noch von lüge,/ dâ mite man si verscherten müge./“ *Tristan* 17011–17014.

⁴⁰⁷ “die stîge sint ûf unde nider/ uns marteraeren allen/ mit velsen sô vervallen./ wir engân dem pfade vil rehte mite/ verstôze wir an eime trite,/ wir enkomen niemer mêre/ ze guoter widerkêre./“ *Tristan* 17084–17090.

⁴⁰⁸ Green, D. H. (2009). *Women and Marriage in German Medieval Romance*. *Cambridge Studies in Medieval Literature*, Cambridge University Press, 170.

jasnom ironija tog odnosa. Da se zamjena nije dogodila, takvu bi ljubav možda imali Marke i Isolda, te bi njihov dogovoreni brak bio primjer bezuvjetne ljubavi. Budući da je time u romanu pokazana nepredvidljivost životnih situacija, ljubav se dogodila nekom drugom i na nekom drugom mjestu. Činjenica da se takav opis ljubavi smještava u divlji okoliš, svjedoči o tome da autor smatra da ljubav nije samo za privilegirane, nego i za one koji žive u skromnim uvjetima, koji nemaju ništa drugo osim ljubavi da ih hrani. Time opet kritizira društvene strukture i sustave. Čini se da je to u ovom času i manje bitno, jer Gottfried želi prikazati ljekovitost ljubavi za dušu, duh, tijelo, srce i život. Na koji god se način dogodila ljubav, prikazana je kao čudo neophodno čovjeku da bi imao ispunjen život u kojim god uvjetima živio.⁴⁰⁹

Budući da ljudska bezuvjetna fizička ovisnost o hrani simbolizira smrtnost, post implicira obratno. Obustava uobičajenih prehrambenih potreba za Tristana i Isoldu u špilji stoga je u skladu s povišenom duhovnošću tog okruženja i također označava prekid na neko vrijeme u njihovom neizbježnom napredovanju prema svojoj sudbini, za koju se zna od dana Tristanova začeca da će biti tragična. Za očekivati je stoga da će se nakon nekog vremena vratiti u stvarnost, gdje ljubomorni dvorjani špijuniraju, kraljevski prerogativ dobiva, psi hvataju divljač u punom trku, a ljubav vodi u smrt. Sve je u redu. Tristanova uobičajena preobraćenja između područja viteške ortodoksije i područja prijevare i magije leže na površini gipkog i kontinuiranog međusobnog sjenčanja sustava ili krajnosti špilje i dvora. Konotacije su to radosti i bijede, slobode i ograničenja, profinjenosti i grubosti, života i smrti, transcendentnog i svakodnevnog, a svaki je istaknut i definiran kontrastom sa svojom suprotnošću.⁴¹⁰

Međutim, sve ono što se do tad u romanu događalo s Tristanom i Isoldom, njihove prijevare, trikovi, laži, obmane, i t. d., bacaju sjenu na takvu ljubav, prljaju je toliko da je nemoguće vjerovati u nju takvu. Pretvaraju je u iluziju, fikciju. Naročito zato što se sve događa u prostoru utopijske *Minnegrotte*, ljubavne pećine, presuđuje da je, baš zbog sjene koju negativno ponašanje Tristana i Isolde baca na njihovu ljubav, to u stvari Gottfriedova interpretacija Platonove pećine.

Trikovi, laži, prijevare i obmane koje su u Gottfriedovu romanu proizašle iz spremnosti i potrebe da se svi drugi dvorjani drže podalje od vijesti o njima

⁴⁰⁹ Bury, R. G. (1910). The Ethics of Plato. *International Journal of Ethics*. XX (3), 271–281.

⁴¹⁰ Stavenhagen, L. (1984). The Raw and the Cooked in Gottfried's "Tristan." *Monatshefte*, 76 (2), 140–141

te da Tristan, Isolda i Brangijena manipuliraju kako bi informacije o njihovom odnosu zadržali u tajnosti i time kočili svoj i tuđi napredak, sve su to u stvari sjene koje se projiciraju na zidove pećine. Gottfried ukazuje na to da je Tristanova i Isoldina obmana plod njihove namjere, posljedica čega je ta da je materijalna stvarnost blijedi odraz prave stvarnosti te je, dakle, ljubav Tristana i Isolde na dvoru samo blijedi odraz one idealne ljubavi koja se događa u divljini *Minnegrotte*.

Kad bi se Tristanova i Isoldina ljubav na dvoru gledala površno, činilo bi se da je to prava ljubav. Međutim, ako se njihova ljubav pogleda iz perspektive divljine *Minnegrotte*, počinje se zaista sumnjati u Tristanovu i Isoldinu ljubav na dvoru, te se dolazi do istine. Kad se to ne bi učinilo, kad se ne bi sumnjalo, neistina dvorske ljubavi bi prevladala.

U Gottfriedovu bi romanu čin oslobađanja od lanaca bili činovi pobune, revolucije i promjene paradigmi. Naravno, nije lako pobuniti se, jer ostatak društvene, političke i religiozne dinamike ide u suprotnom smjeru. Po Gottfriedovu mišljenju, to ne bi bila društvena revolucija, već individualna i osobna, revolucija koju nakon čitanja / slušanja romana može pokrenuti svaki pojedini član publike pokretanjem promjene paradigmi vlastitim činovima pobune protiv društvenog, političkog i religioznog *statusa quo*. S druge strane, oslobađanje pretpostavlja da svaki član publike uvidi koliko je internaliziranih uvjerenja kod njega samoga uzdrmano, što može proizvesti nesigurnost i tjeskobu. Da bi se izbjeglo to stanje, potrebno je nastaviti napredovati u smislu otkrivanja novih znanja, što Gottfried čini iz poglavlja u poglavlje romana.

Dolazak do istine neugodan je proces koji podrazumijeva odvajanje od uvjerenja koja su čvrsto ukorijenjena. Stoga je to najčešće i velika psihološka promjena. Gottfriedov roman pokazuje da prošlost uvjetuje način na koji se doživljava sadašnjost te temeljita promjena u načinu razumijevanja stvari mora nužno donijeti nelagodu i neugodu. Zapravo, to je jedna od stvari koje su jasne u njegovom načinu prikazivanja toga procesa razvijajući ideju da su Tristan i Isolda protjerani s dvora iz svoje prošlosti, što nikako nisu htjeli, iako su htjeli svoju savršenu ljubav, te su se pri dolasku u divljinu *Minnegrotte* suočili sa zasljepljujućim svjetlom stvarnosti i sadašnjosti, idealnom ljubavi.

Povratak u pećinu je posljednja faza Platonova mita, a trebala bi se sastojati od širenja novih ideja, šokiranja koje izaziva zbunjenost, prijezir ili mržnju zbog propitivanja osnovnih dogmi koje čine okosnicu društva. Međutim, kako je Gottfried taj koji je shvatio pravu stvarnost, odnosno shvatio je što je to ide-

alna ljubav ili svijest o ljubavi, on sad ima moralnu obvezu da druge spasi od neznanja, šireći svoje znanje. On to čini stvaranjem svoga romana. Ista uloga čeka i njegovu publiku. Događa se da svaki pojedinac koji je nekim svojim načinima pristupio istini, sad mora tim alatima i načinima krenuti u osobnu borbu protiv iluzija i obmana, trikova, laži i prijevara te i sam prenositi znanje ostalima. Gottfried smatra da je moralna obveza da se znanje o istini prenosi kako bi bilo integrirano i služilo poboljšanju materijalnih uvjeta života društva.⁴¹¹ Dakle, čudo hranjenja o kojem govori Gottfried nije samo spoznaja o postojanju ljubavi koja je neophodna za sretan život, nego i Gottfriedova ideja da prenošenje znanja mijenja sadašnjost i budućnost društva te da je svaki pojedinac član publike njegovoga romana odgovoran za širenje tog znanja u svojoj sadašnjosti za budućnost čovječanstva.

5.5. Praštanje

Kad Rual na dvoru kralja Markea kaže istinu o Tristanovu porijeklu, spreman je prihvatiti osuđivanja. I to, ne samo svog postupka i odluke da skrije istinu od Tristana, dvorjana, kralja Markea i svih ostalih, nego prihvaća i osuđivanje odnosa Tristanovih roditelja i njihove prošlosti. Rual rečenicom da samo on i Bog znaju zašto je to učinio, u strahu da će biti osuđivan i zbog toga bi mogao zažaliti, u stvari prihvaća da će biti osuđivan.⁴¹² Tu se Rual vraća na Blanscheflurine strahove da će ju obitelj i dvorjani osuđivati zbog njena vanbračna odnosa s Riwalinom, a sad se boji da će Tristan biti osuđivan zbog grijeha svojih roditelja. To Rual smatra nezaslužnim i nepotrebnim, ali je spreman radi Tristanova dobra prihvatiti osuđivanje samoga sebe, Tristana i njegovih roditelja.

Rualovo prihvaćanje da će biti osuđivan daje mogućnost govorenja istine i promjene Tristanove sudbine u trenutku zbivanja, ali i u nastavku radnje otvara mogućnost shvaćanja prošlosti bez osuđivanja i od Tristana i od kralja kao svojevrzni oprost grijeha Blanschefluri i Riwalinu. Sam Rual ne bi nikad drugačije postupio, ali sad nije siguran u Tristanovu i Markeovu reakciju na njegove odluke iz prošlosti te je spreman prihvatiti osuđivanje sebe, svojih odluka i po-

⁴¹¹ URL: <https://hr.sainte-anastasie.org/articles/psychologa/el-mito-de-la-caverna-de-platn.html>

⁴¹² "wist ich", sprach der getriuwe/ "ob ez mich niht geriuwe/ und ob ez mir hie waere/ ze sagene gebaere,/" *Tristan* 4517–4159.

stupaka iz prošlosti. No, očekuje oprost za Blanscheflur, Riwalina i za samoga sebe jer je toliko dugo skrivao istinu. Paradoksom traženja opraštanja grijeha i otkupljenja krivice nakon smrti Blanscheflur i Riwalina, Gottfried aludira na Kristovu smrt.

Naime, Krist poražava zle namjere farizeja njihovom vlastitom lukavošću i jasno demonstrira superiornost Novog zavjeta ljubavi i milosrđa. Jer najupečatljivija karakteristika Novog zavjeta doista ima inherentnu suptilnost i prkosi logici. Paradoksom opraštanja grijeha i otkupljenja krivice kroz smrt Onoga koji je savršen, čini besmislenom krutu logiku Starog zavjeta i njegovu maksimu *oko za oko i zub za zub*. Kristovo je nadmudrivanje farizeja sredstvo dokazivanja da je ljubav viši i suptilniji zakon od bilo kojeg drugog. Analogno tome, Gottfriedov je prikaz lukavosti kod Ruala i Tristana sredstvo da se pokaže da ljubav ima svoj zakon i svoju suptilnost. Bit lukavosti jest da naglašava kontrast između izgleda i stvarnosti i, baš kao u Evanđeljima, Kristovu 'suptilnost' osmišljenu da dokaže da pravda i provedba zakona nisu uvijek jedno te isto. I u *Tristanu* je korištena lukavost da pokaže da, iako ljubavnici mogu biti krivi prema zakonu, (koji to propisuje budući da je Isolda udana za Markea i ne smije voljeti Tristana, odnosno Blanscheflur je morala zbog osuđivanja pobjeći s Markeova dvora), njihov prekršaj možda nije vrijedan tako stroge kazne kakvu bi željeli oni koji ih osuđuju. Oni, zapravo, nisu krivi u očima Boga Ljubavi onako kako su u očima svojih zavidnih bližnjih, koji su i sami grešnici. Potonji su stoga nadmudreni od strane ljubavnika i Tristanovih roditelja baš kao i farizeji od Krista – i u ovoj borbi duhova podupire ih Krist, koji i sam prakticira lukavost.⁴¹³

Tristanova bol zbog spoznaje da mu Rual nije otac i lukavost kojom se Rual poslužio da spasi Tristana, predmet su razmišljanja u sljedećim scenama. Tristan nije samo izgubio oca, nego je izgubio i vjeru da će oca ikad imati.⁴¹⁴ U Tristanovoj nevjerici, šoku i boli zbog vijesti da je izgubio oca i vjeru da će ga ikad imati, krije se prizvuk autorove kritike cijele situacije. Ukazuje na to da bi Tristan ipak mogao osuđivati Ruala zbog stanja u kojem se sada nalazi i njegovih odluka i postupaka iz prošlosti. Osuđuje Riwalina i kao onoga koji ga je svojim postupcima lišio i sebe i Ruala. Nitko pri tome nije mislio na samog

⁴¹³ Willson, H. B. (1965). The Old and the New Law in Gottfried's "Tristan." *The Modern Language Review*, 60(2), 218.

⁴¹⁴ "Tristande was daz maere/ vil innecliche sweare/ von anders nahte wan von dan/ daz er an dem getreuen man/ vater unde vaterwân/ alsô verlorn solte hân./" *Tristan* 4227–4232 ili 4365–4377.

Tristana, iako je sve rađeno u najboljoj namjeri.

Riwalinova smrt u Gottfriedovom romanu stavlja malog Tristana u ozbiljnu opasnost od Morganove osvete i rezultira Rualovim prijevarama da prikrije Tristanov identitet. Stoga, osim što Markea čini njegovim jedinim živim krvnim srodnikom, to zahtijeva Tristanovo neznanje o njegovom pravom identitetu, lišavajući ga istinskog osjećaja pripadnosti. Na taj način, Riwalinova smrt puni Tristanovu sudbinu nestalnošću i iskorijenjenošću, kako se to odvija kroz cijeli roman. S mrtvim ocem i skrivanjem podrijetla, počeci Tristanova izgnanstva utvrđeni su znatno prije ljubavnog napitka, zapravo, prije njegova rođenja.⁴¹⁵

Tristan je također rastrgan između dva ili čak tri oca: između Riwalina i Ruala, a zatim između Ruala i Markea. Gottfried snažno naglašava poteškoće uzrokovane ovim sukobima oko očinskog identiteta za Tristana.⁴¹⁶ On je i začet i rođen na rubu života i smrti njegovih roditelja — međupoložaj koji, čini se, oblikuje cijelu njegovu sudbinu. A Rualovim prikrivanjem njegova identiteta kao gospodara i nasljednika Parmenije, njegove su veze s domovinom znatno oslabljene. Snažan simbol Tristanove međuprostorne pozicije je more. Tristanovi stalni povratci moru označavaju nestabilnu fluidnost njegove pripadnosti, kako ljudima tako i mjestu.⁴¹⁷

Predstavlja li otac državu, onda državu vode očusi, odnosno maćehe, te države nisu u pravim rukama. I ako se očuh i maćeha trude, ne mogu zamijeniti pravog oca i majku, odnosno one koji su rođeni da vladaju. Ako je tako, onda Gottfried Tristanovim osuđivanjem očuha i oca, odnosno ideje oca i vjere u njega, kritizira maćehinsko vodstvo države koja tako ne može doći do svojih punih potencijala jer nema pravo, nasljedno odnosno talentirano i zaslužno vodstvo.

Marke konačno obećava Tristanu da će mu biti otac dok god je živ, a za Blanscheflur i Riwalina zatražio je milost i oprostjenje grijeha kod Boga, i vječnu sreću.⁴¹⁸ Naime, autor prikazuje osjećaj koji preplavljuje Markea nakon prvotne

⁴¹⁵ Robinson, K. M. (2009). *The Hero's Place: Medieval Literary Traditions of Space and Belonging*. The Catholic University of America Press, 194.

⁴¹⁶ *Tristan* 5638–5716.

⁴¹⁷ Robinson, K. M. (2009). *The Hero's Place: Medieval Literary Traditions of Space and Belonging*. The Catholic University of America Press, 206.

⁴¹⁸ "Rûal der guote bôt im dô/ ein vingerlîn an sine hant:/ "nu hêrre" sprach er "sît gemant/ mîner

sumnjičavosti i osuđivanja cijele situacije, a to je želja da se Tristanovim roditeljima, odnosno kraljevoj sestri Blanscheflur, oprostite grijesi koje su počinili za života te da imaju mir i sreću na drugom svijetu, ako to već nisu imali za života.

Posljedično, suočen s izborom hoće li postati vladar očeve zemlje ili ujakov vazal, Tristan se odlučuje za ovo drugo. Na mnogo načina ta odluka ne bi bila neočekivana. Srednjovjekovna tradicija mladića koji završava svoje obrazovanje kod svog ujaka dobro je dokumentirana. Osim toga, viteška odanost mnogim je mladićima bila sredstvo za izgradnju društvenog identiteta. Međutim, Tristanovo potpuno i gotovo bezuvjetno, bez oklijevanja odricanje od svog očinskog mjesta i prava rođenja, čini se iznenađujućim. Označava i njegovu nespremnost da stupi u obvezujući odnos odgovornosti između vladara i njegovih ljudi, i njegov pokušaj da stvori novu i zadovoljavajuću pripadnost jedinoj obitelji koja mu je preostala: Markeu. Pa ipak, Tristanovo novo pripadanje gotovo je odmah obilježeno učestalošću njegovih putovanja na dvor i s dvora. Osjeća se, kako u odricanju od nasljedstva, tako i u njegovom ponašanju kao Markeova vazala, da punopravno pripadanje, zajedno s odgovornostima i stabilnošću, stvara određenu dozu nelagode za Tristana. On odabire učiniti Markeov dvor svojim jedinim mjestom pripadanja, ali njegovo je pripadanje nestalno, a njegovo ubacivanje na dvor odlikuje se određenom odvojenošću. Tu odvojenost pokazuju njegovi brojni odlasci i povratci, njegove česte nevolje s drugim barunima, pa čak i njegova herojska djela (kao što je ubojstvo Morolda), koja izgleda nisu proizašla toliko iz bilo kakve žestoke privrženosti, već prije iz odvojenosti od svjetovnih vrijednosti, pa čak i od života općenito. Tristanovo protjerivanje iz zemlje njegova ujaka nakon otkrića njegove i Isoldine nezakonite ljubavi, nakon odricanja od vlastite zemlje, ne samo da eliminira posljednje Tristanove veze s određenim prostorom, već ugrožava i druge oblike pripadnosti koji su definirali njegov novi identitet: viteštvo, dvor, obitelj i ljubav.⁴¹⁹

Pri Isoldinoj kušnji užarenim željezom, zanimljiv postaje dio o hodočasniku,

rede und mîner maere”/ der guote un der gewaere/ Marke der nam ez und dach ez an./ der jâmer, den er dô gewan,/ der wart aber dô vester./ “a” sprach er “sûeziu swester,/ diz vingerlîn daz gab ich dir,/ und mîn vater der gab ez mir,/ dô er an sînem tode lac./ disem maere ich wol gelouben mac./ Tristan, gâ her und kûsse mich!/ und zwære, sollte leben und ich,/ ich wil dîn erbevater sîn./ Blanschefliure, der muoter dîn,/ und dînem vater Canêle,/ den genâde got zer sêle/ und geruoche in beiden samet gaben/ daz êwecliche lebende leben!/" *Tristan* 4286–4306.

⁴¹⁹ Robinson, K. M. (2009). *The Hero's Place: Medieval Literary Traditions of Space and Belonging*. The Catholic University of America Press, 207–208.

odnosno o “svetogrdnom hodočasniku” Tristanu. Naime, prema dogovoru s Isoldom Tristan se kamuflira u hodočasnika i na njen zahtjev nosi ju na rukama s broda na kopno, a kad dotaknu kopno odglumi da se spotaknuo te pada na pod s Isoldom na rukama. Čini se kao da leže jedno drugome u zagrljaju na boku.⁴²⁰ To je potrajalo vrlo kratko i poslužilo je tome da Isolda na sudu ima opravdanje za optužbe za prijevaru jer može reći da nikome osim kralju Markeu i ovom hodočasniku nikad nije ležala u zagrljaju.⁴²¹ Međutim, iz Isoldine pratnje se odvojila jedna velika skupina dvorjana sa štapovima i batinama namjeravajući kazniti hodočasnika zbog njegova pada. Isolda to sprječava riječima da hodočasnik nije mogao postupiti drugačije, jer je slab i bolestan te je pao bez zle namjere i greškom. Takvo ponašanje donijelo je Isoldi veliku hvalu i čast, svi su je u tišini slavili jer nije kaznila jadnoga hodočasnika.⁴²²

Hodočasnik je gotovo sveprisutan u narativnoj književnosti i može se naći u svim područjima i žanrovima njemačke književnosti srednjeg vijeka: daka-ko, u tekstovima predanim kao hodočasnički izvještaji, u ljubavnim pjesmama, propovijedima, pozivima na križarske ratove, podrugljivim pjesmama, alegorijama i brojnim drugim književnim oblicima. Svugdje evocira putovanje u udaljena i strana područja i traženje veće blizine Bogu. Hodočasnik je publici lako prepoznatljiv po karakterističnim obilježjima poput vanjskog izgleda (štap i torba, putna odjeća), ali i po poznavanju svijeta. Figura hodočasnika spaja stvarno, dobro poznato iskustvo hodočasnika s maštom pjesnika ili osobe koja izvješćuje o putovanju, pisca koji tu figuru na različite načine uvodi u svoje djelovanje i tako na različite načine i utječe na nju. Istodobno, on može pomaknuti odnos između stvarnog i imaginarnog u oblikovanju lika: stvarno gubi u određenoj mjeri svoju određenost, a imaginarno se izvodi iz neodređenosti. To nije slučaj samo u fiktivnoj književnosti, nego se može uočiti i u hodočasničkim izvješćima koja navodno prikazuju stvarnost. Hodočasnik, jasno definiran

⁴²⁰ “er tete alsô. dô’r an den stat/ und ûz hin an daz lant getrat,/ der wallaere nider zer erden sanc/ und viel als âne sînen danc./ daz sich der val alsô gewac,/ daz er der künigîn gelac/ an ir arme und an ir sîten./ hie was unlangez bîten./“ *Tristan* 15591–15598.

⁴²¹ “iuwer iegelich der siht nu wol,/ daz ich daz niht verrihten kan,/ daz âne Marken nie kein man/ an mînen arm kaeme/ noch daz nie man genaeme/ sîn lager an mîner sîten”/“ *Tristan* 15624–15629.

⁴²² “des gesindes kam ein michel schar/ mit staben und mit stecken dar/ und wolten den wallaere/ bereiten übeler maere./ “nein nein, lât stân!” sprach aber Îsôt/ “ez tete dem wallaere nôt./ er ist âmehtic unde cranc/ und viel âne sînen danc”/ Nu seiten sî’s ir sêre/ beidiu genâde und êre/ und lobeten s’in ir muote,/ daz sî sich mit unguote/ an dem armen niht enrach./“ *Tristan* 15599–15611.

svojim izgledom i situacijom, uvijek je jasan s obzirom na svoj stvarni status, razlog hodočašća, svoju pouzdanost i točan geografski cilj. Može se razvijati u bilo kojem smjeru – dovoljan razlog za svakog autora da uključi takvu figuru u svoju umjetnost.⁴²³

Zanimljivo je da se Gottfried – jedini od trojice klasika dvorskog razdoblja – oslanja na sva tri poznata tipa hodočašća: u romanu su prikazani pravi hodočasnik, junak prerušen u hodočasnika i protagonist koji prijeti hodočašćem.⁴²⁴ Postavlja se pitanje zašto Gottfried prikazuje da je Isolda izabrala kostim hodočasnika i igrokaz s Tristanom odjevenim u hodočasničke halje da bi prevarila javni, crkveni sud i prošla test božjeg suda užarenim željezom.

Najprije, Isolda koristi središnju sliku kršćanskog života, onu hodočasnika, koji bi na zemlji trebao živjeti prema božjim standardima, da bi prevarom i lažju, smišljenim igrokazom, ona i njen u hodočasnika prerušen ljubavnik Tristan bili proglašeni nevinima za preljub koji su svjesno, namjerno i kontinuirano činili. Neće biti osuđeni i osuđivani jer su za javnost dobili potvrdu da nisu krivi za nešto što su sigurno skrivali. Pritom su još glumili one koji opraštaju i ne kažnjavaju, odnosno pretvaraju se da su velikodušni u opraštanju i nekažnjavanju. Dobivaju vanjsku potvrdu i priznanje javnosti da su puni časti, neosvetoljubivosti, oprosta, razumijevanja te tako u javnosti sebe prikazuju boljima nego što uistinu jesu. Oslobađaju sami sebe osuđivanja javnosti i osude javnog i crkvenog suda.

Budući da Gottfried koristi izobličenu sliku hodočasnika, odnosno sliku “svetogrdnog hodočasnika” Tristana, onog hodočasnika koji to nije, kojemu je hodočasnička odjeća samo kostim, kojemu lik hodočasnika koristi samo kao paravan za ostvarivanje nečasnih ciljeva, čini se da su Gottfriedovo tumačenje i stavovi oko pitanja hodočasnika u ovom dijelu knjige različiti od uobičajenog tumačenja i slike hodočašća i hodočasnika i da je Gottfriedova namjera mogla biti da izazove značajnu kontroverzu, pa čak i sukob.

Naime, Gottfried pokazuje dva različita stava prema hodočasnicima. Jedan je stav pokazala Isolda kad je tražila da joj “svetogrdni hodočasnik” pomogne da na njegovim rukama siđe s broda, a nikome nije bilo čudno da je ona to tražila, iako je imala opravdanje da ne želi da ju nitko drugi takne ili nosi osim tog ho-

⁴²³ Samson–Himmelstjerna, C. v. (2004). *Deutsche Pilger des Mittelalters im Spiegel ihrer Berichte und der mittelhochdeutschen erzählenden Dichtung*. *Berliner Historische Studien (BHS)*, Band 37, 13.

⁴²⁴ Isto, 328 i 224–234.

dočasnika.⁴²⁵ To znači da je odnos prema hodočasnicima bio takav da, što god su od njih tražili, oni bi bez pogovora izvršili, neovisno hoće li za to biti nagrađeni ili neće. Naročito ako su to od njih tražili viši slojevi društva, pa bili njihovi zahtjevi toliko besmisleni kao onaj da ih se na rukama nosi dok silaze s broda. U taj stav spada i ideja da su hodočasnici slabi i bolesni, da nisu zlonamjerni i da, ako pogriješe u nečemu, ta greška nije namjerna niti smišljena. Sve te stavove o hodočasnicima Gottfried je iznio kao da ih je Isolda iskoristila kako bi ostvarila svoju namjeru prijekare božanskog suda u svoju i Tristanovu korist.

Isolda koristi javno mnijenje o hodočasnicima kako bi njime manipulirala. Zanimljivo je i da je ideja o tome da se Tristan maskira u hodočasnika Isoldi pala na pamet za vrijeme molitve i intenzivnog posta kojemu se podvrgla kad su joj odredili božji sud,⁴²⁶ a to govori o tome da su je molitva i post podsjetili na to da tako predano mole i poste samo hodočasnici.

Drugi je stav onaj da je skupina dvorjana, kad su Isolda i Tristan, "svetogrdni hodočasnici", odglumili pad pred njima, htjeli hodočasnika istući štapovima i batinama i kazniti ga za to što je posrnuo pod plemenitim teretom, Isoldom. Isolda je spriječila batinanje "jednog hodočasnika", a to je kod dvorjana izazvalo čuđenje i divljenje i pohvalu prema Isoldi jer se nije osvetila nad jadnikom i nije ga kaznila, nego se ponijela kao da je puna opraštanja. Sasvim je moguće da bi prema reakciji dvorjana koju Gottfried opisuje i Isolda postupila kao što su htjeli postupiti dvorjani, da hodočasnici nisu Tristan, te ne bi bila puna razumijevanja i praštanja. Dakle, hodočasnike se osuđivalo kao jadnike koji griješe ili su zgriješili te su ih za svaku grešku kažnjavali batinama, odnosno implicira se da hodočasnici batine primaju kao kaznu i dar kojim iskupljuju svoje ovomezaljsko postojanje i pripremaju se za nebeski dom. Čini se da je batinanje hodočasnika prilika za dvorjane da se ulaguju kraljici, iskale se na njemu koji će ionako bez obrane primiti batine. Dvorjanima će to biti prilika za "dobro djelo" i iskupljenje njihovih grijeha. Čini se, dakle, da se batinanjem hodočasnika izvršava trostruka dobrobit: 1. pomaže se Isoldi, 2. time se čini "dobro djelo", tu Gottfried koristi ironiju, 3. "pomaže" se hodočasniku da što prije ispuni kriterije za ulazak u nebeski dom u koji se dolazi patnjom.

⁴²⁵ "sine wolte sich niht in den tagen/ dekeinen Ritter lâzen tragen./" *Tristan* 15577f.

⁴²⁶ "dem bevalch si harte vaste/ mit gebete und mit vaste/ alle ir angest unde ir nôt./ in disen dingen haete îsôt/ einen list ir herzen vür geleit/ vil verre üf gotes höfscheit./ si schreip unde sande/ einen brief Tristande/" *Tristan* 15547–15554.

Visoko društvo smatra da hodočasnici moraju činiti i trpjeti sve što im ti narede ili učine. Zbog toga je Isoldin postupak kod dvorjana izazvao takvo čuđenje. Sve je ovo moguće ovako interpretirati jer dvorjani i masa pred kojom se to događa ne znaju da hodočasnik nije zapravo hodočasnik, nego Tristan, te Gottfried uspijeva pokazati čitateljima / slušateljima koji sve znaju, kako su kontroverzni stavovi prema hodočasnicima i kako jednostavno mogu dovesti do promjena mišljenja, sukoba ili oprosta.

Budući da je Isoldi prevara s hodočasnikom pala na pamet za vrijeme vruće molitve i strogoga posta, Gottfried izokreće i pojam hodočašća koji se koristi za prikaz unutarnjega duhovnog putovanja kroz molitvu, meditaciju ili mistično iskustvo. Za hodočasnika se povlačenje iz svakodnevnog svijeta u samostan ili pustinjačku ćeliju, odnosno odabir ulaska u fizički ograničen život posta, izolacije i tišine, smatra načinom oslobađanja duše da putuje prema unutra. Gottfried prikazuje da su molitva, meditacija i mistično iskustvo u koje je Isolda upala postom i izolacijom nju doveli do rješenja kako da iskoristi pojam hodočasnika u potpuno različitom smislu. Ona je iskoristila unutarnje duhovno putovanje koje hodočasnici doživljavaju tako da je duhovne vrijednosti istine, vjere, božje milosti i pravde do kojih dolaze hodočasnici izokrenula u laž, obmanu i prevaru.

Naime, hodočašće i hodočasnik je široka tema koja se dotiče mnogih aspekata ljudskog postojanja, označavajući ne samo fizičko putovanje do posebnog mjesta, već i unutarnje duhovno putovanje, pa i sam život. Gottfried opet ironizira situaciju pa pokazuje Isoldino i Tristanovo fizičko putovanje, njihovo unutarnje putovanje i njihov život potpuno suprotnim od smisla života hodočasnika i hodočašća. Ono se često koristi za metaforu putovanja pojedinca kroz život, ponekad kao opći opis osobnog rasta i istraživanja, ponekad, kao u kršćanstvu, ocrtavajući određeni duhovni fokus ili put za koji se vjeruje da će dovesti do susreta s Bogom. Tristan i Isolda ovim činom obmane ne rastu osobno, njihov put kroz život je popločan prevarama, lažima i obmanama, njihov je duhovni fokus na molitvi Bogu da im pomogne lagati, varati i obmanjivati, a njihov put vodi upravo u suprotnom smjeru od onoga prema Bogu, iako ga stalno zazivaju, mole mu se, traže pomoć i podršku od njega.

Zanimljiva je činjenica i da se obmana događa na brodu, odnosno na silasku s broda. Gottfried podsjeća na to da Tristana i Isoldu sjećanja na brod vezuju uz čarobni ljubavni napitak i taj pokušaj manipuliranja i kontroliranja događajima koji je krenuo krivo. Dolazak na brod, odnosno Isoldino

silazanje s broda u Tristanovom naručju, trebao se dogoditi, ali nije, jer je ona obećana drugom muškarcu i njih dvoje nisu pripadali jedno drugome. Prikazani silazak s broda u Tristanovu naručju jest opisivanje povratka na mjesta koja imaju posebno osobno značenje za dvoje ljubavnika, za slavlje početka njihove ljubavi, tugovanje zbog nemogućnosti ostvarivanja te ljubavi ili, jednostavno, za sjećanje na njihovu ljubav. Vezanost za posebna mjesta vrlo je postojana ljudska karakteristika koja se proteže i kroz Gottfriedov roman i njegov prikaz mjesta susreta Tristana i Isolde. Koristeći hodočašće i hodočasnika i njihovu sliku unutar njegove kulture i sustava vjerovanja, Gottfried podsjeća na drugačija mjesta sjećanja i susreta, ona koja se nisu trebala dogoditi, kao ona Tristana i Isolde, jer nisu bila prirodna i spontana, nego kontrolirana i manipulirana, odnosno u slučaju kralja Markea i Isolde, dogovorena i forsirana, te nisu sveta nego prokleta, što se proteže kao ideja kroz cijeli roman.

Još je jedna poveznica s hodočasnici u poglavlju sa "svetogrdnim hodočastnikom" ona koja se odnosi na to da je kraljica Isolda predala svoje srebro i zlato, svoj nakit i sve što je posjedovala od konja i odjeće, poklonila je da bi dobila božju milost i dobrohotnost, kako bi Bog previdio njezinu pravu krivnju i ponovo joj omogućio vraćanje njezina ugleda. Uputila se u katedralu i sa žarom slušala službu božju. Mudra i dobra bila je u pobožnoj predanosti.⁴²⁷ Obukla se u košulju grubog tkanja i prebacila preko vunenu opravu koja je bila kratka i dosezala joj za širinu šake iznad gležnjeva. Rukavi su joj bili zavrnuti do iznad laktova, ruke i stopala ogoljeni.⁴²⁸ Mnogi su je tako promatrali očima i srcem, zabrinuti i puni suosjećanja. Njezina odjeća i izgled bili su predmet interesa. U međuvremenu je donesena relikvija na koju se trebala zakleti. Tako se dopustilo Isoldi da razotkrije svoju krivnju zbog njenih grijeha Bogu i svijetu. Isolda je svoju čast i život u potpunosti predala božjoj milosti i suosjećanju. Sa strahom je predala svoje srce i svoju ruku relikviji,

⁴²⁷ "diu guote küniginne Îsolt/ diu haete ir silber unde ir godt,/ ir zierde und swaz si haete/ an pferden unde an waete/ gegeben durch gotes hulde,/ daz got ir wâren schulde/ an ir niht gedaechte/ und si z'ir êren braechte./ hie mite was si zem münster komen/ und haete ir amtet vernomen/ mit inneklichem muote./ diu wîse, diu guote,/ ir andâht diu was gotelich./" *Tristan* 15643–15655.

⁴²⁸ "si truoc ze nâhest an ir lîch/ ein herte hemedē haerîn,/ dar obe ein wullîn rockelîn/ kurz und daz mê dan einer hant/ ob ir enkelînen want./ ir ermel wâren ûf gezogen/ vaste unz an den ellenbogen./ arme unde vûeze waren bâr./" *Tristan* 15656–15663.

zakletvi i božjoj milosti na zaštitu i brigu.⁴²⁹ Bili su tamo i mnogi koji su je promatrali sa zlobom i koji bi rado kraljici njenu zakletvu pripisali na njezinu štetu i propast. Gorka žuč zavisti i upravitelj imanja Marjodo i ovako i onako su na svaki način radili na kraljičinu štetu. S druge strane, bilo je mnogo onih koji su se prema njoj odnosili s poštovanjem i htjeli joj samo dobro. I tako je svađa među njima u odnosu na njezinu zakletvu išla na ovu i na onu stranu. Jedni su joj bili naklonjeni, drugi su bili protiv nje, kako to već ide u tim stvarima.⁴³⁰

Iz toga se pripovijedanja vidi da je Gottfried kontroverze i sukobe koji su se odnosili na hodočasnike i vjernike srednjovjekovlja zrcalio na situaciju s Isoldom da bi ukazao na međusobne sukobe i zauzimanje strana u sukobima kroz osuđivanje. Htio je pokazati da, dok ima sukoba, osuđivanja, manipuliranja i zauzimanja strana, nema praštanja. Gottfried piše o hodočascima, vjernicima, čudima i kultu relikvija te propituje sve te pojmove kao i duhovno i religiozno iskustvo. Dakle, da bi Isolda dobila oprost od Boga i svijeta te vratila svoj ugled, prikazuje se kako traži kontakt s Bogom koji bi trebao biti neposredan i intiman. Čini se kao da on to izvana i jest, na primjeru odricanja od odjeće, obuće, nakita, konja, zlata i srebra. Također, Gottfried neposrednost kontakta s Bogom najprije povezuje s odricanjem od vanjskih znakova povezanosti sa svjetovnim, a to je sve ono materijalno, i svođenje na neophodno što bi predstavljao Isoldin posjet katedrali u priprostoju gruboj vunenoj halji koja bi baš svojom grubošću, priprostošću, kratkoćom, ogoljenošću ruku i nogu mogla biti isposnička i hodočasnička. Odnosno, simbolizira neposrednost kontakta gruboga i hladnoga s nježnom i toplom Isoldinom kožom. Tako je simbolizirana ranjivost njezina izlaganja osuđivanju javnosti. Publika s Isoldom suosjeća.

Gottfried stvara kontrast i u odnosu na hodočasničku masku koju je Tristan obukao da bi odglumio jadnog hodočasnika koji u svom naručju nosi Isoldu te

⁴²⁹ "manec herze und Auge nam ir war/ swære unde erbermeclîche./ ir gewandes unde ir lîche/ des wart dâ dicke war genomen./ hie mite was ouch daz heiltuom komen./ ûf dem si sweren solde./ alsus hiez man Îsôt êre unde leben/ vil verre an notes giûete ergeben./ si bôt ir herze unde ir hant/ vorhtliche, als ez ir was gewant./ dem heiltuom unde dem eide./ hant unde herze beide/ ergap si gotes segene/ ze bewarne und ze pflegene./" *Tristan* 15664–15680.

⁴³⁰ "Nu wâren dâ genuoge/ sô grôzer unvuoge,/ daz si der küniginne ir eit/ vil gerne haeten ûf geleit/ ze schaden und ze valle./ diu bitter nitgalle,/ der truhseze Marjodô/ der treib ez sus unde sô/ und manege wîs z'ir schaden an./ dâ wider was aber dâ manic man/ der sich an ir êrte/ und ez ir ze guote kêrte./ sus gie daz criegien under in/ umbe ir eit her unde hin./ der was ir übel und dirre guot, als man ze solen dingen tuot./" *Tristan* 15681–15696.

time, budući da je ta maska bila Isoldina ideja, dovodi u pitanje njezinu iskrenost i namjeru. Isolda je prikazana kao da ne glumi, nego kako se, da bi prošla božji sud, dobila javni oprost i vratila svoj ugled, odrekla svega materijalnoga, odjenula isposničku halju i takva ušla u katedralu, odnosno u javnost. Izložila se osuđivanju, ali izazvala sažaljenje javnosti i dobila mogućnost praštanja i, u konačnici, oprost. Prikazano je i da ima trenutaka u kojima publika osjeća intimnost Isoldina čina, a koji je ostvaren opisom njezina slušanja službe božje kojoj se žarko prepustila u pobožnoj predanosti. Težnja srednjovjekovnog čovjeka prema direktnome kontaktu s božanskim tu se prikazuje u misnoj pobožnosti.

Misa i, zajedno s njom, pokora, predstavljaju dva sakramenta. U srednjemu vijeku imali su veliku važnost, a Isolda, koja predstavlja negativan tip pobožnosti, prikazana je tako da se prema vani čini da je osjetila povezanost s božanskim preko mise i pokore. Gottfried prikazuje koliko je pritiska bilo i na klericima da pokažu svoju vjeru u trenutcima u kojima se, kako je propisano, unutar rituala događao božanski misterij, naravno uz vjernike. Oni su glumili jednako dobro kao Isolda. Gottfried ipak smatra da je Isolda mudra i dobra, jer je sve pripremila da bi izgledalo kako ona govori istinu i ne laže pred Bogom niti pred svijetom, ali samo tehnički. Sadržajno i moralno taj je čin, kao i njezin preljub, upitan. Mudra, naglašava Gottfried, jer je na taj način sačuvala svoj život, što je s obzirom na opis javnosti sukobljene oko nje, bio neophodan potez. Ona pretpostavlja da bi je "razapeli" da se dokaže njena krivnja, kao što su sami podijeljeni oko toga tko je za, a tko protiv nje. Njezina bi istina samo poslužila za potpirivanje sukoba već prisutnih u javnosti.

Pitanje je zašto Gottfried naglašava da je ona dobra, kad se zna što sve radi da sačuva *status quo* svoje veze. Jedno je moguće tumačenje da se čini kako Gottfried želi pobuditi neosuđivanje, odnosno otvoriti vrata praštanju idejom da je u svojoj srži, u intimi koju simbolizira Isoldina isposnička hodočasnička halja, ona dobra. U skladu s vremenom zaslužuje kršćanski oprost kao božje dijete, ali da su je okolnosti, zlato, srebro, nakit, konji, odjeća, odnosno pripadnost određenom miljeu i društvenom sloju, doveli do toga da u ovoj situaciji bude i radi to što radi. Gottfried potiče na praštanje s idejom da je svaki čovjek u svojoj srži dobar, ali da se ta dobrota negdje na životnome putu (Gottfried koristi metaforu hodočasničkog zemaljskog puta života prema nebeskome domu) zatomi, zaboravi, potisne zbog okolnosti u kojima se ljudi nalaze. Na to bi se trebalo podsjetiti, odnosno to treba uvijek imati u vidu u odnosu na drugoga te biti spreman na opraštanje. Analogija s hodočašćem je jasna, Isolda nije išla na

hodočašće svojom voljom, koje bi putovanje, kako je to u srednjem vijeku uobičajeno, bilo od svetišta do svetišta, već je protiv svoje volje bila poslana do mjesta gdje se nalazila relikvija na koju se trebala zakleti. Pritom zavarava javnost da je na hodočašću kao unutarnjem putovanju povratka etičkim vrijednostima. Gottfried zna da je to nemoguće uz postupke koje Isolda čini te ukazuje na to da je unutarnje hodočašće cjeloživotno putovanje do promjene svijesti, dok se kod Isolde promjena svijesti nije dogodila.

Publici je odmah jasno i to da će Isolda opet pogriješiti i da će joj opet trebati oprost, te time postaje primjer za svakog čovjeka koji griješi i potreban mu je oprost, odnosno publika je pozvana da ima suosjećanje prema onima koji griješe te da bude spremna udijeliti oprost. Unutarnje je putovanje prema promjeni svijesti dugotrajno i mučno i do njega se rijetko može doći samo fizičkim putovanjem od svetišta do svetišta, od relikvije do relikvije.

U jednom trenutku Gottfried propituje čin molitve. Isolda se u katedrali sa žarom molila tijekom službe božje u pobožnoj predanosti. Gottfried naglašava da je Isolda svoju čast i život u potpunosti predala božjoj milosti i suosjećanju. Sa strahom je predala svoje srce i svoju ruku božjoj milosti na zaštitu i brigu. Ovdje izgleda da je Isolda ipak prikazana u skladu s vremenom kao da ima strahopoštovanja prema Bogu, te se nadala suosjećanju, milosti, zaštiti, pomoći. Za to je predala svoje srce i ruku kroz ritual božje službe i vjerskih gesti koje su u to vrijeme tražile odricanje od materijalnoga i predavanje časti i života. Gottfried prikazuje da ju molitva dovodi u dodir s nadnaravnim, kakav god to oblik kontakta bio i koliko god se površnim i koristoljubivim činio. Gottfried prikazuje emotivnost tog trenutka kroz potpuno predavanje transcendentalnoj sili, ali ono što se iza toga krije i prevladava jest u stvari strah od neizvjesnosti rezultata i njezine ranjivosti jer se morala potpuno prepustiti i predati s jedinim saznanjem da je učinila što god je mogla da stvari okrene u svoju korist. Sad joj je ostalo samo prepuštanje kontrole i nadanje da će se sve odigrati povoljno za nju.

To je i trenutak u kojem Gottfried prikazuje da se događa čudo. Naime, autor propituje tadašnje vjerovanje da se božja moć pokazuje preko čuda. Publika se pita zašto bi njoj koristoljubivoj i nepoštenoj Bog dao čudo? O tome se gore već pisalo i samo će se kratko ponoviti da je Gottfriedova ideja, a na nju navodi metafora hodočasnika, da svatko na ovom zemaljskom putu prema nebeskom domu zaslužuje oprost jer je u svojoj biti dobar, ali su okolnosti u kojima se nalazio svojom ili tuđom krivicom dovele do toga da se ta dobrota zatomi, potisne, zaboravi, i t. d. Isolda nije išla na unutarnje hodočašće, odnosno sve

je inscenirala kao da izgleda da jest, ali išla je na prisilno hodočašće do svetišta na kojemu se nalazila relikvija na koju se trebala zakleti. To joj nije pomoglo da se promijeni.

Gottfried ukazuje na to da je vjerojatno bilo dobrovoljnih i prisilnih hodočašća, s različitim svrhama i ciljevima, prema svetištima koja su čuvala dragocjene relikvije. Što se tiče relikvija, one u srednjovjekovlju svjedoče o vjerovanju u živu i vidljivu božju prisutnost koje ima funkciju vršiti čuda, no Gottfried i to propituje. I ne samo to, već on u sceni gdje su Isoldi donijeli relikviju na koju se trebala zakleti u istinitost njezinih tvrdnji, propituje i ideju svoga vremena da čuda igraju važnu ulogu u duhovnom životu. Predstavljaju jedno od sredstava komunikacije između ovoga i onoga svijeta. Moglo bi se pomisliti da se Gottfried tako otkriva kao čovjek svoga vremena koji je u potrazi za čudima i spreman je prikazati da su čuda prisutna posvuda odnosno u svakom neobičnom fenomenu. Prema ovom poglavlju to i jest istina, ali Gottfried je u potrazi za jednim drugim čudom te ironija ovoga poglavlja postaje još jasnija. Čudo se događa kad Isolda nosi užareno željezo a da ne bude ozlijeđena. No tek tada se pokazuje prava namjera koja se krije iza Gottfriedova prikaza cijele rečene situacije, jer za Gottfrieda to nije čudo, već ruganje s vjerom, duhovnošću i religijom.

Isolda u božje ime uzima u ruke užareno željezo te ga nosi bez da ju opeče. Tada postaje jasno i svijetu dokazano, piše u tom poglavlju, da se svemogući Krist svija kako vjetar puše. Previja se i prilagođava tako dobro i odgovarajuće, kad ga se ispravno zna zamoliti, na što on ima i pravo. Svakomu služi, pravednomu i onomu koji vara. U istini ili u šali, uvijek je onakav kakvog ga se želi. To se pokazalo i kod spretne kraljice. Bila je spašena kroz svoju prevaru i lažnu zakletvu, koju je dala Bogu kako bi povratila svoj ugled.⁴³¹ Gottfriedove riječi da je kroz Isoldin božji sud svijetu dokazano da se Krist prilagođava kako vjetar puše i kako kome i zašto odgovara, vraćaju sve na ljude i na njihove moralne vrijednosti. Gottfried kaže da ništa nije ovisno o Kristu, već je sve ovisno o Kristovoj svijesti u ljudima, a to je svijest o ljubavi, praštanju, razumijevanju, pri-

⁴³¹ "in gotes namen greif sie's an/ und truog ez, daz si niht verbran./ dâ wart wol g'offenbaeret/ und al der werlt bewaeret, daz der vil tugenthafte Crist/ wintschaffen alse ein ermel ist./ er vüegert unde souchet an,/ dâ man'z an in gesuochen kan,/ alse gevuoge und alse wol,/ als er von allem rehte sol./ erst allen herzen bereit,/ ze durnehte und ze trüegeheit./ ist ez ernst, ist ez spil,/ er ist ie, swie sô man wil./ daz wart wol offenbâre schîn/ an der gevüegen künigîn./ die generte ir trüegeheit/ und ir gelüppeter eit,/ der hin ze gote gelâzen was,/ daz s'an ir Eren genas./" *Tristan* 15731–15750.

hvaćanju. U trenutku podijeljenosti, prevare, glume, osuđivanja, manipuliranja, i t. d., Kristove svijesti nestaje u ljudima, a tad ne pomažu niti molitve, niti pokore, niti relikvije, niti odricanja, niti hodočašća, vanjska ili unutarnja, i t. d.

Čuda, kako su shvaćena u srednjem vijeku, Gottfried propituje i publici skreće pozornost na to da je jedino čudo ono odricanja od manipuliranja, osuđivanja, prijevare, glume, i t. d., a okretanje prema ljubavi, praštanju, razumijevanju, prihvaćanju, istini, pravdi, i t. d. Stoga čudo koje se ondje događalo, prema Gottfriedu, nije pravo čudo. Pravo bi čudo bilo prihvaćanje sebe i drugih takvima kakvi jesu, istina, neosuđivanje, odustajanje od manipuliranja, prepuštanje kontrole, povjerenje, skidanje maski, prestanak glumljenja. To bi omogućilo čudo, čudo praštanja, a dogodilo bi se zato jer svatko ima pravo na grešku i na oprost, na novu priliku. Međutim, kako je čudo nošenja užarenog željeza bez ozljeđivanja fikcija, tako je i čudo opraštanja nemoguće, jer ovisi o ljudima da o tome odlučuju. Ljudi su prikazani kao podijeljeni sukobima, različitim mišljenjima, uvjerenjima, ciljevima, vrijednostima, i t. d., te bi ponašanje u skladu s Kristovom sviješću zahtijevalo i Kristovu žrtvu. Na primjeru Isolde i Tristana Gottfried pokazuje da je to nemoguće, odnosno kad bi se takve stvari događale u realnosti, takvo bi nešto uistinu bilo čudo koje bi svjedočilo o neposrednom i intimnom kontaktu zemaljskoga s transcendentnim, odnosno o Kristovoj svijesti ljubavi i praštanja u čovjeku.⁴³²

Bez vodstva ljubavi nitko ne može afirmirati unutarnje vrijednosti, jer ljubav usrećuje, ona je produhovljujući trud, omogućava život pun časti i poštovanja, kroz nju nastaje potpunost.⁴³³

Tome nasuprot, Riwalinu Rual, njegov vjerni maršal, nakon što mu je Riwalin rekao za Blanscheflur, savjetuje da se vjenčaju u Crkvi po kršćanskom obredu, pred svećenicima i laicima, jer će mu to donijeti još više posjeda, blagoslova i ugleda.⁴³⁴ To se može shvatiti dvojako: najprije da maršal to savjetuje zbog toga da Riwalin, dijete i Blanscheflur ne bi bili osuđivani, nego prihvaćeni od zajednice, jer svećenici i laici predstavljaju cijelu zajednicu. Ili se očekuje da se

⁴³² Vauchez, A. (1978). *La spiritualità dell'occidente medioevale secoli VIII. – XII*. Vita e pensiero, 164–170

⁴³³ "liebe ist ein alsô saelic Ding,/ ein alsô saeleclîch gerinc,/ daz nieman âne ir lêre/ noch tugende hât noch êre./ sô manec wert leben, sô liebe vrumet,/ sô vil sô tugende von ir kumet,/" *Tristan* 187–192.

⁴³⁴ "Und râte zwâre, daz ir ê/ ze kirchen ir geruochet jehen,/ da ez pfaffen unde leien sehen,/ der ê nach cristenlîchem site./ dâ saelegt ir iuch selben mite./ und wizzet waerlîchen daz,/ iuwer dinc sol iemer deste baz/ ze êren und ze guote ergân"/" *Tristan* 1630–1637.

u dogovoru s Crkvom povećaju Riwalinove materijalne dobiti i ugled.

Autor također odstupa od bilo kakvog jednostavnog odraza stvarnosti tako što u svom prikazu, radi kontrasta i preispitivanja, suprotstavlja elemente dvaju različitih oblika vjenčanja koji su se koristili u srednjem vijeku: takozvani *Muntehe* ili vjenčanje (dogovoreno) između muškaraca, obično nevjestinog oca, koji je imao zakonsku vlast nad njom i u njezino ime, i budućeg muža, na kojeg je ta vlast bila prenesena. Drugi način je *Friedelehe* ili brak na temelju obostranog, slobodno danog pristanka. Potonji je bio oblik zakonitog braka koji je bio na snazi prije nego što su kanonski pravници razvili svoju doktrinu konsenzusa i bio je prilagodljiv njihovim ciljevima, dok prvi više odgovara onome što se nazvalo feudalnom bračnom praksom muškarcem na muškarca (ili obitelj – obitelj) pregovaranje i patrijarhalno zaobilaženje ženinih želja.⁴³⁵

Nadalje, Riwalinov maršal Rual preporučuje mu da oženi Blanscheflur s obrazloženjem da, budući da je bila ljubazna prema njemu, sada bi trebala požeti dobrobit (izbjegavanjem sramote koja bi je inače zadesila). Drugim riječima, daleko od toga da bude prisiljena na dogovoreni brak, ženini interesi su ovdje uzeti u obzir i, sudeći po implikacijama sramote ako bi imala svoje dijete izvan braka (1493: *kebesliche*), ovaj brak je upravo ono što ona želi.⁴³⁶

No, u kontekstu osuđivanja, ova se scena može interpretirati kao vodstvo kojemu se obraćaju osuđivani. Ono će im pokazati put prema praštanju od osuđivanja. Pokušava se zadovoljiti normu i protokole kako bi se izbjeglo osuđivanje, zbog čega se takav čin može smatrati licemjernim, dvoličnim i koristoljubivim, a ne čistim činom ljubavi, iako je ljubav među ljubavnicima postojala. No, društveno-politička situacija zahtijevala je pri prilagodbi maršalovo političko vodstvo.

5.6. Molitva i meditacija

Tristan je ostao i bez bioloških roditelja i bez roditelja koji su ga posvojili i odgajali, dakle nakon oslobađanja od norveškog ropstva, te se našao sam u kraljevstvu Cornwall kod kralja Markea. Oslonio se na svoje vještine, sposobnosti

⁴³⁵ Green, D. H. (2009). *Women and Marriage in German Medieval Romance Cambridge Studies in Medieval Literature*. Cambridge University Press, 72.

⁴³⁶ Isto, 132.

i talente kako bi iz prilika u kojima se našao izvukao ono najbolje. Jedno od sredstava kojima se služio, osim svoga znanja i ljepote, bila je i molitva.

Tri epizode (Tristanova otmica, borba s Moroldom i Isoldina muka) u određenim aspektima dijele isti osnovni obrazac: u svakom je događanju božja intervencija potaknuta molitvom osobe ili ljudi u nevolji. To se već vidjelo u slučaju Isoldine kušnje, ali se odnosi i na druge dvije epizode. Nakon što su Norvežani oteli Tristana, Curvenal, njegov učitelj, zalutao i u smrtonosnoj opasnosti, moli se Bogu da ga spasi.⁴³⁷ Usprkos tome što nikada prije nije veslao u čamcu,⁴³⁸ kreće u božje ime,⁴³⁹ na kraju stigavši kući jer ga je Bog udostojio svoje milosti.⁴⁴⁰ Odmah nakon njegova povratka, i on i ostali Parmenci se žarko i dugotrajno mole da Bog pomogne Tristanu u njegovoj trajnoj nevolji i vrlo brzo nakon toga, Bog šalje oluju koja omogućava da se ta želja ostvari.⁴⁴¹

Slično tome, Tristanovoj pobjedi nad Moroldom ne prethode samo različita zazivanja Boga ili poticaji na molitvu s Tristanove strane,⁴⁴² nego i na samom otvaranju epizode, suznom i očajničkom molitvom kornvalskih baruna da Bog

⁴³⁷ "got hêrre, wie gewirbe ich?/ ine wart alsus besorget nie./ nu bin ich âne liute hie/ und enkan ouch selbe niht gevarn./ got hêrre, dû solt mich bewarn/ und mîn geverte hinnen sîn!/ ich wil ûf die genâde dîn,/ des ich nie began, beginnen./ wis mîn geleite hinnen!" *Tristan* 2360–2368.

⁴³⁸ "durch daz er vorhte den tût,/ wan er niht varn kunde/ noch es nie dâ vor begunde./" *Tristan* 2356–2358.

⁴³⁹ "in gotes namen vuor er dan/" *Tristan* 2370.

⁴⁴⁰ "als es im got gegunde/" *Tristan* 2372.

⁴⁴¹ "manec zunge dâ mit triuwen bat,/ daz got sîn helfe waere./ dâ wart manic clagemaere./ ir clage was sus, ir clage was sô./ und also ez an den abent dô/ und an ein scheiden muose gân,/ ir clage, diu ê was undertân,/ diu wart dô gar einbaere./ si triben dô niwan ein maere,/ si riefen hie, si riefen dort/ niht anders wan daz eine wort:/ „bêas Tristant,/ tum cors, ta vie a dè commant!/ dîn schoener lîp, dîn süeze leben/ daz sî hiute gote ergeben!" *Tristan* 2386–2400.

⁴⁴² "und bitet den alle derzuo/ durch gotes willen allermeist,/ daz ime der heilege geist/ gelücke gebe und êre,/ und envürhte niht ze sêre/ Môrldes groeze und sîne craft." *Tristan* 6120–6125; "und dirre hêrren edeliu kint,/ diu dâ ze schalken worden sint,/ diu möhten noch wol werden vrî,/ swie ungedâht es in doch sî./ got sî, der mich noch des gewer!/ wan ich's in sînem namen ger,/ daz ich noch mit mîn selbes hant/ den hervanen in Îrlant/ mit disen lantgenôzen/ alsô müez ûf gestôzen,/ daz daz lant und diu erde/ von mir genidert werde!" *Tristan* 6321–6332; "Tristan sprach aber: „diz muoz ich/ mit gotes helfe erzeigen,/ und müeze den geveigen,/ der ureht under uns beiden habe!" *Tristan* 6450–6453; "wir suln ez allez gote ergeben." *Tristan* 6760; "got selbe, der mit mir sol gân/ ze ringe und ouch ze vehte,/ der bringe reht ze rehte!/ got muoz binamen mit mir gesigen/ oder mit mir sigelôs beligen./ der walte es unde müeze es pflegen!" *Tristan* 6778–6783.

zaštiti njihovu djecu i lozu.⁴⁴³ Ta želja je naravno ispunjena kada Tristan porazi Morolda. Paralela s Isoldinom molitvom prije kušnje u ovom je slučaju možda posebno izražena, s obzirom na to da je ponašanje baruna i tu i drugdje u romanu u najboljem slučaju moralno upitna.

To nisu jedine prilike u kojima se barem implicira da Bog djeluje kao odgovor na molitvu. Odmah po dolasku u Cornwall, Tristan je tri puta bio uključen u dugu i srdačnu molitvu tražeći božju zaštitu,⁴⁴⁴ a malo kasnije Rual se moli da ga Bog uputi na Markeov dvor i posljedično na Tristana.⁴⁴⁵ Želje obojice molitelja ubrzo su ispunjene, ne samo posredstvom dvojice hodočasnika koje susreću i Tristan i Rual, a čija je bliska povezanost s Bogom naglašena pomoću nekoliko sintagmi, poput *gote gebaere* „božanski aspekt“,⁴⁴⁶ *gotes kint* „božja prava djeca“,⁴⁴⁷ *gotes knehte* „božje sluge“,⁴⁴⁸ već pripovjedač govori konkretno da se Rual susreo s hodočascima božjom milošću.⁴⁴⁹

Čini se da su uslišane i naknadne molitve upućene u nevoljama, poput Isoldi-

⁴⁴³ ”kniuwende unde an ir gebete,/ daz iegelicher sunder tete/ unschamelich unde untougen,/ mit riezenden ougen,/ mit innecllichem smerzen/ des libes unde des herzen:/ daz im got der guote/ beschirmete unde behuote/ sîn edelkeit und ouch sîn kint./“ *Tristan* 6038–6047.

⁴⁴⁴ ”der trôstlôse ellende/ der vielt ûf sîne hende/ ze gote vil inneclliche:/“ *Tristan* 2487–2489; ”vil jaemerliche er aber began/ ze gote clagen son ungemach;/ ze himel er inneclliche sach:/ ”got“ sprach er ”hêrre guoter,/ mîn vater und mîn muoter/ wie hânt si mich alsus verlorn!/ owê wie wol haete ich verborn/ mîn veigez schâchzabelspil,/ daz ich iemer hazzen wil!/ sperwaere, valken, smirlîn/ die lâze got unsaelic sîn!/ die hânt mich mînem vater benomen,/ von der schulden bin ich komen/ von vriunden und von kunden./ und alle, die mir gunden/ gelückes unde guotes,/ die sint nu swaeres muotes/ und sêre trûric ambe mich./ â sîeziu muoter, wie du dich/ mit clage nu quelest, daz weiz ich wol./ vater, dîn herze ist leides vol./ ich weiz wol, ir sit beide/ sêre überladen mit leide./ und ouwê hêrre, wiste ich doch,/ daz ir daz wistet, daz ich noch/ mit wol gesundem libe lebe,/ daz waere ein michel notes gebe/ iu beiden unde dâ nâch mir./ wan zwâre ich weiz vil wol, daz ir/ kûme oder niemer werdet vrô,/ ezn gevüege danne got alsô,/ daz ir bevindet, daz ich lebe./ aller sorgaere râtgebe,/ got hêrre, nû gevüege daz!”/“ *Tristan* 2585–2619; ”genaedeclicher trehtin,/ welch rât gewirdet aber nu mîn?/ jene zwêne man, die dort her gânt,/ ist daz si mich ersehen hânt,/ die mugen mich aber wol vâhen/“ *Tristan* 2655–2659.

⁴⁴⁵ ”â!” dâhte er ”hêrre trehtin,/ diz mac wol dîn genâde sîn./ ist Tristan, alse ich hân vernomen,/ alsus ze Curnewâle komen,/ sô ist er rehte komen hin heim;/ wan Marke der ist sîn oeheim./ dâ wîse mich hin, sîezer got!/ â hêrre got, durch dîn gebot/ du lâ mir noch sô wol geschehen,/ daz ich Tristanden müeze sehen!”/“ *Tristan* 3835–3844.

⁴⁴⁶ *Tristan* 2624.

⁴⁴⁷ *Tristan* 2627.

⁴⁴⁸ *Tristan* 2640.

⁴⁴⁹ ”von gotes genâden dô vant er/“ *Tristan* 3804.

ne da je Brangijena ne izda nakon što je spavala s Markeom,⁴⁵⁰ Brangijenina da je njezini potencijalni ubojice pošteđe,⁴⁵¹ i Tristana i Isolde da njihova tajna ne bude otkrivena prigodom njihova susretanja u voćnjaku.⁴⁵²

Ovi primjeri očito uspješne molitve također se moraju promatrati u kontekstu određenih odlomaka u kojima se implicira da su oni koji se pouzdaju u Boga uspješniji u životu od onih koji se oslanjaju na nešto drugo — bilo na sreću, kao što su norveški trgovci koji su se posve prepustili tom jadnom osloncu zvanom “slučaj”,⁴⁵³ ili vlastite snage, kao što je Morold jer je on pravedno ubijen. Nije se uzdao u Boga nego u vlastitu snagu.⁴⁵⁴

Molitva Bogu, jasno je, ne isključuje ljudski napor, kao što se može vidjeti u mnogim gore navedenim primjerima, ali svakako bi se moglo tvrditi da Gottfried vjeruje u transcendentnog, intervencionističkog, suosjećajnog, iako možda i pretjerano popustljivog kršćanskog Boga, koji odgovara na molitve onih koji “pitaju, traže i kucaju” – premda bez previše pomnog ispitivanja njihove unutarnje motivacije za to.

Takav bi slučaj, međutim, bio prilično naivan i parcijalan. Kao prvo, ignorirao bi one molitve koje nisu uslišane. Blanscheflurina molitva da je Bog spasi od smrti pri porodu (“nosim dijete čije rođenje, bojim se, neću preživjeti, osim ako mi Bog ne bude pomoćnik”) je,⁴⁵⁵ na primjer, neuspješna,

⁴⁵⁰ “got hêrre, nû beware mich/ und hilf mir, daz mîn niftelîn/ wider mich getriuwe müeze sîn!/ trîbet sî diz bettespil/ iht ze lange und iht ze vil,/ ich vûrhte ez ir sô wol behage,/ daz sî vil lîhte dâ betage./ sô werde wir alle/ ze spotte und ze schalle”/“ *Tristan* 12620–12628.

⁴⁵¹ “nu tuot ez beide samet durch got,/ grûezet si von mir alsô wol,/ als ein juncvrouwe ir vrouwen sol./ und got durch sîne gûete/ der bewar ir unde behûete/ ir êre und ir lîp unde ir leben!/ und mîn tût der sî ir vergeben.”/“ *Tristan* 12840–12848.

⁴⁵² “got hêrre” dâhte er wider sich/ “beschirme Îsôte unde mich!/ ist daz si dise lâge niht/ bî disem schate inzit ersiht,/ sô gât si vûr sich her ze mir./ geschîht ouch daz, sô werden wir/ ze jâmer und ze leide./ got hêrre, habe uns beide/ durch dine gûete in dîner pflege!/ bewar Îsôte an disem wege./ beleite sunder alle ir trite./ warne die reinen eteswâ mite/ dirre lâge und dirre archeit,/ die man ûf uns zwei hât geleit,/ ê s’iht gespreche oder getuo,/ dâ man iht arges denke zuo!/ jâ hêrre got, erbarme dich/ über sî und über mich!/ unser êre und unser leben/ daz sî dir hînaht ergeben!”/“ *Tristan* 14637–14656; beschirme uns, hêrre trehtîn!/ hilf uns, daz wir mit êren/ von hinnen müezen kêren./ hêrre, bewar in unde mich!”/“ *Tristan* 14705–14709.

⁴⁵³ “si haeten sich mitalle ergeben/ an die vil armen stiure,/ diu dâ heizet âventiure.”/“ *Tristan* 2420–2422.

⁴⁵⁴ “wan Morolt lac billîche tût./ der was niwan an sîner craft/ und niht an gote gemuothaft”/“ *Tristan* 7224–7226.

⁴⁵⁵ “daz eine ist, daz ich trage ein kint/ des entrûwe ich niemer genesen,/ got enwelle mîn gehelfe wesen.”/“ *Tristan* 1466–1468.

jer umire rađajući Tristana. I molitve kornvalskog dvora,⁴⁵⁶ u smislu da Bog može sačuvati Riwalina pri njegovom povratku u Parmeniju, na sličan su se način pokazale uzaludnima (mnogi pobožni oproštaji poslani su nakon njega, s molitvom da se Bogu svidi i da njegov život i njegova čast budu pod Njegovom zaštitom).

Tumačenje božje uloge, koje je usredotočeno isključivo na njegovo oblikovanje događaja kroz uslišanu molitvu, također bi dovelo do zanemarivanja važne funkcije slučajnosti, pa čak i sudbine u romanu u cjelini. Brojne stvari, uključujući neke vrlo značajne, pripovjedač određuje kao događaje *von âventiure*, „slučajno“. To vrijedi za prvi susret Riwalina i Blanscheflur,⁴⁵⁷ za dolazak Norvežana u Parmeniju,⁴⁵⁸ za Tristana koji je kasnije ugledao šahovsku ploču na norveškom brodu,⁴⁵⁹ za njegovo saznanje o Morganovoj lovačkoj ekspediciji i otuda ranjivosti na napad,⁴⁶⁰ o njegovom otkriću *Minnegrotte*,⁴⁶¹ o tome kako je Markeov lovac otkrio tamošnji prozor kroz koji je ugledao usnula tijela Tristana i Isolde.⁴⁶² Dokazano je da je *âventiure* sama po sebi polivalentan i nedokučiv koncept, ali njezinu važnost ne treba podcijeniti u raspravama o doprinosu događajima koje je dao Bog. Niti onima danim sudbinski.

Pod pomalo neobičnim nazivom *der billich*, pripovjedač zaziva sudbinu u kontekstu Isoldinog prvog pogleda na Tristana nakon njegove borbe sa zmajem: *nu ergieng ez, alse ez solte und alse der billich wolte, diu junge künigin*

⁴⁵⁶ "manc segen wart im nâch gegeben,/ daz got sîn êre und sîn leben/ geruohte in sînem schirme hân./" *Tristan* 1575–77.

⁴⁵⁷ "dô kam ez von âventiure alsô,/ daz Riwalîn gekêrte dô,/ dâ Blanscheflûr diu schoene saz./" *Tristan* 737–739.

⁴⁵⁸ "In den zîten unde dô/ kam ez von âventiure alsô,/ daz von Norwaege über sê/ ein koufschif unde dekeinez mê/ in daz lant ze Parmenie kam/ und sîn gelene dâ genam/ und ûz gestiez ze Canoël/ vûr daz selbe castêl, dâ der marschalcz ze staete/ sîn wesen ûfe haete/ und sîn junchêrre Tristan./" *Tristan* 2149–2159.

⁴⁵⁹ "von âventiure ez dô geschach,/ daz Tristan in dem schiffe ersach/ ein schâchzabel hangen,/ an brete und an den spangen/ vil schône und wol gezieret,/ ze wunsche gefeitieret./" *Tristan* 2219–2224.

⁴⁶⁰ "Dô Tristan ze Britanje kam,/ von âventiure er dô vernam/ und hôrte waerliche sagen,/ Morgân der herzoge rite dâ jagen/ von walde ze walde./" *Tristan* 5309–5313.

⁴⁶¹ "dâ wiste Tristan lange ê wol/ in einem wilden berge ein hol,/ daz haete er z'einen stunden/ von âventiure vunden./" *Tristan* 16683–16686.

⁴⁶² "nu ime der wec dâ was benomen,/ er versuohte ez an die crumbe/ und gienc alumbe und umbe/ und vant von âventiure/ obene an der fossiure/ ein tougenlichez vensterlîn./" *Tristan* 17430–17435.

*Îsôt daz sî ir leben unde ir tôt, ir wunne unde ir ungemach ze allerêrste gesach:*⁴⁶³ „Sada se dogodilo, kako je bilo suđeno i kako je pravedna sudbina htjela, da je Isolda, mlada princeza, prva pogledala svoj život i svoju smrt, svoju radost, svoju tugu.“ U nečemu što je očito namjerna paralela, kasnije se kaže da je ista kvaliteta u pozadini Isoldinog otkrića ivera u Tristanovom maču: *Nu ergieng ez aber Îsolde, alsô der billich wolde: daz si aber ir herzequâle zem anderen mâle vor den andern allen vant:*⁴⁶⁴ „Sad se Isoldi opet dogodilo, kako je pravedna sudbina namijenila, da po drugi put, prije svih, otkrije muku svoga srca.“

Stvar je i složenija, sudbina je drugdje usko povezana i sa slučajnošću. Norvežani se ne uzdaju samo u avanturu, *âventiure*⁴⁶⁵ nego i u sudbinu, *geschichte*,⁴⁶⁶ i u Boga – koji u takvim slučajevima, koliko se može reći, djeluje bez poticaja molitve. Riwalin preživi svoju prvu ranu i zato što mu Bog pomaže u nevolji,⁴⁶⁷ i zato što *ez solte wesen*, „to je trebalo tako biti“,⁴⁶⁸ ali podliježe svemu drugom jer *ez muoz nu sîn*, „to mora tako biti“,⁴⁶⁹ s obzirom da je stekao čast i ugled samo *die wîle ez got wolte*, „dok god se Bogu sviđalo da to učini“,⁴⁷⁰

Tumačenje božje uloge u romanu koje bi se zadovoljilo nekritičkim ukazivanjem na ono što se naziva mehanizmom molitve i odgovor na molitvu, ne bi bilo zadovoljavajuće.

To je tako zbog inherentno problematične prirode samog mehanizma – barem kako ga Gottfried predstavlja. Često se čini da Bog djeluje jako brzo, što više trenutačno, što sugerira da Gottfried to ne shvaća sasvim ozbiljno. To je možda potvrđeno pripovjedačevom zabrinutošću da Bogu i Pravu neuobičajeno dugo treba da priskoče u pomoć Tristanu u njegovoj borbi protiv Morolda: „Gdje su Bog i pravda, Tristanovi suborci, sada? Hoće li mu oni pomoći, pitam se? Njihovo je društvo podnijelo tešku kaznu, ali se sporo pojavljuju.

⁴⁶³ *Tristan* 9369–9374.

⁴⁶⁴ *Tristan* 10057–10061.

⁴⁶⁵ *Tristan* 2422.

⁴⁶⁶ *Tristan* 2423.

⁴⁶⁷ *Tristan* 1328.

⁴⁶⁸ *Tristan* 1330.

⁴⁶⁹ *Tristan* 1703.

⁴⁷⁰ *Tristan* 1757.

Ako ne dođu uskoro, bit će prekasno: pa neka dođu brzo!⁴⁷¹

Međutim, iznad svega, mehanika uslišane molitve u *Tristanu* je problematizirana nerijetkom implikacijom da, iako se čini da se transcendentnom Bogu mole krotko i u vjeri, likovi ga nastoje instrumentalizirati, kontrolirati ga, iskoristiti ga za svoje, ponekad opake ciljeve – i u tome postižu uspjeh. To je, naravno, posebno vidljivo u epizodi Isoldine muke: pripovjedač opisuje Krista “podatnog kao rukav nošen vjetrom”⁴⁷² i “na udaru svakog srca zbog pobožnih djela ili prijevare”.⁴⁷³ Odlomak shvaćen doslovno — kao duboko neortodoksan komentar o božjoj pravoj prirodi — ili ironično — kao vrijeđanje usmjereno na suvremeno pogrešno razumijevanje te prave prirode — slika je božanskoga bića koje nije sposobno niti za samostalno djelovanje niti za zdravo moralno prosuđivanje, i kao takvo je spremno učiniti sve što mu ljudi kažu. Taj je opis naravno posebno prikladan za scenu iskušenja, no nedvojbeno vrijedi i za druge dijelove teksta: na primjer, u epizodama u kojima Tristan izaziva i bori se s Morganom, a zatim s Moroldom, on poziva Boga, no nakon toga tvrdi da je imao koristi iz njegove naklonosti isključivo kako bi legitimirao razne moralno sumnjive radnje koje je sam unaprijed odlučio izvesti. Drugim riječima, svodi Boga na status primatelja zapovijedi i stoga ga čini instrumentom ljudske volje. Kako god netko reagirao na takvu sliku Boga, ona nije konvencionalna ili udobna.⁴⁷⁴

Nakon Tristanove molitve, stiže odmah božji odgovor u vidu dvaju hodočasnika. S njima je Tristan proveo neko vrijeme dok nije naišao na lovce kralja Markea.⁴⁷⁵

Molitva koju Tristan izgovara pun jada najprije je usmjerena prema njegovim posvojiteljima, zatim se okreće osuđivanju samoga sebe i svoje odluke da ode na sajam tražiti sokolove, a zatim da ode na norveški brod igrati šah. Tristan

⁴⁷¹ “got unde reht, wâ sint sî nuo, Tristandes strîtesellen?/ ob s’im iht helfen wellen, des nimt mich michel wunder./ si sument sich hier under./ ir rotte und ir geselleschaft diu ist sêre worden schadehaft./ sine komen danne drâte, sô koment s’al ze spâte./ von diu sô komen schiere!/*” Tristan* 6980–6989.

⁴⁷² “daz der vil tugenthafte Crist/ wintschaffen alse ein ermel ist./“ *Tristan* 15735–15736.

⁴⁷³ “erst allen herzen bereit,/ ze durnehte und ze trûgeheit./“ *Tristan* 15741–15742.

⁴⁷⁴ Harris, N. (2003). God, Religion, and Ambiguity in Tristan U: *A companion to Gottfried von Straßburg’s Tristan* / Hasty, W. (ed.). (Studies in German literature, linguistics, and culture), Camden House, 121–125.

⁴⁷⁵ “Under diu dô er sô saz/ klagende, als ich gesaget hân,/ dô gesach er zuo von verren gân/ zwêne alte wallaere./ die wâren gote gebaere,/ getagt unde gejâret./“ *Tristan* 2620–2625.

priznaje da bi sad tako rado promijenio svoju odluku i shvaća nevažnost svega toga u odnosu na gubitak roditelja, odnosno roditeljski gubitak djeteta. Okrivljuje šah i sokolove da su ga odvojili od njegove rodbine i poznanika. Svoje osuđivanje potom preusmjerava prema razmišljanju da su otac i majka, koji njemu žele dobro i sreću, sami, nesretni i tužni zbog njega. Tada se obraća Bogu sa željom da njegovi roditelji saznaju da je on živ i zdrav. Kaže da bi to bio božji poklon i za njih i za njega, jer je svjestan toga da oni neće biti sretni, osim kad bi saznali da je živ. Tada se izravno obraća Bogu kao sili koja pomaže svima zabrinutima, da dopusti da se dogodi ono što on želi.⁴⁷⁶ Istodobno, Tristanovi su posvojitelji nakon njegove otmice otišli na plažu, okupili su se sa svima poznatima i rodbinom te oplakivali nestalog Tristana. Njihove jadikovke su bile različite i u nesuglasju, no kada se spustila večer te su se svi morali odvojiti, različite su se jadikovke u potpunosti usuglasile. Govorilo se samo jedno i zavezalo isto, ništa drugo do jedna ponavljajuća rečenica.⁴⁷⁷ Ožalošćeni su upali u neku vrstu meditativnog transa u kojem se iskristalizirala jedna jedina rečenica koja se unedogled ponavljala. Bez osuđivanja, bez okrivljavanja, samo predavanje Tristanova života i tijela Bogu.

Ta meditacija nije samostanska meditacija, vrsta moralnog treninga gotovo ekvivalentnog *lectio divina*, već se razumije u kasnijem, općenitijem smislu, prema kojem je meditacija mistično stanje koje se manifestira kao opažanje Boga kroz pažljivu, dobro raspoređenu pozornost, pažnju usmjerenu na stvore-

⁴⁷⁶ "vil jaemerliche er aber began/ ze gote clagen son ungemach;/ ze himel er innecliche sach:/ "got" sprach er "hërre guoter,/ mîn vater und mîn muoter/ wie hânt si mich alsus verlorn!/ owê wie wol haete ich verborn/ mîn veigez schâchzabelspil,/ daz ich iemer hazzen wil!/ sperwaere, valken, smirlîn/ die lâze got unsaelic sîn!/ die hânt mich mînem vater benomen,/ von der schulden bin ich komen/ von vriunden und von kunden./ und alle, die mir gunden/ gelückes unde guotes,/ die sint nu swaeres muotes/ und sêre trûric ambe mich./ â sùeziu muoter, wie du dich/ mit clage nu quelest, daz weiz ich wol./ vater, dîn herze ist leides vol./ ich weiz wol, ir sît beide/ sêre überladen mit leide./ und ouwê hërre, wiste ich doch,/ daz ir daz wistet, daz ich noch/ mit wol gesundem libe lebe,/ daz waere ein michel notes gebe/ iu beiden unde dâ nâch mir./ wan zwâre ich weiz vil wol, daz ir/ kûme oder niemer werdet vrô,/ ez n gevüege danne got alsô,/ daz ir bevindet, daz ich lebe./ aller sorgaere râtgebe,/ got hërre, nû gevüege daz!" /" *Tristan* 2586–2619.

⁴⁷⁷ "dâ wart manic clagemaere./ ir clage was sus, ir clage was sô./ und also ez an den abent dô/ und an ein scheiden muose gân./ ir clage, diu ê was undertân,/ diu wart dô gar einbaere./ si triben dô niwan ein maere,/ si riefen hie, sie riefen dort/ niht anders wan daz eine wort:/ "bêas Tristant, cûrtois Tristant,/ tun cors, ta vie a dê commant!/ dîn schoener lip, dîn sùeze leben/ daz si histe gote ergeben!" /" *Tristan* 2388–2400.

ni svijet.⁴⁷⁸ U tom slučaju to je molitva. Molitva i meditacija zajedno u srednjem su se vijeku mogle smatrati zamjenom za euharistiju.⁴⁷⁹ Može se reći da su Tristanovi roditelji na plaži održali misu za Tristana.

Sam Tristan u sebi moli Boga da zaštiti njega i Isoldu u trenutku kad otkriva u stablu skrivene promatrače, kralja Markea i njegove sluge. Nastavlja se moliti strahujući da, ako Isolda kroz sjenu ne otkrije klopku, doći će do njega, a ako se to dogodi, oboje će dospjeti u nevolju. Moli Boga da ih u svojoj dobroti zaštiti. Traži od Boga da zaštiti Isoldu na tom putu i vodi svaki njezin korak. Moli da nekako upozori bezgrešnu Isoldu na prevaru i zasjedu koja im je namještena, a prije nego li ona učini ili kaže nešto što bi joj kasnije moglo naštetiti. Na kraju moli Boga da im se smiluje i njihov ugled i život tu večer predaje Bogu u ruke.⁴⁸⁰

Scena u vrtu sa stablima masline zanimljiva je iz više razloga. U Gottfriedovu *Tristanu* vrt s drvećem stvara vezu između pravoga vrta i *locus amoenus*. Sam je vrt pun drveća dio prijelazne sfere iz dvorskog kulturnog prostora u šumu. To znači da još uvijek pripada dvoru i stoga je dio pripitomljene prirode, ali također ukazuje na „divlju šumu“. Dakle, leži na idealnoj osi između polova „prirode“ i „kulture“. Intimni susreti Tristana i Isolde tako su iz središta dvora premješteni na periferni prostor, u poseban, liminalni prostor. Osim toga, tu se nalazi *öleboum*,⁴⁸¹ stablo masline koje danju baca sjenu, a nisko je i opet rašireno. Književno stablo masline je „predodređeno mitsko stablo simbola“ koje je višestruko kodirano putem biblijskih ili drevnih lokacija.

Tajni susreti dvoje ljubavnika također se odvijaju pod okriljem mraka, ispunjeni su svi bitni znakovi tajnosti: prostor vrta udaljen je od središta dvorišta, dodatno je zaštićen stablom masline a sastanci se odvijaju u mraku. Radi se o

⁴⁷⁸ Karnes, M. (2011). *Imagination, meditation, and cognition in the middle ages*, The University of Chicago Press, Ltd., 5. O razvoju pojma meditacije u srednjovjekovlju vidi McGinn, B. (1994). *The growth of mysticism: Gregory the Great through the twelfth century*. A Crossroad Herder Book The Crossroad Publishing Company, 135–138.

⁴⁷⁹ Chinca, M. (1997). *Tristan*. Cambridge University Press, 23.

⁴⁸⁰ „got hêrre“ dâhte er wider sich/ „beschirme Îsôte unde mich!/ ist daz si dise lâge niht/ bî disem schate inzit ersiht,/ sô gât si vûr sich her ze mir./ geschiht ouch daz, sô werden wir/ ze jâmer und ze leide./ got hêrre, habe uns beide/ durch dine güete in diner pflege!/ bewar Îsôte an disem wege./ beleite sunder alle ir trite./ warne die reinen eteswâ mite/ dirre lâge und dirre archeit,/ die man ûf uns zwei hât geleit,/ ê s’iht gespreche oder getuo,/ dâ man iht arges denke zuo!/ jâ hêrre got, erbar-me dich/ über sî und über mich!/ unser êre und unser leben/ daz sî dir hînaht ergeben!“ /“ *Tristan* 14637–14656.

⁴⁸¹ *Tristan* 14444.

virtualnoj sjenici koja skriva par od očiju suda. Svjetlo je samo po sebi štetno za tajni sastanak. Mjesečina potencijalno predstavlja opasnost za ljubavnike, ali to se djelomično neutralizira u glumljenju pri susretu.⁴⁸² Vrtovi se u Gottfriedovom *Tristanu* općenito gledaju kao nukleus pervertiranog raja i nebožanstvenosti.⁴⁸³

Najprije, u kontekstu osuđivanja, Tristanova molitva u tom prostoru rječitro govori o neverbaliziranom obraćanju Bogu kao transcendentnom biću. Tristan moli u strahu da će njegova i Isoldina prijevara biti otkrivena. Radi se o osobnoj molitvi pojedinca, slobodnoj i neformalnoj. Tristan moli Boga, ali i osuđuje one koji su im pripremili zasjedu i prijevaru, dok u isto vrijeme Isoldu smatra čistom i nevinom. Promatrače, pak, kralja Markea i njegova pomagača, osuđuje kao prevarante i izdajice koji se podlo skrivaju i nevinu Isoldu žele uhvatiti u prijevari da bi ju za to i osudili. Gottfried ovu scenu stavlja u vrt sa stablima masline,⁴⁸⁴ odnosno podsjeća čitatelja / slušatelja na scenu iz Getsemanskog vrta. To je mjesto u Jeruzalemu na obroncima Maslinske gore, najpoznatije po tome što je prema evanđeljima (Evanđelje po Mateju, 26, 36–56; Evanđelje po Marku, 14, 32–52; Evanđelje po Luki, 22, 39–46), Isus tamo molio sa svojim učenicima prije nego što ga je izdao Juda Iskariotski, noć prije raspeća. Gottfried naglasak stavlja na vrt s maslinama, izdaju koja bi se u vrtu mogla dogoditi i molitvu koju Tristan moli. Ironija je u tome da su u toj sceni svi izdajnici i prevaranti, ali svatko na svoj način, a jedina koja se proglašava bezgrešnom i čistom je Isolda, koja je to najmanje od svih. Ironija je i u tome da se Boga moli da pomogne u izdaji i prijevari i da zaštiti one koji su prevaranti i izdajnici. Sami izdajnici i prevaranti osuđuju druge za izdaju i prijevaru.

Kralj Marke je prevareni supružnik koji sumnja u svoju suprugu i njegova se prijevara sastoji u tome da potajno nadgleda svoju suprugu u potrazi za dokazima nevjere. Njegov pomagač potajno je zaljubljen u Isoldu i želi ju ocrniti pred kraljem Markeom. Kod njega budi sumnje o Isoldi, špijunira ju i pred njim osuđuje Isoldinu i Tristanovu prijevaru. Tristan izdaje svoga ujaka Markea varajući ga s njegovom suprugom. Isolda izdaje i vara svoga muža s Tristanom dok u isto vrijeme, zbog

⁴⁸² Schulz, M. (2017). *Gottfried von Straßburg: >Tristan<.* J.B. Metzler Verlag, 105.

⁴⁸³ Mangard, D. & Strieder, M. (2018). Paradise Perverted? The Garden as the Nucleus of Ungodliness in Gottfried's of Straßburg Tristan. U: Cubukcu, F. & Planka, S. (Hrsg.). *Enchanted, Stereotyped, Civilized Garden Narratives in Literature, Art and Film.* Königshausen und Neumann, 63–78.

⁴⁸⁴ "Tristan gienc über den brunnen sâ,/ dâ beidiu schate unde gras/ von dem ôleboume was./" *Tristan* 14622–14624.

položaja i funkcije koju joj taj brak omogućava, želi sačuvati svoj brak i muža. Pritom se Tristan usuđuje osuđivati kralja Markea za prijevaru, zasjedu i oduzimanje ugleda i života njegova i Isoldina, dok se Markeova prijevara sastoji u prešućivanju svojih koraka i zametanju tragova njegovih pokušaja da otkrije prijevaru. I sama Isolda, kad nakon nekog vremena i ona otkrije promatrače skrivene u krošnji stabla, kaže da su izdani te zaziva i moli Boga da ih zaštititi, da im pomogne, da ih sačuva da časni odu iz vrta, te da Bog sačuva Tristana i nju.⁴⁸⁵ I ne samo to, nego kad otkrije zasjedu i klopku, naziva to pokušajem atentata te se pita tko stoji iza zasjede. Sama sebi odgovara da mora da je iza svega njezin suprug, gdje god da se skriva.⁴⁸⁶ Osuđivanje supruga za pokušaj atentata, za zasjedu, izdaju i klopku hiperbolično je u Isoldinim riječima. Sama je kriva za izdaju i prijevaru i još moli Boga da zaštititi nju i Tristana i njihovu čast, koje časti u stvari već dugo nema u njihovim mislima, riječima i djelima. Budući da su uspjeli prevariti kralja Markea tako što su ga Tristan i Isolda na vrijeme otkrili na sjeni zbog vrta osvijetljenog mjesecinom, čitatelj / slušatelj bi mogao pomisliti da su im molitve uslišane te da je Bog na strani prevaranata i izdajnika. Ali, uistinu se dogodilo to da se razotkrio onaj sloj društva i svi ljudi koji se bez iznimke u većoj ili manjoj mjeri za ostvarenje svojih ciljeva koriste prijevarom i izdajom, pritom licemjerno tražeći od Boga pomoć i zaštitu. Radilo se o višem ili nižem staležu, političkom, religioznom, kulturnom ili drugom miljeu, nebitno je. Gottfried uistinu ukazuje na izdaju Isusa u Getsemanskom vrtu, odnosno naznačuje da je i u ovom vrtu opet izdana Kristova i božja svijest o ljubavi, istini, iskrenosti, poštenju, i t. d. Svi sudionici Gottfriedove scene u vrtu maslina u stvari su Jude, nebitno je jesu li izdali sami sebe ili jedni druge. Isus je molio prije izdaje u Getsemanskom vrtu. I u ovom se vrtu moli, ali na potpuno neispravan način i u pogrešne svrhe. Shvativši da su ih razotkrili, Tristan i Isolda nastavljaju sa svojim prevarama i pričaju jedno s drugim pred u stablu skrivenim kraljem Markeom kao da nisu ljubavnici i uspješno ga zavaravaju. Toliko da Marke žali što je povjerovao svojim pomagačima Marjodu i Melotu te odustaje od sumnjičenja Tristana i Isolde.⁴⁸⁷

⁴⁸⁵ "ich waene ouch, wir verrâten sîn./ beschirme uns, hêrre trehtîn!./ hilf uns, daz wir mit êren/ von hinnen müezen kêren./ hêrre, bewar in unde mich!"/" *Tristan* 14705–14709.

⁴⁸⁶ "â dirre mortraete"/ gedâhte sî "waz wirdet der?/ waz brahte dise lâge her?/ binamen mîn hêrre der ist hie bî,/ swâ er hie bî verborren sî./ ich waene ouch, wir verrâten sîn./" *Tristan* 14700–14705.

⁴⁸⁷ *Tristan* 14715–15045.

VI.

NEOSUĐIVANJE KAO SVRHA

6.1. Blagost

Prvu blagodat koju neosuđivanje donosi njegovim protagonistima Gottfried opisuje kao blagost. Samopoštovanje i osjećaj vlastite vrijednosti, blagost prema samome sebi, prihvaćanje sebe samoga i svoga puta, rezultati su neosuđivanja.

Kad Rual pronade Tristana na dvoru kralja Markea nakon Tristanove otmice, padnu jedan drugome u zagrljaj. U kontekstu osuđivanja ta je scena važna jer govori o sjedinjavanju, o jedinstvu, o obnavljanju jedinstva. No na kraju te scene ipak se ponovo pojavljuje osuđivanje u Rualovoj izjavi da je zbog Tristana izgubio sve materijalno, svoju obitelj i svoj ugled i zdravlje.⁴⁸⁸ Kad pak Tristan poziva Ruala na dvor kralja Markea, Rual isprva ne želi ići jer smatra da nije primjeren za dvor te promišlja, nakon opetovanog Tristanova poziva, o samome sebi. Dolazi do zaključka da njegova golotinja, misli na materijalnu neimaštinu i fizičku ranjivost zbog vanjskog izgleda, nije važna jer će ga kralj radosno primiti kad shvati koje mu dobre vijesti nosi o tome da je Tristan kraljev nećak. Kad mu ispriča sve što je napravio do ovog trenutka, kralj će prihvatiti kao izuzetno sve što on donosi sa sobom.

Autor iznosi unutarnji Rualov monolog o njegovoj ljudskoj vrijednosti. Naglašava se činjenica da su važna dobra djela i dobre namjere, a ne izgled i materijalni status. Iako bi se moglo pomisliti da je Rualu važno kraljevo mišljenje i njegovo vrednovanje, ipak na kraju Rual utvrđuje da je važno što je on činio i koje spoznaje donosi sa sobom, odnosno koje mišljenje o svojim djelima, namjerama i spoznajama Rual nosi u samome sebi. U skladu s time će se i kralj prema njemu ponašati. Samopoštovanje i osjećaj vlastite vrijednosti, blagost prema samome sebi, prihvaćanje sebe samoga i puta koji je Rual prošao, donose poštovanje i priznanje.⁴⁸⁹

Tristan shvaća da je ostao bez oca i očuha te još ne može prihvatiti kralja Markea kao ujaka, odnosno kralj Marke želi da ga Tristan prihvati za oca, ali se

⁴⁸⁸ "Â" sprach er "trût vater mîn,/ waz sôl dirre maere sîn?/ dîn schoener lîp war ist der komen?"/ "sun, dâ hâstu mir'n genomen"/ "Tristan 3971–3974.

⁴⁸⁹ "nu vater, gâ dan ze hove mit mir!"/ "nein sun, dar engen ich niht mit dir./ du sihest doch wol, ich waere/ alsus niht hovebaere"/ "nein vater" sprach er "diz muoz geschehen./ der kûnec, mîn hêrre, sol dich sehen"/ Rûal der hofsche guote/ der gedâhte in sînem muote:/ "mîn nacketage enwirret niht,/ swie mich der kûnec nu varnde siht,/ er wirt mich gerne sehende/ und wirde ich ime verjehende/ umbe sînen neven, der hie stât./ swenne ich im alle mîne tât/ von aneenge her gesage,/ ez wirt vil schoene, daz ich trage"/ "Tristan 3977–3992.

Tristan još uvijek tome opire. Tada maršal Rual Tristanu daje savjet o prihvaćanju sebe s blagošću, bez samoosuđivanja, ali i drugih, s obzirom na Tristanov način razmišljanja i osjećaj gubitka koje Tristan ima. Rual mu najprije zabranjuje da govori kako je izgubio očeve, jer to nije istina. Vijest da mu je biološki otac mrtav, a osoba za koju je mislio da mu je otac da to nije, doprinijela je da je postao još dostojniji nego što je sam mislio da jest. Dobio je na ugledu te ima dva oca umjesto jednoga. Rual mu kaže da se treba osjećati ravnopravnim svim kraljevima te da treba iskoristiti svoga ujaka da postane samostalan kako bi se mogao sam brinuti o sebi i svojim poslovima.⁴⁹⁰ Autor ističe Tristanov osjećaj manjka i gubitka da bi u sljedećem trenutku kazao da je to u stvari preusmjerenje na dobitak i višak. Ukazuje na to da Tristan, jer je mlad pa je normalno da nema Rualovog iskustva, još uvijek treba slušati savjete osobe starije od sebe, koja zna u prividno nepovoljnoj situaciji naslutiti skrivene pozitivne stvari. Treba samo promijeniti perspektivu u odnosu na sebe, druge i na situaciju.

Tristan preplavljen osjećajima nesigurnosti, straha, manjka i gubitka, ne može objektivno promotriti stanje te se samosažalijeva, a osuđuje biološkog oca i očuha Ruala. Gottfried zna da preplavljenost osjećajem samosažaljenja i osuđivanja zamagljuje pogled na prednosti i prilike te kaže da je tada neophodno poslušati savjet i imati vodstvo osobe s iskustvom. Ona će moći s blagošću preusmjeriti pažnju s negativnoga na pozitivno a na korist svih uključenih u zbivanja.

Kroz Rualov savjet Gottfried prikazuje iskorištavanje okolnosti da bi se prihvatilo sebe samoga i situaciju takvu kakva jest, te osamostaljivanje i brigu o sebi i blagost prema sebi. Svaka se situacija može iskoristiti za rast i samorazvoj, odnosno svako stanje treba iskoristiti za samopromatranje, prema prihvaćanju samoga sebe, a ne treba se okretati prema vani, kritiziranju i osuđivanju drugih i samoga sebe, jer to ne donosi rast i napredak. Budući da Rual kao starija osoba savjetuje mladog i neiskusnog Tristana, unatoč tome što je Rual nižeg društvenog statusa od Tristana, vidi se da Gottfried misli da su savjet i vodstvo posvuda prisutni, pa i tamo gdje ih se najmanje očekuje i gdje ih prema uobi-

⁴⁹⁰ "der guote marschalch aber dô sprach:/ "wie nû, geselle Tristan,/ lâ dise rede, dân ist niht an./ jâ bist von der künfte mîn/ Werder, dan du wândest sîn,/ und bist ir gêret iemer mê/ und hâst doch zwêne Peter als ê,/ hie mînen hêrren unde mich./ er ist dîn vater, alsô bin ich,/ folge et mîner lère/ und wis iemer mêre/ allen kûnegen ebenhêr./ lâz alle rede und tuo nimêr:/ mînen hêrren dînen oeheim/ den bite, daz er dir helfe heim/ und dich hie ritte mache./ wan dû maht dîner sache/ sus hin wol selbe neben war./" *Tristan* 4378–4395.

čajenim očekivanjima ne bi trebalo biti. Ali ako se otvori svijest prema tome da je sve na što se nailazi, svaka situacija i događaj, ustvari učitelj i vodstvo, onda se sve i svakoga može promatrati kao lekciju i vodstvo prema samopoštovanju i ljubavi prema drugima.

U poglavlju gdje se pripovijeda o Tristanovu povratku kući i osveti nad Morganom, Gottfried Tristana prikazuje rastrganog između poočima Ruala i ujaka, kralja Markea. Tristan se nije mogao odvojiti od Ruala, jer mu je on pokazao toliko očinske blagosti i odanosti, a slične osjećaj je gajio i prema svome, prema njemu jednako blagome, ujaku Markeu. Gottfried pokazuje da su ga osjećaji vukli čas prema jednome, a čas prema drugome. Tada se u tekstu izriče da bi se dobronamjeran i blag čovjek mogao zapitati što da Tristan učini da niti jednoga ne uvrijedi i da obojicu adekvatno nagradi.⁴⁹¹

U kontekstu osuđivanja ta je rečenica u romanu jako bitna, jer osvjetljuje, najprije, dobronamjernog čovjeka koji uopće postavlja takvo pitanje. Naime, moglo bi se zaključiti da bi Tristan odlukom za kralja Markea uvrijedio Ruala, te tako izazvao osuđivanje Rualovo i svih "dobronamjernih". Oni bi onda mislili da je Tristan izdao Rualovu očinsku odanost u korist krvnog srodstva i ujaka koji u stvari za Tristana do ove točke u romanu ništa nije učinio. S druge strane, ako bi se odlučio za Ruala, Tristan bi izdao svoje krvno srodstvo, majku, te bi bio osuđivan od drugih "dobronamjernih", dakle od strane svoga roda, da je izabrao Ruala s kojim u stvari nije u rodu. Dakle, u riječi "dobronamjerni" krije se skriveno osuđivanje. Tu valja reći da će Tristan, koju god odluku donio, biti osuđivan.

Nameće se misao da će donošenje odluka radi drugih ili zbog vanjskog odobravanja i priznanja uvijek dovesti do osuđivanja. Drugi nikad neće biti zadovoljni: ili će onaj koji zbog drugih donosi odluku osuđivati zato samoga sebe, ili će osuđivati druge da su utjecali na donošenje njegove odluke. Na kraju će se smatrati žrtvom tih drugih zbog kojih je donio odluku. Svakome je, dakle i publici, jasno da Tristan ne može izbjeći odluku, treba jednoga napustiti i ostati kod drugoga. Gottfried poziva retoričkim pitanjem publiku da mu dade odgovor na to. Ili će Parmeniji umanjiti vrijednost, ražalostiti Ruala i oduzeti

⁴⁹¹ "und enmohte ouch von Rûâle/ niht gewendet sîn gemüete,/ der alsô manege güete/ mit veterlicher staete/ an ime erzeiget haete./ sîn herze daz lac starke/ an Rûal unde an Marke./ an disen zwein was al sîn sin./ der sîn stuont ime her unde hin./ Nu spreche ein saeliger man:/ der saelige Tristan/ wie gewirbet er nû hie zuo,/ daz er in beiden rehte tuo/ und lône ietwederem, alse er sol?/" *Tristan* 5638–5651.

mu sreću koju bi dobio novim posjedima, ili će otići od Markea i odustati od ugleda koji mu Marke i njegov savjet donose.⁴⁹² Retoričko pitanje publici podrazumijeva ironiju jer se smatra da publika, baš u skladu s dosad rečenim, ne može donijeti odluku umjesto Tristana. Nije na publici da daje odgovor jer time postaje sudionikom Tristanova osuđivanja od strane drugih, odnosno, kad bi svojim odgovorom publika prisiljavala Tristana na odluku, zbog nje bi on možda poslji požalio. Završio bi osuđujući druge jer su mu davali rješenje, odnosno sebe jer ih je poslušao i postao žrtvom njihovih odluka.

Dalje se retorički pita pripovjedač, kako da se Tristan ponaša bez da nanese štetu svome ugledu, svojoj svijesti, svojoj sreći.⁴⁹³ I kroz to pitanje Gottfried kazuje da Tristan odluku mora donijeti iz sebe, zbog sebe, za sebe, jer će se jedino tako izbjeći osuđivanje. Jedino donošenjem vlastite odluke Tristan bi postao imun na osuđivanje. I ne samo to. Donošenjem vlastite odluke, bez utjecaja drugih, Tristan pokazuje da u potpunosti prihvaća sebe samoga i da je spreman snositi posljedice. Tako ne osuđuje samoga sebe, odnosno ne osuđuje i ne krivi bilo koga drugoga.

U nastavku poglavlja to se i događa. No prije toga Gottfried govori o Tristanovim osjećajima prije donošenja vlastite odluke. Osjećao se kao da je prepolovljen. Toliko ga je odluka mučila da se skoro rascijepila njegova ličnost.⁴⁹⁴ Gottfried kazuje da je želja za udovoljavanjem kod Tristana bila toliko jaka da je skoro poludio od nemogućnosti da izabere, jer je on sam bio i jedno i drugo što su predstavljali Rual i Marke. To bi značilo da Tristan više nije Tristan nego netko drugi.

Cijelo vrijeme dok ga je mučilo koju odluku da donese, Tristan je šutio. To je znak njegove jadne i nemoćne egzistencije. Svodeći problem na kontrast između šutnje i govora, šutnja se uspostavlja u dvorskom kontekstu kao jasan znak krize. Tristanova bi šutnja mogla predstavljati njegovu nesposobnost da ispuni

⁴⁹² "iuwer iegelich der wiz daz wol:/ een kan daz niemer bewarn,/ eri müeze ir einen lâzen varn/ und bi dem andern bestân./ lât hoeren, wie sol ez ergân?/" *Tristan* 5652–5656.

⁴⁹³ "wie sol er sich hier an bewarn?/ weiz got dà muoz er wider varn./ daz sol man ime billichen./ er sol an êren rîchen/ und stîgen an dem muote,/ wil ez sich ime ze guote/ und ouch ze saelden kêren./ er sol wol aller êren billiche munten unde gern./" *Tristan* 5669–5677.

⁴⁹⁴ "Tristan der sinnerîche/ der kam vil sinneclîche/ sînes willen über ein,/ daz er sich sînen Metern zwein/ als ebene teilen wolte,/ als man in snîden solte./ sich selben teilet er inzwei/ gelîche und ebene also ein ei/ und gab ir ietwederem daz,/ daz er wiste, daz im baz/ an allen sînen dîngen kam./ swer nû die teile nie vernam,/ die man an ganzem lîbe hât,/ " *Tristan* 5681–5693.

svoju ulogu odrasle osobe i muškarca, kao i svoje obveze kao kralja Parmenije, društveni sukob između njegovog postojanja kao sina i muškarca, što se reflektira kao komunikacijski sukob između govora i šutnje. Tišina tako predstavlja dezorijentirano stanje, demonstrativni nedostatak, manjak koji se mora prevladati. Tišina se povezuje s kognitivnim procesom i potragom protagonista za identitetom. Samo se svladavanjem šutnje može postići primjereno mjesto u društvu. Šutnja tako postaje znakom i krize identiteta i krize legitimiteta vlasti. Obje su problematike važne za dvorski roman i često se pojavljuju u povezanom obliku.⁴⁹⁵

Nakon perioda šutnje Tristan donosi odluku da svoju zemlju i svoj narod ostavi na volju Rualu i Bogu i odlazi prema Cornwallu kralju Markeu. Izabrao je krvno srodstvo i ostao bez posjeda. Na tom mjestu u romanu Gottfried najavljuje Tristanov put prema propasti jer, opredijelivši se, on se odrekao dijela sebe. Bilo kod muškarca ili žene, posjed i osobnost uvijek će zajedno činiti cjelovitu osobu, a razdvoji li ih se, od oboje neće ostati ništa.⁴⁹⁶

Treba se podsjetiti s obzirom na blagost, da na dvoru kralja Markea Rual pred kraljem otkriva Tristanovo porijeklo. Spreman je prihvatiti posljedice te odlučuje reći da nije u rodu s Tristanom, da mu je on sljedbenik. Tristan se šokirao, a kralj je opetovano postavljao pitanje zbog čega je Rual trpio takvu muku, napustio svoju djecu i ženu na tako dugo vremena, kad Tristan nije njegov sin. Na to Rual odgovara da odgovor na to pitanje imaju samo Bog i on sam.⁴⁹⁷

Tom scenom Gottfried svjedoči o prihvaćanju osuđivanja na više načina. Najprije, kralj i Tristan ne mogu vjerovati što je Rual učinio, a onda i sam Rual kaže da sam Bog zna zašto je to činio za Tristana. Kralj se čudi jer smatra da takva lojalnost nije moguća, odnosno autor kazuje kao da kralj Marke nešto slično nije doživio te tako sumnja u iskrenost Rualova postupka. Time osuđuje

⁴⁹⁵ Bussmann, B. (2005). dô sprach diu edel künegin...: Sprache, Identität und Rang in Hartmanns "Erec." *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur*, 134(1), 16 i 27–28.

⁴⁹⁶ "dane hât nieman zwîvel an,/ zwô sache ensachent einen man,/ ich meine lîp, ich meine guot./ von disen zwein kumt edler muot/und werltlicher êren vil./ der aber diu zwei scheiden wil,/ sô wirt daz guot ein armuot./ der lîp, dem nieman rehte tuot,/ der kumt von sînem namen dervan,/ und wirt der man ein halber man/ und doch mit ganzem lîbe./ als habet iu von dem wîbe:/ ez sî man oder wîp,/ sô muoz ie guot unde lîp/ mit gemeinlichen sachen/ einen ganzen namen machen./ und werdent s'aber gescheiden, sone ist niht an in beiden./" *Tristan* 5695–5712.

⁴⁹⁷ "durch welhe schulde und umbe waz/ habet ir die nôt durch in erliten,/ iuwer wîp und iuwer kint vermiten,/ als ir dâ jehet, sô lange vrist,/ sît daz er iuwer sun niht ist?/" "hêrre, daz weiz got und ich"/" *Tristan* 4148–4153.

Ruala kao nekoga tko u stvari za svoje postupke ima skrivene motive, a kraljeva nevjerica oko Rualova postupka vrsta je osuđivanja. Nju Rual mora prihvatiti, zajedno s osuđivanjem da je napustio svoju ženu i djecu zbog tuđeg djeteta.

To pak dovodi u pitanje mišljenje kralja Markea o samome sebi, jer iz njegovih riječi proizlazi da on to ne bi nikad učinio. U pitanje dolazi njegov moral i kraljevska čast u odnosu na moral i čast sluga, koji je to već učinio. Autor time naglašava da publika, jednako kao i kralj, treba promisliti o tome zašto je toliko malo ljudi, uključujući i samoga kralja, koji mogu biti moralna vertikala i uzor, koji u sebi nose toliku lojalnost kao Rual. Rual je simbol vjernosti, blagosti i bezuvjetne ljubavi, a osuđivanje ide prema onima koji misle da je to nemoguće. S druge strane, sam se Rual osuđuje rečenicom da samo on i Bog znaju zašto je to učinio te ga je strah da će biti osuđivan i zbog toga bi čina mogao zažaliti.⁴⁹⁸

Tu se Rual vraća na Blanscheflurine strahove da će ju obitelj i dvorjani osuđivati zbog njena vanbračna odnosa s Riwalinom, a Rual se sad boji da će Tristan biti osuđivan zbog grijeha svojih roditelja. To Rual smatra nezaslužnim i nepotrebnim, ali je spreman zbog višeg dobra za Tristana prihvatiti i osuđivanje samoga sebe i osuđivanje Tristana i njegovih roditelja. Prihvatanje da će biti osuđivan, pokazuje autor, daje mogućnost govorenja istine i promjene Tristaneve sudbine u trenutku zbivanja, ali i u nastavku radnje, otvara mogućnost shvaćanja prošlosti bez osuđivanja i od strane Tristana i od strane kralja, i kao neku vrstu oprosta za grijeha Blanscheflur i Riwalina. Sam Rual ne bi nikad drugačije postupio, ali sad nije siguran u reakciju Tristana i Markea na njegove odluke iz prošlosti te je spreman prihvatiti i osuđivanje sebe, svojih odluka i postupaka iz prošlosti, ali očekuje oprost i za Blanscheflur, Riwalina i blagost kralja Markea prema sebi jer je toliko dugo skrivao istinu.

Čini se da je konstrukcija prošlosti ovdje ambivalentna, s obzirom na sadašnje okolnosti. Rual izražava sumnje u vrijednosti prema kojima je usmjeravao svoje ponašanje u prošlosti. S tim sumnjama čini se da se on u početku protivio općem gledištu, da bi se potom vratio na svoje odbačeno gledište u pretjeranom obliku tražeći blagost prema sebi i oprost za Tristana i za Riwalina i Blanscheflur. Oscilacija između prošlosti i sadašnjosti odgovara dijalektičkom kretanju misli koje se usko dodiruje s društvenim standardima i vrijednosti-

⁴⁹⁸ "wist ich," sprach der getriuwe/ "ob ez mich niht geriuwe/ und ob ez mir hie waere/ ze sagene gebaere,/" *Tristan* 4517–4159.

ma, s jedne strane, i konkretnim ponašanjem, s druge.⁴⁹⁹ Iako je svoje znanje i mudrost stekao na vlastitom primjeru, ipak se poziva na strane autoritete ili tuđa mišljenja,⁵⁰⁰ u ovom konkretnom slučaju na kralja Markea, kako bi dobio potvrdu da je ispravno postupao. Konstrukcija prošlosti omogućuje distanciranje kroz koje se govornik može doimati kao onaj koji podučava. Te se distance – vezane uz Rualovu starosnu dob – zatim odriče,⁵⁰¹ jer je spreman da ga se osuđuje.

6.2. Sažaljenje

Rualov solilokvij pred katedralom u Tintajolu ukazuje na svijest o svome za-puštenom stanju te strah da se neće svidjeti jer djeluje oronulo te zaziva Boga u pomoć kako bi dobio sažaljenje od Boga i od ljudi.⁵⁰²

Iz toga se isječka uočava da društvo i kultura u kojoj se Rual nalazio veliku pažnju obraća na vanjštinu i materijalno, nitko se ne pita zašto je Rual u takvom stanju i ne otkriva se ljubav koja je u pozadini. Rual, iako svjestan svoga stanja, ne odustaje nego se prilagođava situaciji, promišlja, uzima u obzir i svoje prilike i osuđivanje okoline te dio odgovornosti u ostvarenju svoga cilja. Pronalazak Tristana prenosi i na božansko. Ako je publika dvorskog viteškog romana dvorjanin ili dvorjanka, onda se postavlja pitanje s kojim je ciljem autor ukazao na Rualovu svijest da će biti osuđen. Može se pretpostaviti da je to u srednjovjekovlju vjerojatno bilo uobičajeno te se ovdje nudi rješenje za osuđivanje: svjesnost, sažaljenje, prepuštanje višoj sili i oslanjanje na vlastitu mudrost.

Rual se susreće s Tristanom iako je osuđivan zbog izgleda i odjeće. Svejedno se ohrabruje, svjestan pozitivnih stvari koje donosi kralju na stol. Pošto su se

⁴⁹⁹ Loleit, S. (2018). *Vergangenheiten. In Zeit- und Alterstopik im Minnesang: Eine Untersuchung zu Liedern Walthers von der Vogelweide, Reinmars, Neidharts und Oswalds von Wolkenstein*. Peter Lang AG, 291.

⁵⁰⁰ Isto, 21.

⁵⁰¹ Isto, 292.

⁵⁰² "sus gieng er vür daz münster stân./ dâ gie daz volt her unde dar/ un er nam allenthalben war/ und spehete wâ unde wâ/ ob er ieman vünde dâ,/ der ime reht unde gebaere/ ze sîner vrâge waere./ wan er dâhte allez wider sich:/ "diz volc ist allez baz dan ich./ swen ich mit rede bevâhe,/ ich vürhte, ez in versmâhe,/ daz er mir gebe antwürte umbe in,/ sît ich als armer vuore bin./ rât hêrre got, waz ich getuo!" / "Tristan 3884–3897.

sažalili nad njim, oprali ga, obukli i opremili, Rual se ponovo pokazuje pred dvorjanima. Njihova reakcija na njegovu pojavu sad je drugačija. Naime, sad im se Rual svidio, jedan je drugome govorio kako brzo fina odjeća pohvalno mijenja čovjeka. Čak spominju njegovo trgovačko zanimanje, iako publika zna da je to zanimanje Tristanova izmišljotina, te naglašavaju da trgovcu nova dvorska odjeća stoji jako dobro i na čast i slavu. Tek nakon toga priznaju da je Rual i sam plemenit te s nevjericom, usput, kažu da je možda ipak Rual fin gospodin. U najmanju ruku, iskreno rečeno, primjećuju, ponaša se tako. Dok promatraju njegovo državničko hodaње u lijepoj opremi zaključuju da se prije svega na Tristanu primjećuju njegove odlike, iako samo Tristan, pripovjedač i čitatelj / slušatelj znaju da Rual Tristanu nije otac. Potom se pitaju kako je jedan trgovac mogao odgojiti tako plemenito dijete te zaključuju da mora da je to do njegove plemenite svijesti.⁵⁰³

U tim se riječima prepoznaje nekoliko razina osuđivanja, ali u isto vrijeme i spremnost na odustajanje od njega. Najprije, dio o tome kako oronulom i osiromašenom Rualu fino stoji dvorska odjeća, znači osuđivanje onih koji nisu fino odjeveni, završava s time da su dvorjani spremni odustati od osuđivanja kad priznaju da je Rual ipak sam po sebi fin, ugodan i plemenit, bez obzira na odjeću. Zatim, povezivanje zanimanja trgovca s notom osuđivanja toga soja ljudi, koji inače nisu fini ni plemeniti, ali otvaranje mogućnosti da ipak odustanu od takvog razmišljanja s idejom da je moguće da su i trgovci fini ljudi, a ako to i nisu, barem se tako ponašaju. No, ako se zna da je priču o Rualu kao trgovcu izmislio Tristan, tu se pojavljuje višestruka ironija. Ironiziraju se dvorjani, jer ih je Tristan naveo da promjene svoja očekivanja i odustanu od osude prema jednom sloju ljudi. S druge strane, dovodi se u pitanje mogućnost da čitatelj odnosno slušatelj odustane od osuđivanja trgovaca jer je svjestan da Rual nije trgovac te je vrlo vjerojatno da su dvorjani možda u pravu kad osuđuju društveni sloj trgovaca kao malo vjerojatno plemenit, fin, odgojen i obrazovan. S treće je strane ironija u vezi samoga Tristana, jer kad je izmišljao priču o Rualu nije bio svjestan da će se krug zatvoriti i da će se Rual

⁵⁰³ "si sprâchen under in allen:/ "nu kieset, wie schiere edeliu wât/ den man ze lobe gestellet hât!/ diu cleider stânt dem koufman/ wol unde lobelichen an./ ouch ist er selbe hêrlîch./ wer weiz, ein sî vil tugende rîch./ er gebâret diu gelîche wol,/ ob man der wârheit jehen sol./ nu seht, wie hêrlîche er gât,/ wie schoene gebaerde er hât/ in edelem gewande,/ und niuwan an Tristande/ dâ kieset sîne tugende an./ wie kunde ein werbender man/ sîn kint sô schône erzogen hân,/ ezn müeze ûz edelem herzen gân?" / "Tristan 4078–4094.

pojaviti na dvoru. Iz perspektive publike postoji mogućnost da je Tristan o tome promislio jer je htio da se glas o njemu i njegovim vještinama, znanjima i sposobnostima daleko pronese, pa možda dođe i do Parmenije i Ruala koji bi ga tad krenuo tražiti. I, zadnji je sloj ironije taj da se na kraju samo Rual morao nositi s ironijom svoga stanja, ne znajući da ga je Tristan predstavio kao trgovca, a to stanje je još pogoršano Rualovom oronulošću i osiromašenjem. Rual se iz toga svjesno izvukao i to jedino istinom, bez osuđivanja ikoga oko sebe, prihvaćajući stanje takvo kakvo jest, sebe takvog kakav jest i govoreći samo istinu.

Nadalje, u epizodi dolaska Ruala pred kralja Markea primjećuje se da dvorjani odustaju od osuđivanja Ruala zbog njegova državničkog stava. Taj se stav ne slaže s očekivanjem dvorjana o tome kako bi se trgovac trebao držati. Dvorjani, dakle, odustaju od osuđivanja Ruala zbog njegova ponašanja i držanja. Počinju ga procjenjivati prema načinu na koji je odgojio Tristana, odnosno, odustaju od njegova osuđivanja jer su rezultati njegova rada i njegove svijesti pozitivni i prema njihovim mjerilima. No, tu valja u obzir uzeti ironiju koja nastaje zbog Tristanove laži oko Rualova zanimanja. Zbog te ironije publika pomišlja da trgovac ne može imati svijest državnika i svijest plemenitog odgajatelja.

Sljedeće je pitanje zašto je Gottfried uveo tu epizodu u roman, a prvi je odgovor taj da je vrlo vjerojatno u njegovo doba bilo pokušaja koji su, kako Gottfried prikazuje, bili utemeljeni na lažima i prevarama te stoga osuđeni na propast, sramotno razotkrivanje i tko zna koje ne posljedice. Vjerojatnost da su dvorjani odustali od osuđivanja nižega sloja zbog plemenite svijesti njegovih pripadnika, malo je vjerojatna. Ali mogućnost da je među trgovcima bilo ljudi plemenite svijesti vrlo je vjerojatna. Rješenje koje Gottfried nudi, istinitost je ideje da istina oslobađa, šutnja i laž su poistovjećene, a sažaljenje i odustajanje od osuđivanja jedini je postupak koji može dovesti do slobode izražavanja istine i evolucije plemenite svijesti u svim slojevima društva.

U Gottfriedovom *Tristanu* svjetovna iskustva i borbe osiguravaju pozadinu i temelje za osobni razvoj i uspjeh (ili neuspjeh), s dubokim implikacijama na duhovni rast i dobrobit likova. Slovo zakona osigurava društvenu koheziju. Međutim, likovi posljedično često djeluju u vlastitom interesu i suprotno očiglednom normativnom "slovu". Dakle, književna djela predstavljaju puno ideala koji se kreću u suprotnom smjeru od onih socijalne strukture i možda

ugrožavaju društveni *status quo* erozijom i čak raspadom.⁵⁰⁴

Svaki je član dvorske zajednice podvrgnut onome što zapovijeda društvena, politička ili vjerska vlast, bilo da dolazi u kodeksu ili je predano usmenom tradicijom. Pristaše slova zakona postaju "normalni" i ne ističu se. U društvu gdje su presudni kontinuitet i predvidljivost, rečene su osobine možda poželjne.

Međutim, kako pokazuje Gottfriedov *Tristan*, u slučajevima gdje je pojedinac predodređen za viša individualna ili herojska dostignuća, potrebna je veća svijest o duhu. Put od nezrelosti do odraslosti pun je teškoća, a junak, da bi uspio mora se suočiti s tim i razvijati se, rasti i učiti. Devolucija likova znači kraj njihova života. Sposobnost lika da tumači svijet oko sebe konačno odlučuje njegov uspjeh ili neuspjeh.⁵⁰⁵

Na dvoru, Rual kralja Markea i Tristana izvješćuje o sudbini njegove sestre i Tristanove majke Blanscheflur, i svojega gospodara i Tristanova oca Riwalina. Marke i Rual puni su sažaljenja oplakali njihovu sudbinu. Marke ne osuđuje svoju sestru,⁵⁰⁶ kako u ovom dijelu pripovijedanja prikazuje autor, ali se postavlja pitanje je li Blanscheflur ipak bila u pravu da bi ju Marke osuđivao dok je bila živa jer je imala izvanbračni odnos i dijete. Čitatelj / slušatelj pomišlja što bi bilo da nije mrtva, bi li onda kralj pokazao toliko razumijevanja. Naime, mrtvima se oprašta grijehe koje su učinili za života te se nakon njihove smrti pokazuje spremnost na neosuđivanje.

Ne čudi Gottfriedov prikaz Blanscheflurina straha jer žene dobivaju daleko više krivnje za razvrat. Ovo ima i teološko i medicinsko podrijetlo. Pisci srednjeg vijeka Evu su držali krivom. Došla je predstavljati požudu i opasnosti tijela koje su navele Adama da napusti razum. Sve su žene doživljavane u određenoj mjeri kao Evine kćeri i prijetile su muškarcima sličnim tjelesnim nagonima. Koristan primjer pruža se u jednoj studiji o *exempla*, ili ilustrativnim pričama, u važnoj srednjovjekovnoj zbirci materijala za propovijedi – *Summa Praedicatorum* Johana Bromyarda, koja pokazuje da je samo 14 posto od 1300 *exempla* uključivalo

⁵⁰⁴ Clason, C. R. (2012). The Law-Letter and Spirit: Language, Transgression and Justice in Three Medieval German Epic Poems. U: *Crime and Punishment in the Middle Ages and Early Modern Age: Mental–Historical Investigations of Basic Human Problems and Social Responses*. Classen, A. & Scarborough C. (ed.). De Gruyter, 66.

⁵⁰⁵ Isto, 85.

⁵⁰⁶ "daz weinde Marke, daz weinde er,/ daz weinden s'al gemeine./" *Tristan* 4264f.

žene. Međutim, žene se pojavljuju u više od polovine priča o požudi.⁵⁰⁷

Tristana se prikazuje kao jedini koji još nije mogao podnijeti istinu o svome podrijetlu kad ju je čuo. Objašnjenje autora jest da mu se istina otkrila iznenada, naglo.⁵⁰⁸ Publici se objašnjava da, ako je osudio Tristana zbog njegove reakcije, ima priliku otvoriti se prema neosuđivanju jer je okolnost u kojoj se on našao neuobičajeno teška za prihvatiti. Usto, sve se dogodilo naglo i iznenada jer je Tristan izgubio Ruala kao oca, ali i ideju da će ikad ponovo imati oca, te je nakon toga autorova objašnjenja i čitatelj / slušatelj spreman na sažaljenje i odustajanje od osuđivanja Tristanove reakcije.

Sljedeće se događanje u vezi sa sažaljenjem odnosi na reakciju dvorjana na Rualovo izvješće o ljubavnicima Blanscheffur i Riwalinu i svijest koju je vazal pokazao prema svome gospodaru sažalivši se nad njegovim siročetom.⁵⁰⁹ Reakcijom dvorjana autor pokazuje da se skretanjem pažnje s priče o ljubavnicima na Rualovu lojalnost u stvari pronašao način kako se okrenuti prema sažaljenju i ljubavi. Ako su dvorjani ili čitatelji / slušatelji mislili osuđivati ljubavnike, okretanje ka ljubavi ovdje znači promisliti o tome da je tolika Rualova lojalnost prema ljubavnicima dokaz da njih ne treba osuđivati, jer da ih se trebalo osuditi prema njima nitko ne bi pokazao takvu odanost. Budući da ju je Rual pokazao, znači da, prema Rualovu primjeru, svi trebaju imati sažaljenja i biti u najmanju ruku spremni odustati od osuđivanja dvoje mrtvih ljubavnika. Ne samo zato što su mrtvi, nego i zato što je Tristan živ te bi sad trebalo bar kod dvorjana probuditi dio Rualove odanosti prema Tristanu, odnosno probuditi suosjećanje i kod čitatelja / slušatelja.

Prema Tristanu, pak, ne treba imati sažaljenja, kaže Gottfried, iako su dvorjani ljubomorni na Tristanovo uživanje u životu, dobro raspoloženje, na kraljevo ispunjavanje svih njegovih želja. Zavist koja se pojavila među dvorjanima pripovjedač naziva prokletom i tvrdi da nikad ne miruje. Osuđivanje se tu ma-

⁵⁰⁷ Langum, V. (2016). *Medicine and the Seven Deadly Sins in Late Medieval Literature and Culture*. Palgrave Macmillan US, 185.

⁵⁰⁸ "Sus sah er unde seite/ diz maere gar von ende her./daz weinde Marke, daz weinde er,/ daz weinden s'al gemeine./ niwan Tristan al eine,/ der enmohte es niht beclagen,/ swes er dâ gehôrte sagen./ in kam diu rede ze gâhes an./" *Tristan* 4262–4269.

⁵⁰⁹ "swaz aber Rûal der guote man/ dem gesinde erbermekeite/ von den gelieben seite,/ Canêle und Blanschefflure:/ elliū diu âventiure/ diu was hie wider cleine/ niwan diu triuwe al eine,/ die er nâch tôde an ime begie,/ als ir wol habet gehoeret wie,/ an ir beider kinde./ daz was dem ingesinde/ diu meiste triuwe, die kein man/ ze sîner hêrschefte ie gewan./" *Tristan* 4270–4282.

nifestira kao omalovažavanje, klevetanje, ocrnjivanje, diskreditiranje i ignoriranje, psihičko i fizičko proganjanje. Prema takvima treba imati sažaljenja. U opuštenosti i sreći u kojoj je nakon povratka iz Irske Tristan živio, pokazuje se da je shvatio da ne želi prihvatiti posljedice koje veličina, uspjeh i vlast nose sa sobom. "Novorođeni" Tristan je shvatio da želi živjeti životom koji ne izaziva mržnju u drugima, ali ne tako da postane kao oni koji ga sad osuđuju jer uživa u sreći, bogatstvu i drugoj prilici, nego kreće težim putem, onim da radije želi jednostavnost i anonimnost nego isticanje i neprijatelje, radije želi mir i slobodu nego neprijateljsko okruženje puno osuđivanja. Tristan je prikazan kako shvaća da ugled i dostojanstvo povezani s kraljevstvom i bogatstvom imaju svoje naličje, koje on ne može i ne želi podnositi, te radije odlazi s dvora mičući se iz vidokruga zlobnika, slobodan od odgovornosti za kraljevstvo, slobodan od osuđivanja koje kraljevstvo i vladanje povlače sa sobom. Spreman je na odustajanje od svega, radije nego biti osuđivan od zlobnika ili/ i osuđivati kao zlobnik.⁵¹⁰

U takvom dvorskom okruženju osuđivanja djeluju i dvije Isolde dok dvoje o tome da li da se osvete Tristanu i ubiju ga, ili ne. Na kraju pozivaju rođakinju mlade Isolde, nećakinju majke Isolde, Brangijenu, kako bi od nje dobile savjet što da učine. Majka Isolda žali se nećakinji da ju je Tristan prevario, da je bila slijepa pa nije znala da odgaja zmiju umjesto slavuja, da je za gavrana mljela žito koje je bilo namijenjeno golubovima, da je dva puta od užasne smrti vlastitim rukama spasila neprijatelja Tristana, misleći da je prijatelj.⁵¹¹

Gottfried još jednom pokazuje spremnost žena na odustajanje od osvete, ali ne i od osuđivanja. Nemoćna da donese odluku pri opisu stanja nećakinji Brangijeni, kraljica se prepušta osuđivanju Tristana. Još je uvijek povrijeđena zbog njegove prijevare koju, pokazano je, doživljava jako osobno, a najviše zbog toga jer se osuđuje što je dopustila da bude prevarena. Samim pozivom za dodatno mišljenje od Brangijene, kraljica je pokazala kako pretpostavlja da je Brangije-

⁵¹⁰ "hërre, sô gebietet mir,/ sô wil ich von dem hove varn./ ine mac mich vor in niht bewarn./ so ich bi disem haze wesen,/ sone kan ich niemer genesen./ ê ich sus angestliche/ elliu künicriche/ wolte haben ze mîner hant,/ ich waere ê iemer âne lant"/" *Tristan* 8424–8432.

⁵¹¹ "Brangaene, herzenifetl mîn/ sich, wie wir alle sîn betrogen./ wir haben ze blintliche erzogen/ den slangen vür die nahtegalen,/ dem rappen kerne vür gemalen, der der tûben solte sîn./ wie haben wir, hërre trehtîn,/ den vînt vür den vriunt ernert,/ dem übelen tôde zwirnt erwert/ mit unsern selber handen/ unsern vînt Tristanden!/ sich, warte, er sitzet: deist Tristan./ nu hân ich zwîvel dar an, weder ich mich reche oder entuo."/ " *Tristan* 10372–10385.

na spremna ne osuđivati, pokazati sažaljenje, odnosno spremna je realno sagledati situaciju i ukazati kako bi dvije Isolde trebale pokazati sažaljenje i odustati od osvete i od osuđivanja.

Gottfried pokazuje koliko je neophodno traženje dodatnog mišljenja od neutralne, objektivne dobronamjerne osobe kako bi se u žaru osuđivanja krenulo ka neosuđivanju, odnosno, bar se otvorila mogućnost da se više ne osuđuje. Kraljica traži dodatno mišljenje, što Gottfried smatra sposobnošću da se sagleda i vlastito osuđivanje i shvati da je možda situacija isuviše osobna i prebliska da bi se mogla donijeti objektivna odluka na korist svima. Dakle, Gottfried uvodi još jedno sredstvo za odustajanje od osuđivanja, a to je osoba od povjerenja. Ona iz neutralne pozicije može sagledati one aspekte situacije koje direktno uključeni ne vide objektivno. Zbog toga su u opasnosti da donesu pogrešne odluke, na štetu umjesto na dobrobit. Gottfried govori da sposobnost traženja dodatnog mišljenja svjedoči o mudrosti onoga koji traži pomoć, ali ukazuje i na to da je tražilac pomoći već spreman i na odustajanje od osuđivanja, pa onda i od osvete.

Brangijena, naravno, savjetuje da se dvije Isolde ne osvećuju Tristanu, nego da se zapitaju koje rješenje bi njima donijelo najviše koristi. Potaknuta Brangijeninim pitanjem kraljica Isolda se, sad već prikazana kao staložena, racionalna i smirena, sjetila da joj je Tristan najavio neke dobre vijesti te počinje pokazivati interes da sazna koje bi to vijesti bile.⁵¹²

Tu Gottfried uvodi još jedan element koji vodi ka okretanju i spremnosti na neosuđivanje i neosvećivanje, a to je korist, odnosno opća korist. Ukazuje na to da će osuđivanje, a i s time povezano osvećivanje, nestati kad se spozna da je odustajanje od osvete i osuđivanja korisno svima. Brangijena, dakle osoba od povjerenja, osobno neuključena u situaciju, na temelju informacija koje dobiva od dviju Isoldi sve okreće ka tome da prikaže da je situacija u kojoj su se dvije Isolde našle u stvari u njihovu korist i da je sve planirala viša sila. Bog se pobri-
nuo da sve bude baš kako treba biti, odnosno da je sve uvijek usmjereno prema tome da se bilo koja situacija riješi svima na korist te da i u najgorim okolnostima treba imati uvjerenja da se sve događa na dobrobit svima.

⁵¹² "die wîle muget ir rât hân,/ waz iu daz waegeste sî" / hie mite giengen si dan si dîr/ durch rât in ir heinliche./ Îsôt diu sinnerîche/ "seht" sprach si "ir beide, sprechet an:/ waz mag er meinen, dirre man?/ er sprach wider uns beide daz,/ wolten wir lâzen disen haz,/ den wir im lange haben getragen,/ er wolte uns guotiu maere sagen./ waz diz sî, des wundert mich" / "Tristan 10405–10419.

Brangijena još nadodaje da se prema Tristanu treba ponašati primjereno jer je on u svakom pogledu potpun i stoga za sve sigurno ima dobar razlog te je njegovo ponašanje usmjereno prema ozbiljnim stvarima koje će završiti u njihovu čast.⁵¹³ Gottfried Brangijeninim savjetom naznačuje da osuđivanje odvaja. Odvaja dvije Isolde od povjerenja u višu silu, Boga, odvaja od ljudi koji bi onima koji osuđuju mogli biti od koristi, osuđivanje toliko zasljepljuje da se od njega ne vide dobrota i korist ni u komu i ni u čemu. Osuđivanje potiče na ružno ponašanje prema drugome. Zbog njega se propušta prilika u drugome vidjeti njegovu potpunost i biti ljubazan prema njemu. Zbog osuđivanja se propušta vidjeti da svatko ima dobar razlog za svoje ponašanje. Moguće je da se iza tog razloga krije želja da se djeluje na korist onoga koji osuđuje, i da onaj koji osuđuje zbog osuđivanja ima suženu svijest, dok neutralnost, objektivnost, otvorenost i spremnost na neosuđivanje, kao u Brangijene, otvora mogućnosti za poboljšanje tijeka zbivanja i otkrivanje novih putova za rješenja problema.⁵¹⁴

Gottfriedu je tu Brangijena savjetnica od povjerenja, jer kad daje savjet ne potiče osuđivanje i ne podržava osvetu. Vrijedan savjetnik treba savjetovati u smjeru sažaljenja, zajedništva, jedinstva, povjerenja u ljude i Boga, ukazivati na korist i dobrotu, poticati ljubaznost, pristojnost, suosjećanje, upozoravati na potpunost svakog čovjeka, pa i navodnog neprijatelja, smirivati, a ne eskalirati problematičnu situaciju, ne propuštati priliku za traženje i viđenje dobra u ljudima, događajima i situacijama, otvarati se prema spremnosti na neosuđivanje, otvorenosti prema proširenju svijesti u smjeru ljubavi i razumijevanja. Ljubav, humanost i tolerancija jedine mogu riješiti sve probleme.

Moguća je interpretacija i to da je Gottfried između dviju žena koje se bore za vladarsku poziciju i/ili materijalnu korist, a protiv kraljičina upravitelja koji

⁵¹³ "Brangaene sprach: "dâ râte ich,/ daz in nieman innen bringe/ dekeiner slahte undinge,/ biz wir bevinden sînen muot./ sîn muot ist lîhte vil guot/ hin z'iuwer beider êren./ man sol den mantel kêren,/ als ie die winde sint gewant./ wer weiz, ob er in Îrlant/ durch iuwer êre komen ist./ hûetet sîn ze dirre vrist/ und lobet ouch eines iemer got:/ daz dirre ungevêuge spot/ umbe des truhsaezen valscheit/ mit ime sol werden hin geleit./ got der haete unser ruoche/ an unserre suoche./ wan waere er an den stunden/ niht kurzliche vunden,/ weiz got, sô waere er iesâ tût./ wizze Crist, juncvrouwe Îsôt,/ sô vûere ez wîrs, danne ez var./ habet niht ungebaerde dar,/" *Tristan* 10420–10443.

⁵¹⁴ "und mag er danne entrinnen,/ des hât er reht, daz er daz tuo./ von diu dâ denket beide zuo:/ bietet ime ez alse wol,/ alse man von rete sol./ daz râte ich iu, des volte mir./ Tristan der ist als edel als ir/ unde ist hôfsch unde wîs./ vollekommen alle wîs./ swie iu daz herze hin z'im sî,/ sît ime doch hôfschliche bî./ binamen, swes er habe gedâht,/ in hât ernest üz brâht./ sîn gewerp und sîn gerinc/ der ist umbe ernestlichiu dinc"/" *Tristan* 10445–10458.

ne nudi ono što dvije Isolde žele, između njih, dakle, i Tristana stavio Brangijenu koja nema nikakvih očekivanja, niti od ljudi, niti materijalnih, niti očekuje neku poziciju. Brangijena se stoga ne treba boriti protiv Tristana, niti se treba bojati upravitelja i boriti se s njim. Kao takva žena u muškome svijetu, ne očekuje ništa i ne prijeti joj sudbina mlade Isolde. Dvije Isolde u muškome svijetu očekuju korist te ga gledaju kao neprijateljski svijet. U njem se treba boriti, natjecati, uspoređivati, pobjeđivati. Brangijena, naprotiv, u muškome svijetu, odnosno u Tristanu, vidi korisnost, vrijednost, pomoć, povjerenje, suosjećanje, sažaljenje, dobrotu, ljubaznost. Čini se da Gottfried misli da je savjet koji dvjema Isoldama o odustajanju od osuđivanja i osвете daje Brangijena, ujedno i savjet da se njih dvije vrate ženstvenosti i povjerenju u muškarce te da je odustajanje od osuđivanja pravi put prema tome cilju.

Nadalje, Gottfried ukazuje na to da je neutralnost i izostanak očekivanja od drugih, odnosno nemanje želja i potreba, jedino što ne dovodi do osuđivanja ni s jedne strane. To što je Brangijena slobodna od očekivanja daje joj objektivnost, otvoren um i svijest koja vodi prema rješenju drugačijem od osвете i osuđivanja. Neopterećena osuđivanjem, vidi u Tristanu sve njegove kvalitete te potaknuta njima temelji svoj savjet dvjema Isoldama.

Moguće je i to da Gottfried Tristana smatra svojevrsnim zrcalnim odrazom, s jedne strane, dviju Isoldi i, s druge, Brangijene. Dvije Isolde u Tristanu vide samo najgore i isto očekuju od njega. Njihovo osuđivanje Tristana zapravo reflektira ono što su njih dvije: lukave, pokvarene, koristoljubive, igraju igre i igrice, iskrivljuju istinu i zakone, i t. d. S druge strane, Brangijena u Tristanu vidi samo ono najbolje pa od njega najbolje i očekuje. Njezin je savjet Isoldama da ne osuđuju i ne osvećuju se Tristanu, a sve kvalitete koje ona vidi u njemu u stvari su odraz nje same. Koliko je Tristan muževan, toliko je ona ženstvena. Sve što je Tristan, to je i ona: korisna, vrijedna, od pomoći i povjerenja, suosjećajna, sažalna, dobra, ljubazna, pristojna, u isto vrijeme je mudra i spretna.

Na temelju rečenoga može se pomisliti da Gottfried smatra da na neprijatelja treba gledati kao na vlastiti odraz, da se od neprijatelja uči o samima sebi, da se u neprijatelju nalazi ono što je vlastito. Čini se i da se ne radi samo o neprijatelju, nego i o odrazu muškaraca u ženama, i obratno, žena u muškarcima. Još točnije, radi se o međusobnom nadopunjavanju. Gottfried uvodi Brangijenu u radnju jer želi pokazati kako žene mogu učiti o sebi od muškaraca, i obratno, žene mogu podučiti muškarce. No, sve je to moguće tek kad žene pokažu spre-

mnost na odustajanje od osuđivanja muškaraca. Naime, već je rečeno da je negativnost koju dvije Isolde prepoznaju u Tristanu, u stvari negativnost u njima samima. Ono što Brangijena vidi pozitivnim u Tristanu, u stvari je pozitivno u njoj samoj.

Gottfried piše da je jedini način da dvije Isolde preko Tristana dobiju ono što žele u stvari to da se same promijene, postanu kao Brangijena, preuzmu njezin način ponašanja i razmišljanja. Tek tada, bez osuđivanja, kad mu se dađe prilika da pokaže tko je zapravo, i prihvate se sve njegove kvalitete, Tristan je spreman iznijeti svoj plan pomoći dvjema Isoldama. Jasno je sad da Gottfried govori i o muško – ženskim odnosima koji se mogu razviti pozitivno tek kad žene odustanu od osuđivanja. Gottfriedova je ideja da žene kad osuđuju muškarce trebaju shvatiti da u stvari osuđuju same sebe. Trebaju dublje pogledati u sebe i nešto naučiti o sebi upravo kroz one stvari koje osuđuju kod njih.

Dvije Isolde to ne bi shvatile da Brangijena tu ideju već ne provodi u romanu. Brangijena je primjer onoga što bi dvije Isolde trebale postati, kako bi se zapravo trebale ponašati i što bi trebale vidjeti u kvalitetnom čovjeku kao što je Tristan. Ono što dvije Isolde vide u Brangijeni, trebale bi bez predrasuda vidjeti i u Tristanu, jer ono što vide u Brangijeni odgovara onome što je i u Tristanu. Kad bi vidjele sve pozitivno u muškarcima, bile bi to prednosti koje su već prisutne u ženama. Prednosti koje im omogućuju da ne osuđuju muškarce i dopuštaju im da budu ono što oni zaista jesu, omogućuju im da se pobrinu za njihovu dobrobit i pomognu im u ostvarivanju njihovih ciljeva, kao što će to Tristan i učiniti.

U Gottfriedovim riječima krije se ironija koja se odnosi na svaku ženu koja ne vidi da joj osuđivanje muškaraca šteti, jer kad osuđuje muškarca osuđuje upravo one svoje karakteristike koje osuđuje kod njega. Također, šteti sebi jer zbog osuđivanja ne vidi koju joj pomoć, korist i savjet muškarac donosi. Samo se osuđivanje događa zbog straha od gubitka, materijalnog, funkcija, pozicija, zemlje, ugleda, utjecaja, a jedino Brangijenina sloboda od ovisnosti ostvaruje mogućnost neosuđivanja i napretka u odnosima, i na kraju i materijalnog i drugog dobitka za ženu koja je spremna na odustajanje od osuđivanja. Ne smije se zaboraviti da Brangijena nije kraljica, niti će ikad postati, ona je nećakinja kraljice Isolde i rođakinja mlade Isolde te bi se moglo pomisliti da karakteristika neosuđivanja pripada onima kojima nije namijenjeno prijestolje. Oni su slobodni od pritiska prijestolja i želje za moći, dok je osuđivanje karakteristično za vladajuće i one koji će to tek postati, one

koji nose teret moći i one koji ju žele. Time Gottfried pokazuje suosjećanje i sažaljenje prema neslobodnima, vladarima i onima željnima vladanja, jer je teret osuđivanja drugih, a time i sebe samih, teži od tereta vladanja. Također, Gottfried pokazuje da bi trebalo zavidjeti svima onima koji poput Brangijene imaju slobodu i otvorenost uma, ne osuđuju, što svjedoči o kvalitetama i pomoći koju mogu pružiti istodobno i sebi i drugima, i koji su neopterećeni vladanjem i osuđivanjem.

Učinak Brangijenina savjeta dvjema Isoldama da odustanu od osuđivanja, jest pomirenje. Tako je Tristan mogao iznijeti bračnu ponudu kralja Markea mladoj Isoldi. Kraljica Isolda ponudu prenosi svome mužu kralju Gurmunu koji, jer je kraljica spremna na odustajanje od osvete i osuđivanja, i sam od toga odustaje.⁵¹⁵ Opet se potvrđuje kolika je snaga utjecaja žene koja ne osuđuje na muškarca koji će joj zbog neosuđivanja omogućiti što god ona želi. Iskazuje povjerenje u njenu odluku i podržava ju, a naročito oko stvari koje se nje osobno tiču više nego njega. Činjenicu da Gottfried u nastavku romana propituje jesu li želje dviju Isoldi i ono što njima zaista treba u suglasju i balansu, i koliko je njihovo manipuliranje događajima uopće dobra i koristi donijelo, tu činjenicu ovdje možemo zanemariti.

Tada dolazi do javnog suđenja. Na njem je trebalo dokazati tko je pravi ubojica zmaja, kraljičin upravitelj, ili Tristan. Kad se kraljičin upravitelj i Tristan moraju boriti kako bi dokazali istinu, upravitelj traži savjet od svojih prijatelja, jednako kako su dvije Isolde tražile od Brangijene. No rezultati i način tog savjetovanja su zanimljivi. Upraviteljevi prijatelji su situaciju u kojoj se on našao smatrali sramotnom, tako da on od njih nije mogao dobiti niti sažaljenje niti ikakvu pomoć. Svi su mu rekli da njegovo djelovanje ima zao izvor i početak, a sad je posljedica toga djelovanja zao kraj. Pitaju ga što je sebi umišljao i želi li se u borbu upustiti a da nije pravedan. Upozoravaju ga da bi ga to moglo koštati života i sumnjaju u to da mu uopće mogu dati savjet. Smatraju da, ako izgubi život kako je izgubio ugled, šteta će biti još veća. Sugeriraju da, kad su ga već vražja šaputanja koštala ugleda, barem zadrži život. Savjetuju mu da pokuša

⁵¹⁵ "hêrre, der mînen broder sluoc,/ Tristan, den hân ich hinne./ den sult ir iuwer minne/ und iuwer hulde lâzen hân./ sîn gewerp der ist alsô getân,/ daz diu suone vuoge hât"/ der künec sprach: "triuwen, disen rât/ den lâze ich baltliche an dich./ er gât dich mêre an danne mich./ Môrolt dîn bruoder der was dir/ nâher Gerippe danne mir./ hastu'z umbre in varen lân,/ wiltû, sô hân ouch ich'z getan"/ "*Tristan* 10640–10652.

nekako otkloniti tu sramotu i prevaru.⁵¹⁶ Predlažu mu da odustane od svojih zahtjeva i da se pozove na njih, njegove prijatelje, i kaže da se želi od svega odmaknuti. Upravitelj je to i učinio, a posljedice su se osjetile u palači. Jadni upravitelj bio je predmet sprdnje i ruganja, dvorjani se nisu prestajali glasno i otvoreno izrugivati s njim – njegova prijevara je završila javnom sramotom. Sama kraljica vratila mu je njegovim vlastitim riječima da nije mislila da će predati već sigurnu pobjedu.⁵¹⁷

Vidjeli smo već da Gottfried prikazuje kako žena ženama savjetuje da se otvore prema spremnosti na odustajanje od osuđivanja, dakle savjetovanje Brangijene dvjema Isoldama, a u sljedećem isječku Gottfried pokazuje kako izgleda savjetovanje i nagovaranje na odustajanje među muškarcima. Za razliku od situacija kod žena, gdje Brangijena savjetuje dvjema Isoldama da ne osuđuju, muškarci uz osuđivanje savjetuju upravitelju da odustane od svojega nauma i od neispravnoga djelovanja. Ženski savjet strukturiran je tako da potakne na djelovanje bez osuđivanja, dok je muški strukturiran tako da kroz osuđivanje potakne na odustajanje od djelovanja. Kod žena, jedna žena savjetuje više žena, a kod muškaraca, više muškaraca savjetuje jednoga.

Gottfried je ovdje zrcalno oslikao muško i žensko savjetovanje povezano s osuđivanjem. Najprije su upraviteljevi prijatelji kao sramotno osudili njegovo djelovanje, odnosno pokušaj da na prevaru i laganjem dobije mladu Isoldu za ženu. Budući da su ga osudili, nisu mu željeli niti pomoći jer bi tako i sami sudjelovali u toj sramoti i naknadno s razlogom bili osramoćeni i osuđeni.

⁵¹⁶ “nu dûhte sî daz maere/ sô rente lasterbaere,/ daz er dâ lûtzel râtes vant./ ir iegelîcher sprach zehant:/ “truhsaeze, diniu tagedinc/ diu haeten boesen ursprinc,/ ze boesem ende sint s'ouch kômen./ waz hâstû dich an genomen?/ wiltû dich mit unrehte/ bieten ze vehte,/ daz gât dir waetlîch an daz leben./ waz râtes mûge wir dir gegeben?/ hiene gehôeret rât noch êre zuo./ verliuest du daz leben nuo/ ze gâr verlornêr êre,/ so ist aber des schaden noch mêre./ uns dunket alle und sehen daz wol,/ der wider dich dâ vehten sol,/ derst ein geherzet man zer nôt./ bestâstu'n, zwâre ez ist dîn tût./ sît dich des vâlantes rât/ verrâten an den êren hât,/ sô behabe dînen lîp doch./ versuoche unde besich noch,/ ob diz laster und die lûge/ ieman hin gelegen mûge/ mit keiner slahte maere”/“ *Tristan* 11315–11341.

⁵¹⁷ “gâ wider in unde gich,/ dîne vriunt die heizen dich/ dise vorderunge varen lân./ nu wellestû dâ von gân”/ der truhsaeze tete alsô./ er gie wider in und seite dô,/ sîne mûge und sîne man/ die haeten in genomen dâ van/ nu wolte er ouch dâ von sîn./ “truhsaeze” sprach diu künigin/ “dazn wânde ich niemer geleben,/ daz du iemer soltest üf gegeben/ alse gar gewunnen spil”/ alsolhes spottes wart dâ vil/ getriben über den palas./ der arme truhsaeze was/ ir gîge unde ir rotte./ si triben in mit spotte/ umbe und umbe als einen bal./ dâ wart von spotte michel schal./ sus nam der valsche ein ende/ mit offentlichêr schende.”/“ *Tristan* 11345–11366.

Dok upraviteljevo djelovanje osuđuju kao zlo, prijatelji mu ukazuju na uzrok i posljedice njegova neispravna djelovanja – kako je sijao tako će i žeti. Oni u stvari osuđuju način i uzrok koji je doveo do negativnih posljedica, pokazuju upravitelju da je učinio grešku, zahtijevaju od njega da bude muško i snosi posljedice, a oni se povlače iz situacije. Osuđuju njegovu umišljenost i ludost da nepravедno osvoji ono što nije zaslužio, a budući da nije učinio ono što tvrdi da jest, ubio zmaja, logično je da ne može pobijediti u borbi protiv pravog zmajubojice, Tristana. Oni ne vide načina kako da u toj borbi pobijedi i govore mu da će poginuti jer se upustio u nešto za što nije spreman i što nije za njega.

Osuđuje se tu nerealno uvjerenje u vlastite sposobnosti, nesagledavanje realne situacije i vlastitih sposobnosti, odnosno Gottfried na primjeru savjeta ovih ljudi upravitelju ukazuje do čega dovodi manjak samorefleksije kod čovjeka koji se izdaje za ono što u stvari nije. Upravo to pretvaranje da je nešto što nije, precjenjivanje vlastitih sposobnosti i nerealne želje, kao ona da oženi Isoldu, dovode ovog čovjeka do toga da izgubi vlastiti ugled, a moguće i život. Prijatelji mu savjetuju da prizna poraz i noseći se s posljedicama barem na kraju pokaže zrelost.

Razlog zašto mu savjetuju da se pozove na njih kao one koji su mu savjetovali da se povuče, može biti dvojak. Najprije se može pomisliti da time čuvaju vlastiti ugled. Čini se da oni nisu na njegovoj strani nego na strani kraljice, kralja i mlade Isolde. Drugi je razlog da je moguće kako su pomislili da je bolje da se upravitelju rugaju bez sažaljenja negoli da je mrtav, a budući da mu čak ni prijatelji nisu htjeli pomoći jer je neispravno djelovao od samog početka, kako bi mu onda takvo djelovanje oprostili dvorjani i vladari.

Iza savjeta koji Gottfried sugerira krije se ideja da muškarac koji krivo djeluje na kraju izgubi i prijatelje i ugled te postaje predmetom javnog ruganja i sprdnje. Čak se čini da Gottfried suosjeća s upraviteljem implicirajući da bi bilo bolje za njega da je mrtav nego da kao muškarac trpi izrugivanje javnosti, ali i kraljičino, odnosno svojih nadređenih. Upravitelj je doživio osobni i javni poraz, a osuđuju ga i kao onoga koji se ne ponaša muževno. Za razliku od Brangijene koja želi pomoći, ne osuđuje i potiče na ispravno djelovanje žena koje su bile spremne na osvetu i osuđivanje, ovdje se čini da muškarci više misle na vlastitu korist nego na korist upravitelja, odnosno ovi muškarci ne žele pomoći upravitelju i puštaju ga da sam snosi posljedice. Isto tako, za razliku od Brangijene, ovi savjetnici osuđuju svoga prijatelja i nemaju sažaljenja niti suosjećanja s njegovom situacijom. Naprotiv, još mu je više pogoršavaju, trljaju mu sol na

ranu i daju mu savjet sumnjive vrijednosti da je bolje spasiti goli život nego ugled i čast.

Gottfried ne kazuje da je ijedan od njih upravitelju savjetovao da mu je bolje umrijeti časno nego živjeti nečasno s javnom sramotom i ruganjem, dok Brangijena svojim ženama govori da je bolje sačuvati čast. Poticanje rečenih muškaraca na to da upravitelj odustane od svojih zahtjeva, ne čini se kao poticanje na ispravno djelovanje, niti kao ispravan savjet, nego kao savjet štetan za upravitelja a dobar za njegove prijatelje i njihov ugled. Dakle, žene se ovdje drže zajedno i jedna drugu međusobno potiču i podržavaju, dok se muškarci međusobno osuđuju i razdvajaju. Muškarci su svog prijatelja radi vlastitog ugleda ostavili na cjedilu jer je pogriješio, dok su žene stale jedna iza druge bez obzira na poteškoće.

Dakle, Gottfried smatra da muškarac ne može i ne smije pogriješiti. Naročito ne onaj iz nižeg društvenog sloja, jer će zbog natjecanja u dodvoravanju prema nadređenima biti ostavljen na cjedilu. Čini se, također, da je muškarac nižeg roda prepušten sam sebi i vlastitoj procjeni rizika i kvalitete, odnosno ispravnosti svoga djelovanja jer mu njegovi prijatelji neće priskočiti u pomoć, osim dvojbenim savjetom od straha za vlastiti ugled. Tome slično, čini se da Gottfried zagovara čast, ispravno djelovanje i smrt za jednog muškarca, radije nego porugu javnosti i gubitak časti. Nadalje, pokazalo se da su muškarci međusobno razjedinjeni zbog zavisti što se netko od njih usudio željeti više i misliti da zaslužuje bolje, te ga zbog toga krivo savjetuju i indirektno ga dovode do sramote još veće nego što bi bilo da je upravitelj završio ono što je započeo i poginuo u borbi s Tristanom.

Slušanje savjeta zavidnih i muškaraca koji žele zadiviti svoje nadređene, pokazalo se kobnim za ugled "javnog", naglašava Gottfried, upravitelja. Gottfried demonstrira kako među muškarcima vlada natjecanje, a među ženama suradnja. Suradnja se nagrađuje uspjehom, a natjecanje sramotom za onoga koji izgubi. Izgleda da su suradnja i neosuđivanje prisutni među višim slojevima, a natjecanje i osuđivanje u nižim slojevima, te je moguće da Gottfried osuđivanjem natjecanja i poticanjem suradnje niže slojeve želi podučiti koji je ključ uspjeha. Također, jedna osoba koja pomaže može pomoći uspjehu više njih, dok više osoba koje se urote u osuđivanju jedne mogu tu osobu dovesti do propasti, a posljedice su dugotrajne i dalekosežne. Isto tako, moguće je da Gottfried scenama o natjecanju muškaraca koje vodi u propast pojedinca, opominje da natjecanje ne luči uspjeh, pa je moguće da je došlo vrijeme da žene vladaju.

One znaju surađivati i neosuđivati i tako napreduju, dok način muškaraca da osuđuju i ne surađuju više nije od koristi. Budući da je srednji vijek patrijarhalno društvo, hrabra ideja da je vrijeme da žene preuzmu vlast i da bi one poboljšale svijet jer ne osuđuju i surađuju prema ostvarenju svojih ciljeva, čini od Gottfrieda naprednog pisca i vizionara.

Osuđivanje što vodi ka izoliranju i napuštanju pojedinca, razotkriva se kao muški način i čini se surovim i pokvarenim, dok je ženski način neosuđivanjem, uključivanjem i pomaganjem prikazan kao human. Jasno je da se ironija odnosi na publiku, jer je nebitno je li neosuđivanje, uključivanje i pomaganje žensko ili muško, nego je važno da je humano, jednako kao što je osuđivanje, izoliranje i napuštanje nehumano, počinili ga muškarci ili žene.

Gottfried, dakle, zrcaljenjem spomenutim ranije u tekstu, pokazuje da svako navedeno ponašanje može počiniti i muškarac i žena, i grupa i pojedinac, te da se u svakom trenutku može dogoditi da će se svi naći pred izborom u vlastitom djelovanju, humanom ili nehumanom, te da taj izbor odlučuje o uspjehu ili neuspjehu, napretku ili nazadovanju društva i čovječanstva.

6.3. Jedinstvo

Sljedeće scene u kontekstu osuđivanja važne su jer govore o sjedinjavanju, o jedinstvu, o obnavljanju jedinstva kao daljnjim rezultatima neosuđivanja.

Rual pronade Tristana na dvoru kralja Markea nakon Tristanove otmice, vide jedan drugoga i padnu u zagrljaj. Na prvi se pogled čini da se radi samo o ponovnom susretu oca i sina. Tristan ljubi vjernog Ruala, kako je uobičajeno u odnosu djeteta i roditelja. No, onda se uspoređuje odnos Ruala prema Tristanu i ostalih očeva prema svojoj djeci gdje pripovjedač naglašava da se niti jedan otac nije toliko očinski ponašao prema svome djetetu kao što se Rual ponašao prema Tristanu.

Ipak, publika bi mogla prepoznati osuđivanje jer se aludira na to da neki oče- vi ne vole svoju djecu kao Rual dijete svojih gospodara, iako se može pretpostaviti da je Rual jednako volio i svoju djecu. No, više se žrtvovao za dijete svojih gospodara.

Od srednjovjekovne njemačke plemićke djece očekivalo se da znaju da su članovi određene obiteljske loze. Njihov društveni svijet bilo je kućanstvo, dvor, samostan ili škola. Znali su da, iako su roditelji voljeli svoje potomke prema za-

konima prirode, kao djeca sami po sebi imaju nizak status. Općenito, međutim, njihova jedina nada za poboljšanje statusa bila je da postanu odrasli ili, ako su još bili premladi, da postanu poput odraslih. Znali su da je za poboljšanje njihova položaja kad postanu punoljetni važan njihov plemeniti rod, da obrazovanje, iako potencijalno korisno, nije neophodno za postizanje statusa odrasle osobe, ali da je obuka u vještinama knjiga bila ključna za svećenike. Djevojke i mladići znali su da su bitno različiti, kao djeca i kao odrasli. Svi su znali da će djetinjstvo vjerojatno biti poremećeno smrću skrbnika i preseljenjem, ali da to neće prouzročiti trajnu štetu jer će, prije svega, dadilje, odgajatelji, udomitelji i drugi biti prisutni da se brinu za nezbrinutu djecu kao što bi to učinili i njihovi roditelji i, drugo, njihov je konačni uspjeh bio zajamčen u svakom slučaju – čak i ako, u dugim dijelovima njihova djetinjstva, ni oni ni itko oko njih nisu znali njihov pravi identitet. I svi su znali da je djetinjstvo, jasno odvojeno od odrasle dobi i razrađeno kao posebna faza života, prvenstveno svjetovna, aristokratska pojava.⁵¹⁸

Velik broj udomitelja, dadilja, učitelja i spasitelja u srednjovisokonjemačkim pripovijestima o djetinjstvu, i dosljednost s kojom se kaže da obavljaju svoje uloge jednako dobro kao biološki roditelji, pretvara ih u ekvivalent roditelja. Roditelji su, naravno, potrebni za generaciju, i time uspostavljanje ključnih veza aristokratske loze, ali njihova se bitna funkcija iscrpljuje rođenjem. Roditeljsku brigu mogu jednako dobro pružiti i drugi. Stoga nakon rođenja bitna veza za srednjovisokonjemačko dijete nije s roditeljima nego s odgajateljima koji mogu, ali ne moraju biti djetetovi roditelji. Roditeljska skrb je ideal i postavlja standard. U praksi, međutim, roditelji su samo jedna u nizu vrsta odgajatelja, a svi su jednako vrijedni divljenja.⁵¹⁹

Jasno je zašto tada pripovjedač pojačava, odnosno proširuje rečeno govoreći da je zagrlivši Ruala u naručju Tristan držao oca, majku, rodbinu, pratnju i sve prijatelje koje je ikad stekao.⁵²⁰ Tom je gradacijom i sinegdohom, čini se, Gottfried htio reći kako se grleći jednog čovjeka, grli svaki čovjek, grli se cijeli

⁵¹⁸ Schultz, Jr., James A. (2015). *The Knowledge of Childhood in the German Middle Ages, 1100–1350*. University of Pennsylvania Press, Inc, 265–266.

⁵¹⁹ Isto, 137.

⁵²⁰ “dâ nâch lief er in lachende an/ und kuste den getriuwen man,/ al ein kint sînen vater sol./ daz was vil billich unde wol./ er was sîn vater und er sîn kint./ alle die zetere, die nu sint/ oder die vor uns wurden ie,/ dien getâten alle ir kinde nie/ vaterlîcher danne ouch er im tete./ jâ Tristan der haete an der stete/ vater, muoter, möge, man,/ alle die vriunt, die er ie gewan,/ zwischen sînen handen dâ.“ *Tristan* 3943–3955.

svijet, jer je cijeli svijet u jednom čovjeku to jest čovjek je cijeli svijet. Isto tako, poručuje publici da je svaki čovjek svijet za sebe te kad se grli njega jednog, grli se i sve njegovo, odnosno on grli sve tvoje, u zagrljaju dolazi do spajanja dva različita svijeta u jedan. Moglo bi se reći i to da je u toj sceni autor htio naglasiti da se tim zagrljajem, odnosno zagrljajem općenito, spajaju sadašnjost, prošlost i budućnost. Susretom dva čovjeka u trenutku zagrljaja susreću se, 1. njihovi dotadašnji životi prepričavanjem događaja, sjećanja i situacija, a, 2. pričanjem o snovima, željama i planovima susreću se i s njihovom budućnošću. Upravo se to događa pri susretu Ruala i Tristana kad jedan drugog pitaju gdje su bili, što su radili, kako su oni ili kako su Tristanova majka i braća.⁵²¹ No tada se ipak ponovo pojavljuje osuđivanje Rualovom izjavom u kojoj kaže da je zbog Tristana izgubio sve materijalno: obitelj, izgled i zdravlje.⁵²²

U poglavlju o povratku kući i osveti maršala, Rual se s Tristanom vraća u dvorac Kanoel, gdje mu predaje gradove i dvorce koji su od Riwalinove smrti bili pod njegovom vlašću posvuda po carstvu. Predaje ih Tristanu prema vladajućim običajima zajedno sa svime što je generacijama pripadalo i samome Rualu naslijeđeno od njegovih predaka. Pripovjedač se pita što uopće da izvješćuje o tome jer je samo po sebi razumljivo da je Rual imao ugled i bogatstvo te je zbog toga pomogao svome gospodaru kao netko tko raspolaže ugledom i posjedom. Pomažući Tristanu, pomagao je i svima njegovima i svojim. Pripovjedač naglašava da toliko truda kao kod Ruala koji se u svojoj dobroti na takav način pobrinuo za dobrobit svih, nitko još nije vidio.⁵²³

Iz romana je poznato koliko je Tristan osuđivao svoje stanje nakon saznanja da mu Rual nije biološki otac i da je Riwalin ubijen. Poznata je i količina bijesa i boli koju je Tristan osjećao zbog toga, kao i zbog osuđivanja sebe i drugih. Gottfried pokazuje da je nepotrebno osuđivati situacije, događaje, ljude, već da

⁵²¹ "vil inneclîche sprach er: â,/ getriuwer vater guoter,/ sag an, mîn suezîu muoter/ und mîne bruoder leben die noch?"/ "ine weiz" sprach er "trût sun, jedoch/ lebeten si, dô ich si nâhest sach,/ wan daz si michel ungemach/ von dînen schulden haeten./ wie s'aber sît her getaeten,/ desn kan ich dir niht gesagen,/ wan ine gesach in manegen tagen/ nieman, den ich erkande./ sone kam ich ouch ze lande/ sît der veigen stunde nie,/ daz mir an dir sô misjsegie./" *Tristan* 3966–3970.

⁵²² "Â" sprach er "trût vater mîn,/ waz sôl dirre maere sîn?/ dîn schoener lîp war ist der komen?"/ "sun, dâ hâstu mir'n genomen"/" *Tristan* 3971–3974.

⁵²³ "Waz sol der rede nû mêre?/ er haete râr und êre; durch daz bôt er dem hêrren rât/ als der, der rât und êre hât,/ und mit im al den sînen./ daz vlîzen und daz pînen,/ daz er mit suezem muote/ in allen ze guote/ und alle wîs an in begie,/ dazn gesach mannes ouîe nie./" *Tristan* 5217–5226.

je jedinstvo, odnosno obnavljanje jedinstva na način na koji je to pokazao na primjeru Ruala, jedino rješenje za postignuće neosuđivanja. Naime, Rual je, ne samo odgojio Tristana zajedno sa svojim sinovima, nego je sačuvao i umnožio njegove dvorce i zemlju, sačuvao svoje od predaka naslijeđene posjede te ih ujedinio sa Tristanovim. Tako je umnožio i svoje i Tristanovo bogatstvo i ugled, jednako kao svojih i Tristanovih nasljednika. Naglašava se da takvo što nikad nitko nije vidio, ali i suprotno, time se indirektno ukazuje na sve one povijesne događaje u kojima je zbog manjka jedinstva a viška osuđivanja dolazilo do propasti carstava, kraljevstava, država, zemalja, bogatstava i ugleda, odnosno svih obitelji koje su zbog međusobnih osuđivanja umjesto ujedinjavanja došle do ruba propasti ili propale. Umjesto da su se ujedinjavale i okrupnjivale, one su propadale. Društveno-povijesno i etički gledajući, ovdje se govori o propadanju zbog sebičnosti i posebnih interesa pojedinaca ili grupa, umjesto zajedništva i jedinstva. A to je osnovni uvjet za dobrobit svih.

Slično tome, arturijanski romani nastoje prikazati idealiziranu zajednicu vitezova koji podnose velike žrtve kako bi obranili svog kralja i stvorili skladno društvo. Smatra se da dvorski romani neprekidno proizvode slike harmoničnog života, konačno oslobođenog društvenog sukoba, u kojem je napetost između Boga i svijeta, viteštva i dvorske ljubavi, pojedinca i društva, uvelike razriješena. U taj kontekst smještava se arturijanski i gralski svijet, ali i oni koji su konačno iskupljeni i oslobođeni nakon borbe i bitke u romanima o Aleksandru i Eneji. Homosocijalna veza između arturijanskih vitezova stvara snažnu zajedničku utopiju. Tomas Tomasek u svome djelu "Zur Poetik des Utopischen im Hoch- und Spätmittelalter," potaknut idejama Ernsta Blocha opisuje Gottfriedova *Tristana* kao jednu takvu utopiju.⁵²⁴

Poticanje na jedinstvo razjedinjenih u *Tristanu* moglo bi se smatrati utopijskim. U poglavlju o Tristanovom putu u Irsku po mladu Isoldu, nakon što je dvorski kraljevski savjet, da bi mu naštetio i oduzeo Tristanu nasljedno pravo, nagovorio kralja Markea da se oženi i ima djecu, umjesto da kraljevstvo preda u ruke Tristanu, nagovaraju kralja Markea i da pošalje Tristana u prošnju mlade Isolde s objašnjenjem da bi to bilo, što se tiče žene, nešto najbolje na svijetu

⁵²⁴ Omran, D. (2022). (Non)–Imaginary Ideal Communities in the Pre–Modern World: A Reading in the Utopian Works of al–Fārābī, Ibn Khaldūn, Christine de Pizan, and Thomas More. U: *Communication, Translation, and Community in the Middle Ages and Early Modern Period: New Cultural–Historical and Literary Perspectives*. Classen, A. (ed.). Fundamentals of Medieval and Early Modern Culture, 26. De Gruyter, 165–166.

što bi se kraljevstvu moglo dogoditi.⁵²⁵ Marke izražava sumnju u mogućnost pomirenja vladara Irske i Cornwalla, jer irska zemlja i Irci već dugo mrze kralja Markea i njegove ljude. Kralj Gurmun i Marke iz dubine srca jedan drugome žele zlo te se Marke pita kako je uopće moguće da se iz takve situacije rodi prijateljstvo. Kraljevi savjetnici, naprotiv, znaju da se često događa da dvije zaraćene zemlje potraže pomoć i posredstvom se djece pomire. Iz mržnje nastane srdačno prijateljstvo.⁵²⁶ Zanimljivo je da se ovdje potiče na obnavljanje jedinstva, ali ne iz plemenitog cilja, nego iz loše namjere, protiv Tristana. Kralj Marke sumnja u pomirenje između dvije zemlje i dva kralja jer je povijest mržnje duga. No kraljevi savjetnici govore plemenitu stvar iz neplemenite pobude. Naime, da bi ostvarili svoj cilj i riješili se Tristana, nagovaraju kralja Markea da se oženi i dobije djecu. Ali on je Tristanu obećao da to nikad neće učiniti te da će Tristan bit njegov nasljednik. Da bi ga nagovorili, savjetnici ukazuju na ponovno ujedinjenje zemalja posredstvom djece, odnosno ženidbe između vladajućih članova suprotstavljenih kraljevstava.

Ciljevi feudalnog braka, dogovorenog između dviju obitelji, bili su pragmatični i tvrdokorni. Služili su dinastičkoj i savezničkoj politici, kao instrument osvajanja, sredstvo uspostavljanja mira između zaraćenih kuća i često uključuju zaruke ili stvarno vjenčanje male djece kako bi se zaštitili ti ciljeve. Feudalni brakovi su stoga trebali osigurati nasljeđe nasljednika, pokrenuti ili ojačati saveze, donijeti mir, tako da je u odnosu bilo malo mjesta za osobne sklonosti dvoje uključenih pojedinaca. S obzirom na te ciljeve, jasno je da je izbor partnera za kćer bio stvar njezina oca i drugih muškaraca u obitelji ili na dvoru, a rečeno je da se žene nisu udavale, već davale za brak. Pristanak žene se malo računao protiv planova oca ili skrbnika. Žena je, zajedno sa svojom zemljom, prelazila s muškarca na muškarca, ovisno u situaciji u kojoj se nalazila, bez obzira na njezine vlastite želje. Jasno je da su dinastičko-politička razmatranja koja diktiraju takve dogovorene brakove vrlo neosobna, ostavljajući individu-

⁵²⁵ "mag iu dju ze wibe/ und uns ze vrouwen werden,/ sone kan uns üf der erden/ an wibe niemer bad geschehen"/" *Tristan* 8474–8477.

⁵²⁶ "wan nemet ir doch in iuwern sin,/ wie'z under uns und under in/ nu guote wîle sî gewant:/ uns hazzet liut unde lant./ Gurmûn ist mir von herzen gram/ und hât ouch reht, ich bin im sam./ wer getrûege iemer under uns zwein/ sô grôze vriuntschaft inein?"/ "hërre" sprâchen s'aber dô/ "ez vûeget sich vil dicke alsô,/ daz under landen schade ergât./ sô sul si beidenthalben rât/ beidiu suoehen unde vinden/ und sult ez mit ir kinden/ wider ze suone bringen./ ûz hezlîchen dîngen wirt dicke michel vriuntschaft."/ " *Tristan* 8481–8497.

alne preferencije partnera uvelike po strani.⁵²⁷

Nakon ujedinjenja odnosno uspostavljanja jedinstva, prestalo bi svako osuđivanje zaraćenih strana. Gledajući na ovu situaciju iz etičke perspektive, vidi se da Gottfried razmišlja o tome koliko je puta zbog loše namjere ponuđeno rješenje koje je pozitivno i dobro za jedne, a negativno za druge, te da i s dobrim savjetima koje daju zlobnici treba postupati oprezno. Dvojbeno je može li savjet zlonamjernika, iako zvučao korisno i dobro i pozivao na obnavljanje jedinstva, može li uopće dovesti do prestanka osuđivanja i zbiljskog ujedinjenja, ili suprotno tome, dobar savjet sa zlom namjerom vodi li ka razjedinjenju, propasti i smrti. Na temelju Tristanove priče, čini se da je prevladavajuće ovo drugo.

S etičke razine postavlja se pitanje je li dobrobit kolektiva na štetu pojedinca moralno opravdana, te je li obnavljanje jedinstva na štetu Tristana i Isolde, a zbog kralja Markea i Gurmuna, uopće moralno, s obzirom na posljedice koje će imati na dvoje mladih ljudi. Ako pojedinci čine kolektiv, onda je svako zlo pojedincu zlo i cijelom kolektivu. Gottfried osuđuje obnavljanje jedinstva skriveno iza dobre namjere jer pretpostavlja žrtvovanje mladih ljudi, budućih generacija, garantira im propast. Savjetnici su prikazani kao lukavci i pokvarenjaci s iskustvom u obmanjivanju. Kralj Marke osuđuje odnos između sebe i kralja Gurmuna, nastavlja osuđivati i ne vidi izlaz iz osuđivanja koje traje već dugo, ako ne i generacijama, i vodi ka ratnim situacijama. Čini se da je kralj Marke, kao pravi vladar, prihvatio savjet za obnavljanje jedinstva između kraljevstava jer mu je natuknuto da će ženidbom dobiti Irsku. Zato je pristao pogaziti vlastitu riječ danu Tristanu, pristao je žrtvovati Tristanovo nasljedstvo, žrtvovati sebe jer ne voli Isoldu, ali je tašt i želi njezinu ljepotu, mladost i zemlje koje će ona dobiti u nasljedstvo. Dakle, spreman je žrtvovati i mladu ženu za svoju korist i interese. Gottfried prikazom savjeta o obnavljanju jedinstva u korist kolektiva iznosi kritiku nemoralnog ponašanja vladara u odnosu na pojedince koje je spreman žrtvovati, kao i samoga sebe, zbog materijalnoga probitka. Gottfried potiče na obnavljanje jedinstva umjesto osuđivanja, ali ne na štetu poznatog ili nepoznatoga pojedinca, što onda znači da Gottfried sugerira da treba biti spreman osuđivati i obnavljanje jedinstva ako nije na korist svima.

Pripovjedačev komentar razjašnjava cijelu situaciju. Marke se zakleo savjetnicima Bogom i svojim životom da, ne bude li Isolda njegova žena, na cijelom

⁵²⁷ Green, D. H. (2009). *Women and Marriage in German Medieval Romance Cambridge Studies in Medieval Literature*. Cambridge University Press, 24–25.

svijetu to neće biti niti jedna. Pripovjedač kaže da se Marke na to zakleo jer je mislio da je nezamislivo da se takvo što ostvari, te je zakletvu dao proračunato s idejom da će sve ostati kako jest.⁵²⁸

Je li pretjerano tumačiti da veliki broj formulaičnih zakletvi, kao ova ovdje, pokazuje koliko je prazno, koliko uobičajeno ime božje, a time i poimanje Boga, postalo u kršćanskom društvu?⁵²⁹ Tu se pojavila situacija suprotna od one koju su učinili kraljevi savjetnici. Naime, kralj je učinio nešto loše, zakleo se da će prekršiti riječ, prevariti Tristana, oženiti mladu ženu koju ne voli i koja ne voli njega, i t. d., ali s dobrom namjerom i s idejom da je nemoguće da se takvo nešto dogodi, te da će sve ostati onako kako jest. *Status quo* je s jedne strane dobar za pojedince, Tristana, kralja Markea, Isoldu, ali je loš za kolektiv koji je i dalje razjedinjen u ratu i mržnji. Ostatak romana Gottfried gradi na osuđivanju ta dva načina razmišljanja i djelovanja, onaj kraljevih savjetnika i onaj kralja Markea. Osuđuju se dvije vrste ponašanja, ono koje se čini da potiče na obnavljanje jedinstva kolektiva, ali je na štetu pojedinaca, i ono koje se čini da je na korist pojedinaca, ali je na štetu obnavljanja jedinstva kolektiva. I jedno je i drugo ponašanje necjelovito i nepotpuno. Gottfriedova je ideja da valja naći rješenje koje će ići na korist svima, pojedinačno i univerzalno, ići ka jedinstvu i skladu. Sudeći prema nastavku romana, ta rješenja vode u pogrešni smjer, bila to ideja dijelom dobronamjerna ali utemeljenja na nečasnom djelovanju, ili zlonamjerna ideja utemeljena na dijelom ispravnom djelovanju.

6.4. Sreća svrha umjetnosti

Za Tomu Akvinskoga, volja i sve ljudske aktivnosti usmjerene voljom dovode do sreće, ili barem percepcije iste. Grijeh leži u pogrešnoj percepciji sreće. Po njemu nema nadnaravnih sila zla koje djeluju u smrtnim grijesima, nego sa-

⁵²⁸ "von den gedanken bin ouch ich/ von den andern allen/ sô sêre an sî gevallen,/ sine müge mir danne werden,/ sone wirt ûf diser erden/ niemer dekeiniu mîn wîp,/ sam mir got und mîn wîp,/ sam mir got und mîn selbes lîp!" / den ein tete er niht umbe daz,/ daz im sîn gemüete iht baz,/ sô hin stünde danne her./ durch die künedekeit swuor er,/ daz es im gâr was ungedâht,/ daz ez iemer würde z'ende brâht./" *Tristan* 8510–8522.

⁵²⁹ Harris, N. (2003). God, Religion, and Ambiguity in *Tristan*. U: *A companion to Gottfried von Straßburg's Tristan*. Hasty, W. (ed.). (Studies in German literature, linguistics, and culture), Camden House, 117.

svim razumljiva ali pogrešna težnja ljudske duše za manjim dobrom. Isto tako, nema sukoba između ljudske naravi i želja i Božjih zapovijedi, što se ističe u pastoralnim priručnicima. Naprotiv, Božji zakon je pomoćni uz naše prirodne sklonosti. Umjesto nedostatka ili opasnosti za vrlinu, strasti su za nju bitne. Vrlina se ne sastoji u prisilnom podčinjavanju strasti razumu, ili pretvaranju strasti u nešto čime se može upravljati, nego u racionalnom uređenju različitih sposobnosti prema ljudskom procvatu. Naravno, uloga strasti u kreposti mora uključivati razum. Prema tome, Akvinski grupira strasti prema vrlinama: umjerenost s poželjnim strastima; snagu sa strahom i odvažnošću; velikodušnost s nadom i očajem; blagost s ljutnjom.⁵³⁰

Prema Gottfriedu poštovanje i priznanje potiču umjetnost, umjetnost dostojnu hvale, a tamo gdje se takve umjetnosti uzdiže uz pohvalu, razvija ih se na različite načine.⁵³¹ Pripovjedačeve se riječi iz *Prologa* mogu shvatiti kao da se odnose na umjetničko djelo, ali i na čovjeka, pri čemu se i čovjek promatra kao umjetničko djelo pa zaslužuje tretman kao i umjetnost.⁵³² Baš kao što umjetničko djelo bez slavljenja i priznanja može pasti u zaborav, tako i čovjek zaslužuje hvalu i slavu. No, kad pripovjedač daje usporedbu čovjeka s umjetnošću čini se da postavlja pitanje, što ako umjetničko djelo nije dobro i ne zaslužuje pohvalu, da li se to odnosi i na čovjeka? U *Prologu* je dan odgovor i na to pitanje: vrijedan je onaj koji ispravno prosuđuje s ljubavlju, poštovanjem i priznanjem prave vrijednosti i umjetničko djelo i čovjeka, pa oni u skladu s time mogu nastaviti cvasti, razvijati se. Oštar um, umjetnička sposobnost i talent zajedno djeluju u harmoniji, ali ako se tome priključi zamjeranje, ugušit će se i umjetnost i razum.⁵³³

Put prema takvoj potpunosti, harmoniji bez osuđivanja i zamjeranja težak je, stoga je pripovjedač oprezan i dvosmislen: njegove se riječi i uzvik mogu shvatiti tako da se pomisli kako onoga koji krene na taj put očekuje samo dobro, ili naprotiv da se onome koji krene na taj put želi sreća, jer će mu biti

⁵³⁰ Langum, V. (2016). *Medicine and the Seven Deadly Sins in Late Medieval Literature and Culture*. Palgrave Macmillan US, 47.

⁵³¹ "Êre unde lop diu schepfent list,/ dâ list ze lobe geschaffen ist:/ swâ er mit lobe geblüemet ist,/ dâ blüejet aller slahte list./" *Tristan* 21–24.

⁵³² "Rehte als daz dinç z'unruoche gât,/ daz lobes noch êre niene hât,/ als liebet daz, daz êre hât/ und sînes lobes niht irre gât./" *Tristan* 25–28.

⁵³³ "Kunst unde nâhe sehender sin/ swie wol diu schînen under in,/ geherberget nît zuo z'in./ er leschet kunst unde sin./" *Tristan* 33–36.

potrebna.⁵³⁴ Pripovjedač u *Prologu* sebe stavlja u skupinu ljudi koji kreću tim putem bez osuđivanja i zamjeranja, teškim putem, ali jedinim pravim. Druge pušta da zamjeraju i osuđuju, a on i njegovi će kroz umjetnost zabaviti, olakšati muke, maštovitošću popraviti mučno raspoloženje.⁵³⁵ Pri tome prepoznaje i besposličare. Ne osuđuje ih, ali napominje da kad besposličara obuzmu ljubavni jadi, besposlica produbljuje muku. Pri tome se muka ne odnosi samo na ljubavnu muku nego na bilo koju brigu.⁵³⁶ Ljubavna priča, umjetnost kazivana iz srca, lijek je za muku i bol.⁵³⁷ Stvaralac umjetnik nema vremena za zamjeranje i osuđivanje, unatoč patnji i brigama. U *Prologu* pripovjedač raspravlja o stavu, koji ne osuđuje ali se s njime ne slaže, da onaj koji voli, ako se bavi umjetnošću, s ljubavnim pričama još više boluje. Nastavlja razmišljanje o tome stavu, propitujući ga. Smeta ga ideja da, kad se uistinu voli, pa i onda kad ljubav jako boli, svejedno se uvijek voli u potpunosti: ako se izgara u istinskim bolovima ljubavne čežnje, još se više voli. Ta bol sadrži toliko sreće, a taj jad iznutra čini dobro.⁵³⁸ Čitati ljubavne priče, a tu se već radi o *pars pro toto*, ljubavna priča stoji za umjetnost nastalu iz srca, čini dobro, uljepšava ljubav i oplemenjuje srce, obogaćuje život, utvrđuje vjernost, čini postojanje vrijednim. Kad se sluša ili čita o iskrenoj vjernosti, počinje se cijeniti i ostala vrijedna svojstva: ljubav, dosljednost, upornost, ugled i druge vrijednosti.⁵³⁹

⁵³⁴ "Hei tugent, wi smal sint dine stege,/ wie kumberlich sint dine wege!/ die dine stege, die dine wege,/ wol ime, der si wege unde stege!/" *Tristan* 37–40.

⁵³⁵ "der hân ich mîne unmüezekeit/ zu kurzewîle vür geleit,/ daz sî mit mînem maere/ ir nâhe gênde swaere/ ze halber senfte bringe/ ir nôt dâ mite geringe./ wan swer des iht vor ougen hât,/ dâ mite der mout z'unmuoze gât,/ daz entsorget sorgenhaften muot,/" *Tristan* 71–79.

⁵³⁶ "swâ sô der müezege man/ mit senedem schaden sî überladen,/ dâ mêre muoze seneden schaden./ bî senedem leide müezekeit,/ dâ wahset iemer senede leit,/" *Tristan* 82–86.

⁵³⁷ "ein senelîchez maere/ daz trîbe ein senedaere/ mit herzen und mit munde/ und senfte sô die stunde,/" *Tristan* 97–100.

⁵³⁸ "Nû ist aber einer jehe ze vil,/ der ich vil nâch gevolgen wil:/ der senede muot sô der ie mê/ mit seneden maeren umbe gê,/ sô sîner swaere ie mêre sî./ der selben jehe der stüende ich bî,/ wan ein dinc, daz mir widerstât:/ swer inneclîche liebe hât,/ doch ez im wê von herzen tuo,/ daz herze stêt doch ie dar zuo./ der inneclîche minnen muot,/ sô der in sîner senegluot/ ie mêre und mêre brinnet,/ sô er ie sêrer minnet./ diz leit ist liebes alse vol,/ daz übel daz tuot sô herzewol,/" *Tristan* 101–116.

⁵³⁹ "ez ist in sêre guot gelesen./ guot? jâ, inneclîche guot./ ez liebet liebe und edelet muot,/ ez staetet triuwe und tugentet leben,/ ez kan wol lebene tugende geben;/ wan swâ man hoeret oder list,/ daz von sô reinen triuwen ist,/ dâ liebent dem getriuwen man/ triuwe und ander tugende van:/ liebe, triuwe, steter muot,/ êre und ander manic guot,/" *Tristan* 172–182.

Nakon Blanscheflurine i Riwalinove bolne i mučne smrti, pripovjedač se opet obraća publici i govori o svojem kreativnom procesu i postupku, ali kroz te riječi provlači i problem osuđivanja. Naime, pripovjedač napominje da ušima nije ugodno kad im se previše priča o boli te da je nedopustivo izgubiti pažnju slušatelja, a to se uvijek događa kada se pretjeruje te, nastavlja pripovjedač, zato treba odustati od kukanja i početi pričati novu priču, u ovom slučaju o Tristanu.⁵⁴⁰ Iz ovog se pripovjedačeva komentara vidi kako je umjetnik svjestan da ga publika procjenjuje i osuđuje i da se je donekle, zbog važnosti poruke koju njegovo umjetničko djelo nosi, potrebno prilagoditi publici i naći pravu mjeru. Tim komentarom poručuje publici da griješi, ali da ih on zbog toga ne osuđuje, jer shvaća da nije lako, bar u slučaju pričanja o boli, podnijeti tugu. Razumije zašto publika izbjegava takve tužne priče. Isto tako, pretjerivanje u drugom smjeru, odnosno previše uživanja u pričama o boli nije potrebno, jer bi kod publike ukazivalo na neki drugi problem. Zato posredstvom pripovjedačeva ukazivanja na umjerenost, autor prihvaća umjereno samoosuđivanje jednih i drugih, ali on kao umjetnički autoritet argumentirano donosi odluku o tome koliko je prikaza patnje dovoljno. Spreman je snositi posljedice svoje odluke a da pri tome ne osuđuje nikoga zbog njegova izbora, i to sve kroz ironiju.

Tristan kao mladi umjetnik na dvoru kralja Markea svojim vještinama sviranja i pjevanja izaziva divljenje i dvora i kralja. Međutim, pritom je jako važno naglasiti da Tristanova umjetnost povezuje različite zemlje, ljude i narode.⁵⁴¹ Tristan pjeva bretonske, velške, latinske i francuske pjesme. Time se naglašava da u umjetnosti nema osuđivanja, ona je nadnacionalna, naddržavna, nadjezična, zbog nje se spaja nespojivo. Oni koji su vični osuđivanju ili su spremni na nj, prisiljeni su to osuđivanje zaboraviti, takvi su na primjer drugi umjetnici, među njima se stvara solidarnost.⁵⁴² Iako to nije slučaj kod svih, pa će ostali u najmanju ruku uspoređivati,⁵⁴³ ako ne osuđivati, zbog divljenja i čuđenja Tri-

⁵⁴⁰ "wan ez den ôren missehaget,/ swâ man von clage ze vil gesaget;/ und ist vil lützel iht sô guot,/ ez enswache, der's ze vil getuot./ von diu sô lâzen langez clagen/" *Tristan* 1857–1861.

⁵⁴¹ "er sanc diu leichnotelîn/ britûnsche und gâloise,/ latînsche und franzoise/ sô suoze mit dem munde,/ daz nieman wîzzen kunde,/ wederez süezer waere/ oder baz lobebaere,/ sîn harpfen oder sîn singen./" *Tristan* 3626–3633.

⁵⁴² "den harpfete er sô schône/ und die den noten sô rehte mite/ nâch rehte meisterlichem site,/ daz es den harpfaer wunder nam./" *Tristan* 3617–3621.

⁵⁴³ "ez ist allez umbe den wint,/ elliu diu kint, diu nu sint,/ wider unserm Tristande!" /" *Tristan* 3643–3645.

stanovoj umjetnosti, odnosno umjetnosti općenito.⁵⁴⁴

U poglavlju u kojem se opisuje Tristanovo postajanje vitezom pripovjedač s ironijom govori o opisu odjeće pri tome obredu. Tko ga pita o odjeći, o sjaju garderobe i kako su je kombinirali, njemu će on sve prepričati, bez da puno o tome razmišlja, i to tako kako je bilo po predaji.⁵⁴⁵ Tada se ograđuje: kome njegov opis ne bude dobar, neka prepriča bolje.

Tu se ne krije samo osuđivanje svih onih umjetnika koji ističu važnost površnog opisa odjeće u viteškoj književnosti, nego se krije i pokušaj da se preko osuđivanja potakne na umjetnički rad. Autor misli da će zbog manjka opisa odjeće biti osuđivan, pa stoga unaprijed svakom čitatelju / slušatelju daje do znanja da je toga svjestan. Poziva ga da bude bolji od njega, ali da ga ne osuđuje. S druge strane, svjestan je da i sam osuđuje one koji u svojim djelima daju površan opis odjeće, pa se svojom umjetnošću želi predstaviti kao onaj koji na samom sebi primjenjuje lijek koji pripisuje drugima. Svjestan da osuđuje i da nudi umjetnost kao rješenje, sam radi umjetnost.

Njegov opis odjeće na početku poglavlja o Tristanovu primanju u viteški red, metaforičan je jer govori da su sudionici bili okićeni bogatstvom, skromnošću, dvorskom sviješću, dobrim raspoloženjem, finim ponašanjem, a njihova svijest je zaslužna za njihovu odjeću i opremu.⁵⁴⁶ Ovim činom autor uzima odmak od publike kojoj priča: pripovjedač prepričava ono što je čuo, dakle prisutna je autorova distanca da ga publika ne bi doživljavala kao onoga koji njih osuđuje, jer im je važna odjeća. Stalo mu je do mišljenja njegove publike, ali pripovjedačevim riječima osuđuje takvo razmišljanje te ironično i metaforično govori što zaista misli, a to je da je odjeća nebitna, da su bitne vrline skromnost, pamet, plemenitost, svjesnost. Piscu koji fokus svog pripovijedanja stavljaju na odjeću a ne na vrline, trebaju se zamisliti nad svojom umjetnošću. Isto tako, publika koja

⁵⁴⁴ "sich hup von sinen dingen/ und von siner vuoge/ rede unde mal genuoge./ si jâhen al geliche,/ sine vernaemen in dem rîche/ an einem man die vuoge nie./" *Tristan* 3634–3639.

⁵⁴⁵ "Swer mich nu vrâget umbe ir cleit/ und umbe ir cleider rîcheit,/ wie diu zesamene wurden brâht,/ des bin ich kurze bedâht,/ dem sage ich, als daz maere geht./ sage ich im anders iht,/ sô widertribe er mich dar an/ und sage er selbe baz dâ van./" *Tristan* 4555–4562.

⁵⁴⁶ "ir cleider wâren ûf geleit/ mit vierhande rîcheit/ und was der vierer iegelîch/ in ir ambete rîch./ daz eine daz was hôher muot;/ daz ander daz was vollez guot;/ daz dritte was bescheidenheit,/ diu disiu zwei zesamene sneit;/ daz vierde daz was hôfscher sin,/ der naete disen allen drin./ si worhten alle viere/ vil rehte in ir maniere./ der hôhe muot der gerte,/ daz volle guot gewerte,/ bescheidenheit schuof unde sneit,/ der sin der naete ir aller cleit/ und ander ir feitiure./" *Tristan* 4563–4579.

se više interesira za vanjski dojam a manje za vrline, isto bi se trebala zamisliti nad samom sobom.

Takvim pristupom kritizira se svako društvo kojemu je vanjski dojam bitniji od vrijednosti i vrlina, kao što se kritizira i umjetnost koja pridaje važnost površnim stvarima, odnosno bavi se nebitnim, a ne potiče i nema za svoj predmet vrijednosti i vrline.

Većina pjesnika i publike Gottfriedova doba nisu bili voljni, sposobni ili skloni prihvatiti "stajališta" koja je zauzimao Gottfried. Gottfriedove koncepcije (i ljubavi) možda nisu bile poželjne svim pjesnicima i publici, međutim postoje brojni drugi slučajevi koji pokazuju simpatije i zahvalnost, ne samo prema Gottfriedovoj formalnoj umjetnosti, već i prema njegovoj provokativnijoj "poziciji" s obzirom na bilo koju od njega izabranu temu.⁵⁴⁷

Gore je već rečeno da Gottfried, svjestan da osuđuje, nudi drugi tip umjetnosti kao rješenje za svoje osuđivanje, ali i za poboljšanje umjetničkih djela. Logični su Gottfriedovi sljedeći koraci, a to su scene koje govore o protestu protiv nesposobnosti. Počinje se ponovnim insinuiranjem na raskoš dvorskoga društva, ali sad je jasno da se ne radi o vanjskoj raskoši, već o unutarnjoj, te se već naslućuje ironija koja se uvodi retoričkim pitanjem i pripovijedanjem o tome kako da se opis Tristanova primitka u viteški red posluša s uživanjem, a da izvješće dobije na vrijednosti. Govori se o tome da pripovjedač ne zna što bi uopće o tome mogao pripovijedati kako bi se to svidjelo publici i usrećilo ih, a uz to i okitilo priču.⁵⁴⁸ Čitatelj / slušatelj naslućuje da slijedi osuđivanje pripovijedanja, izvješća o takvim događajima, publike, samog događaja, onih koji pripovijedaju i izvješćuju o takvim događajima, onih kojima je takvo nešto zanimljivo, onih koji koristoljubivo podilaze publici zbog novca, slave i mjesta na dvoru, odnosno slijedi osuđivanje onih koji ne rade umjetnost, već stvaraju ono što je prihvatljivo masama.

Kritizira se i količina i smisao takvog pripovijedanja, te se Gottfried kroz pripovjedača čudi da takvog pripovijedanja još uvijek ima jer je već toliko o tome

⁵⁴⁷ Hasty, W. (2003). Introduction: The Challenge of Gottfried's *Tristan*. U: *A companion to Gottfried von Straßburg's Tristan*. Will Hasty, W. (ed.). (Studies in German literature, linguistics, and culture), Camden House, 10.

⁵⁴⁸ "Sît die gesellen sint bereit/ mit bescheidenlicher rîcheit,/ wie gevâhe ich nû mîn spreken an,/ daz ich den werden houbetman/ Tristanden sô bereite/ ze sîner swertleite,/ daz man ez gerne verneme/ und an dem maere wol gezeme?/ ine weiz, waz ich dâ von gesage,/ daz iu gelîche und iu behage/ und schône an disem maere stê./" *Tristan* 4589–4599.

pripovijedano da je postalo besmisleno, toliko da se tome više nitko ne veseli.⁵⁴⁹ Važno je primijetiti da se ovdje ne govori o kvaliteti takvoga pripovijedanja, već samo o njegovoj količini i postojanosti u književnosti. U sljedećim retcima govori se o onodobnim piscima i pjesnicima koji su pisali na takav način ili su ga bezuspješno imitirali. Objašnjava se ovdje kontekst osuđivanja u dijelovima romana u kojima se opisuje Gottfriedova recepcija suvremenika.

U svojim brojnim narativnim izjavama o karakteristikama omiljene publike, Gottfriedov roman pokazuje način formiranja ili izgradnje zajedničkog identiteta koji se čini primarno estetskim, a ne religioznim ili feudalnim (koliko god elitistički identitet Gottfriedove umjetničke zajednice bio na svoje načine). Čak i ako je ovaj estetski način oblikovanja identiteta prožet autoritetom i dubinom religioznih elemenata koji razlikuju srednjovjekovnu situaciju u kojoj je nastao od antičke i moderne, čini se da je religiozno značenje ovih elemenata u određenoj mjeri poništeno pomoću vješte njihove upotrebe u kontekstu ovog jedinstvenog romana.⁵⁵⁰

Dok se u poglavlju u kojem Tristan postaje vitezom slavi neke srednjovjekovne pjesnike, primjećuje se ista struktura pohvale i osuđivanja, odnosno kritike koja je primijenjena dok je pripovjedač objašnjavao kako umjetnici opisuju velika događanja te umjesto o važnim stvarima pripovijedaju o površnim, kao što je opis odjeće. Tako Gottfried kroz pripovjedača hvali Hartmanna von Aue i njegove priče, no nakon toga slijedi osuđivanje svih onih koji žele hvalu, slavu i lovorike. Smatra važnim mišljenje nekih, a budući da se ovdje govori u obliku “mi”, može se pomisliti da se to “mi” odnosi i na Gottfrieda i na sve pjesnike koji stvaraju pravu umjetnost, kako je gore već objašnjeno. Osuđuje sve loše umjetnike, imitatore koji misle pobrati lovorike i oduzeti ih Hartmannu i svima onima koji su pravi umjetnici, čije bi se mišljenje trebalo uvažavati jer su oni sudjelovali i u stvaranju pravih umjetnika. Poziva ih se da pokažu svoja djela i otvore se kritici, osuđivanju i prosuđivanju, kako bi pravi umjetnici mogli dati svoje mišljenje o njihovim djelima prije oduzimanja lovorika Hartmannu.

⁵⁴⁹ “jâ ritterlîchiu zierheit/ diu ist sô manege wîs beschriben/ und ist mit rede alsô zetriben,/ daz ich niht kan gereden dar abe,/ da von kein herze vröude habe./“ *Tristan* 4616–4620.

⁵⁵⁰ Hasty, W. (2003). Introduction: The Challenge of Gottfried's *Tristan*. U: *A companion to Gottfried von Straßburg's Tristan*. Will Hasty, W. (ed.). (Studies in German literature, linguistics, and culture), Camden House, 14.

Osuđuje se sve one koji kritiziraju bez da išta rade i stvaraju, koji bi htjeli slavu bez rada, nudi se rješenje u obliku svojevrsnog ocjenjivačkog odbora pravih umjetnika koji bi procjenjivali tko zaslužuje lovorike, a tko ne, na temelju kriterija izvrsnosti. Takvi su radovi pravih umjetnika, kao što su Hartmann, pripovjedač, a tako i sam Gottfried, može se slobodno reći.⁵⁵¹ Gottfried pokazuje da, i kad postoji osuđivanje, treba se okrenuti ka rješenju, a ono će dovesti do toga da se ne osuđuje i da ne bude osuđivanih, nego da se svi posvete radu i stvaranju. Radu i stvaranju onih koji prosuđuju i osuđuju, a poticanje na stvaranje i otvaranje prema kritici i prosudbi onih koji su osuđivani. Kreativno rješenje za osuđivanje je jednostavno: rad i stvaranje.

Može se postaviti pitanje je li Gottfried razmišljao o sljedećem: ako najbolji, a takvih je malo, prosuđuju i kritiziraju one lošije od sebe, tko će prosuđivati i kritizirati one najbolje? Je li postavio kriterije i za to, jer ako je masa zabavljena lošijom, nižom umjetnošću, kako je to već prije rekao, kriterij ne može biti popularnost, niti slava niti novac, već nešto drugo, a što je to onda? Ako je najboljih malo i uzak su krug, postoji opasnost, a to se već dogodilo u prikazu Hartmanna, da najbolji hvale najbolje. Smatraju se zaslužnima za sudjelovanje u kvaliteti radova onih najboljih te je kvaliteta i najboljih postala upitnom i subjektivnom, podložna kritici i prosudbi, a time i osuđivanju. Može se pomisliti da Gottfried osuđuje Hartmanna, da čitatelji / slušatelji osuđuju i Gottfrieda i Hartmanna, te da je općenito prisutna kritika i prosudba kvalitete književnih djela autora visokog srednjovjekovlja.

No, ako je tako, može se ukazati na Gottfriedovu skromnost i svjesnost kao pisca, jer u ovom slučaju i sam sebe propituje kao umjetnika, pa je samorefleksija i sumnja u sebe i svoje stvaranje samo po sebi dobar pokazatelj. Mogao bi upućivati na kvalitetu stvaralaštva u usporedbi s onima samouvjerenima i sigurnima u kvalitetu svoga rada, a bez samorefleksije, jer nedostatak samorefleksije ne dopušta razvoj i poboljšanje.

Sljedeći je na redu za pripovjedačevu i Gottfriedovu kritiku, prosudbu i osuđivanje, kažu kritičari, možda Wolfram von Eschenbach. Za njim se u romanu

⁵⁵¹ "swer nû des hasen geselle sî/ und ûf der wortheide/ hõchsprünge und witweide/ mit bickelworten welle sîn/ und ûf daz lõrschapelekîn/ wân âne volge welle hân,/ der lâze uns bî dem wâne stân./ wir wellen an der kûr ouch wesen./ wir, die die bluomen helfen lesen,/ mit den daz selbe loberis/ undervlohten ist in bluomen wîs,/ wir wellen wîzen, wes er ger./ wân swer es ger, der springe her/ und stecke sîne bluomen war,/ ob sî sô wol dar an gezemen,/ daz wirz dem Ouwaere nemen/ und geben ime daz lõrzwî./" *Tristan* 4638–4655.

Gottfried posvećuje sljedećim piscima: Bliggeru von Steinachu, Heinrichu von Veldekeu, Reinmaru von Hagenau, Waltheru von der Vogelweideu.

U poznatom i neusporedivom odlomku u *Tristanu*, koji se naziva *Dichterschau*, ili književni pregled, u kojem Gottfried procjenjuje glavne njemačke pjesnike svog vremena, primjećuje se da najvažnije razmatranje koje oblikuje Gottfriedov odnos prema Hartmannu i Wolframu nije status viteških djela, već prije retorički standard stilske jasnoće i formalne elegancije za koji Gottfried smatra da ga najsavršenije predstavlja Hartmann, a nikako Wolfram. Gottfried mnogo hvali prvoga,⁵⁵² a osuđuje drugoga, čije sintaktički teške stihove i često opskurne reference i aluzije kritizira i kojega naziva „pronalazačem divljih priča”.⁵⁵³ Gottfried nikada ne imenuje konkretno Wolframa te je stoga nekoliko znanstvenika osporilo još uvijek prevladavajuću ideju da je Gottfried ovdje konkretno imao na umu Wolframa. Ove reference i neke druge izjave o živim i mrtvim pjesnicima sugeriraju da je Gottfried skladao svog *Tristana* otprilike u isto vrijeme kada je Wolfram radio na svom *Parzivalu*, što će reći prvo desetljeće trinaestog stoljeća. Datacija od cca. 1200. – 1210. također je u skladu s Gottfriedovim prikazom iskušenja užarenim željezom, čiji je ishod (Isolda je ostala nespaljena zahvaljujući Kristu koji je “savitljiv kao rukav nošen vjetrom”) protumačen kao ironična izjava o učinkovitost takvih iskušenja. Takva bi izjava bila u skladu s tekućom raspravom o kušnjama koje su dovele do četvrtog Lateranskog koncila 1215., na kojem je zabranjeno sudjelovanje biskupa u kušnjama.⁵⁵⁴

Tada kreće, kao što je već rečeno, sumnja u vlastite riječi i sposobnosti i samorefleksija i samoosuđivanje. Pripovjedač naglašava da pri susretu dva pisca počinje usporedba te da njemu umiru riječi na usnama jer kad se usporedi s drugim rječitim ljudima čije priče i govori mu se sviđaju, počinje i sam paziti na to kako se izražava. Smatra da se treba truditi da i njegove riječi budu na

⁵⁵² "Hartman der Ouwaere,/ âhî, wie der diu maere/ beide ûzen unde innen/ mit worten und mit sinnen/ durchverwet und durchzieret!/ wie er mit rede figieret/ der âventiure meine!/ wie lûter und wie reine/ sîniu cristallinen wortelîn/ beidiu sint und iemer müezen sîn!/ si koment den man mit siten an,/ si tuont sich nâhen zuo dem man/ und liebent rehtem muote./ swer guote rede ze guote/ und ouch ze rehte kan verstân,/ der muoz dem Ouwaere lân/ sîn schapel und sîn lôrzwi./" *Tristan* 4621–4637.

⁵⁵³ "vindaere wilder maere,/" *Tristan* 4665.

⁵⁵⁴ Hasty, W. (2003). Introduction: The Challenge of Gottfried's *Tristan*. U: *A companion to Gottfried von Straßburg's Tristan*. Will Hasty, W. (ed.). (Studies in German literature, linguistics, and culture), Camden House, 4.

razini priča drugih umjetnika koje je i sam pohvalio, događa mu se blokada i ne zna kako da započne. Njegov jezik i duh mu ne pomažu, osjeća se nijemim, nesposobnim i ne zna što bi učinio.⁵⁵⁵ S druge strane, pripovjedač, iako sumnja u sebe i osuđuje se zbog svoje, kako ju on sam doživljava, trenutačne nesposobnosti, ipak kaže da nikad ne bi svoj talent, koliko god nenadaren bio, upotrijebio za ono na čemu su se već mnogi uzalud okušali, a to je opis viteške opreme.⁵⁵⁶ Osuđujući, prosuđujući i kritizirajući sebe i druge umjetnike, postaje svjestan onoga što sam želi stvarati, a to je ono što povećava vrijednost ljudskog postojanja, što dolazi iz srca, profinjenost koja uzdiže.⁵⁵⁷ Vidi se da je rješenje za svako osuđivanje sebe i drugih u kontekstu umjetničkog stvaranja sama kvaliteta umjetničkog stvaranja, a kriterij za takvu umjetnost je da ona, umjetnost, ali i njeno stvaranje, uzdižu ljudski duh, um, osjećaje i postojanje, potiču sreću.

6.5. Svijet plemenitosti, dobra, korisnoga i zadovoljstva

Daljnje uzdizanje važnosti dobrote, korisnosti, zadovoljstva, primanja i djelovanja, kako u umjetnosti, tako i u stvarnosti u kojoj ona nastaje, pokazuje se kod Gottfrieda u ponašanju kralja Markea prema Tristanu, ali kraj romana ukazuje na cikličnu prirodu svijeta i života, pa tako i osuđivanja na svijetu i u njegovom romanu.

Tristan shvaća da će postati vitez i nasljednik, razmišlja o viteškim dužnostima, vrlinama i o tome je li uopće spreman preuzeti tu odgovornost. Kralj

⁵⁵⁵ "dem man, der niht wol reden kan,/ kumt dem ein redericher man,/ im erlischet in dem munde/
daz selbe, daz er kunde./ ich waene, mir ist alsam geschehen./ ich sehe und hân biz her gesehen/
sô manegen schône redenden man,/ daz ich des niht geredet kan,/ ezn dunke mich dâ wider ein
wint,/ als nû die liute redende sint./ man sprichet nû sô rehte wol,/ daz ich von grôzem rehte sol/
mîner worte nemen war/ und sehen, daz s'alsô sîn gevar,/ als ich wolte, daz si waeren/ an vremen-
der liute maeren/ und also ich rede geprüeven kan/ an einem anderen man./ nune weiz ich, wie's
beginne./ mîn zunge und mîne sinne/ die enmugen mir niht ze helfe komen./ mir ist von worten
genomen/ inmitten ûz dem munde/ daz selbe, daz ich kunde./ Hie zuo erweis ich, waz getuo,/"
Tristan 4835–4859.

⁵⁵⁶ "dannoch gewende ich mînen sin,/ sô cleine als ich gesinnet bin,/ kûme oder niemer dar an,/ dar
an sich alsô manic man/ versuochet und verpirset hât./ deiswâr ich sol es haben rât./ Wan kêrte ich
alle mîne craft/ ze ritters bereitschaft,/ als weizgot maneger hât getân,/" *Tristan* 4923–4931.

⁵⁵⁷ "ich meine aber an der waete,/ die mannes hant dâ naete,/ niht an der an gebornen wât,/ diu von
des herzen kamere gât,/ die sî dâ heizent edelen muot,/ diu den man wolgemuoten tuot/ und wer-
det lîp unde leben./" *Tristan* 4991–4997.

Marke pokazuje velikodušnost u poticanju Tristana tako da mu daje sredstva kojima će to i ostvariti. Najprije mu govori da, ako želi dobiti priznanje od svijeta, treba biti velikodušan. Ukazuje mu na to da raspolaže carskim bogatstvom te da se ne spušta ispod svog nivoa. Ako je Tristan vjeran samome sebi i promišljen kako bi trebao biti i kako o samome sebi govori, tada će se to na njemu i prepoznati. Marke mu potvrđuje, ako je tako i on stvarno u Tristanu prepoznava plemenitu svijest, tada će Tristan zauvijek u Markeu imati podršku za svoje planove, odnosno dobro napunjenu carsku riznicu. Markeov dvorac Tintajol zauvijek će biti za Tristana izvor prihoda. Marke svoj govor zaključuje sljedećom idejom: ako Tristan pokaže velikodušnost a Marke tu ne može slijediti sa svojim bogatstvom, neka propadne sve što Marke ima u Cornwallu.⁵⁵⁸

Gottfried u Markeovom govoru podcrtava važnost dobrote, korisnosti, zadovoljstva, primanja i djelovanja, i to tako da naglašava da svako djelovanje treba krenuti od osjećaja velikodušnosti i davanja. Svaka će velikodušnost biti nagrađena i popraćena s još više nagrađivanja. U kontekstu osuđivanja zanimljivo je Markeovo naglašavanje da priznanje svijeta dolazi nakon velikodušnog davanja. Iako se Tristanu čini da ne posjeduje dovoljno i da nije dovoljno priznat, Marke mu savjetuje da ne ide ispod svog nivoa carskog bogatstva, jer samo ustrajavanje u carskom razmišljanju donosi i odgovarajuće nagrade i korist. Carsko držanje i ponašanje, plemenita svijest, autentičnost koju Tristan prepoznaje u samome sebi, za koju tvrdi da ju posjeduje, reflektirat će se prema vani te će ju prepoznati svi, svijet i Marke. Kad bi Tristan zaniijekao ono što zaista jest, ponizio se, nitko ga ne bi prepoznao kao plemenitu osobu. To mu se ipak događa jer Tristan još uvijek razmišlja o tome i osuđuje sam sebe, još nije prihvatio saznanje o tome da mu je Marke ujak, ima naviku razmišljanja da nije carske krvi jer ga je odgojio pripadnik nižega staleža, Rual.

Gottfried zna da treba djelovati kako se govori, da bi novo djelovanje postalo navika i izazvalo davanje kod drugih, a onaj koji djeluje naučio davati i primati. Gottfriedova ideja jest da velikodušnosti slijedi još veća velikodušnost, a da-

⁵⁵⁸ "wiltû zer werlde gewerdet sîn,/ sô schaffe et umbe rîchen muot./ ich gibe dir rîlichez guot./ sich, dû hâst keiserliche habe,/ nun ganc dir selber Nietes abe,/ bistû dir selbem alsô holt/ und hâstu muot, als du solt/ unde als dû mir hâst verjehen,/ daz han ich schiere an dir gesehen./ sich, vinde ich hêren muot an dir,/ du vindest iemer mêre an mir/ dînes willen vollen schrîn./ Tintajêl muoz iemer sîn/ dîn triskamere und dîn trisor./ gesprengestû mir rehte vor/ mit rîlichem muote,/ volge ich dir niht mit guote,/ sô muoz mir allez daz zegân,/ daz ich ze Curnewâle hân"/ "*Tristan* 4470–4488.

vanje umnaža davanje, jer ako nije tako, sve propada. Društveno-politički gledano ta je ideja u srednjem vijeku skandalozna i heretička i poziva više slojeve na velikodušno davanje i pomaganje, jer bez toga propadaju zemlje, carstva i kraljevstva.

Spiegel der Sitten je raspoređen prema glavnim grijesima i ima snažne riječi protiv pohlepe, čije su suprotne vrline velikodušnost (*miltigkait*), dobrota, suosjećanje i ljubaznost. Također daje pregled kvaliteta koje se traže od državnog službenika i državnika, kao dio detaljne analize svake društvene klase. *Gute sitten*, "dobri običaji", proglašeni su glavnim ciljem vladajućih klasa. Vitezovi se posebno trebaju isticati velikodušnošću, poštenjem, dobrim ponašanjem, skromnošću, sabranošću i odanošću miru i jedinstvu. Skromnost (*scham*), općenito ima značenje obzirnosti prema drugima, iako često ima i konotaciju kršćanske skromnosti.⁵⁵⁹

Gottfried tumači da je znak plemenite svijesti velikodušno davanje, a ne carska, kraljevska ili neka druga titula. Velikodušnost bi trebala biti primarna funkcija imućnih, djelovanje bi trebalo biti davanje, a primanje voditi ka još većem darivanju.

Iako je publika Gottfriedova romana dvorsko društvo, plemenitaški stalež, jasno se uočava autorova kritika njihove plemenitosti. Ako nije ovakva kakvom ju je Marke opisao, uzrok je propadanju kojemu svjedoči ta epoha.

Rual, lik s možda najviše vrlina u romanu, neka je vrsta antidvorjanina. To se smatra dokazom da Gottfried nije vjerovao u dvorjane i dvor, što je dio uvjerljive dekonstrukcije u ovom romanu. Čita ga se kao radikalnu subverziju svega u što je čitateljstvo / slušateljstvo toga književnog žanra željelo vjerovati. Drugo bi tumačenje moglo biti da je Gottfried morao staviti Markeov dvor u nepovoljno svjetlo, ali Rual se ne mjeri samo po dvorskim vrlinama, kao što su lojalnost prije svega (on se čak tako i zove) i potpuna predanost superiornom cilju (budućnost njegova gospodara Riwalina kroz njegova sina Tristana). Gottfriedova tema nije reprezentacija dvorjana, već sukoba između ljubavi i društva – konkretno, dvorskog društva. Viteza – junaka zamjenjuje umjetnikom – junakom. Tristan/Tantris u Irskoj je *ein höfischer spilmann*, „dvorski trubadur“, a prima ga Isoldin učitelj koji je također glazbeno vješt trubadur. Kreće se u svijetu ljubitelja umjetnosti. Isto tako, to je svijet viteštva, definiran prema osnovnim tra-

⁵⁵⁹ Scaglione, A. (2023). *Knights at Court: Courtliness, Chivalry, and Courtesy from Ottonian Germany to the Italian Renaissance*. University of California Press, 322.

dicionalnim vrlinama – na primjer, kod kralja Markea na raskošnoj ceremoniji Tristanova postajanja vitezom.⁵⁶⁰ Gottfriedov ironičan stav prema ratobornoj strani viteškog svijeta tipično dolazi do izražaja u takvim epizodama kao što je Tristanov jeziv dvoboj s Moroldom (svaki suparnik je četiri čovjeka u jednom),⁵⁶¹ uz njegov šaljivi način citiranja navodnih izvora za tekstualnu hiperbolu.⁵⁶²

Nakon Markeovog obraćanja Tristanu, prisutni plemenitaši su mu se naklonili, iskazali mu poštovanje i slavili ga, rekli da govori onako kako bi plemenit čovjek trebao govoriti, njegove riječi odgovaraju njegovu položaju, žele da Markeov jezik, srce i ruka vječno vladaju carstvom, te da zauvijek bude kralj Cornwalla.⁵⁶³ U tim Gottfriedovim riječima uočava se ironija. Autor želi da se publika pita kome se klanja i zašto. Govori li, osjeća, djeluje li u suglasju i harmoniji onaj kome se klanjaju, ili ne. Želi da se publika zapita na kakvu vlast pristaje.

Ako publika, tj. društvo, odnosno svaki pojedinac, podržava vladajuće koji jedno govore a drugo rade pa zemlje propadaju moralno i materijalno, jesu li krivi vladajući ili pak oni koji im se klanjaju. Gottfried osuđuje neautentičnu vladavinu i odgovarajućeg njoj pojedinca i kolektiv, ali nudi i rješenje za samospitivanje i alat za prosuđivanje, a to je promatranje i propitivanje velikodušnosti vladajućih.

Pripovjedač u *Prologu* svog *Tristana* smatra da čovjek treba slaviti ono što mu je potrebno, čak i ono što nema, te da i u onome što nema treba uživati dok god mu se to sviđa.⁵⁶⁴ Pripovjedaču je vrijedan i drag onaj koji dobro procjenjuje, koji ispravno, prema pravoj vrijednosti, zna prosuditi sebe samoga i svakoga drugoga.⁵⁶⁵ Važna je namjera. Ono što se čini u dobroj namjeri za svijet i dru-

⁵⁶⁰ "nû bedenke ritterlichen prîs/ und ouch dich selben, wer dû sis./" *Tristan* 5022–5040.

⁵⁶¹ "der haete vier manne craft,/ diz was vier manne ritterschaft./" *Tristan* 6879–6880.

⁵⁶² Scaglione, A. (2023). *Knights at Court: Courtliness, Chivalry, and Courtesy from Ottonian Germany to the Italian Renaissance*. University of California Press, 153.

⁵⁶³ "Hie wart genigen rîche./ si nigen al gelîche,/ die bî dem maere wâren./ si buten im unde bâren/ êre unde lop mi schalle./ "kûnec Marke" sprachen s'alle,/ "du sprichest, als der hofsche sol./ diu wort gezement der crône wol./ dîn zunge, dîn herze und dîn hant/ die gebieten iemer über doz lant!/ wis iemer kûnic über Curnwal!" /" *Tristan* 4489–4499.

⁵⁶⁴ "Ez zit dem man ze lobben wol,/ des er iedoch bedürfen sol,/ und lâze ez ime gevallen wol,/ die wîle ez ime gevallen sol./" *Tristan* 13–16.

⁵⁶⁵ "Tiere unde wert ist mir der man,/ der guot und übel betrahten kann,/ der mich und iegelichen man,/ nâch sînem werde erkennen kan./" *Tristan* 17–20.

goga, ispravno je, dobro i uspješno.⁵⁶⁶

Tome nasuprot, Gottfriedov roman završava u potpuno suprotnom duhu, punom osuđivanja. Tristan bježi s dvora kralja Markea nakon što su on i Isolda otkriveni u preljubu u vrtu. Uzima prvi brod na koji naiđe i u viteškim junaštvima u Njemačkoj traži razonodu i oslobađanje od svojih muka. Tada saznaje za rat u vojvodstvu Arundel te i tamo djeluje kako bi lakše podnio slomljeno srce i vrijeme bez Isolde. Uspijeva okončati rat uz pomoć svoje parmske vojske. Vojvoda ima kćer po imenu Isolda – Isoldu s bijelim rukama. Ona se zaljubljuje u njega, a i ona njega također privlači. S jedne strane, to ga odvlači od njegove velike boli, ali s druge strane, ova Isolda ga podsjeća na njegovu pravu ljubav. Tako se koleba, zbunjen, između Isolde s bijelim rukama, i svoje Isolde. U tom se kolebanju pita može li se suočiti sa svojom boli uz novu ljubav i naposljetku posustaje i pristaje biti s Isoldom bijelih ruku.

Tu završava Gottfriedov fragment romana o Tristanu. Čini se da naprasno završava, ali u kontekstu teme osuđivanja ovaj fragment završava Tristanovim osuđivanjem njegove Isolde. Čini se da počinje novi ciklus osuđivanja, odnosno da je osuđivanje sastavni dio svijeta, te da je malo vjerojatno da će svijet ikad biti bez osuđivanja. U zadnjem poglavlju fragmenta Tristan sam sebe osuđuje zbog toga što je pogledao drugu ženu ili podlegao ideji da bi mogao voljeti drugu.⁵⁶⁷ Osuđuje sam sebe što voli i želi život koji je neusporediv s Isoldom od Irske. Naziva sebe pogrdnim imenima i smatra svoje ponašanje slijepim ludilom i zlom namjerom.⁵⁶⁸ Kad bi se družio s Isoldom bijelih ruku, zbog tog druženja bio bi tužan, potajno bi patio. Cijeli je dvor mislio da pati zbog Isolde bijelih ruku, dok je on patio zbog Isolde od Irske.⁵⁶⁹ Ljubav i prijateljstvo Isolde

⁵⁶⁶ "ich entlohn es niht: si sprächen wol/ und niwan ûz edelen muote/ mir unde der werlt ze guote./ binamen si tâten ez in guot./ und swaz der man in guot getuot,/ daz ist ouch guot und wol getân./" *Tristan* 140–145.

⁵⁶⁷ "er nam ez ime ze swaere/ und gieng im rehte an sînen lîp,/ daz er âne Îsolde ie kein wîp/ durch minne in sînen muot genam/ und ie an die gedanke kam./" *Tristan* 19136–19140.

⁵⁶⁸ "wê dir, sinnelôser man,/ verirrter Tristan!/ lâ disen blinden unsin,/ tuo disen ungedanc hin!/" *Tristan* 19163–19166.

⁵⁶⁹ "daz er an iegelicher stete/ niht anders niuwan trûren tete./ und swenne er aber z'Îsote kam,/ sine rede mit i ze handen nam,/ daz er sîn selbes gâr vergaz/ und siuftende allez bi ir saz./ sîn tougenlîchiu swaere/ diu wart als offenbaere, daz al daz ingesinde jach,/ sîn trilre und sîn ungemach/ daz waere durch Îsôte gâr./ si haeten ouch entriuwen wâr./ Tristandes triure und sîn nôt/ daz enwas niht anders wan Îsôt./ Îsôt diu was sîn ungeschicht./ und aber diu mitalle niht,/ dâ si'z dâ vûr erkanden,/ diu mit den blanken handen./ ez was Îsôt la bêle,/ niht diu von Arundêle./" *Tristan* 19269–19288.

bijelih ruku toliko ga je mučilo te je osuđivao sama sebe što ona vjeruje njegovoj ljubavi bez ikakve ograde pa mu je puna nade poklonila svoje srce. Stoga se, dobro odgojen, svim snagama trudio da ju utješi.⁵⁷⁰ Pripovjedač ga je osuđivao zbog neodlučnosti u koju uvijek iznova upada.⁵⁷¹ Osuđuje ga za obmanjivanje Isolde bijelih ruku jer ju je svojim dvosmislenim načinom, govorom i ponašanjem uvjerio u iskrenost njegovih namjera i srca.⁵⁷² I tada, u sklopu Tristanova opravdavanja njegova takovoga ponašanja, Tristan kreće osuđivati Isoldu od Irske. Njegovo pravdanje počinje konstatacijom da ništa više nije kao prije.⁵⁷³ On je tužan, ona je sretna, njegova čula žude za njom a njezina više ne žude za njim, ona ima sreće koliko god želi, a on se odrekao sreće zbog nje. Ona je udana, kod kuće je i stalno je sa svojim suprugom, a on je u stranom svijetu i sam. Ne dobiva utjehe od nje, a svoje srce ne može osloboditi. Pita se kako joj je uspjelo razviti toliko otuđenje u njemu, a ona ne žudi za njim i jako se dobro snalazi bez njega.⁵⁷⁴ Njegov život prolazi u bolima srca i čežnje za njom, a ona njega ne voli toliko jako da bi pitala o njemu i saznala nešto o njegovom životu.⁵⁷⁵ Da ga je htjela naći, tražila bi ga dok ga ne bi našla.⁵⁷⁶ Trebala je u tišini pretražiti cijeli Cornwall, Englesku, Francusku, Normandiju, Parmeniju, bilo koju zemlju

⁵⁷⁰ "die liebe und die güete,/ die s'ime sô staeteclîche truoc,/ die betrûrete er genuoc./ in erbarmete, daz s'ir sinne/ sô verre an sîne minne/ umbe niht haete verlân/ und ûf alsô verlornen wân/ ir herze haete an in geleit./ doch begieng er sîne höfscheit/ und vleiz sich alle stunde, sô'r souzeste kunde/ mit gebaerden und mit maeren,/ daz er s'uz disen swaeren/ vil gerne haete genomen./" *Tristan* 19326–19339.

⁵⁷¹ "daz er aber in sîne zwîvelnôt/ zem dritten mâle geviel/" *Tristan* 19352f.

⁵⁷² "daz was des schult: si was betrogen./ Tristan haete ir sô vil gelogen/ mit disen zwein handelungen/ der ougen unde der zungen,/ daz si sînes herzen und sîn/ gewis und sicher wände sîn./" *Tristan* 19397–19402.

⁵⁷³ "ez enstât nu niht als wilent ê,/ " *Tristan* 19479.

⁵⁷⁴ "nu bin ich trûric, ir sît vrô./ sich senent mîne sinne/ nâch iuwerre minne/ und iuwer sinne senent sich,/ ich waene, maezlich umbe mich./ die vrôude, die ich durch iuch verbir,/ owî owî, die trîbet ir/ als ofte als iu gevellet./ ir sît dar zuo gesellet./ Marke iuwer hêrre und ir, ir sît/ heime unde gesellen alle zît./ sô bin ich vremede und eine./ ich waene, ich wurde cleine/ von iu getroestet iemer/ und ich enkan doch niemer/ mit mînem herzen von iu komen./ durch waz habt ir mich benomen,/ sît ir mîn alsô cleine gert/ und mîn ouch iemer wol enbert?/" *Tristan* 19484–19502.

⁵⁷⁵ "mit wie vil maneger herzenôt/ gât mir mîn leben mit iu hin/ und ich iu niht sô maere bin,/ daz ir mich sît hanter besant/ und eteswaz umbe min leben erkant./ si mich besande?/" *Tristan* 19504–19 509.

⁵⁷⁶ "jâ, der ez et begünde,/ der suohte, ucz er mich vünde./" *Tristan* 19523f.

u kojoj bi se njen voljeni mogao nalaziti, da joj je stalo do njega.⁵⁷⁷ Ali on njoj ništa ne znači, njoj koju on voli, poštuje više od vlastitoga tijela i duše. Zbog nje izbjegava sve žene, a mora biti i bez nje. Od nje ne može tražiti ono što bi mu na ovom svijetu dalo veselje i sretan život.⁵⁷⁸

Na kraju fragmenta romana Tristan dakle osuđuje Isoldu, ali zato da bi opravdao svoje ponašanje. To se osuđivanje temelji, za razliku od drugih osuđivanja razmatranih u ovoj knjizi, na Tristanovu izmišljanju Isoldinih grešaka, na Tristanovu izmišljanju negativnih priča o Isoldi, na predstavljanju njezine situacije boljom nego što jest, a time prikazujući i njegovu situaciju gorom nego što uistinu jest. Tristan potencira prema negativnome ono što zna o Isoldi kako bi ju mogao osuđivati i sebi olakšati odluku. Da bi opravdao svoj postupak, Isolda mora ispasti loša i negativna.

Na kraju fragmenta, na primjeru odnosa Tristana prema drugoj Isoldi nije više važna namjera. Jer ono što Tristan upravo radi ne čini u dobroj namjeri za svijet i drugoga i bez osuđivanja, već je ono što čini neispravno, loše, neuspješno i osuđujuće. Tristanovo ponašanje ukazuje na ponovno vraćanje na osuđivanje, ali sad u jednom novom obliku. Ako Gottfriedov fragment *Tristan* završava ovako, onda se pokazuje da svijet plemenitosti, dobra, koristi i zadovoljstva bez osuđivanja treba uvijek iznova graditi, jer će se osuđivanje uvijek iznova pojavljivati u novim i drugačijim oblicima.

Činjenica da je djelo ostalo u fragmentu omogućuje uvijek iznova vraćanje priči i pretpostavljanje beskrajnih mogućnosti interpretacije kako djela, tako i njegova kraja. Gottfried zahtjeva semantičke skokove jer su njegovi narativni alati u stvari neodređenost, neizvjesnost, višeznačnost, neznanje i na kraju fragmentiranost, odnosno prazan prostor. Samo djelo ostaje kao neka vrsta enklave u srednjovjekovnoj stvarnosti čija relativna stranost može biti različito shvaćena i doživljena zbog semantičke otvorenosti i neodređenosti, ali koja u isto vrijeme omogućuje aporijaciju.

⁵⁷⁷ "mîn vrouwe, an der mîn leben lît,/ weiz got diu solte nâch mir sît/ vil tougenliche haben ersant/ al Curnewal und Engellant./ Franze unde Normandie,/ mîn lant ze Parmenie,/ oder swâ man seite maere,/ daz ir vriunt Tristan waere,/" *Tristan* 19531–19538.

⁵⁷⁸ "daz solte sider gâr sîn ersuht/ und haete sî mîn iht geruoht./ nu ruochet sî mîn cleine,/ die ich minne unde meine/ mê danne sêle unde lîp./ durch sî mîde ich al ander wîp/ und muoz ir selber ouch enbern./ ine mac von ir niht des gegern,/ daz mir zer werlde solte geben/ vrôude unde vrôlichez leben"/" *Tristan* 19539–19548.

VII.

ZAKLJUČAK

Roman *Tristan* Gottfrieda von Straßburga nije ni skup neasimilirane ironije ni otvorena moralna preporuka ljubavi ili grijeha. Pripovjedačeva tumačenja i osvrti postaju proganjajuće i snažno moralno iskustvo kroz koje Gottfried svoju publiku sili da se bori s neusklađenostima.

U potrazi za osuđivanjem u *Tristanu*, kojega je obilna prisutnost u romanu i iznenađujuća i razveseljujuća, moglo se istraživati čitavu lepezu ljudskih emocija bogato predstavljenih Gottfriedovim raskošnim spisateljskim darom, ali i ne samo to. Slijedom osuđivanja susretalo se s temeljnim, do sad neistraženim ili sporadično istraženim, temama razmatranima u tom veličanstvenom djelu, i pozabavilo se kratko većinom od njih, ali se spoznaje i to da Gottfried kao kršćanin i sam osuđuje, uglavnom osuđivanje. Za Gottfrieda osuđivanje te samilost i suosjećanje uvijek idu jedni uz druge. Osuđivanje promatra kao korak u evoluciji svijesti na kojem se treba zaustaviti i preokrenuti ga da bi se u konačnici stiglo do neosuđivanja. Preoblikovanje osuđivanja u neosuđivanje proces je koji traje, kako za Gottfrieda i pripovjedača, tako i za likove u djelu. Nekad je uspješan, a nekad nije. Međutim, osvješćivanje osuđivanja već je veliki pomak. Logična je posljedica da se publika nakon čitanja Gottfriedova romana osjeća promijenjenom. Okretanje ka neosuđivanju zahtijeva stalnu svjesnost. Gottfried nudi putove i načine suzbijanja osuđivanja, toga nepoželjnoga, moralno i ljudski neprihvatljiva stava. Uživa pritom u dvosmislenosti, paradoksu i neprozirnosti, što je temelj njegove narativne tehnike. Gottfriedova je publika stavljena pred mentalni izazov koji stapa pažnju, konstrukciju pretpostavljenih slika iz mašte, osjećaje i namjeru u odnosu na likove i događanja u romanu, ali i u srednjovjekovlju. Korištene metafore, ironija, paradoksi, alegorije, hiperbole i t. d. pojačavaju intenzitet i efekt osuđivanja i osjećanja u Gottfriedovom djelu. On potiče na nošenje s višeznačnošću i neodređenošću i zahtijeva pronalazak novih značenja. Eho srednjovjekovlja u romanu ukazuje na odstupanja, deficite, kritiku, a sam se roman nalazi u polju napetosti prema srednjovjekovlju. Osim toga, osuđivanje i osjećaji predstavljaju kulturološke, antropološke i semiotičke konstante koje su duboko ukorijenjene u životnim područjima svih civilizacija i u svim interpretacijskim okvirima književnih djela, odnosno osuđivanje i osjećaji čine temelj svih kultura i njihovih književnih ostvarenja. Kroz osuđivanje i osjećanje u *Tristanu* Gottfried je otvorio pitanja odnosa vlastitoga prema stranome, prema samorefleksiji i vremenu: prošlosti, sadašnjosti i budućnosti.

Tristan je alegorija za sve one koji su odbačeni pa prihvaćeni, one koji mogu

vidjeti ljude i događaje iz više perspektiva, sa suosjećanjem mogu pomagati i sudjelovati bez osuđivanja. Osuđivanje se nekad manifestira kao omalovažavanje, klevetanje, ocrnjivanje, diskreditiranje i ignoriranje, fizičko i psihičko proganjanje. Isto je i u odnosu prema strancima, stranome i drugome. Oni su bitna točka ljudskog postojanja, pa Gottfried ističe važnost toga da pojedinac obrati pozornost na to što drugi ili drugo ima reći o sebi. Promatranje stranoga i stranaca važan je doprinos ovoj kompleksnoj temi osuđivanja. Osuđuje se ono što je nepoznato jer nije iskustveno osviješteno. U *Tristanu* će se promijeniti oni za koje se smatralo da se ne mogu promijeniti, ono što se dosad osuđivalo jer se nije iskusilo, sad će se iskusiti, početak će se osuđivati poznato a prihvaćati nepoznato, neizvjesno, strano i neočekivano.

Gottfried otkriva problem emigracije, integracije i izolacije. Ukazuje na prihvaćanje strane zemlje kao izazova. Ima tu nepovjerenja koje eskalira u nasilje. Da bi se integrirali i preživjeli, migranti moraju raditi i biti od koristi, a progon stranaca i osuđivanje su bili općeprisutni i normalni. Gottfried upozorava i osuđuje sve one koji su obećali zaštitu pa iznevjerili. Može biti da se sam Gottfried poistovjetio s umjetnikom migrantom u svojoj zemlji i polemizira protiv aristokratskih hobija i estetskog snobizma.

Nadalje, Gottfried prikazuje odnos mase i pojedinca, odnosno što zanima masu u odnosu na vladara i vlast, te razlikuje stupnjeve interesa, želje i volje mase za uživanjem u skandalu. Gottfried želi rasvijetliti pojam glasine i njezina utjecaja na javno mnijenje. Glasine o kojima Gottfried piše karakterizira prvenstveno njihov osuđujući sadržaj koji nanosi štetu, ali i usmeni oblik kojim se prenose. Stupanj ovisnosti o osudi je vrlo visok. Upitna je sloboda, nevezanost i neovisnost pojedinca. Istovremeno osobnost nije toliko diferencirana da bi se moglo izgraditi vidljivu i trajniju razliku između mišljenja drugih i vlastite moralne svijesti. Gottfried izdvaja pojedinca u odnosu na masu s ciljem izgrađivanja vlastite i individualne moralne svijesti. On osuđuje masu što se hrani tuđom nesrećom koja joj postaje zabava. Pita se da li je u redu da se pristaje na žrtvu pojedinca, ili je se traži, i dokle ide patološka priroda mase.

Gottfried ne govori samo o odnosima među ljubavnicima, nego o međuljudskim odnosima općenito. Zaljubljenost je fascinacija novim i nepoznatim u drugome i želja za spoznavanjem tog ljudskog bića. Poslije fascinacije slijedi neki oblik intimnosti i tada se ljubav prima u ljudima. Prava se ljubav manifestira u neosuđivanju nesavršenosti i pokazivanju ranjivosti. Ljude valja promatrati cjelovito: ne se samo fokusirati na vanjsko nego i na unutarnje, ne samo na

svjetovno nego i na sveto u čovjeku, ne samo na negativno nego i na pozitivno. Svatko je odgovoran za djelovanje u ime ljubavi, za neosuđivanje i prihvaćanje drugoga u potpunosti.

Gottfried misli da ljubav treba pustiti da sama pronađe put bez manipuliranja, ona je davanje i primanje, fizička i emocionalna, duhovna intimnost, ljubav je neosuđivanje sebe i drugih, ni ljubav ne treba osuđivati. Ljubav otvara oči iskrenim i dobrim ljudima, ona je vrsta više sile, unutarnje, intuitivske, božanske i univerzalne. Naslijeđena je od predaka iskustvom i znanjem koje čuva one iskrene i neiskvarene tako što im daje sposobnost da prepoznaju sve što je iskreno i čisto (Brangijena). Tristan žrtvuje svoju ljubav iz časti i lojalnosti, a pokušava voljeti bezuvjetno iz daljine. Može biti, smatra Gottfried, da pjesnici iskorištavaju konvencije, ceremonije, osuđivanja, samožrtvovanja i samouništenja kako bi prenijeli moralnu lekciju o neskladnim normama ljubavi.

U romanu ljubavni napitak, između ostalog, postaje metafora za nepredvidljivost života koji služi tome da se iskusi što je više moguće patnje kako bi se što manje osuđivalo i imalo ljubavi i razumijevanja za sebe i druge. Sjedinjenje ljubavnika ostvaruje se na brodu kao simbolu svijeta. Pojavljivanje brodova upozorava na imanentnu katarzu i radikalnu promjenu u razvoju radnje. Na osobnoj razini likovi dokazuju svoj vlastiti identitet a na društvenoj potvrđuju vrijednosti koje bi trebale vladati u društvu. More je projekcija ideoloških konstrukata ili sredstvo kritike društva. Povezujući element je upravo linearna struktura morskog putovanja, odlazak, dolazak, dobra kulisa za sva događanja.

Tristan na svojim putovanjima ima ciljeve. Neki od njih su utopija a neki distopija. Sve je služilo tomu da se kod Tristana osvijeste prednosti i mane domovine i svijeta, pacifizam i neosuđivanje, sklad među narodima, nacijama, ljudima. Međutim, izlaskom iz mikrokozmosa broda ulazi se u društvenu, religioznu, političku i etičku drugost koja je daleko od idealne, daleko od neosuđivanja i praštanja, mira i ljubavi. Tristan i Isolda su svjesni da je njihov mikrokozmos u opasnosti, svijet u koji ulaze budi u njima strah od osuđivanja čim iziđu iz svoje utopije, krivnju i stid. Tristanov je život pun neizvjesnosti, nesigurnosti i nepripadanja. Jedina sigurnost je prisutnost sreće i nesreće, ljubavi i mržnje, smijeha i suza. Snažan simbol Tristanova bivanja u međuprostoru je more. Povratak moru označavaju fluidnost njegove pripadnosti.

Kralj Marke i Isolda se ne poznaju, dolaze iz različitih kultura, obitelji, zemalja koje su uz to bile neprijateljske. Pojavit će se razlike u zajedničkom životu, a rješenje je ljubavni napitak. On omogućuje prihvaćanje, toleranciju nepomir-

ljivih razlika. Zašto čarolija i magija, a ne viša sila? Očito da Bog ne može promijeniti ljudsku prirodu koja osuđuje, ne prihvaća, ne tolerira pa joj je potrebna ljubavna magija. Gottfried smatra da je potrebna magija kako bi se neosuđivanje i pomirenje, razumijevanje, prihvaćanje i tolerancija uopće mogli dogoditi. Može se pomisliti da će uz pomoć ljubavnog napitka supružnici postati jedno biće. No Gottfried zna da je jednom biću svojstveno osuđivanje i neprihvatanje samoga sebe. Stoga je i u tom slučaju potrebna magija jer biće koje samo sebe u potpunosti prihvaća i ne osuđuje rijetko postoji. Gottfried ne vidi mogućnost prihvatanja drugog i stranog kao vlastitoga bez vanjskog utjecaja, a to nije ljubavni napitak nego magija umjetnosti koja potiče na neosuđivanje i ukazuje na svijet plemenitosti, korisnoga i dobra.

Gottfried je protiv korištenja manipulacija za ostvarivanje vlastite dobrobiti. Taj čin je nagrđivanje muškaraca i žena, odnosno svakog čovjeka. Gottfried razmatra odnos između pojedinca i kolektiva. Takav odnos traži žrtvu svakoga aspekta privatnog života radi službe javnome. Odnos između privatnog i javnog postaje plodno tlo za manipulaciju, lažno predstavljanje, međusobne borbe, laži, osuđivanje i sukobe. Prema Gottfriedu, izgubljena sloboda odnosi se na to da se ne mora birati između službe i žrtve, a ljubavni napitak prikazuje i kako služi kolektivu koji prisiljava individuu na žrtvu. Isolda ne želi žrtvovati svoju privatnu sreću za službu koju želi zadržati, pa u tu svrhu osuđuje, glumi, laže i manipulira. Tristan žrtvuje funkcije, položaj i ugled, radi osobne sreće.

Ljubavni napitak Tristana i Isolde mogao bi se interpretirati i kao znak potpune transformacije osobe, osvješćavanje ljubavi, podizanje svijesti iz dubine prema neosuđivanju, čime bi se dogodilo čudo ljudskim djelovanjem, a bez božanske intervencije, a u isto vrijeme bi se time i dokazala božanska intervencija.

Kad se govori o emocijama *Tristan* je značajan jer Gottfried stavlja naglasak na obrasce emocija u kontekstu sukoba, odluka i interakcija kroz osuđivanje. Naglašena je promjenljivost, fluidnost i ambivalentnost. Označavanje razlike u doživljaju osjećaja organizirano je kroz postojanje osuđivanja, odustajanje od osuđivanja ili neosuđivanje.

U želji za vanjskim priznanjem vlastite slave i vrijednosti protagonista romana kritizira se izvanjska motivacija i vanjsko vrednovanje osobe, a potiče unutarnja motivacija. Gottfried upozorava da je izvješćivanje bilo koje vrste podložno fikciji jer u njemu postoje stupnjevi istinitosti odnosno laži. Unatoč dijagnosticiranoj beznačnosti „kraćenja jezika“, oduvijek se pokušavalo kaznenim mjerama zaustaviti govor. Gottfried svojim romanom ukazuje da vladajući

imaju nedostojan jezik. Međutim, poziva da prema svima treba pokazati suosjećanje i samilost. Nepotrebno je osuđivati ako se može učiti, rasti, razvijati prema boljem. Čuda su za Gottfrieda trenuci u kojima ljudi donose odluke koje podržavaju život i ljude bez osuđivanja.

Besmisleno je, kazuje Gottfried, da nacija, mir i sigurnost ovisi o samokontroli pojedinca. Kukavice i strašljivci žele kontrolirati tuđu hrabrost umjesto svoga kukavičluka. Gottfried osuđuje sve one koji, kukavice, druge šalju u smrt. Savjetovanje je prepušteno mudrim starcima, čije su sposobnosti kao mudrih savjetnika stajale uz nesposobnost viteza koji više ne može izvršavati svoje staleške dužnosti u obrani ugleda, moći i imovine. Onaj koji osuđuje ima suženu svijest punu nepovjerenja, a vrijedan savjetnik ne potiče osuđivanje i ne podržava osvetu. Potiče se sažaljenje, zajedništvo, ljubaznost i traženje dobra u ljudima.

Gottfried potiče i raspravu o starenju i smrtnosti kao i o sumraku svijeta koji su stariji nekad kao mladi poznavali. Sredstvo za suočavanje je poezija, oplakivanje vlastitog fizičkog propadanja, pozivanje na dob i iskustvo, kao i suprotstavljanje svojih briga političkoj i društvenoj rascjepkanosti širega društva. Stariji trebaju biti integrirani u život zajednice. Podiže se razina svijesti u društvu za pomoć starijim osobama, kritizira osuđivanje i izoliranje bilo koga na temelju materijalnog ili fizičkog stanja.

Gottfried naglašava da, ako je bogatstvo propalo radi višeg cilja, kao što je ljubav, onda je to afirmacija ljubavi umjesto osuđivanja. Osjeća se prizvuk osuđivanja onih koji svoj komfor ne bi žrtvovali za druge, kojima žrtva ne pada napamet. Pita se i da li pretjerivanje donosi rješenje? Gottfried u raspravi o vjernosti i žrtvi ističe vjernost ljubavi, Kristovoj svijesti, vjernost Kristu. Da bi prestao osuđivati, ljubav mora postati jedini gospodar. Prihvaćanje osuđivanja od drugih omogućuje promjenu vlastite i tuđe sudbine, daje mogućnost shvaćanja prošlosti, sadašnjosti i budućnosti bez osuđivanja.

Uobičajeno je u srednjem vijeku osuđivanje ljudi zbog izgleda i zapuštenosti. Gottfried ističe važnost dobrih djela i namjera, a ne izgleda i materijalnog statusa. Samopoštovanje i osjećaj vlastite vrijednosti, blagost prema samom sebi, prihvaćanje samoga sebe i svoga puta donose priznanje i poštovanje. Nudi se rješenje za osuđivanje: svjesnost, sažaljenje, prepuštanje višoj sili i oslanjanje na vlastitu mudrost. Gottfried nudi ideju da istina oslobađa, šutnja i laž se poistovjećuju. Odustajanje od osuđivanja i suosjećanje jedino dovode do slobode, izražavanja istine i proširenja plemenite svijesti u svim slojevima društva.

Samosažalijevanje i samoosuđivanje zamagljuje uočavanje prednosti i prilika pred kojima se individua nalazi. Tada Gottfried predlaže dobronamjerno vodstvo osobe koja će s blagošću preusmjeriti pažnju s negativnog na pozitivno, a na korist svih. Donošenje odluka radi drugih ili radi odobravanja svjetine, uvijek će dovesti do osuđivanja. Donošenje vlastitih odluka u samoći i tišini pokazuje potpuno prihvaćanje sebe samog i spremnost prihvaćanja posljedica svojih odluka.

Osjećaji za koje Gottfried kaže da se javljaju netom prije osuđivanja su strah, sram, briga, krivnja, nesigurnost, ljutnja, agresija, kontrola drugih. Autor pokazuje pokušaj umanjivanja talenata, vještina, sposobnosti i znanja da bi se umanjila tuđa sreća. U isto vrijeme ukazuje na to da, ako je sreća prioritetan osjećaj, onda bi ona trebala počivati na temeljima čvršćim od lažne hvale neznalica i nesposobnih.

Elita je predmet Gottfriedove kritike nedjelovanja, kukavičluka i sramotnog ponižavanja i odnosi se na svakoga onoga tko bira lakši put s težim posljedicama. Nedjelovanje Gottfried prikazuje i kao izbjegavanje vlastite sudbine, odnosno ispunjavanja svoje svrhe na svijetu. Osuđivanje i nedjelovanje, kao i osuđivanje nedjelovanja, postaje glavni pokretač događanja u radnji. Svako djelovanje treba krenuti od osjećaja velikodušnosti i davanja, što će biti nagrađeno. Gottfried smatra da treba djelovati kako se govori, iza velikodušnosti slijedi još veća velikodušnost a davanje uvećava davanje. Ako nije tako, sve propada. Ta ideja je u srednjem vijeku skandalozna i heretična jer poziva više slojeve društva na velikodušno davanje i pomaganje. Vrlina i velikodušnost, dobrota i suosjećajnost, ljubaznost i skromnost stoje nasuprot pohlepe i znače obzirnost prema drugima. Kod imućnih bi trebala biti naglašena velikodušnost, djelovanje bi trebalo biti davanje a primanje valja vratiti s još većim darivanjem. Gottfried osuđuje neautentičnu vlast i njoj odgovarajućeg pojedinca i kolektiv, nudi rješenje za samoispitivanje i sredstva za prosuđivanje kroz promatranje i propitivanje velikodušnosti svoje i vladajućih. Ono što se čini u dobroj namjeri, izvan zone ugođe, za svijet i druge, na dobrobit svih, ispravno je, dobro i uspješno.

Gottfried primjećuje da je novac zauzeo značajnu ulogu te je poput još nekih srednjovjekovnih autora podigao glas upozoravajući na tradicionalne norme, etiku i ideale plemenitih društava, a protiv opasne tranzicije njihova svijeta pod utjecajem materijalnoga obilja. Prema Gottfriedu, lukavi vladari ostaju nekažnjeni, nasilništvo vladara ima zakonsku zaštitu, kad se pronađu nedostatci u

zakonu, kad se zakon spretno iskrivi. Tako se dovodi u pitanje smisao zakona, a oni za koje zakoni vrijede samo su žrtve.

Problem je da li je nešto što je legalno i općeprihvaćeno ujedno i etično, a ono što je proglašeno nelegalnim i nije općeprihvaćeno da je neetično ili nemoralno. Ambiciozni, ustrašeni, nesposobni beskičmenjaci i prevaranti prihvaćeni su i uobičajeno vladaju, ali nije moralno da takvi zauzimaju vodeće i vladajuće pozicije. Na Gottfriedovoj su meti svi oni koji stvaraju neprincipijelne saveze u svrhu ostvarenja svojih ciljeva unatoč svojoj nesposobnosti. Oni se međusobno podupiru, podržavaju i jedni drugima štite nesposobnost. Tako državom upravljaju osuđujući nesposobnjakovići, manipulatori, kukavice i lažljivci. Aludira se na dogovorene brakove, stjecanje zemlje i novca, a kraljevske kuće su prikazane kao poslovni subjekti kojima je sve posao i trgovina, pa i ljubav.

Društvo koje prihvaća prazne formalnosti za božansku istinu i iskonsku pokoru, izaziva Gottfriedovu ironiju. Gottfried propituje božju intervenciju na primjeru Isoldine kušnje. On napada kušnju, pa i onu osuđivanja, ali ne kao zlo za sebe. Zapravo, osjeća se olakšanje i oduševljenje kad se otkrije da je božji sud (lat. *Iudicium Dei*, srednjovj. lat. *ordalium*) neučinkovit. Što veći grijeh, to stroži post i gorljivija molitva i lakše iskupljenje. Za Gottfrieda to je samo simptom slabosti društva. Osuđivanjem društvenih koncepcija on ne napada nužno bit koja stoji iza nje. Pokušava ponuditi humanija rješenja. Ljubav je viši i suptilniji zakon od bilo kojega drugog.

Gottfried se dotiče i figure hodočasnika koja spaja stvarno, dobro poznato iskustvo s maštom pjesnika. Čini se da Gottfried želi pobuditi neosuđivanje i otvoriti vrata praštanju idejom da je u intimi koju simbolizira Isoldina i Tristanova isposnička hodočasnička halja u stvari skriveno traženje kršćanskog oprosta za božje dijete. Gottfried smatra da je svaki čovjek u svojoj biti dobar, ali da se ta dobrota negdje na životnom putu izgubi i potisne zbog raznih okolnosti. Unutarnje hodočašće je cjeloživotno putovanje do promjene svijesti, koje se kod Isolde i Tristana nije dogodilo.

S tim u vezi, meditacija je mistični element koji se manifestira kroz opažanje Boga, kroz dobro raspoređenu pozornost na stvoreni svijet, na molitvu. Molitva i meditacija u srednjem su se vijeku mogle smatrati zamjenom za euharistiju. Tristan i Isolda se oslanjaju na svoje vještine, sposobnosti, talente i molitvu. Mole Boga da im pomogne varati, lagati i obmanjivati. Tako se prikazuje Krista kako služi pravednome i varalici i uvijek je onakav kakvog ga tko želi. *Iudicium dei*, nošenje užarenog željeza bez ozljeđivanja je fikcija, pa je i svijet bez

osuđivanja nemoguć. Iako se čini da se likovi kratko mole transcendentnom Bogu, oni ga nastoje instrumentalizirati, kontrolirati i iskoristiti za svoje ponekad opake ciljeve. Božanstvo u Gottfriedovu romanu nije *deus ex machina* nego *deus in machina*, koji se može uključiti i isključiti poput robota čije zapovijedi proizlaze iz mehaničkih a ne metafizičkih zakona. Ponašanje u skladu s Kristovom sviješću ljubavi zahtijevalo bi i Kristovu žrtvu, a ne božje uslišavanje molitvi smrtnika. Ljubav i neosuđivanje usrećuje, produhovljujući su, omogućavaju častan život i poštenje i kroz njih nastaje potpunost i spoznaja božanskoga u svakom čovjeku.

Ruka je najbolji primjer i odlučujući dokaz povezanosti razuma, tehnologije i kozmološkoga poretka koji je svojstven ljudima i određuje njihovu bit. U aristotelovskom preklapanju antropologije i kozmologije ljudske ruke postaju metonimija poretka koji oblikuje cijeli svijet i cijeloga čovjeka. Bjelina Isoldinih ruku može značiti nevinost i naivnost koja će s ubojstvom koje ona želi počinuti nestati, a Gottfried osuđuje društvo koje takvu mladu ženu dovodi do ubojstva. Slika bijelih ruku s mačem dobiva značenje plemstva koje u pravilu bestidno ubija zbog koristoljublja. Isoldine ruke na tragu aristotelovske kozmološke hiromantije predviđaju ne samo Isoldinu sudbinu, nego i sudbinu svakog poretka na svijetu, nekadašnjeg, sadašnjeg i budućeg, poretka čije su vrijednosti okrenute naopako, kojemu su važniji čast, izgled i utjecaj od ljudskog života, kao i života svakog drugog živog bića, što je u kozmološkim okvirima ono najvrjednije.

Medicinska nenadmašivost kraljice majke Isolde da iscijeli, ali i da naštetiti uskraćivanjem lijeka, moglo bi odgovarati strahovima uobičajenim za rodne odnose u diskursu *amor heroes*. Gottfried naglašava da je u srednjovjekovnom društvu nasilje, ubojstvo i bijes kod muškaraca općeprihvaćeno ponašanje. Tako je normalno Gottfriedovo propitkivanje je li nešto što je općeprihvaćeno i uobičajeno, istinski i iskonski normalno, ili je zbog učestalosti postalo uobičajeno pa stoga i prihvaćeno. Tako i kod žena, ako se bijes i poriv za nasiljem osuđuje i nije uobičajen, ne znači da ga nema. Na primjeru Isolde Gottfried osuđuje društvo u kojem treba biti ženom da bi bilo dopušteno prepustiti se tuzi a ne nasilju i ubijanju. Društvo u kojem se muškarca osuđuje i nije mu dopušteno da se prepusti tuzi zbog gubitka, nego ga se umjesto toga potiče na bijes, nasilje, osvetu i kažnjavanje, društvo je ubijanja i rata. Muškarci i žene su odraz jednih od drugih a neosuđivati je teže nego vladati.

U srednjovisokonjemačkoj književnosti motivi sna dolaze u različitim djeli-

ma iz raznih razloga i različitih izvora. Pjesnici vide san kao izraz činjenice da ljudsko postojanje nije jednoznačno, jednodimenzionalno, već ima višeslojnu strukturu. Gottfried tako san dovodi u vezu sa ženskom intuicijom koja je važna za budućnost vladanja i staje na stranu žena. Kombinacija intuicije, razuma i logike bez osuđivanja kod žena, uvjet su za donošenje ispravne odluke. Budući da je srednji vijek patrijarhalno društvo, hrabra je ideja da je vrijeme da žene preuzmu vlast, da bi one poboljšale svijet jer ne osuđuju, surađuju i ostvaruju ciljeve. Prema tome, Gottfried je napredan pisac i vizionar.

Čini se kao da Tristan upada u nevolje zbog odluka koje je donio radi drugih, a ne radi sebe. U izboru vlastita puta Tristan se umiješa u situacije koje zapravo nisu njegove, a jedini izbor je trebao biti onaj koji dolazi iz njegove biti bez osuđivanja situacija u kojima se našao. Gottfried ironično ukazuje na to da Tristan ne može izabrati krivo ili pravo, jer sve vodi ka ishodu koji je Gottfried htio. Autor je za Tristana ono što je Bog ili sudbina ili svemir ili priroda ili neka društvena, politička, religiozna, viša prirodna ili natprirodna sila svakom čovjeku.

Gottfried ne odbacuje slobodnu volju u ime sudbine, naprotiv, trudi se pokazati da je Tristan taj koji planira i provodi svaki korak u svome životu kroz osuđivanje ili neosuđivanje sebe, drugih, okolnosti i t. d. Čim Tristan sazna što ljubavni napitak znači, prihvaća ga i nastavlja djelovati demonstrirajući boetijsku sintezu slobodne volje i predestinacije. Recipijent romana razmišlja o tome želi li živjeti tuđi život i za druge, ili svoj i za sebe, pa je nebitno što će umrijeti kad se živjelo vlastiti život. Nije li ipak sve zabluda? Da li vjerovati u predeterminaciju ili u slobodnu volju, ili je i to zabluda, sumnja je to koju Gottfried pobuđuje kod publike.

Značenja Gottfriedovih komentara nisu nužno ona otuđenih kršćana, već oni doista mogu ukazivati na suprotnost doslovnog i književnog. Nije Bog, viša sila, odgovorna ni za što, ali ljudi na tome inzistiraju. Niti najbolji na svijetu nisu oslobođeni potrebe da osuđuju, pa je štoviše moguće da je među najboljima, onima na vrhu, osuđivanje dovedeno na još suptilniju i sofisticiraniju razinu te služi za manipulaciju. Otrov (na maču kojim je ranjen Tristan, onaj isti koji je smislila kraljica Isolda, majka), jednak je lijeku za taj otrov (kojeg samo majka Isolda zna). Besmisleno je osuđivati Tristana ili kraljicu Isoldu ili svakog pojedinca i njegove postupke i odluke dok su sustavi iskvareni. Zaključak je da je potrebno stvari mijenjati na razini sustava, umjesto osude pojedinaca.

Gottfriedov se prikaz aristokratskog napredovanja u znanju i plemenitosti razumije kao retorička ironija jer je jasno da se Isolda priprema da nastavi

upitna moralna učenja svojih predaka. Zaljubljenost koju mlada Isolda izaziva otrovna je i opasna za one na koje se ona namjeri. Tako Gottfried osuđuje princeze tadašnjih dvorova da su odgojene za grabež, tako one izdaju moralna načela dobrote, ljubavi i žudnje te se unatoč mladosti, ljepoti, pameti i talentu pretvaraju u čudovišta, u *Tristanu* prikazana kao sirene. Udaju se i nastavljaju obiteljsku tradiciju gomilanja posjeda i zemlje otimanjem, dogovorenim brakovima i trovanjima.

Gottfried s jedne strane, kroz uobičajenu srednjovjekovnu praksu nadzora nad ženama, raspravlja treba li javnost biti upoznata s privatnim izazovima vladajućih jer ako privatni problemi postanu javni narušavaju im ugled. S druge strane, dekonstruira se mit o Heleni i stvara novi o Isoldi. Gottfried osuđuje društveni poredak koji prihvaća uništavanje mita. Zamjenjujući mit o Heleni mitom o Isoldi ukazuje na svijet iskrivljenih vrijednosti i osuđuje ga. Uočava se destrukcija temeljnih vrijednosti, a roman je koncipiran kao svjesno rušenje vladajućih moralno - teoloških uvjerenja.

Gottfriedov prikaz vrta sa stablima masline ukazuje na mitsko stablo masline iz Getsemanskog vrta. Gottfried vrt s maslinama pretvara u nukleus pervertiranog raja i nebožanstvenosti. Ironija je u tome da su svi u toj sceni izdajnici i prevaranti a jedina koja se proglašava bezgrešnom i čistom je Isolda koja je to najmanje od svih. Izdajnici i prevaranti osuđuju druge za izdaju i prevaru. Svi sudionici Gottfriedove scene u vrtu maslina u stvari su Jude koji su izdali sami sebe i jedni druge.

Prolog Tristana sadrži dva ciklusa. Tematski su blisko povezana: dobrota i umjetnost. Obje trebaju priznanje da bi postojale. Većina ljudi nije u stanju prepoznati i ispravno ocijeniti dobrotu i umjetnost. Pripovjedač osuđuje svoju nesigurnost u riječi, manjak duha i jezika, nedostatak snage, zbunjenost pred izazovima. Svoja djela smatra neurešenima i ružnima, treba im potpuno preuređivanje. Na Helikonu ne može pronaći svoje mjesto, što vrijedi i za umjetnika i za svakog pojedinca u društvu. Gottfried nudi suosjećanje sa samim sobom i traži suosjećanje od viših sila. Umjesto osuđivanja, rješenje je otvaranje svijesti prema svijetu beskrajnih ideja. Gottfried, kad govori o dobročiniteljima, misli da se treba sjećati pjesnika ili, točnije, svih pjesnika. Svojim radom, svojom umjetnošću oni podižu dobre stvari za čovječanstvo. Umjetnost potiče na poštovanje i priznanje. Umjetnička sposobnost i talent djeluju u harmoniji, kritika guši umjetnost a čovjeku koji krene putem umjetnosti potrebna je sreća.

Autor nudi umjetnost i kao rješenje za osuđivanje. Bitne su vrline skromnost,

pamet, plemenitost i svjesnost. Gottfried protestira protiv nesposobnosti, osuđujući umiljavanje publici i one koji pišu samo ono što je prihvatljivo masama. Gottfriedov roman pokazuje način izgradnje zajedničkog identiteta koji bi bio primarno estetski, a ne religiozan ili politički. Gottfried i sebe propitkuje kao umjetnika smatrajući da mu nedostatak samorefleksije ne dopušta poboljšanje. Tako Gottfried postaje svjestan da želi stvarati ono što potiče vrijednost ljudskog postojanja, što dolazi iz srca, profinjenost koja uzdiže. Kvaliteta umjetničkog stvaranja je rješenje za svako osuđivanje.

Gottfried umjesto osuđivanja zagovara samorefleksiju i prihvaćanje svojih mana i ograničenja, samopoštovanje i spremnost na upoznavanje samog sebe. Kontrola, nepovjerenje, nadmudrivanje bez emotivnosti dovodi do nestanka umjetnosti, obitelji i društva. Ugled i ugođa su u proturječju i nepomirljivi su. Ugled zahtijeva djelatni napor, dokolica je smrt časti ako joj se previše i predugo prepusti. Gottfried zagovara individualnu revoluciju koju nakon čitanja romana pokreće svaki član publike pokretanjem promjena paradigmi vlastitim činom pobune protiv društvenog, političkog i religioznog *statusa quo*.

Gottfried vjeruje da je cilj prave umjetnosti zapravo pronaći tumačenje svijeta bez osuđivanja. Čista radost nije cilj, njegova su publika „plemenita srca“ koja shvaćaju da radost nikad ne može postojati bez patnje, a da je ljubav najvrjednije čuvstvo. Tekst se ostvaruje istovremeno i, takoreći, kao pisanje u srcu ljubavnih parova i pjesnika. Gottfried smatra da je čovjeku urođen prirodan kompas, srce koje vodi prema onima koji su njemu slični.

U *Tristanu* srce je bogat simbol unutarnjeg života, povezano s pamćenjem i savješću, gotovo kao knjiga. Gottfriedov pripovjedač po srcu razlikuje svoje ljude od drugih, ali druge ne osuđuje. Iz srca valja govoriti i pripovijedati, stvarati umjetnost. Treba slaviti Blanscheflurino hrabro srce jer je na samrti na svijet uspjela donijeti život, svoju najvažniju kreaciju. Uspjela je u stvaranju čovjeka i umrla. Ona je primjer za žene koje moraju balansirati između individualnog kreativnog potencijala i raznih unutarnjih i vanjskih zabrana. Idealna žena u sklad dovodi proturječne zahtjeve.

Ako je neki pojedinac predodređen za viša dostignuća, njegova sposobnost da tumači svijet oko sebe bez osuđivanja odlučuje njegov uspjeh ili neuspjeh. Onaj tko traži pomoć spreman je i na odustajanje od osuđivanja, pa i od osвете. Odustajanje od osвете donosi opću korist i služi interesima svih. Ovakvo Gottfriedovo razmišljanje u srednjem vijeku otkriva laganu apokaliptičnost jer je hedonistička alternativa odbačena.

Fragment Gottfriedova romana završava Tristanovim osuđivanjem Isolde. Tristan potencira prema negativnome sve što zna o Isoldi kako bi ju mogao osuđivati i sebi olakšati odluku o njenom napuštanju. Da bi opravdao svoj postupak, Isolda mora ispasti loša i negativna. Počinje novi ciklus osuđivanja, u novom obliku, odnosno osuđivanje je sastavni dio svijeta i života, a da bi svijet i život bili puni plemenitosti, dobrote, koristi i zadovoljstva, treba se kloniti osuđivanja. Ako Gottfriedov fragment *Tristan* završava ovako, onda se pokazuje da svijet plemenitosti, dobra, koristi i zadovoljstva bez osuđivanja treba uvijek iznova graditi, jer će se osuđivanje uvijek iznova pojavljivati u novim i drugačijim oblicima.

Prikazom oblika i načina osuđivanja Gottfried kontrastira transcendentno i svakodnevno. Materijalna stvarnost je slabi odraz prave stvarnosti, a to je ona u kojoj nema osuđivanja nego postoje samo plemenitost, dobro, korisnost i zadovoljstvo, a za koju treba izaći iz svoje zone osjetilne ugone, da bi ju se stvorilo. Svijest da je osuđivanje i osjećanje svojstveno svima i uvijek te da je potrebna evolucija svijesti prema neosuđivanju potvrđuje bezvremenost *Tristana*, romana Gottfrieda von Straßburga.

VIII.

LITERATURA

PRIMARNA

- GOTTFRIED VON STRASSBURG (1980). *Tristan*. Philipp Reclam Jun.
ARISTOTEL (1989). *Retorika*. Naprijed.

SEKUNDARNA

- ALTPETER-JONES, K. (2009). Love Me, Hurt Me, Heal Me: Isolde Healer and Isolde Lover in Gottfried's "Tristan." *The German Quarterly*, 82 (1), 5–23.
- ANIĆ, V. (1998). *Rječnik hrvatskoga jezika*. Novi Liber.
- ANTOGNAZZA, M. R. (2023). Intuitive cognition in the Latin medieval tradition. *British Journal for the History of Philosophy*, 31(4), 675–692. <https://doi.org/10.1080/09608788.2022.2161467>
- BAISCH, M. / FREIENHOFER, E. / LIEBERICH, E. (Hg.) (2014). *Rache – Zorn – Neid. Zur Faszination negativer Emotionen in der Kultur und Literatur des Mittelalters*. V&R unipress.
- BALDWIN, J. W. (1991). Five Discourses on Desire: Sexuality and Gender in Northern France around 1200. *Speculum*, 66(4), 797–819.
- BARCLAY, K. AND REDDAN, B. (2019). *The Feeling Heart in Medieval and Early Modern Europe Meaning, Embodiment, and Making*. Medieval Institute Publications.
- BATTS, M. S. (2003). Gottfried's Strasbourg: The City and Its People. U: *A companion to Gottfried von Straßburg's Tristan* / Hasty, W. (ed.). (Studies in German literature, linguistics, and culture), Camden House, 64 – 80.
- BAUER, B. (2013). *Starke Frauen zwischen Tradition und Moderne: Die weiblichen Figuren in Gottfried von Straßburgs Tristanroman*. Disserta Verlag.
- BLOCH, R. H. (1974). Tristan, the Myth of the State and the Language of the Self. *Yale French Studies*, 51, 61–81. <https://doi.org/10.2307/2929679>
- BORGOLTE, M. (2004). Kulturelle Einheit und Religiöse Differenz: Zur Verbreitung der Polygynie im mittelalterlichen Europa. *Zeitschrift für historische Forschung*, 31(1), 1–36.
- BOUVRIE, S. DES. (1991). Helen Of Troy: A Symbol of Greek Culture, *The Norwegian Institute at Athens*, 29– 40.
- BROKOFF, J., FOHRMANN, J., POMPE, H. UND WEINGART, B. (Hg.). (2008). *Die Kommunikation der Gerüchte*. Wallstein Verlag.

- BRÄUER, R. (1985). Reichspolitik, Artusidealität und Tristanminne. *Zeitschrift für Germanistik*, 6 (2), 189–199.
- BURY, R. G. (1910). The Ethics of Plato. *International Journal of Ethics*, XX (3), 271–281.
- BUSCHINGER, D. (1987). Das Bild des Kaufmanns im Tristan - Roman und bei Wolfram von Eschenbach. *Zeitschrift für Germanistik*, 8(5), 532–543.
- BUSCHINGER, D. (2003). Gottfried's Adaptation of the Story of Riwalin and Blanscheflur. U: *A companion to Gottfried von Straßburg's Tristan* / Hasty, W. (ed.). (Studies in German literature, linguistics, and culture), Camden House, 82–96.
- BUSSMANN, B. (2005). *dô sprach diu edel künegin...*: Sprache, Identität und Rang in Hartmanns "Erec." *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur*, 134(1), 1–29.
- CARPENTIERI, N. (2023). *Writing the Twilight, The Arabic Poetics of Ageing in Medieval Sicily and al -Andalus*, Brepols.
- CZERWINSKI, P. (1996). Kampf als "materiale Kommunikation" Zur Logik edler Körper im Mittelalter (Das Fließen von Kräften und Dingen II). *Mediaevistik*, 9, 39–76.
- CHINCA, M. (1997). *Tristan*, Cambridge University Press.
- Chinca, M. (2003). Mögliche Welten: Alternatives Erzählen und Fiktionalität im Tristanroman Gottfrieds von Straßburg. *Poetica*, 35(3/4), 307–333.
- CLASON, C. R. (2004). Deception in the Boudoir: Gottfried's "Tristan" and "Lying" in Bed. *The Journal of English and Germanic Philology*, 103(3), 277–296.
- CLASSEN, A. (1992). Die narrative Funktion des Traumes in mittelhochdeutscher Literatur. *Mediaevistik*, 5, 11–37.
- CLASSEN, A. (2000). The Role Of Wealth And Money In Medieval And Late-Medieval German Literature. *Neuphilologische Mitteilungen*, 101(3), 415–428.
- CLASSEN, A. (2002). Die Mutter spricht zu ihrer Tochter: Literarhistorische Betrachtungen zu einem feministischen Thema. *The German Quarterly*, 75(1), 71–87. <https://doi.org/10.2307/3072684>
- CLASSEN, A. (2004). *Violence in Medieval Courty Literature*. A Casebook. Routledge.
- CLASSEN, A. (2006). Anger and Anger Management in the Middle Ages. Mental-Historical Perspectives. *Mediaevistik*, 19, 21–50.
- CLASSEN, A. (2012). The Symbolic and Metaphorical Role of Ships in Medieval German Literature: A Maritime Vehicle that Transforms the Protagonist. *Mediaevistik*, 25, 15–33.

- CLASSEN, A. I SCARBOROUGH, C. (ed.). (2012). *Crime and Punishment in the Middle Ages and Early Modern Age: Mental–Historical Investigations of Basic Human Problems and Social Responses*. De Gruyter.
- CLASSEN, A. (2013). Fremdbegegnung, Dialog, Austausch, und Staunen: Xenologische Phänomene in der deutschen Literatur des Mittelalters. Vom “Hildebrandslied” bis zum “Fortunatus.” *Mediaevistik*, 26, 183–206.
- CLASSEN, A. (2016). The Transnational and the Transcultural in Medieval German Literature Spatial Identity and Pre - Modern Concepts of Nationhood in the Works of Wolfram von Eschenbach, Gottfried von Straßburg, Rudolf von Ems, and Konrad von Würzburg. *Mediaevistik*, 29, 175–194.
- CLASSEN, A. (2017). Introduction: Bathing, Health Care, Medicine, and Water in the Middle Ages and Early Modern Age. U: *Bodily and Spiritual Hygiene in Medieval and Early Modern Literature. Fundamentals of Medieval and Early Modern Culture*. Classen, A. and Marilyn Sandidge, M. (ed.). De Gruyter.
- CUMMINS, J. M. (2000). Attitudes to Old Age and Ageing in Medieval Society. PhD thesis. University of Glasgow.
- DAVIDSON, J. A. (1982). The Cur, the Serpent and the Knight of the Rote: Three Villains from Gottfried’s “Tristan.” *Colloquia Germanica*, 15(1/2), 17–31.
- DEMBECK, T. (2000). *Der wintschaffene (wetterwendische) Christus* und die Transparenz der Dichtung in Gottfrieds „Tristan“. *Zeitschrift für Germanistik*, 10(3), 493–507.
- DICKE, G. (1998). Gouch Gandin. Bemerkungen zur Intertextualität der Episode von “Rotte und Harfe” im “Tristan” Gottfrieds von Straßburg. *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur*, 127(2), 121–148.
- DINZELBACHER, P. (2015). „strites ère“ – über die Verflechtung von Ehre, Schande, Scham und Aggressivität in der mittelalterlichen Mentalität. *Mediaevistik*, 28, 99–140.
- EMING, J. (2009). On Stage. Ritualized Emotions and Theatricality in Isolde’s Trial. *MLN*, 124(3), 555–571.
- EMING, J. (2015) *Emotionen im ›Tristan‹. Untersuchungen zu ihrer Paradigmatik*. V&R unipress GmbH.
- FALCH, S. (2013). ‘Rites de Passage’ im ‘Nibelungenlied.’ *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur*, 142(2), 141–161.
- FERRANTE, JOAN M. (1973). *The Conflict Of Love And Honor. The Medieval Tristan Legend In France, Germany And Italy*. Mouton The Hague.
- FOULKEA, ROBERT C. (2011). *The Sea Voyage Narrative*. Routledge.

- GLENDINNING, R. (1992). Eros, Agape, and Rhetoric around 1200: Gervase of Melkley's *Ars poetica* and Gottfried von Straßburg's *Tristan*. *Speculum*, 67(4), 892–925.
- GREEN, D. H. (2009). *Women and Marriage in German Medieval Romance*. Cambridge Studies in Medieval Literature. Cambridge University Press.
- GROPPE, C. (2003). Kloster, Hof und Stadt als Bildungswelten des Mittelalters. *Zeitschrift für Religions- und Geistesgeschichte*, 55(4), 289–311.
- HAAGE, B. D. (1986). Die Wertschätzung von Naturwissenschaft und Medizin in der deutschen Dichtung des Mittelalters. *Sudhoffs Archiv*, 70(2), 206–220.
- HARRIS, N. (2003). God, Religion, and Ambiguity in *Tristan U: A companion to Gottfried von Straßburg's Tristan* / Hasty, W. (ed.). (Studies in German literature, linguistics, and culture), Camden House, 122–146.
- HASTY, W. (1998). Tristan and Isolde, the Consummate Insiders: Relations of Love and Power in Gottfried von Straßburg's "Tristan." *Monatshefte*, 90(2), 137–147.
- HASTY, W. (ed.). (2003). *A companion to Gottfried von Straßburg's Tristan*. (Studies in German literature, linguistics, and culture), Camden House.
- HASTY, W. (2003). Introduction: The Challenge of Gottfried's *Tristan*. U: *A companion to Gottfried von Straßburg's Tristan*. / Hasty, W. (ed.). (Studies in German literature, linguistics, and culture), Camden House, 1–19.
- HASTY, W. (2006). *German Literature of the High Middle Ages*. History of German Literature. Camden House.
- HAVERKAMP, A. (2006). Gesellschaft: Stände, Eliten, Gruppen. Zusammenfassung und Kommentar. *Historische Zeitschrift. Beihefte*, 40, 385–397.
- HELLER, A. (2022). *Widerspenstige Hände: literarische Handdarstellungen und anthropologische Formationen im frühen 20. Jahrhundert*. Rombach Wissenschaft.
- JACKSON, W. T. H. (1962). Tristan the Artist in Gottfried's Poem. *PMLA*, 77(4), 364–372. <https://doi.org/10.2307/460560>
- JAEGGER, C. S. (1984). The Barons' Intrigue in Gottfried's "Tristan": Notes toward a Sociology of Fear in Court Society. *The Journal of English and Germanic Philology*, 83(1), 46–66.
- JOHNSON, S. M. (2003). This Drink Will Be the Death of You: Interpreting the Love Potion in Gottfried's *Tristan*. U: Hasty, W. (ed.). *A Companion to Gottfried von Straßburg's Tristan* (NED–New edition). Boydell & Brewer. 87–112.
- KARNES, M. (2011). *Imagination, meditation, and cognition in the middle ages*. The University of Chicago Press, Ltd.
- KERTH, T. (1988). Kingship in Gottfried's "Tristan." *Monatshefte*, 80(4), 444–458.

- KERTH, S. (2015). Wolframs Greise. Alter(n) im 'Parzival', 'Titurel' und 'Willehalm.' *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur*, 144(1), 48–76.
- KERTH, T. A. (1978). With God On Her Side: Isolde's 'Gottesurteil'. *Colloquia Germanica*, 11(1), 1–18.
- KNOPP, S. E. (1983). 'Daz honec in dem munde': The Narrator and his Audience in Gottfried's *Tristan*. *Colloquia Germanica*, 16(2/3), 131–147.
- KODRNJA, J. (2008). Kritika svega postojećega u filozofiji Gaje Petrovića. *Filozofska istraživanja*, 3 (28/ 3), 573–583.
- KOLB, H. (1977). Der Hof und die Höfischen. Bemerkungen zu Gottfried von Straßburg. *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur*, 106(3), 236–252.
- LADNER, G. B. (1967). Homo Viator: Mediaeval Ideas on Alienation and Order. *Speculum*, 42(2), 233–259. <https://doi.org/10.2307/2854675>
- LANGUM, V. (2016). *Medicine and the Seven Deadly Sins in Late Medieval Literature and Culture*. Palgrave Macmillan US.
- LIEBERTZ-GRÜN, U. (1991). Frau und Herrscherin. Zur Sozialisation deutscher Adelige (1150–1450). U: Lundt, B. (Hrsg.) *Auf der Suche nach der Frau im Mittelalter, Fragen, Quellen, Antworten*. Fink, 165–189.
- LOLEIT, S. (2018). *Vergangenheiten. In Zeit- und Alterstopik im Minnesang: Eine Untersuchung zu Liedern Walthers von der Vogelweide, Reinmars, Neidharts und Oswalds von Wolkenstein*. Peter Lang AG.
- LUNDT, B. (Hrsg.) (1991). *Auf der Suche nach der Frau im Mittelalter, Fragen, Quellen, Antworten*. Fink.
- MANGARD, D., STRIEDER, M. (2018). Paradise Perverted? The Garden as the Nucleus of Ungodliness in Gottfried's of Straßburg *Tristan*. U: Cubukcu, F., Planka, S. (Hrsg.) *Enchanted, Stereotyped, Civilized Garden Narratives in Literature, Art and Film*. Königshausen und Neumann, 63–78.
- MCAVOY, H. L. (2021). *The Enclosed Garden and the Medieval Religious Imaginary*. D. S. Brewer.
- MCDONALD, W. C. (1991). King Mark, the Holy Penitent: On a Neglected Motif in the Eilhart Literary Tradition. *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur*, 120(4), 393–418.
- MCGINN, B. (1994). *The growth of mysticism: Gregory the Great through the twelfth century*. A Crossroad Herder Book The Crossroad Publishing Company.
- MOOS, P. von (1998). Das Öffentliche und das Private im Mittelalter. Für einen kontrollierten Anachronismus. U: Melville, G. und Moos P. von (Hrsg.) *Das*

- Öffentliche und Private in der Vormoderne*. Norm und Struktur 10, 3–83.
- MÜLLER, J.-D. (2004). Literarische und andere Spiele: Zum Fiktionalitätsproblem in vormoderner Literatur. *Poetica*, 36(3/4), 281–311.
- NELLMANN, E. (2009). *Gedaechte man ir ze guote niht*. Der memoria - Topos im Tristanprolog. U: *Mittelalterliche Poetik in Theorie und Praxis Festschrift für Fritz Peter Knapp zum 65. Geburtstag*. Fritz Peter Knapp, 241–257.
- NOLTE, T. (1995). Das Avunkulat in der deutschen Literatur des Mittelalters. *Poetica*, 27(3/4), 225–253.
- OMRAN, D. (2022). (Non) - Imaginary Ideal Communities in the Pre - Modern World: A Reading in the Utopian Works of al-Fārābī, Ibn Khaldūn, Christine de Pizan, and Thomas More. U: Classen, A. (ed) *Communication, Translation, and Community in the Middle Ages and Early Modern Period: New Cultural-Historical and Literary Perspectives*. Fundamentals of Medieval and Early Modern Culture, 26. De Gruyter, 159–191.
- PALMER, C. (1996). A Question of Manhood: Overcoming the Paternal Homoe-rotic in Gottfried's "Tristan." *Monatshefte*, 88(1), 17–30.
- PEYTON, H. H. (2001). Brangäne: Isolde's Alter Ego. *Arthuriana*, 11(1), 93–107.
- POOR, S. S. (2001). Gender Studies and Medieval Women in German. *College Literature*, 28(2), 118–129.
- PÖLZL, M. (2023). *Erziehung erzählen. Modelle intergenerationeller Weitergabe in der deutschen Literatur des Mittelalters*. V&R unipress.
- RASMUSSEN, A. M. (2003). The Female Figures in Gottfried's Tristan and Isolde. U: *A companion to Gottfried von Straßburg's Tristan / Hasty, W. (ed.)*. (Studies in German literature, linguistics, and culture), Camden House, 146–168.
- RATHOFER, J. (1966). Der "Wunderbare Hirsch" der Minnegrotte. *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur*, 95(1), 27–42.
- RIDDER, K. (2011). Literaturwissenschaftliche Ideen - und Problemgeschichte. Der Sündenfall im höfischen Roman am Beginn des 13. Jahrhunderts. *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur*, 140(4), 442–463.
- RIES, S. (1980). Erkennen und Verkennen in Gottfrieds "Tristan" mit besonderer Berücksichtigung der Isold-Weißhand-Episode. *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur*, 109(4), 316–337.
- ROBINSON KELLY, M. (2009). *The Hero's Place: Medieval Literary Traditions of Space and Belonging*. The Catholic University of America Press.
- ROUSSEAU, X., & DWYER, K. (1997). Crime, Justice and Society in Medieval and Early Modern Times: Thirty Years of Crime and Criminal Justice History:

- A tribute to Herman Diederiks. *Crime, Histoire & Sociétés / Crime, History & Societies*, 1(1), 87–118.
- SAMSON-HIMMELSTJERNA, C. v. (2004). *Deutsche Pilger des Mittelalters im Spiegel ihrer Berichte und der mittelhochdeutschen erzählenden Dichtung*. Berliner Historische Studien (BHS), Band 37.
- SCAGLIONE, A. (2023). *Knights at Court: Courtliness, Chivalry, and Courtesy from Ottonian Germany to the Italian Renaissance*. University of California Press.
- SCHNELL, R. (2004). Kritische Überlegungen zur Zivilisationstheorie von Norbert Elias. U: Schnell, R. (Hrsg.) *Zivilisationsprozesse. Zu Erziehungsschriften in der Vormoderne*. Böhlau, 21–83.
- SCHNELL, R. (1992). *Suche nach Wahrheit: Gottfrieds »Tristan und Isold« als erkenntnis-kritischer Roman*. Niemeyer, (Hermaea; N.F., Bd. 67).
- SCHNYDER, M. (2003). *Topographie des Schweigens Untersuchungen zum deutschen höfischen Roman um 1200*. Vandenhoeck & Ruprecht.
- SCHULTZ, J. A. (2006). Parzival, Courtly Love, and the History of Sexuality. *Poetica*, 38(1/2), 31–59.
- SCHULZ, A. (2000). *Poetik des Hybriden: Schema, Variation und intertextuelle Kombinatorik in der Minne- und Aventiureepik: Willehalm von Orlens, Partonopier und Meliur, Wilhelm von Österreich, Die schöne Magelone*. E. Schmidt.
- SCHULTZ, Jr., J. A. (2015). *The Knowledge of Childhood in the German Middle Ages, 1100–1350*. University of Pennsylvania Press.
- SCHULZ, M. (2017). *Gottfried von Straßburg: »Tristan«*. J.B. Metzler Verlag.
- SINKA, M. M. (1977). Wound Imagery in Gottfried von Straßburg's "Tristan." *South Atlantic Bulletin*, 42(2), 3–10. <https://doi.org/10.2307/3199059>
- SPIVAK, G. C. (1994). Responsibility. *Boundary 2*, 21(3), 19–64. <https://doi.org/10.2307/303600>
- STAHULJAK, Z. (2024). *Fixers: Agency, Translation, and the Early Global History of Literature*. University of Chicago Press.
- STAVENHAGEN, L. (1984). The Raw and the Cooked in Gottfried's "Tristan." *Monatshefte*, 76(2), 131–142.
- STÖRMER-CAYSA, U. (2001). Wer ist der Herr der Zeit? Über die Ungewißheit von Übereinkunft in Gottfrieds "Tristan." *Poetica*, 33(1/2), 51–68.
- SURLES, R. L. (1989). Mark of Cornwall: Noble, Ignoble, Ignored. *Arthurian Interpretations*, 3(2), 60–75.
- THOMAS, N. (2003). Duplicity and Duplexity: The Isolde of the White Hands Sequence. U: *A companion to Gottfried von Straßburg's Tristan* / Hasty, W. (ed.).

- (Studies in German literature, linguistics, and culture), Camden House, 192–212.
- TUCZAY, C. (2006). Drache und Greif — Symbole der Ambivalenz. *Mediaevistik*, 19, 169–211.
- TUCHEL, S. (1992). Dienerinnen und Mägde: Adliger Dienst und *opus servile* im “Parzival”, im “Iwein” und in der “Kudrun.” *Mediaevistik*, 5, 139–158.
- VAUCHEZ, A. (1978). *La spiritualità dell'occidente medioevale secoli VIII. – XII.* Vita e pensiero.
- VOLFING, A. (1998). Gottfried's “Huote” Excursus (Tristan 17817–18114). *Medium Ævum*, 67/1, 85–103.
- WHITTALL, A. (2009). Tristan, Isolde, Marke: Romance and Responsibility. *The Musical Times*, 150(1907), 3–18.
- WILLMS, E. (1994). *Der lebenden brôt*: Zu Gottfrieds von Straßburg “Tristan” 238 (240). *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur*, 123(1), 19–44.
- H. B. WILLSON. (1965). The Old and the New Law in Gottfried's “Tristan.” *The Modern Language Review*, 60(2), 212–224. <https://doi.org/10.2307/3720061>
- WISBEY, R. (2003). Tristan: On Being the Contemporary of Gottfried von Straßburg. *The Modern Language Review*, 98(4), xxxi–lx. <https://doi.org/10.2307/3738048>
- ŽMEGAČ, V. (2005). *Leksikon svjetske književnosti. Pesci*. Školska knjiga.

INTERNET IZVORI

- LINDORFER, BETTINA, Zungen Strafen – Sprechen, Moral und Sanktionen in Mittelalter und Früher Neuzeit Zu einer historischen Anthropologie der Sprache https://www.fu-berlin.de/presse/publikationen/fundiert/archiv/2001_01/2001_01_lindorfer/index.html
- MIT O PLATONOVOJ PEĆINI <https://hr.sainte-anastasie.org/articles/psicologa/el-mito-de-la-caverna-de-platn.html>
- NORA BEREND, “Languages and functions of medieval exclusion”, Hamsa Online, 9 | 2023, Online since 19 November 2023, connection on 09 May 2024. URL: <http://journals.openedition.org/hamsa/4154>; DOI: <https://doi.org/10.4000/hamsa.4154>

IX.

SAŽETAK

Osuđivanje i osjećanje u *Tristanu* Gottfrieda von Straßburga

Ljubav Tristana i Isolde ne samo da nije obična, pa ni samo nesretna, ona je zabranjivana i osporavana, njoj se prigovara i osuđuje ju se. Neprihvatljiva je mnogim pojedincima, ali i čitavim sredinama i društvenim slojevima, moralno je osuđuju pripadnici dvaju viših staleža, plemići i svećenici, vladari. Čak se i sami ljubavnici, pa i pripovjedač, pridružuju tom mnoštvu sveopćega osuđivanja svojim osuđivanjem i samoosuđivanjem, osuđivanjem drugih, i Boga, čineći tako osuđivanje novom važnom temom Gottfriedova dvorskoga epa. *Tristan* je ep o ljubavi i osuđivanju. On je roman o ljubavi, laži i prevari. Osuđivanje je naravno u njemu usko povezano s grijehom i ispravnošću. Osuđivanje je u *Tristanu* jedna od najvažnijih, bitnih pojava, jer je pokazatelj kretanja, promjenljivosti, borbe suprotnosti, dijalektike i kontrasta.

U dosadašnjim istraživanjima ukazuje se na reprezentacije emocija u Gottfriedovom djelu kao raznolikih i heterogenih i čija interpretacija predstavlja značajne poteškoće. Ta heterogenost postaje značajnom na mnogo različitih razina i na primjeru širokog spektra figura i konstelacija. Međutim, istraživanjem osuđivanja kroz emocije, heterogenost emocija i protagonista u djelu kao i samog djela – nestaje. Osuđivanje postaje neizostavnim i neophodnim temeljem za novu razinu interpretacije Gottfriedovog *Tristana*. U potrazi za osuđivanjem u *Tristanu*, kojega je obilna prisutnost u romanu i iznenađujuća i razveseljujuća, moglo se istraživati čitavu lepezu ljudskih emocija bogato predstavljenih Gottfriedovim raskošnim spisateljskim darom, ali i ne samo to. Slijedom osuđivanja susreće se s temeljnim, do sad neistraženim ili sporadično istraženim, temama razmatranima u tom veličanstvenom djelu, i pozabavilo se kratko većinom od njih.

Urteilen und Fühlen in Gottfrieds von Straßburg *Tristan*

Die Liebe zwischen Tristan und Isolde ist nicht nur ungewöhnlich, noch einfach unglücklich, sie ist verboten und angefochten; sie wird kritisiert und verurteilt. Sie ist vielen Individuen, aber auch ganzen Gemeinschaften und sozialen Schichten inakzeptabel, und moralisch wird sie von den Angehörigen der beiden höheren Stände, den Adligen und den Priestern sowie den Herrschern verurteilt. Sogar die Liebenden selbst und auch der Erzähler schließen sich dieser Menge des allgemeinen Urteilens an, mit ihrer eigenen Verurteilung und Selbstverurteilung, indem sie andere und Gott verurteilen und so das Verurteilen zu einem neuen wichtigen Thema im höfischen Epos von Gottfried machen. *Tristan* ist ein Epos über Liebe und Verurteilung. Es ist ein Roman über Liebe, Lügen und Betrug. Das Urteilen ist natürlich eng mit Sünde und Rechtsschaffenheit verbunden. Das Verurteilen ist in *Tristan* eines der wichtigsten grundlegenden Phänomene, da es ein Indikator für Bewegung, Veränderlichkeit, den Kampf der Gegensätze, Dialektik und Kontraste ist. In bisherigen Forschungen wird auf die Repräsentationen von Emotionen in Gottfrieds Werk als vielfältig und heterogen hingewiesen, und ihre Interpretation stellt bedeutende Schwierigkeiten dar. Diese Heterogenität wird auf vielen verschiedenen Ebenen bedeutend und am Beispiel eines breiten Spektrums von Figurenkonstellationen deutlich. Allerdings verschwindet durch die Erforschung des Verurteilens durch Emotionen, der Heterogenität von Emotionen und Protagonisten im Werk sowie des Werkes selbst diese Heterogenität. Das Verurteilen wird zu einer unverzichtbaren und notwendigen Grundlage für eine neue Ebene der Interpretation von Gottfrieds *Tristan*. Auf der Suche nach dem Verurteilen in *Tristan*, dessen reiche Präsenz im Roman sowohl überraschend als auch erfreulich ist, könnte man eine ganze Palette menschlicher Emotionen erforschen, die Gottfried mit seinem prächtigen schriftstellerischen Talent reichlich darstellt, aber nicht nur das. Den Spuren des Urteilens folgend, begegnet man grundlegenden, bisher unerforschten oder nur sporadisch untersuchten Themen, die in diesem grandiosen Werk behandelt werden, und beschäftigt sich kurz mit den meisten von ihnen.

Judgement and Emotion in Gottfried's von Straßburg *Tristan*

The love between Tristan and Isolde is not only unusual, nor simply unhappy, but it is forbidden and disputed; it is criticized and judged. It is unacceptable to many individuals, but also to entire communities and social classes, and it is morally judged by members of the two higher estates—nobles and clergy, rulers. Even the lovers themselves, and even the narrator, join in this widespread judgment with their own criticism and self-judgement, judging others and God, thus making judgement a new and important theme in Gottfried's courtly epic. *Tristan* is an epic about love and judgement. It is a novel about love, lies, and deceit. Judgement, of course, is closely connected to sin and righteousness in it. Judgement is one of the most important, essential phenomena in *Tristan*, as it is an indicator of movement, variability, the struggle of opposites, dialectics, and contrasts. Previous research highlights the representations of emotions in Gottfried's work as diverse and heterogeneous, with their interpretation posing significant challenges. This heterogeneity becomes significant on many different levels and through the example of a broad spectrum of figures and constellations. However, through the exploration of judgement through emotions, the heterogeneity of emotions and protagonists in the work, as well as of the work itself—disappears. Judgement becomes an indispensable and essential foundation for a new level of interpretation of Gottfried's *Tristan*. In the search for judgement in *Tristan*, whose abundant presence in the novel is both surprising and delightful, one could explore a whole range of human emotions richly presented by Gottfried's magnificent writing talent, but not only that. Through the path of judgement, one encounters fundamental, yet unexplored or sporadically researched, themes considered in this magnificent work, and briefly addresses most of them.

